

Yaşlılar da Para Harcar!

Güzide Öncü EROĞLU PEKTAŞ
Kahraman EROĞLU
Özlem SALMAN

iuc-universitypress.org

IUC
UNIVERSITY
PRESS

Yaşlılar da Para Harcar!

Bu kitap, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı anısına “*Cumhuriyetin 100. Yılına 100 Kitap*” projesi kapsamında İstanbul Üniversitesi–Cerrahpaşa tarafından yayımlanmıştır.

Güzide Öncü Eroğlu Pektaş
Kahraman Eroğlu
Özlem Salman

Kasım 2023

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
CERRAHPAŞA

Yaşlılar da Para Harcar!

Yayıncı

IUC
UNIVERSITY
PRESS

Adres: Üniversite Mahallesi, 34320 İstanbul/Türkiye

E-posta: iucpress@iuc.edu.tr

E-ISBN: 978-605-7880-26-0

DOI: 10.5152/6500

İstanbul Üniversitesi–Cerrahpaşa Yayınevi Seri No: 15

Yayıncılık Hizmetleri

© 2023. Telif hakkı yazarlara aittir. Bu kitaptaki bölümler açık erişimli olup Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı altında dağıtılmaktadır. Bu lisans kullanıcılara, bölümleri herhangi bir amaç için indirme, çoğaltma ve yayımlanan bölümler üzerinde çalışma imkânı sunar. Böylece yayınlarımızın en geniş şekilde yayılmasını ve daha geniş bir etkiye sahip olmasını sağlar.

Sorumluluk Reddi

Kitapta yayımlanan metinlerin/bölümlerin ifadeleri veya görüşleri yazar(lar)ın ve editör(ler)in görüşlerini yansıtır. İÜC Yayınevi ve İstanbul Üniversitesi–Cerrahpaşa yazıların içeriğinden sorumlu değildir. Yayımlanan kitaplardaki çalışmaların doğru ve iyi araştırılmış olması ve metinlerde ifade edilen görüşlerin tutarlılığı yazar ve editörlerin sorumluluğundadır. İÜC Yayınevi ve İstanbul Üniversitesi–Cerrahpaşa, yazarlara çalışmalarını bilimsel toplulukla paylaşmak için bir platform sağlamaktadır.

Atıf için: Eroğlu Pektaş, G. Ö., Eroğlu, K. & Salman, Ö. (2023). *Yaşlılar da para harcar*. İstanbul: İÜC Yayınevi.

YAZARLAR

Güzide Öncü Eroğlu Pektaş

*İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Mühendislik Bilimleri
Fakültesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Öğretim
Üyesi, İstanbul, Türkiye
guzide.pektas@iuc.edu.tr*

Özlem Salman

*Uzman Sosyal Çalışmacı/Sosyal Hizmet Uzmanı, İstanbul
Türkiye
ozlem.salman@outlook.com*

Kahraman Eroğlu

*Sosyal Hizmet Uzmanı, Aile Danışmanı, Yaşam Destek
Derneği Başkanı, İstanbul, Türkiye
kahraman.eroglu@hotmail.com*

İÇİNDEKİLER

REKTÖRÜN ÖN SÖZÜ V

ÖN SÖZ VI

GİRİŞ..... VII

BÖLÜM 1: YAŞLI, YAŞLANMA VE YAŞLILIK KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

- 1.1. Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramları..... 1
- 1.2. Yaşlılığın Genel Özellikleri.....4
- 1.3. Yaşlılığın Boyutları.....4
- 1.4. Türkiye’de Yaşlı Nüfus.....6
- 1.5. Dünya’da Yaşlı Nüfus.....8
- 1.6. Yaşlının Geleceği8
- 1.7. Sosyal Politika Bağlamında Aktif Yaşlanma9

BÖLÜM 2: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YAŞLILIK

- 2.1. Modern Öncesi (Geleneksel) Toplumda Yaşlılık 14
- 2.2. Modern Toplumda (Cumhuriyet Dönemi) Yaşlılık 15
- 2.3. Kırsal Alanlarda Yaşlılık 16
- 2.4. Kentsel Alanlarda Yaşlılık 16
- 2.5. COVID-19 Pandemi Sürecinde Yaşlılık..... 17

BÖLÜM 3: YAŞLILARIN KARŞILAŞTIKLARI SOSYAL PROBLEMLER

- 3.1. Çalışma Hayatı ve Emeklilik.....23
- 3.2. Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon.....23
- 3.3. Yoksulluk.....24

- 3.4. Sağlık Sorunları.....27
- 3.5. Yaşlı İhmal ve İstismarı27
- 3.6. Yaşa Dayalı Ayrımcılık.....30
- 3.7. Yaşlı Bakımı30
- 3.8. Yerel Yönetimler Tarafından Yaşlıya Sunulan Hizmetler33

BÖLÜM 4: PAZARLAMADA YAŞLI VE TÜKETİM

- 4.1. Yaşlı Tüketiciler: “*Gri Tsunami*”, “*Gümüş Pazar*”.....36
- 4.2. Türkiye’de ve Dünya’da Yaşlı Tüketim Pazarı.....37
- 4.3. Yaşlıların Değişen Tüketici Davranışları38
- 4.4. Yaşlılık ve İhtiyaçlar Hiyerarşisi.....40
- 4.5. Yaşlı ve Teknoloji İlişkisi41
- 4.6. Yaşlının Teknolojiyi Kabullemesi43
- 4.7. Yaşlı ve E-Ticaret44
- 4.8. Yaş Dostu Markalar45
- 4.9. Yaşlılık ve Sosyal Hayat.....47

BÖLÜM 5: 60+ YAŞ TÜKETİCİLERİN HARCAMA EĞİLLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

- 5.1. Araştırma Tasarımı..... 50
- 5.2. Nicel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi 51
- 5.3. Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi58

BÖLÜM 6. TARTIŞMA VE SONUÇ..... 63

KAYNAKÇA..... 66

EKLER 71

REKTÖRÜN ÖN SÖZÜ

Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile taçlanmıştır. Dünya tarihine altın harflerle kazınan büyük bir mücadele sonucu elde edilen şanlı zafer, Türk milletinin hür ve bağımsız yaşama kararlılığı ile çıktığı yolda; inanç, cesaret, güven ve sınırsız fedakârlıkla gösterdiği eşsiz kahramanlıkların eseridir. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete teslim edildiği Türkiye Cumhuriyeti, Millî Mücadele'mizin önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün milletimize en büyük armağanıdır.

Cumhuriyetin kazanımlarını koruma ve milletimizin muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefinde, eğitim ve bilim her zaman en büyük rehberdir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde ise en büyük sorumluluk kuşkusuz üniversitelere düşmektedir.

Ülkemizin köklü ve öncü üniversiteleri arasında yer alan İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa; bilimsel yaklaşımı benimseyen, bilgi üreten ve uygulamalarıyla toplumun gelişmesine katkıda bulunmayı ilke edinen bir araştırma üniversitesidir. Cumhuriyet değerlerine bağlı bir yükseköğretim kurumu olarak Cumhuriyetimizin 100. yılına ithafen akademisyenlerimizin iş birliğiyle "*Cumhuriyetin 100. Yılına 100 Kitap*" projesini hayata geçiriyoruz. Proje kapsamında, akademisyenlerimizin kendi uzmanlık alanlarıyla ilgili kaleme aldıkları ve İÜC Yayınevi tarafından basılan kitaplar, açık erişimle tüm toplumun faydasına sunulmaktadır. Sağlıktan mühendisliğe, sosyal bilimlerden eğitime kadar pek çok alanda hazırlanan 100 kitap; eğitim-öğretim materyali, ders kitabı olarak kullanılabilen gibi araştırma geliştirme kapsamında yararlanılacak kaynak olarak da kullanılacak nitelikteki kitaplardan oluşmaktadır.

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa olarak köklü geçmişimizden aldığımız güçle Cumhuriyetimizi nice yüzyıllara taşımak için var gücümüzle çalışmaya ve üretmeye devam ediyor, 100. yılını kutladığımız Cumhuriyetin kurulmasında emeği geçen tüm kahramanlara adadığımız "*Cumhuriyetin 100. Yılına 100 Kitap*" projemizi; tüm akademisyenlerin, öğrencilerin ve araştırmacıların kullanımına sunuyoruz.

Prof. Dr. Nuri AYDIN
Rektör
29 Ekim 2023

ÖN SÖZ

Ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ile yaşlı nüfusunun psikososyal durumu ve bakım hizmetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Üretici konumdan kopan yaşlıların, pasif yaşama geçişle birlikte yalnızlık duygusunu yoğun bir şekilde yaşadığı bilinmektedir. Bu hassas dönemde psikososyal değişimlere bağlı olarak yaşlıların tüketici davranışlarında meydana gelen değişimlerin araştırılmasında yarar vardır. Geçmişte yaşadıkları ekonomik yoksunluğa bağlı olarak ülkemizdeki yaşlıların para harcamaktan korktukları, geleceklerini güvende tutmak amacıyla da sürekli mal ve para biriktirdikleri bilinen bir gerçektir. Ekonomik ve sosyal yoksunluğa bağlı olarak gençliklerinde yapamadıkları bazı faaliyetleri, özlemini çekip de yaşayamadıkları güzel duyguları yaşlılık döneminde telafi etmenin hazırlığı içerisinde olmaları olumlu bir davranıştır. Toplumda yaşlı kesime verilen değere bağlı olarak, sosyal devletin koruyuculuk anlamında yaşlılara yönelik yapmış olduğu sosyal hizmet çalışmaları ve geliştirilen yeni politikalar yaşlıların kendilerini güvende hissetmeleri açısından çok önemlidir. Ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin baş döndürücü hızla geliştiği ve değiştiği yeni düzende yaşlıların tüketim davranışlarında ciddi anlamda değişimlerin olduğu gözlemlenmiştir. Yaşlılık ve tüketici davranışları alanında yapılmış akademik çalışmaların sınırlı olması sebebiyle yapacağımız bilimsel çalışmamızın bu alanda araştırma ve inceleme yapacak akademisyenlere ve öğrencilere kaynak teşkil edeceği kanaatindeyiz. Ayrıca sosyal bilimlerin üyesi olan sosyal hizmetler ve pazarlama biliminin sentezi açısından da multidisipliner bir çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Uzun yıllarımı huzurevlerinde sosyal hizmet uzmanı, müdür ve il sosyal hizmetler müdürü olarak geçirirken kafamda yaşlıların aşırı para biriktirme, harcamalardaki kısıtlılığı, tüketici davranışları konusundaki merakım ve sorularım İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'da pazarlama hocası olarak çalışan kızım Güzide Öncü Pektaş'ın bu alanda yapmış olduğu çalışma ile kesişerek Yaşlılar da Para Harcar! isimli kitabımızı kaleme almaya karar verdik. Bu uygulamalı kitap çalışmamıza bir dönem öğrencim olan sosyal hizmet uzmanı Özlem Salman da katılarak destek sağladı. Yaşlılık alanında yayınlanmış literatür taramalarında, bu alanda yazılmış kitapların incelenmesinde, çeşitli nitel-nicel araştırma çalışmalarında Özlem Salman'ın üstün gayretleri oldu.

Multidisipliner bir yaklaşımla yoğun emek harçayarak kaleme aldığımız kitapta, İÜC'de öğretim üyesi olan kızım Doç. Dr. Güzide Öncü Eroğlu Pektaş'la ve öğrencim Özlem Salman'la birlikte adlarımızın olmasından duyduğum memnuniyet bana ayrı bir gurur vermektedir. Umarım bu çalışmamız genç kuşaklar için de iyi bir örnek teşkil eder.

Toplumların en kıymetlisi olan yaşlı analarımız ve babalarımızdan oluşan bu grup hem devlet kurumları hem de işletme ve markalar için göz bebeği olmalıdır. Unutmamalıyız ki; Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi "Bir milletin yaşlı vatandaşlarına ve emeklilerine karşı tutumu; o milletin yaşama kudretinin en önemli kıstasıdır" sözünü benimseyerek onları sadece bayramlarda değil; hayatın içine alarak son nefeslerine kadar huzurlu ve rahat yaşamalarını sağlamalıyız.

Son olarak Yaşlılar da Para Harcar! kitabımızın, İÜC-Cerrahpaşa 'Cumhuriyetin 100. Yılına 100 Kitap' projesi kapsamında yayınlanması ayrı bir gurur ve onur kaynağıdır. Ayrıca çalışmamızda anket çalışması için katkıda bulunan tüm yaşlı katılımcılarımıza da sonsuz teşekkürler...

Kahraman EROĞLU
Sosyal Hizmet Uzmanı/Aile Danışmanı, Yazar

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız dünya giderek kalabalıklaşmakta, globalleşmenin etkisi ile küresel değişime bağlı olarak kirlenmekte ve yaşlanmaktadır. Ticaretin artması ve küreselleşmenin yaygınlaşmasına bağlı olarak dünya pazarı emperyalist güçlerin etkisi ile tek bir yapı halini almıştır. Dünya pazarının tekelleşmesi, bölgesel farklılıkları içinde barındırır da insanların tüketim ve satın alma davranışlarının birbirleri ile olan uyum ve benzerliği tüm dünyada aynı şekilde görülmektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan insanların psikososyal ve kültürel yapıları farklılık arz etse de tüketim davranışlarındaki benzerlik olgusu dikkat çekmektedir. Bu da pazarlamanın gücü ve küreselleşmenin etkisinin ülkeler arası sınır tanımayan bir hızla nasıl geliştiğini göstermektedir. Dünya nüfusunun hızla yaşlanması sonucu devletlerin ve işletmelerin bu dönüşüme ayak uydurması kaçınılmazdır. İnsanların yaşları ilerledikçe fiziksel anlamda güçsüzleşmesi ve vücut dirençlerinin azalmasına bağlı olarak gençliğinde alışkanlık edindiği aktiviteleri yapmalarında gerileme olacağı gibi tüketim davranışlarında da pasifleşmenin meydana gelmesi doğaldır.

Kitabın ilk üç bölümünde yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık kavramlarına genel bir bakış açısı getirilerek, geçmişten günümüze yaşlılık ve yaşlıların karşılaştıkları sosyal problemler detaylıca ele alınmış olup, dördüncü bölümdeyse yaşlı tüketici davranışları incelenmiştir. Yaşlı bireyin ihtiyaçlar hiyerarşisi açısından ele alınması, geçmişten günümüze değişen tüketim kalıpları, yaşlıların teknoloji ile donatılmış yeni dijital hayata ve değişen dünyaya uyumu anlatılmıştır. Daha sonra tartışma ve sonuç bölümünde ise araştırma sonuçlarının yorumlanması ve çeşitli önerilerde bulunulmuş olup, Türkiye’de yaşlılığın durumu ile ilgili genel değerlendirmeler yer almaktadır.

Multidisipliner yaklaşımla sosyal hizmet ve pazarlama perspektifinden yola çıkılarak; değişen dünyada yaşlı tüketicilerin davranışlarının ayrıntılı olarak incelenmesi ve sosyal hizmet gereksinimleri açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Bu iki disiplini bir araya getiren bu kitapta, hem dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan yaşlıların yeni düzendeki psikososyal durumlarını, aile, çevre ve toplum içerisindeki yerlerinin belirlenmesi hem de yaşlı tüketicinin satın alma davranışlarını ölçmek amaçlanmıştır. Yaşlıların yaşadığı sosyal problemler, alışveriş davranışları, yaş dostu markalar, yaşlı bakım, ihmal/istismar, yaş ayrımcılığı, pandemi sürecinde yaşlılık gibi yaşlılığa dair pek çok sosyal konuyu içeren kitap yaşlılık ve tüketim konularında bilimsel bir çalışma olma niteliğindedir.

Yaşlı tüketicilerin, satın alma davranışları üzerine farklılıklarının ne düzeyde olduğunun saptanması ve buna yönelik çözüm önerilerinde bulunulması araştırma problemidir. Sosyodemografik değişkenler başta olmak üzere diğer yordayıcı değişkenlerle satın alma davranışlarının ölçülmesi; araştırmanın alt problemidir. Dezavantajlı gruba yönelik olarak hem sosyal hizmet hem de pazarlama perspektifiyle geniş bir yelpazeden yaşlı, yaşlanma, yaşlılık ve bununla beraber satın alma davranışları hakkında genel bir kanı oluşturması; araştırmanın konusunu açıkça belirtmektedir. Keza söz konusu bu iki alanın birleşimi ile Dünya ve Türkiye özelinde yaşlı konusuna derinlemesine değinilecek olup, yaşlı tüketicinin konumu ortaya konulacaktır. Yaşlı bireylerin, kişi/kurumlar tarafından görünür kılınması adına bu grubun yakından mercek altına alınması; araştırmanın önemini bildirmektedir.

Yaşlılar da Para Harcar! kitabı, bugüne kadar yaşlılarla ilgili yayınlanmış diğer araştırma kitaplarından farklı bir bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Yaşlıların; geçmişten günümüze sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve toplumsal zenginliklerinin yeni düzene geçişi ile nasıl değişime uğradığı bilimsel çalışmalarla anlatılırken, onların karşılaştıkları çeşitli sosyal problemlere detaylıca değinilmiştir. Tüm bunlar sosyal hizmet bakış açısı ile değerlendirilirken, ayrıca tüketici davranışlarındaki zorunlu değişimlerinin araştırıldığını da göreceksiniz. Bu sav ile bilimsel bir çalışmanın ürünü olarak sunulan kitabımızın akademik anlamda yaşlılarla ilgili çalışma yapacak diğer araştırmacılara örnek teşkil edeceği düşüncesindeyiz. Ayrıca söz konusu kitap; üniversiteler-devlet kurumları-yerel yönetimler-işletmeler-girişimciler gibi pek çok kurum ve kuruluşları aydınlatıcı ve yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

*Yazıldığı dönemde ülkemizin yaşadığı en büyük depremlere denk gelen kitabımızı,
bu felakette hayatını, evini ve yakınını kaybeden
afetzedelere adıyoruz...*

“İhtiyarlık da bir misafirdir, o’nu ağırlamak gerekir.”

HARİRİ

“Yaşlanmak, bir dağa tırmanmaya benzer; çıktıkça yorgunluğunuz artar, nefesiniz daralır, ama görüş açınız genişler...”

Ingmar BERGMAN

“Yaşlılık, bir okyanusu boydan boya yüzmek ve bir daha geri dönmemektir okyanuslara.

Muhsin ASLAN

“Yetmiş yaşında bir genç olma, kırk yaşında bir ihtiyar olmaktan daha mutlu ve sevinilecek bir durumdur.”

Oliver WENDELL

“İnsanın kırk yaşına kadar geçen yılları bir kitap, geri kalan yılları o kitabın eleştirileridir.”

SCHOPENHOVER

BÖLÜM 1

YAŞLI, YAŞLANMA VE YAŞLILIĞA KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılığa Kavramsal Bir Bakış

A Conceptual Overview of the Elderly, Aging and Old Age

BÖLÜM HAKKINDA

Teknolojik alandaki gelişmeler, tıbbi tedavi alanındaki ilerlemeler, dengeli ve sağlıklı beslenme, sporun insan yaşamına girmesi ile insanlar artık daha uzun yaşamaya başlamışlardır. Ekonomik kalkınmaya bağlı olarak insanların yaşam kalitelerinin belirlenmesi ve ülke refahı ile doğrudan ilişki içinde olması da yaşlılık sürecinin ülkeden ülkeye farklılık göstermesini sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan ülkemizde yaşlıya verilen değer, zaman içinde aile yapılarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak farklılık göstermiştir. Türkiye’de geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte yaşlıların alışlagelmiş davranışlarında olumsuz anlamda değişimler yaşandığı, aile içerisindeki gücünü yitiren yaşlının iş bölümünde etkisizleşmesi, iç göç sürecinin dışında kalarak yalnızlaşmasına neden olurken, ailenin yaşlının bakımı ve korunması konusundaki aktifliğini yitirmesi meydana gelmiştir. Organizmanın gitgide biyolojik üretkenliğini kaybetmesi anlamına gelen yaşlanma çevresi ile entegre olmasındaki zorlukları yaratırken, direnç mekanizmalarında da gerilemeler yaratmaktadır. Her ülkenin psikososyal ve iktisadi durumuna göre değişiklik gösteren yaşlılık tanımları ülkenin kültürel gelişimine, ekonomik ve sosyal durumu açısından da farklılık göstermektedir. Yaşlı-yaşlanma-yaşlılık kavramları genel bir bakış açısı ile kavramsal açıdan değerlendirilmiştir. Daha sonra Dünya’da ve ülkemizde yaşlı nüfus incelenmiş olup, ardından yaşlılığın geleceğine vurgu yapılmıştır. Son olarak sosyal politika bağlamında aktif yaşlanmaya değinilerek bölüm sonlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yaşlılık, yaşlanma, Dünya’da ve Türkiye’de yaşlanma.

ABOUT the CHAPTER

People have started to live longer due to technological developments, advances in medical treatment, balanced and healthy nutrition, and the introduction of sports into human life. The determination of the quality of life of people depending on economic development and the fact that it is directly related to the welfare of the country has ensured that the aging process varies from country to country. The value given to the elderly in our country, which is in the category of developing countries, has differed depending on the changes in family structures over time. With the transition from the extended family to the nuclear family in Turkey, there have been negative changes in the usual behaviors of the elderly, the elderly, who have lost their power in the family, have become ineffective in the division of labor, have become isolated by remaining outside the internal migration process, and the family has lost its active role in the care and protection of the elderly. Aging, which means the gradual loss of biological productivity of the organism, creates difficulties in integrating with the environment, while creating regressions in resistance mechanisms. The definitions of old age, which vary according to the psychosocial and economic situation of each country, also differ in terms of the cultural development, economic and social status of the country. The concepts of elderly-aging-aging were evaluated conceptually with a general perspective. Then, the elderly population in the world and in our country is examined, and then the future of old age is emphasized. Finally, active aging in the context of social policy is mentioned and the chapter is concluded.

Keywords: Old age, aging, aging in the World and in Turkey.

Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık Kavramları

Yaşlı hem eş sesli hem de eş anlamlı bir kelimedir. Yaşlı; Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre “Yaşı ilerlemiş, kocamış, uzun yılları devirmiş ihtiyar kimsedir.” Yaşlı kelimesinin eş anlamlısı “ihtiyar”dır ancak günümüzde gelişmiş toplumlarda, ihtiyarlık sözcüğü pek tercih edilmemektedir (Tümerdem, 2006). Yaşlı sözcüğünün anlamı ise “genç olmayan ve yaşça ilerlemiş” biçiminde ifade edilmektedir. Yaşlı; eskimiş, modern dışı, yeniliklere acemi, miskin ve ne konuşulduğu anlaşılmayan bireyler demek değildir. Yaşlı; rahatsızlık ve vefatın haricinde farklı imajlara da bürünen, yalnızca emeklilerden meydana gelen, yıllanmış, yaşını başını almış, yaşlanmış veya pirifâni diye tanımlanabilecek türdeş bir topluluğu oluşturmamaktadır (Arun, 2016). Yaşlı denilince akla genellikle negatif davranış ve tutumlar yansımakta olup, bunun sebebi olarak produktiviteden ayrılıp tüketici konuma geçmesi ve iktisadi veya toplumsal destek yerine yaşanan yer için yaşlılar bir yük olarak algılanır duruma gelmişlerdir. Emek piyasasındaki yaşlının emekliliğe ayrıl-

Yaşlılar da Para Harcar!

ması, yaşlılığın süregelen rahatsızlık ve bedensel geri çekilmeye beraber bakımına ilişkin düzenlemeler yaşlılığın toplumda iktisadi bir sorun olarak görülmesi ile sonuçlanmıştır. Özetle sosyal algı ve kabuller yaşlı bireylerin yaşlılık evresindeki tecrübelerini direkt biçimlendirmektedir (Buz, 2015a).

Yaşlanma; tarih boyunca insanlar tarafından olumsuz bir durum ve ölümün habercisi olarak görülmüştür. Bu nedenle insanlar yaşlılıktan kaçmışlar ve korkmuşlardır. Keza eskiden daha az insanın, şimdiki yaşlılık yaşlarına kadar gelebildiği bilinmektedir (Birinci, 2020). Teknolojinin ilerlemesi, tıp, sağlık gibi sektörlerin gelişim göstermesi ile insanlar artık daha uzun yaşamaya başlamışlardır. Ekonomik seviye ve ülke refahı ile doğrudan ilgili olan yaşlılık süreci ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bizim ülkemizde yaşlıya olan değer zaman içinde aile yapılarının değişmesi ile farklılıklar söz konusudur. Eski zamanlarda özellikle büyük aile yapılarında yaşlı ile yaşama çok daha yaygınken yakın zamanlarda aile yapılarının küçülmesi ile değişim göstermiştir. Türkiye’de geniş aileden çekirdek aileye geçiş sürecinde yaşlıların çeşitli nedenlere bağlı olarak çok etkilendikleri görülmüştür. Özellikle aile içerisindeki iş bölümünde etkisizleşmesi, yaşlıların iç göç sürecinin dışında kalarak yalnız kalmaları ve son olarak ailenin yaşlının bakımı ve korunması konusundaki aktifliğini yitirmesidir (Birinci, 2020).

Yaşlanma; organizmanın gitgide biyolojik üretkenliğini kaybetmesi, çevresi ile entegre olmasındaki zorluklar ve direnç mekanizmalarında regresyon olarak nitelendirilir. Doruk (2009)’a göre biyolojik yaşlanma; dölleme ile başlayan ve yaşam seyrince süregelen bir proses olup, bu süreçte organizmanın tamamında gerek anatomik gerekse fizyolojik geriye dönüş olmaksızın fonksiyonel değişiklikler göstermesidir.

Anstey vd. (1993) yaşlanma sürecini birincil, ikincil ve üçüncül yaşlanma olarak üç kategoride değerlendirmektedir:

Birincil yaşlanma; yaşamda erken başlayan yaşlanma sürecinde saçların erken ağarması, fiziksel hareketliliğin gücünü yavaş yavaş yitirmesi, yürüme ve diz hareketlerinde kısıtlılık, görme refleksinin zayıflaması/gücünü kaybetmesi, dış uyarıcı güçlere karşı (ısınma, üşüme) reflekslerinin zayıflaması bu dönemde görülebilen özelliklerdir. Yaşlanma bedenin tüm düzeylerinde sürer ve organizmanın tüm hücreleri eşit düzeyde yaşlanmaz.

İkincil yaşlanma; daha yaygın görülür ancak evrensel değildir. Hastalanma, sağlıklı yaşayabilme koşullarına yeterince uymama, çeşitli ekonomik ve sosyal koşulların yetersizliği ile beslenmesine yeteri kadar özen gösterememesidir. Bu döneme özgü yaşlanma süreci yaşa bağımlı olarak geliştiğinden genellikle birincil yaşlanma süreci ile karıştırılır ancak birincil yaşlanmanın doğal sonucu olarak görülen ciltteki kırışıklıklar, ikincil süreçte çeşitli koruyucu etkenlerle yavaşlatılabilir veya durdurulabilir. Birincil yaşlanmanın sonuçları hususunda günün koşullarında herhangi bir şey yaşamın ilk dönemlerine döndürülemezken ancak ikincil yaşlanmanın sonuçları hususunda koşulların iyileştirilmesine bağlı olarak geciktirilebilir, yavaşlatılabilir, hatta durdurulabilir.

Üçüncül yaşlanma; yaşamın sona yaklaştığını zorunlu olarak haber eden hızlı ve geri dönülmesi mümkün olmama durumudur. Sağlık, psikolojik, toplumsal çevre, zihinsel işleyiş gibi çeşitli farklılıklarla kendisini gösterir; bu farklılıklar olağan yaşlanma süre-

cinden hem kantitatif hem de kalitatif yönden farklıdır. Ayrıca bu süreç yaşamsal faaliyetlerin bitişi ve ölümün yaklaşması olarak kendisini gösterir.

Yaşlılık; insan hayatının son evresindeki değişimleri tanımlamaktır. Her ülkenin psikosozyal ve iktisadi durumuna göre değişiklik gösteren yaşlılık tanımları ülkenin kültürel gelişimine, ekonomik ve sosyal durumu açısından da farklılık göstermektedir. Bu nedenle yaşlı ve yaşlılık tanımları, toplumsal ve sosyal değerlerce yaratılan saygınlık çerçevesinde yerini almaktadır. Kişisel bir değişim olarak değerlendirildiğinde, yaşlanma bireyin bedensel ve psikolojik açıdan regresif olarak nitelendirilebilen biyolojik bir olgudur. Bir diğer deyişle yaşlılık; insan hayatının doğduğu andan vefatına dek harcadığı süre zarfında bedeninde ve ruhunda meydana gelen değişim ve yıpranmalardır. Söz konusu bu değişimler, bütün canlılar da kronolojik, biyolojik, ruhsal ve toplumsal yönden farklılık göstermektedir. Ayrıca bu proses fiziksel bir olgu sıfatıyla değerlendirilip, canlıların fiziksel ve ruhsal yönden regresyonu biçiminde nitelendirilir.

Yaşlılık bilimi (gerontoloji) yaşlıların biyolojik, ruhsal, toplumsal ve iktisadi proseslerini merkeze almaktadır (Büken & Büken, 2003). Gerontoloji; yaşlıların yaşamlarını uygun hale getirmek amacıyla onların yaşıyla birlikte görünen çeşitli fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini sağlamaktadır. Bu bilimin nihai hedefi yaşlıların sağlıklı, efektif ve nitelikli bir biçimde yaşamlarını sürdürebilmelerini desteklemektir.

Yaşlanma bireyin fiziksel, ruhsal, toplumsal, çevresel, iktisadi ve hukuki boyutlarda farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle oluşan biyopsikososyal holistik bir olgudur. Buradan yola çıkarak; sosyal proseslerin etkileri yaşlanma macerasında azımsanmayacak derecede önem bildirmektedir (Kılıç, 2021). Yaşlılık, medikal yönden hayat seyrinde çöküntü ve kayıpların sık sık deneyimlendiği bir evredir. “Yaşlı” olarak adlandırılan bu popülasyon grubu spesifik problemleri olan özgün bir topluluktur, yukarıda bahsi geçen bu kişiler, diğer gruplara nazaran yoğun sağlık tehlikesi yaşamaktadır:

-En az bir rahatsızlığı veya sağlık problemi bulunmaktadır; büyük tansiyon (hipertansiyon), diyabet (şeker), süregelen akciğer rahatsızlığı, titrek felç (parkinson), demans (bunama), Alzheimer, osteoporoz (kemik erimesi) vb. sıklıkla gözlemlenmektedir.

-Kişinin yaşı arttıkça sağlık problemleri de yükselmektedir.

-Sağlık sunumlarına erişmek amacıyla enformasyon ya da rehberliğe gereksinim duymaktadır (Yaşlanma ve Bellek Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015).

Yaşlılığın başlangıç noktası üzerine çeşitli farklı görüşler bildirilmiştir. Buna göre her ne kadar biyolojik yaşlanma yönünden belirgin bir sınır oluşturulmasa da 65 yaş, toplumsal nedenlerden ötürü yaşlılık sınırı olarak kabul görmüştür. Sayısız batılı ülkede 65 yaş olan emeklilik yaşı yaşlılığın başlangıcını oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ/WHO) yaşlılık evresini 65+ ele alırken, Birleşmiş Milletler (BM) yaşlılığa ilişkin çalışmalarında genellikle 60+ olarak değerlendirmektedir (Mackinlay, 2001; akt. Tekin & Kara, 2018). Bu doğrultuda yaşlılık kategorizasyonu üzerine DSÖ’nün güncel değerlendirmeleri incelendiğinde 45-59 orta; 60-74 yaşlı; 75+ ileri yaşlı olduğunu gösterirken keza diğer bir kategorizasyonda 60-74 genç/erkek; 74-84 yaşlı; 85+ ileri yaşlı olarak değindiği

görülmüştür (WHO, 1998 ve UN, 2015; akt. Bölüktaş, 2019). Son olarak bilim insanları ve DSÖ tarafından yaşlılık üç evrede derlenmiştir: *65-75 erke*; *75-85 orta*; *85+ ileri yaşlılık* olduğu görüşüdü (Tümerdem, 2006). Özetle yaşlılık dereceleri kaynaktan kaynağa çeşitlilik gösterse de genellikle yaşlılığın başlangıcı 65 olarak değerlendirilmektedir.

BM (Birleşmiş Milletler) Yaşlılık İlkeleri ve Diğer Çeşitli Düzenlemeler

Yaşlı kişilerin, yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için öncelikli olarak yiyecek-içecek gibi zorunlu temel ihtiyaçlarının karşılanması, sağlıklı ve güvenceli konutlarda oturabilmeleri, temel giyim ihtiyaçlarının eksiksiz karşılanarak yaşamlarını sürdürebilmeleri için yeteri kadar ekonomik gelire sahip olmaları gerekmektedir. Belirtilen zaruri ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için sosyal devletin destekçisi olan toplumun duyarlı kesimlerinden ve de varsa kendi ailesinden yardım ve destek almalıdırlar. Yıllarca üretim sürecinde aktif rol alarak çalışan kişilerin; emeklilik dönemine girme zamanı geldiğinde, huzurlu bir yaşam sürebilmeli ve her anlamda rahat edebilme koşulları yaratılmalıdır. Onların yararına düzenlenecek emeklilik yaşı ve yaşam koşullarının düzenlenmesi hakkında görüşlerinin alınmasında büyük yarar görülmelidir. Yaşlılık döneminin getirdiği psikososyal durum dikkate alınarak; bütçelerine artı gelir getirici faaliyetlerde bulunabilmelerine olanak yaratılmalıdır. Yaşlarına uygun bir çevrede yaşayabilme, eğitim ve sosyal gelişme becerilerini artırma yönündeki toplumsal ve sosyal çalışmalardan yararlanabilme koşullarının yaratılması gerekmektedir. Yaşlıların alıştıkları aile ortamından, özellikle de kendi ev ortamlarından kopartılmadan yaşamlarına olanak yaratılmalıdır.

“(1948) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, (1966) Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, (1969) Toplumsal Gelişme ve Kalkınma Bildirgesi, (1982) Dünya Yaşlılık Konferansı, (1991) BM Yaşlı İlkeleri, (1995) Kopenhag Toplumsal Kalkınma Bildirgesi, (1999) DSÖ Uluslararası Yaşlılar Yılı ve Yaşlılara Yönelik Eylem Planı, (2000) BM Bin Yıl Bildirgesi ve (2002) BM Madrid Dünya Yaşlanma Konferansı” tüm insanlık adınadır; dolaylı da olsa yaşlı-yaşlılık-yaşlanma alanına dair kapsayıcı çalışmaları içermektedir (İlik & İçağasioğlu Çoban, 2021, s. 18). Buradan hareketle, “BM Yaşlı İlkeleri” aşağıdaki gibidir (<https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/uluslararası-mevzuat/>):

Bağımsız Yaşam:

- *Yaşlılar aile desteği, sosyal dayanışma, maddi yardım ya da kendi uğraşları ile temel ihtiyaç/gereksinim ve sağlık sunumlarına ulaşabilmelidir.
- * İş olanakları ya da kazanç sağlayıcı başka olanaklara erişebilmelidir.
- * Emek piyasasına dair proselerde söz sahibi olabilmelidir.
- * Eğitim-öğretim izlencelerine katılabilmelidir.
- *Bireysel tercih ve çeşitli yapabilirlikleri göz önüne alınmalı ve emniyetli alanlarda yaşamlarını sürdürebilmelidir.
- *Olabildiğince evde kalınmaya özen gösterilmelidir.

Katılım:

- *Yaşlılar var olduğu toplumun bir üyesi olmalı, refah seviyelerini direkt etkileyen yasal düzenlemelerin proseslerine interaktif bir biçimde iştirak etmeli, bilgi-maharetlerini genç nesillere öğretmelidir.

*Devlete hizmet sunumu amacıyla gereken olanakları izlemeli ya da bu olanakları şahsen yaratabilmeli, kendi faydası ve becerilerine ilişkin istemli misyon edinebilmelidir.

*Yaşlı merkezli hak taleplerinde bulunabilir ya da dernek kurabilmelidir.

Bakım:

*İçerisinde yaşadıkları aile, sosyal çevre, toplum ve devlet aracılığıyla en geniş olanaklarla desteklenmelidir.

*Her toplumun kendilerine özgü sosyokültürel değer yargıları, dini inançları, sosyal yaşam biçimlerine saygı gösterilerek korunmalarına yardımcı olunmalıdır.

*Kendi yaşamsal ihtiyaçlarını bağımsız sürdürebilecek güçte ve yetide olanlar evlerinde desteklenmeleri, sosyal hizmet olanaklarından yararlanmaları için çaba sarf edilmelidir.

*Kendi ihtiyaçlarını tek başına sürdürebilecek güçte olmayanlar kurumsal hizmetlerden yararlandırılabilmesi için yardım edilmelidir. Özellikle zihinsel güçsüzlük içerisinde olan veya bakım evinde, huzurevinde iken kurumsal hizmet olarak daha ileri hizmetlerden yararlanması gerekenler sosyal hizmetlerin korunması altında desteklenmelidir.

*Bu hizmetlerin sunulmasında insan hakları temelinde kişinin onur ve haysiyetini koruyacak, yaşlı yakınlarının psikososyal durumları ve birlikte kaldığı diğer yaşlıların hassasiyeti de mutlaka dikkate alınmalıdır.

*Kurumsal hizmet olarak huzur evinde, bakım merkezlerinde kalanlara sadece yeme-içme-barınma hizmetleri değil; aynı zamanda onların kendi yetenekleri, sosyal hobileri dikkate alınarak; meşgul olabilecekleri, kaliteli zaman geçirebilecekleri sosyal alanların yaratılmasına da özen gösterilmelidir.

Kendini Gerçekleştirme:

*Gizil güçlerini bütüncül biçimde iyileştirebilmek amacıyla olanakları izlemelidir. *Toplumun eğitsel, kültürel, spiritüel ve eğlence merkezli kaynaklarına ulaşabilmelidir.

İtibar:

*Söz konusu bireylere insan hakları temelinde yaklaşılarak, kişi hak ve özgürlüklerine saygı duyularak desteklenmelidir.

*Hangi ortamda yaşıyorsa, bakılıyorsa, kurumsal destek görüyorsa orada desteklenmelidir. Yaşamlarına çok fazla müdahalede bulunulmadan korunmalıdırlar. Her türlü ekonomik, fiziksel, duygusal ve ihmal/istismardan uzak tutulmalıdırlar. Sosyal hizmetlerin kurumsal imkânlarından yararlanan yaşlılar sosyal, inançsal, cinsiyet ve yaş ayrımcılığına maruz bırakılmamalıdır.

II. Dünya Yaşlılar Asamblesi (2002) Uluslararası Eylem Planı'na göre (yasliyimhakliyim.com):

a- Yaşlı bireylerin, insan hakları ve temel özgürlüklerinin bütünüyle bilinmesi ve uygulanması. Keza yaşlanmada yoksulluğun çözülebilmesi ve BM ilkelerini kapsayıcı güvenilir yaşlanmanın temellendirilmesi,

b- Yaşlı bireylerin, kazanç sağlayan gönüllü çalışmaları da içeren toplumun iktisadi, siyasi ve toplumsal olarak bütüncül ve efektif bir biçimde iştirak edilebilmesinin sağlanması,

c- Yaşlı bireylerin diğer gruplardan farklılaşmadığı düşünülerek, hayat süresince öğrenme ve topluma katılım imkânları vb. seçe-

Yaşlılar da Para Harcar!

neklerin sürdürülerek; kişisel gelişim, bireysel haz ve iyi oluş halinin devamlılığı,
d- Tüm iktisadi, toplumsal, kültürel haklarla beraber yurttaşlık ve siyasal haklarında gerçekleştirilmesi ve yaşlı bireylerin lehine kötü muamele ve ayrımcılığı gidermek,
e- Cinsiyet temelli ayrımcılığın giderilmesi ile yaşlı bireylerde cinsiyet eşitsizliğinin önlenmesi,
f- Toplumsal kalkınma amacıyla aile, nesiller arası ilişkiler, dayanışma ve kişilerarası iletişim konularının vurgulanması,
g- Yaşlı bireylerde koruyucu-önleyici-iyileştirici çalışmaları içeren sağlık sunumları, dayanak ve toplumsal korumanın karşılanması,
h- Söz konusu planın pratikleştirilmesi amacıyla yaşlılarla birlikte devlet, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün katılımıyla ortaklık yaratılması,
i-Bilhassa gelişmekte olan ülkelerde, sayısız farklı hususun yanında yaşlanmanın kişisel, toplumsal ve sağlık üzerine bilimsel çalışmalar gerçekleştirerek bilgi-becerilerinin yükseltilmesi ve teknolojiyen faydalanılması,
j- Yaşlanmakta olan kişilerin durumları ve başka şartların bilinmesi; onları etkiye uğratan hususlarda aktivistliğe zemin hazırlamaktır.

Eylem planı, başlıca üç tema altında toplanmıştır: Yaşlılarda yeniden yapılanma, sağlık ve iyi oluş hallerinin yükseltilmesi ile güvenilir, kolaylaştırıcı ve güçlendirici alanların oluşmasına olanak tanımaktadır (yasliyimhakliyim.com). Kısaca hem milletlerarası hem de milli alanlarda yaşlılık-yaşlı kişilerin, ihtiyaç/gereksinimleri ve bu açıdan hizmet sunumlarının ne şekilde oluşturulacağı üzerine durulmuştur. Buna göre; (İlik & İcağasioğlu Çoban, 2021):

- Yoksullukla seferberlik,
- Yaşlı bireylerin tüm sosyal hizmetlerden tam olarak faydalanması,
- Yaşlılık olgusunun toplumsal kalkınma tasarılarıyla beraber ele alınması,
- Yaşlı bireylerde katılımının yükseltilmesi,
- Yaşlı bireylere hizmet eden aile bireylerinin güçlendirilmesi,
- Daha fazla efektif önleme,
- Özel gereksinimli yaşlı bireylere yönelik tamamlayıcı dayanakların gerçekleştirilmesi,
- Son olarak daha efektif sosyal önlemenin karşılanmasıdır.

BM'lerin sunumlarında görüldüğü üzere ülke politikalarının fazlasıyla takvim yaşına bağlılığı, ihtiyaç/gereksinimlerde kişiselleştirilmenin göze alınmadığı, sağlık, konaklanma vb. unsurlarla bireyin itibarı ile ilişkilendirildiği, imar-konut tasarısında başka toplulukların yanı sıra yaşlı bireylerin gereksinimlerinin dikkate alınması gerektiği, nicelik ve hijyen vb. fiziki öğelerin yanı sıra hizmet niteliğinin olması ve sosyal hizmetlerin gereksinimlerine dikkat çekmiştir (UN, 1975; akt. Dölek, 2013).

Yaşlılığın Genel Özellikleri

Özeke (1999)'a göre üç çeşit insan yaşı mevcuttur: İlki, takvim yaşıdır ve statiktir. İkincisi, beden yaşıdır. Örneğin; 40 yaşındaki kişi biraz yürüdüğünde yorulabilir, ancak 60 yaşındaki kişi de tam tersi koşabilir. Kalıtımsal, beslenme, çevre, hayat stili, gerginlik gibi faktörler bedensel yaşa etki etmektedir. Üçüncüsü ise beyin yaşıdır ve en ciddiye alınması gerektirir. Şöyle ki; bilinç ve uzuv arasında güçlü bir ilişki mevcuttur ve kişi, ne derece genç bakarsa uzuvları da ona göre hareket edecektir.

Yaşlı nüfusun hızla artmasına bağlı olarak yaşlanmayla beraber yaşlıların psikolojik, sosyal ve yaşamsal ihtiyaçlarında hızlı artışlar ve çözümlenmesi gereken problemler ortaya çıkmıştır. Yaşlanma, eskime, gücünü kaybetme cansız-canlı tüm varlıkların yüzleştiği bir gerçektir (Kaptan, 2013). Genel olarak yaşlıların sorunlarına baktığımızda şu sorunları sıralayabiliriz: Yaşlanmaya bağlı insanlarda fiziksel, sosyal ve psikolojik değişiklikler hemen baş gösterir. Cildin kırıışması, saçların dökülmesi-beyazlaşması, belin kamburlaşması, hareketlerde yavaşlık, gözlerde güçsüzlük nedeniyle istemeden de olsa gözlük kullanması, kulaklarda işitmeye bağlı meydana gelen olumsuzluklara önlem olarak işitme cihazı kullanmasının yanı sıra psikolojik yönden de problemler yaşamaya başlar. Psikolojik dünyasında önemli değişiklikler yaratan yeni düzene uyum sağlamakta direnme, kabullenmeme, halen kendisini genç görme inatlaşması yaşlılığın getirdiği psiko-sosyal durum olarak değerlendirilmelidir. Gençlik döneminde üretkenliğe bağlı zekâ fonksiyonlarında gerilik, olayları değerlendirme sürecindeki yavaşlık, eskiye olan bağlılık giderek artmakta iken yeni duruma uyum sağlamada güçlükler ve kabullenme güdüsünün yavaş ilerlemesi bu dönemin getirdiği en önemli özelliklerdir. Yaşlılığa bağlı olarak kendi bilgilerinin değerli, kıymetli, olduğuna inanarak bilgeliği artar. Geçmiş yıllarda yaşlıların kabul görmelerindeki en önemli etkende bilgelikleri nedeniyle genç kuşakların ihtiyaçlarına cevap verebilmeleriydi. Deneyim ve bilgi birikimi, olgun karakterlerle uyşur ise mutlu yaşlı bireyler doğar; daha istikrarlı, toleranslı ve tahammüllü bir kimseye evrilir (Kaptan, 2013).

Organizmanın ve kronolojik yaşın ilerlemesine bağlı olarak oluşan yaşlanma sürecinin en önemli özelliklerinden birisi de yeniyi kabullenmekte güçlük çekerken eskiye olan bağlılığın inatla sürdürülmek istenmesidir. Çocukluk-çocukluk dönemlerine ait yaşanmışlıklar iş hayatındaki başarı veya olumsuzluklar hafızada daha geniş yer alırken, güne dair yaşanmışlıklar daha çabuk unutulmaktadır. Bu nedenle yaşlılar, çoğunlukla geçmişteki alışkanlıklarını farklılaştırmaktan fazlasıyla korkar ve huzursuz hissederekler. Mekânın formu, duvara asılı çerçeve, nesnenin konumu (örn. radyo) değişirse rahatsız ve huysuz hissederekler. Yeni şeyler karşısında reaksiyon, zaman zaman "kaygı" seviyesine yükselir; yeni kıyafet-ayakkabıya gerek duymazlar. Yani söz konusu yaşlı bireylerde durumu şu sözle özetleyebiliriz; (yeni ne varsa kötü, işe yaramaz ve çirkindir) (Kaptan, 2013). Bu dönemin getirdiği doğal değişimlerden birisi de yaşlılar, yeni duruma uyum sağlamakta çektikleri güçlüğü bağlı modern gençliği sürekli eleştirmelerini kabul etmemeleridir. Gençlerin saygı/hürmetini kendi dönemlerindeki duruma bakarak değerlendirdiklerinden, gençler için normal kabul gören bu durum yaşlılarda yaşam biçimlerini kendilerince saygısızlık ve büyüklere hürmetsizlik olarak değerlendirirler.

Yerli (2017) yaşlılık; geri çekilme ve kaybetme evresi olarak tanınmasına rağmen bu proseste oluşan yenilik ve farklılıkların büyük çoğunluğu olağandışılık şeklinde belirtilmesi uygun bir yaklaşım olmamaktadır. Yazarında değindiği gibi yaşlılığın anlaşılabilmesi bakımından bu evrenin ayırt edici bedensel, bilişsel, ruhsal ve toplumsal niteliklerini öğrenmekte büyük yarar vardır.

Yaşlılığın Boyutları

"İhtiyarlıkta, etrafınızı saran gençliğin, sizden bir şeyler öğrenmek istemesinden daha hoş bir şey olabilir mi!" sözüyle Cicero başkaları tarafından acınacak, güçsüz konumda bir yaşlı olmaksızın

bilinçli bir yaşlılık süreci içerisinde yaygın görülen tek başınalık ve sosyal marjinalizasyon vb. psiko-sosyal problemlerle minimum düzeyde deneyimlenebileceğine dikkat çekmektedir. MÖ 106-43 tarihlerinde yaşamış olan Romalı devlet insanı ve düşünür olan Cicero rahatsızlığa direnilmediği gibi yaşlılığa da direnilebileceğini, bu nokta da bilişsel ve fiziksel bütünlüğün önemli olduğunu (Özdemir, 2019) milattan önceki bir tarihte yazmıştır.

“Yaşlılığa karşı en mükemmel ilaç, bilgili ve erdemli olmaktır.” (Cicero)

“Yaşlılık perdelerin kapandığı, yaşam oyununun tüm sırlarının ortaya çıktığı, aktörün sahneyi terk etmesinin yaklaştığı bir safhadır. Bu safhada oyuncu, sahnelediği oyunun kendisi ve başkalarının beğenilmesini arzu eder. O zaman mutlu olur. Sahneden mutlu bir şekilde iner. Ama başarısız bir oyun sergilediğine inanırsa, bu oyunu sergilediğine pişman olur. Bu yüzden yaşlanan her toplumun temel hedefi, işten arındırılmış bir yaşlılık yaratmak yerine, pişmanlık duygusundan arındırılmış bir yaşlılık yaratmak olmalıdır” (Tufan, 2003; akt. Yerli, 2017).

Fizyolojik, biyolojik, sosyal, ekonomik, psikolojik ve toplumsal olmak üzere yaşlılığın boyutları 6 maddeden meydana gelmektedir:

- *Fizyolojik yaş-yaşlılık*; insanlarda, yaşlanma sürecine bağlı olarak birtakım değişikliklerin meydana geldiği bilinmektedir. Çocukluk-gençlik ve daha sonra yaşlılıkla devam eden yaşam döngüsünde her döneme ait fiziksel hareketler insanların psikososyal ve bedensel gelişimleri için büyük önem arz eder. Gelişme aşamasında olan bir insan vücudunda, çeşitli nedenlere bağlı bedensel açıdan meydana gelen değişimler sonucu insan yaşamının son evresi olarak tanımlanan yaşlanma dönemi meydana gelmektedir. Bu değişimlerden fark edilebilir ve görülebilir olanı da yaşlının fiziksel özellikleri olarak değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle Tümerdem (2006) beden fiziki açıdan yapabilirliğinin umulandan daha erken evrelerde düşüşe geçmesinde hayat perspektifi ve hayatla iletişim yollarındaki başarısızlıklardır. Fiziki açıdan yaşlılıkta geri çekilme olgusuna karşın bedensel aktivitelerde bulunulması problemlerin en aza indirgenmesi ya da kökten çözümü amacıyla kaliteli ve sağlıklı bir yaşlılık dönemi sunmak fazlasıyla önem bildirmektedir (Yerli, 2017). Dahası bedensel açıdan hızlı yaşlanmaya bağlı olarak gençlik dönemindeki canlılığın, hareketli yaşamın bitmesinden kaygı duyarak sıkıntılı ve zorlu bir yaşlılık dönemi geçireceğinden korkmaya başlar. Bu nedenle yaşam tarzında birtakım değişiklikler yaparak yaratıcı enerjisini dışarı vurarak kendisini genç göstermeye yönelik bazı hareketlerde bulunur. Ayrıca bu evrede yaşlılar gençliklerini korumak yönünde bir anlayışa sahip olurlarsa içinde buldukları dönemin olumlu ve yaratıcı faaliyetlerinden zevk almaya başlarlar. Düzenli spor hareketleri yapması, doğa yürüyüşleri, müzik çalışmaları, bedensel gerileme hareketlerinin uzatılmasına olanak yaratır. Bazı yaşlıların yeniliğe karşı kendilerini kapatması, sosyal yaşamdan gerektiği şekilde yararlanmak istememesi, içe kapanması, pasif bir yaşam sürecini tercih etmesi ileriki dönemlerde depresyon sorununu doğurarak bedensel gerilemeye bağlı psikolojik ve sosyal gerilemeyi tetikler. Fiziksel geriliğe bağlı yürüme fonksiyonlarında gerilik kaslarının özelliklerini kaybetmesi ve boşaltım faaliyetlerinin bozulmasına ortam yaratır.

- *Biyolojik yaş-yaşlılık*; gözlerdeki değişim ve dönüşümlerdir. Hamilelik sürecinden başlayan; daha sonra büyümeyle beraber en erken yaşlanan kısım gözdeki lens gözeleridir. Yaşam stilimiz, gözelerde yaşlanmayı indirgeyebileceği gibi keza arttırabilmektedir de (Tümerdem, 2006). Dahası yaşlanmaya bağlı insanların duyu organlarının işlevsellik özelliklerinde bazı gerilemeler, değişimler bazen de yok olmaların yaşandığı bilinmektedir. Bu duyu organlarında olumsuz anlamdaki değişimler yaşlıların alışılmış davranış, biçim ve tarzlarını olumsuz bir şekilde etkileyebilir. Duyu organlarında meydana gelen gerilemeler sonucu diğer insanlarla iletişim sıkıntısı yaşayan yaşlıların, son derece yalnızlaşmasına sebebiyet verebilecek negatif sonuçları görülebilmektedir. Yaşlanmaya bağlı görme ve işitme duyusu en çok etkilenen duyu sistemleri arasındadır. Kulakta; balans (denge) kaybı ve işitmede azalışlar olarak kendini gösterirken; gözde katarakt, glokom, retinopati vb. şeklinde kendini gösterir (MedlinePlus, 2022). Bunlar dışında biyolojik değişimlere örnek verecek olursak; immün yapısında güçsüzleşme, hormonal seviyelerde azalış, solunumda kapasite düşüşü, sindirimde aksama, böbreklerde süzüş hızında ağırlaşma ve beyin-sinir yapısında farklılıklar görülmektedir (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2013).
- *Sosyal yaş-yaşlılık*; yaşlılık döneminde kronolojik ve fiziksel yaşlanmaya bağlı kişide sosyal anlamda birtakım değişiklikler olmaktadır. Psikolojik anlamda var olan gerilikler sosyal yaşamdaki gelişmelerinde hissedilir derecede azalmasına, kendisini yalnız ve güçsüz olarak değerlendirmesine yol açar. Yaşlı bireyin toplumsal etkinliğinin ve gücünün azalması, yakın ilişkilerden uzaklaşması, aktif sosyal çevreden kopması, cinsel faaliyetlerde zayıflık, saygınlığın yavaş yavaş azalması, daha önce zevkle yaptığı etkinliklerden uzaklaşması, hareketli bir yaşamdan pasif bir sürece girmesi yaşlı için kendisini güçsüz ve yalnız hissetmesine neden olmaktadır. Fiziki yaşlanmaya bağlı vücut organlarında meydana gelen yıpranma nedeniyle üretme hızındaki düşüş ve yavaşlamaya bağlı daha önce toplumsal çevre içerisinde başkalarına yardım yapar pozisyonundan yardım ve destek alan kişi konumuna geçmek kolay kabullenecek bir tutum olamamaktadır. Farklı bir bakışla yaşlılık dönemi, çocuklarının çeşitli nedenlere bağlı olarak evden ayrılışı, sevdiklerinin kaybı, inandığı değerlerin yok olması, hayatın hızlı gelişim ve değişimine ayak uydurmakta zorlanmış, hayat tarzında zorunlu olarak değişime uğramış, farklı bir sosyal yapı içerisinde kendisini yalnız ve güçsüz hissettiğini içerir. Yaşlanmayla birlikte kişide sosyal statü kaybı da yaşanmaya başlanır. Özellikle toplumda statünün verdiği kariyer gücü ile önemli görevlerde bulunan kişilerin yaşlılık döneminde bu statülerinin yok olması ile ciddi kaygıların yaşandığı bir süreçtir. Ayrıca Tümerdem (2006) bu konuda yaşanan toplum tarafından “çok yaşlanmışsın veya yaşlı göstermiyorsun” şeklindeki cümleler kendimizle atakalı aldığımız karara yönelik toplumun bakış açısının bir göstergesi olduğunu savunmaktadır.
- *Ekonomik yaş-yaşlılık*; emeklilikle başlayıp süregelen dönemdir. “Sen ne zaman emekli oluyorsun, daha emekli olmadın mı?” sorusunu cevaplarırken ki duygu durumumuz ehemmiyet bildirmektedir. Kişilerin, bu ve buna eş değer sorularda ne şekilde tutum sergilemesi gerektiği hususunda psikolojik açıdan hazırlıklı olunması elzemdir; mesleki çalışmalarla beraber “hobiyi” içeren uğraşlar sağaltım yöntemidir (Tümerdem, 2006).

Yaşlılar da Para Harcar!

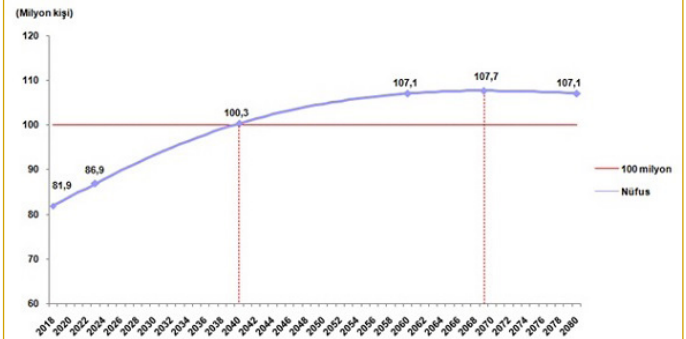
- *Psikolojik yaş-yaşlılık*; MEB (2013) yaşlılığın birincil göstergesi geçmişe yönelik hasretin git gide yükselmesi ve genç kuşaklar ile aktarımın zayıflamasıdır. Gündelik yaşamlarında sayısız değişim ve durumlar karşısında uyum sağlayamayan yaşlılar, geçmişe her daim hasret çekerler. Günden güne hayatlarına ilişkin her yeni şey yaşlıları korkuttuğundan ötürü alışkanlıklarını dönüştüremez ve yeni şartlara uyum sağlamasını güçleştirir. Bunun sonucunda yaşlı, kendisini toplumsal yaşamdan izole eder; fazlasıyla içe dönük bir hale bürünür. Bu uyum sorunu giderek kötü bir hale evrilirse neofobiye (yenilik korkusu) dönüşür; bundan böyle yaşlının, yeni ve alışılmadık dışındaki tüm hususlarda geçmişe yönelik alışkanlıklarından kopamaz olduğu noktaya evrildiği söylenebilir. Ayrıca zihinsel yapabilirlik ve psikik davranım başkalaşmaları bu maddeye ilişkindir. Kognitif yetenekler (akıl, özen, öğrenim, hafıza, lisan, uzamsal-görsel beceriler, eleştirel yaklaşma, kognitif dayanıklılık vb.) boyutlarındaki farklılıkları; psikik davranım başkalaşmaları da ruh halı, motivasyon ve başa çıkma kapasiteleri vb. birtakım özellikleri kapsamaktadır (Er, 2009; ve Göka & Aydemir, 2000; akt. Karakaş & Durmaz, 2017). Fiziksel yaşlanmaya bağlı gelişen psikolojik yaşlanma süreci acı, hüznün, üzüntü, sıkıntı ve korkuların daha çok arttığı, unutkanlık ve uykusuzluk gibi birçok probleminde yaşandığı bir dönem olarak kendisini göstermektedir. Yaşlılıkta psikososyal ve ruhsal gerilemeye bağlı hayata daha sıkı tutunma biçimindeki gerilemeler olduğu gibi yaşamdan keyif alınmanın da arttığı bilinmektedir. Kendini daha fazla düşünme, gelecek kaygısı, egosunun istem dışı yükselmesini de tetiklemektedir. Eskiye aşırı bağlılık, yeniliklere uyum sağlamada güçlük, isteksizlik, depresyon, bilinç bulanıklığı, uyku sistemindeki bozulma, sosyal statü kaybının getirdiği içsel huzursuzluk, emekli olunca işe yaramama korkusu, geçim sıkıntısı ve ölüm korkusu bu dönemin getirdiği karakteristik özelliklerdir. Bir diğer ifadeyle Tümerdem (2006) hatıralarla hayata tutulma, geçmişe dönük hasret, daima geçmişte yaşayarak geleceğe yönelik planların olmaması, geçmişten ayrılamama durumudur. Geleceğe yönelik emniyetsizliğin yol açtığı endişe, anksiyete, üzünc vb. hislerin tamamı ruhsal bir çöküş meydana getirmektedir.
- *Toplumsal yaş-yaşlılık*; çekingenlik, sosyal çevreden kopma ve tek başına olma durumları kişilerin toplumda, işte ve toplumsal iletişimde enerji ve becerilerinin düşüşe geçerek hiç olmasıdır. İçli (2010) toplumsal ilişkiler üzerine araştırmasında evlat, torun, hısımların, komşularınca sıklıkla telefon etme ve ortak görüşmelerde bulunmanın katılımcılar açısından anksiyete seviyelerinde bir azalış olduğu görülmüştür. Bu bakımdan toplumsallaşma olgusu yaşlı bireyleri olumlu açıdan etkilenmiş ve sosyal bağları kuvvetli olanlar da yaşlanma sürecinde oluşan negatifliklerden daha az etkilenmiş ve manevi gücünün ön plana çıktığı görülmüştür. Dolayısıyla toplumun yaşlı bireylere karşı önem derecesi ve perspektifi son derece öne çıkmaktadır. Yaşlılar karşısında meydana gelen peşin hükümlerin en aza indirgenmesi açısından profesyoneller tarafından toplumda sağlıklı yaşlanmaya dair eğitim yöntemleri ile pozitif bakış açıları geliştirilerek farkındalık kazandırılmalıdır (Arpacı & Ersoy, 2007).

Türkiye’de Yaşlı Nüfus

“Türkiye’nin genç ve hareketli popülasyonu...”, “Avrupa’nın en genç ülkesi sıfatıyla...”, “genç bir popülasyonun varlığı...” gibi açıklamalarda bulunulsa da bu gibi anlatımlar Türkiye için doğru değildir. Ülkemizde yaşlı popülasyona nazaran genç popülasyonun fazla olduğu görüşü bugün mit olarak yerini almıştır (Arun, 2016).

TÜİK (2017) ADNKS sonuçlarında (Grafik 1); 2018-2080 yılları arasında Türkiye nüfusunun 2018’de 80 milyon olan popülasyonunun 2023’te 86,9 milyon üzeri ve 2040’ta ise 100,3 milyon üzeri olacağı düşünülmektedir; 2060’ta 107,1 milyon üzeri; 2070’te 107,7 ile top noktasını göstererek büyüme hızında artış sağlandığı görülmektedir. Daha sonra söz konusu yıldan itibaren düşüş yaşaması tahmin edilen 2080’de 107,1 milyon olarak sonlanacağı görülmektedir.

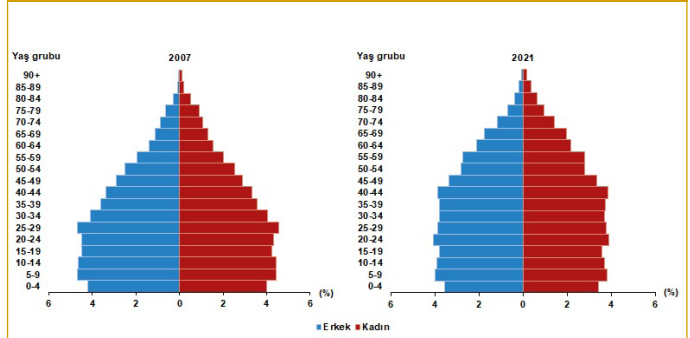
Grafik 1
Türkiye Nüfusu, 2018-2080

Açıklama notu. Grafik 1 <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Cinsiyet ve yaş değişkenleri baz alınarak oluşturulmuş iki ayrı nüfus piramidi görülmektedir. Ülkemizin 2007-2021 yılları incelendiğinde; fertilitte ve mortalite seviyelerinde düşüşe bağlı yaşlı popülasyonunun yükseldiği ve medyan yaşının arttığı (Grafik 2’de) betimlenmiştir.

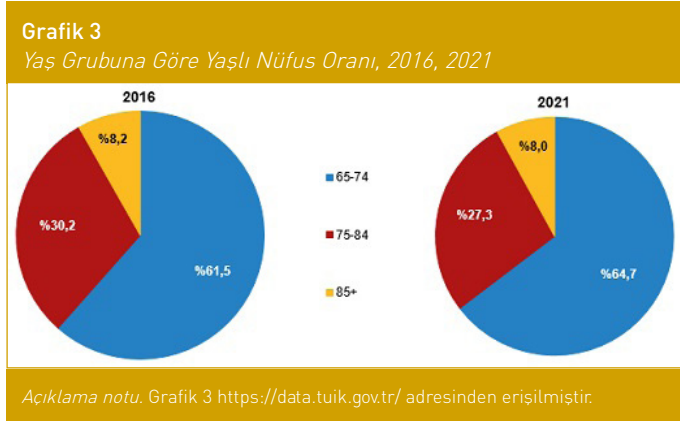
Grafik 2
Nüfus Piramidi, 2007, 2021

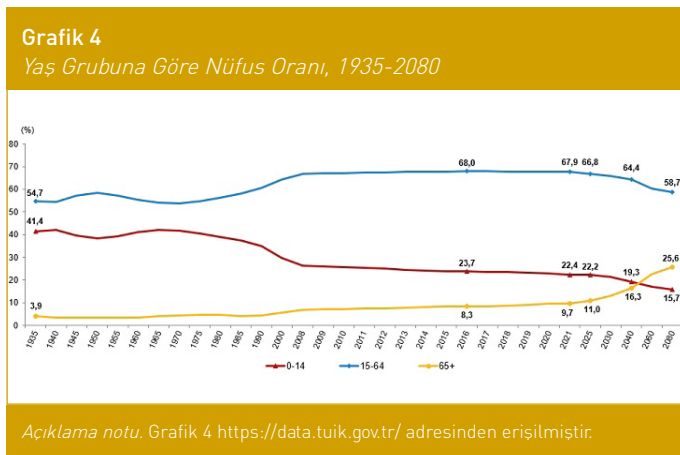
Açıklama notu. Grafik 2 <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Üç ayrı yaş grubunun yıllara göre dağılımları (Grafik 3’te) gösterilmektedir. Buna göre 2016’da %61,5 olan 65-74 yaş skalası 2021’de %64,7’ye yükselmiştir. Daha sonra 2016’da %30,2 olan

75-84 yaş skalası 2021'de %27,3 olarak düşüşe geçmiştir. Son olarak 2016'da %8,2 olan 85+ yaş skalası 2021'de %8,0'a gerilediği görülmüştür. Genel grafiğe baktığımızda, salt 65-74 yaş grubunun diğer gruplara nazaran büyüme gösterdiği söylenebilir; hem 2016 hem de 2021 yılları arasında yaş büyüdükçe yüzdelerin azaldığı tespit edilmiştir.

1935-2080 yılları arasında yaş skalasına göre popülasyon yüzdeleri (Grafik 4'te) gösterilmektedir. Buna göre 0-14 yaş skalası 1935'te %41,4 olup, daha sonra 2016, 2021, 2025, 2040 ve 2080 yılları arasında gerileyerek en son %15,7 olacağı öngörülmektedir. 15-64 yaş skalası 1935'te %54,7 olup, daha sonra 2016'da %68,0 ile büyüdüğü ardından 2021, 2025, 2040 ve 2080'de düşüşe geçerek en son %58,7 olacağı tahmin edilmektedir. 65+ yaş skalası ise 2016'dan 2080 yılları arasında daima ivme göstererek; 1935'te %3,9, 2016'da %8,3, 2021'de %9,7, 2025'te %11,0, 2040'ta %16,3 ve 2080'de %25,6 olacağı düşünülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde;

Sağlıklı beslenme, sporun günlük yaşamımıza girmesi, tıptaki olumlu gelişmelere bağlı her ülkede olduğu gibi ülkemiz açısından yaşlı nüfusunda ciddi anlamda artış yaşanmaktadır. Kurumsal bakımda olan yaşlı sayısında ciddi artışlar olmasına karşın nüfusun büyük oranda bir yüzdeliği yaşlıların, çocuklarının yanında veya kendi evlerinde destekle yaşadıkları yönündedir. Hızlı kentleşmeye bağlı geniş aileden çekirdek aileye geçişle birlikte yaşlıların ekonomik, sosyal ve psikolojik anlamda yalnızlık çekti-

leri, ev ortamında bakılmalarıyla ilgili zorlukların yaşandığını baz alırsak; süreci yaşayan yaşlı sayısını da göreceli olarak artırmıştır. Köy toplumunda üretken konumda olan yaşlının, kentsel yaşam içerisinde pasif duruma geçişi ile korunmalı yaşlı sayısında da ciddi artışların yaşanabileceği sosyal araştırmacılar tarafından tahmin edilmektedir. Böylece olabildiğince kısıtlı olan çalışmaların çoğalması, legal alt yapı yetersizliklerinin çözülmesi ve ailelerin yükümlülüklerini karşılamasına ilişkin farkına vardırılması ve cesaretlendirilmesi gerekmektedir. Günümüz dünyasında yaşlı nüfusun görünür bir şekilde sorunlarının konuşulur olmasındaki neden ise dünya nüfusunun giderek yaşlanmasıdır. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemizde de yaşlı nüfus giderek artmaktadır. Genel olarak dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusunun hızla artmasına bağlı sağlık, sosyal ve kurumsal hizmetlerin günün koşullarına uygun düzenlenmesini zorunlu kılmaktadır. Hızla sayıları artan, üretimden kopmuş halde tüketici konumuna gelen yaşlı nüfus için bazı değer yargıları ailesel ve toplumsal nedenlere bağlı değişime uğraması yaşlıları olumsuz anlamda etkilemektedir. Özellikle ekonomik anlamda dezavantajlı konumda olan aile içerisindeki yaşlıların, çeşitli biçimlerde ihmal edildikleri yapılan çalışmalardan ortaya çıkmaktadır. Aynı dezavantajlı grupta yer alan yaşlıların, devlet tarafından ekonomik olarak yeteri kadar desteklenememesi de (yoksulluk aylığı, emekli maaşının düşüklüğü vs.) kurumsal anlamda ihmal edilmelerine sebep teşkil etmektedir. Hızlı ve çarpık kentleşmeye bağlı aile yapılarında iç dinamiklerin farklı biçimlerde değişime uğraması, aile ilişkilerini derinden etkilediği bilinmektedir. Geleneksel aile yapısında aktif, sözü dinlenen konumda olan yaşlının, sosyokültürel anlamda kendini yabancı hissettiği kent yaşamında; aile içerisindeki pozisyonunda içsel ve dışsal nedenlere bağlı değişimlere maruz kaldığı bilinmektedir. Yeni düzendeki yaşlılığı; ailenin ekonomik ve sosyal durumu, aile ilişkilerinde yaşlının katılım süreci, aile içerisinde yaşlının kendini güçlü ve mutlu hissetmesi, geleceğe dair psiko-sosyal ve ekonomik yönden kaygı düzeyinin belirlenmesi açısından araştırılmasında yarar vardır.

Yaşlıların yeni pozisyonlarının değerlendirilme sürecinde geleneksel aile yapısından çarpık kentleşme olgusunun hâkim olduğu yeni şehir düzenine geçişle birlikte çeşitli biçimlerde ihmal/istismar edildikleri yönünde çeşitli bulgulara rastlanıldığı yapılan araştırmalar ve bilimsel çalışmalarla doğrulanmıştır. Türkiye popülasyonunun büyüklüğü düşünülerek; ülkemizdeki yaşlı sayısının dünyadaki sayısız ülkenin toplam popülasyonunun üzerinde olduğu bilinmektedir. Ekonomik ve sosyal refah seviyesi gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkemizde de yaşlı popülasyonunun yükselişe geçmesinin yanı sıra kayda değer bir diğer durum takriben ömür beklentisinin artırılmasına bağlı yaşlı topluluk içerisinde ileri yaş evresindeki yaşlı yüzdesinin git gide artmasıdır. Deneyimlenen iktisadi zorluklar, sıkıntılar yanında sosyalleşmeleri amacıyla kadınların evde oturmaktan çıkıp üretim sürecine zorunlu olarak katılmaları, çalışma hayatında giderek artan oranda katkı vermesini sağlamıştır. Bu sosyal gelişme Türkiye'de yaşlıların geleneksel anlayışa bağlı evde bakım sistemini güçleştirerek değişmesine neden olmuştur. Diğer taraftan canlı bir transformasyon sürecine tanıklık eden kentlerde kadınlar ev haricinde geçimini sürdürmekte, toplumsallaşmanın bir gelişimi olarak arkadaşları ve dış yaşamla olan bağları gelişirken komşuları ve yakın akrabaları ile olan bağlarında kopukluklar yaşanmaktadır. Bilhassa majör illerimizde yaşlı bireyler; sağlık, iskân,

Yaşlılar da Para Harcar!

kazancın himayesi ve sosyal refah sunumlarına dair ihtiyaçlarının sağlanması vb. zorluklarla mücadele etmektedirler. Ekonomik ve sosyal anlamda ülkemizde yaşanan hızlı değişime bağlı olarak farklı arz eden kültürel-sosyal değişim/dönüşümler mevcut ailenin yaşam tarzında ve işlevinde önemli değişimler yaratmıştır. Bu sıkıntılı durum yaşlıların, aile içerisindeki prestijini ciddi anlamda etkilemiştir. Yıllardır aile içerisinde sosyal, ekonomik ve prestij anlamında otorite konumunda olan yaşlı bireyin gücünü azaltmıştır. Özellikle ekonomik ve sosyal güvenceden yoksun, sosyal güvenlik kapsamı dışında olan korunmaya muhtaç yaşlıların, bakım sorunu ailesel ve toplumsal destek dışında devletin sosyal hizmet kapsamında yapması gereken görevleri arasında düşünülmüştür. Geleneksel üretim ilişkilerinin değişime uğramasına bağlı kültürel ve sosyal değerlerin çok iyi korunduğu geleneksel aile yapısı da erozyona uğramıştır. Geleneksel anlayıştaki kimsesize, düşküne yardımcı olma, destek sağlama anlayışı yeni ekonomik düzenin getirdiği çarpıklıkla yaşlı bireylerin bakımı bir yük olarak devletin sorumluluğuna bırakılmıştır. Korunma, yardım ve desteğe muhtaç yaşlı ve kimsesizlere yardımcı öngören konvansiyonel değerler ve kurumlardan ziyade devlet tarafından örgütlenen ve yürütülen yeni sosyal kurumlara bırakılmaktadır. Bu değişim ve gelişim; Batı'da emsal bir prosesten geçerek var olan bireyci toplum anlayışına yol açmıştır.

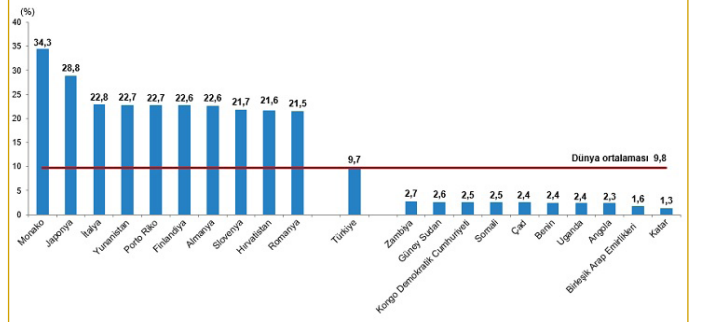
Sanayileşmeye bağlı aile yapısında ciddi anlamda değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel aile yapısında meydana gelen değişimler sonucu aile içerisinde ve toplumda çok iyi konumda olan yaşlıların yeri sarsılarak güçsüzleşmiştir. Aile içerisinde bakılan, korunan yaşlılar için ev dışında sosyal kurumlar aracılığıyla bakımın gündeme gelmesi, yaşlılar açısından yeni ekonomik düzenin getirdiği yeniliklere uyum sürecinde güçlükler yaşandığı bilinmektedir. Bu değerlendirmelere bağlı olarak ülkemizde yaşlıların, yaşamış oldukları çeşitli sorunların kaynağı yalnızca aile bağlarının zayıflaması sonucu oluşan bir sosyal sorundan kaynaklandığı düşünülmemelidir. Ailelerin yaşlı bakımındaki rollerinin ekonomik, sosyal ve siyasal nedenlerle azalması yaşlı bakımı ve korunması ile ilgili kurumsal hizmetlerin farklı biçimde geliştirilmesi sorununu doğurmuştur. Ev içerisinde bakılamayan yaşlı bireyler için sosyal refah kapsamında sosyal devletin yapması gereken görevler arasına yaşlıların bakımı da dahil olmuştur. Buna rağmen kentsel yaşamda yaşlılarla ilgili sosyal hizmet kapsamında verilen hizmetlerin istenilen düzeyde olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle ev içerisinde bakılamayan yaşlılar için yeni sosyal hizmet modellerine şiddetle ihtiyaç vardır. Türkiye popülasyonunun majör bir bölümü çocuklardan ve gençlerden meydana gelen, gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır. Ekonomik anlamda güçlüklerin yaşandığı ülkemizde gençlerin artan ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynak kıtlığı yaşanmaktadır. Dolayısıyla gençlere nazaran mikro/mezzo bir popülasyon kümesinde yer alan yaşlı birey ve aile odaklı sosyal politikalar henüz ilerleme evresindedir.

Dünya'da Yaşlı Nüfus

Ülkemizde yaşlı nüfus sayısındaki yükselişin 1990'lı yıllarda artışa geçtiği bilinmektedir. Dünya yaşlı popülasyonu incelendiğinde, 167 ülke içerisinde %9,7 yaşlı yüzdesi ile Türkiye, 68. sıradadır. 2021 dünya popülasyonu yaklaşık 8 milyar kişi olurken; bunun 764 milyon 321 bin 142 kişisi yaşlı kesimdir. Buna göre dünya ortalaması %9,8'i gösterirken; ilk üç ülkeye baktığımızda, %34,3 ile Monaka; %28,8 ile Japonya; %22,8 ile İtalya görülmektedir. Ek olarak yaşlı popülasyonu toplam popülasyon içerisindeki yüzdeliğinin %10,0'u

Grafik 5

Yaşlı Nüfus Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 Ülke, 2021

Açıklama notu.. Grafik 5 <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

geçmesi nüfusun yaşlandığına dair bir işaret; Türkiye, henüz bu durumda olmamasına rağmen yaşlanmakta olan ülke statüsünden yaşlanan ülkeler arasında gösterileceğini (Grafik 5'te) nüfus projeksiyonları aracılığıyla söylemek yanlış bir tabir olmayacaktır.

Yaşlıların Geleceği

Modernizmin sonrası ve ötesi yaşlı bireyler... Kazançları var mı? Neredeyse hayır. Ne tüketiyorlar? Kullanma niteliği olan metaları. Ne derece tüketiyorlar? Hemen hemen ihtiyaçlarından azını. Teknoloji? Geneli bilmiyor; bu şartlarda adeta yaşam haklarının sağlanmadığı, emekliliğin kamudan özel sektöre geçişi, kompetitif birincil görüldüğü neo-liberal düzenlemeler ile devletin araçsal statüye getirildiği, pazar şartlarının yoksullar aleyhine git gide derinleştiği şartlarda yaşlı bireylerin, bilhassa muhtaç yaşlıların ölüm gibi kötü sonuç doğuran durumlar bir hak olarak tanımlanmaktadır (Önder, 2014; akt. Bektaş, 2017). Dolayısıyla yaşlılıkta yaşam kalitesini ortaya çıkaran etmenler yaşlıların geleceği açısından son derece önemli olup, aşağıdaki gibidir (Arun, 2008):

- **Bedensel Sağlık:** Günlük yaşamı etkileyecek derecede süregelen rahatsızlıklar, sürekli ilaç kullanma mecburiyeti, bireysel sağlık tatminliği,
- **Toplumsal Bağlar:** Herhangi bir kurum/kuruluşa üyelik, samimi dostların oluşu ve niceliği, aile üyeleriyle konuşma yoğunluğu,
- **Sosyo-Demografik ve İktisadi Faktörler:** Sosyodemografik faktörler (cinsiyet, medeni durum, ikametgâh, eğitim düzeyi ve buna benzer düzeylerden tatminliği), sosyoekonomik faktörler (kazanç/tatminliği, toplumsal sınıf algısı),
- **Psikolojik Sağlık:** Psikolojik rahatsızlıklar (kayıp, gerginlik, kuşku vs.), iyi oluş seviyesi,
- **Çevre:** Yerleşim yerindeki olanak ve şartlar (oda niceliği, banyo/tuvalet, temiz/sıcak su, veranda), yakın çevre olanakları (problemler, güvenlik, riskler), ülke şartları tatminliği durumudur.

Özetle, tamamlayıcı sağlık/bakım sunumları, her sosyal mekân ve toplumsal olanaklarda karar kılma, bağımsız seçim yapabilme ve kişilerin sosyal hayatlarında ihtiyaç/gereksinimlerini kısıtlamayan düzenlemeler meydana getirilmelidir. Böylelikle, nitelikli yaşlanma uygulaması toplumdaki her kişinin yaşlılığı ve yaşlanmayı bir problem sıfatıyla adlandırmanın dışında bir olanak sıfatıyla görmelerini sağlayacaktır.

“Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı ve Bölgesel Uygulama Stratejisinin (MIPAA/RIS) uygulanmasının dördüncü döngüsü 2018–2022” başlıklı rapordaki bilgiler detaylı olarak açıklanmıştır:

- 83,6 milyon üzeri nüfusu ile Türkiye, dünyanın majör ölçekli 20 ülkesi arasında bulunmaktadır. 2000’de 4,3 milyon olan 65+ yaş nüfusu nihai 20 senede takriben % 45 artış göstererek güncel olarak 7,9 milyona erişmiştir. Cinsiyet bakımından ise erkeklerde %44,2; kadınlarda %55,8’dir.
- 1975’te olağan piramit yapısı hakimken 2019’da farklı bir boyut alarak arı kovani yapısına dönüşmüştür. Ek olarak fertilitite düzeyindeki ciddi düşüş, başlıca sağlık sunumları ve gıdadaki aksiyonların akibeti takriben ömür süresi ve doğumda yaklaşık ömür sürelerinin yükselmesi ile genç yaş ölümünün kontrol altına alınması demografinin yaş yapısını yeniden şekillendirmiştir. Böylelikle yaşlı popülasyon, toplam popülasyonun %10’una erişerek yaşlı ülkeler arasında konumlandırılacaktır.
- 2015’te yaşlı bağımlılık, %12,2 iken bugün ise %14,1’dir. Cinsiyet bakımından emek piyasasına katılımın %5,6’sını kadınlar; %20,1’ini erkekler meydana getirmektedir; iş bulamama durumu (işsizlik) %3,1 ile yükselişe geçmiştir. Nitekim yaşlı yoksulluğu, 2015’te %18,3 iken 2019’da %14,2’ye gerilemiştir; cinsiyetler arası baktığımızda ise kadınların erkeklere nazaran daha çok yoksul olduğu ortaya çıkmıştır.
- 2019’da başlıca Alzheimer hastalığı ve dolaşım mekanizması sorunlarından ölenlerin sayısı yıllara kıyasla giderek artış göstermiştir. Böylelikle git gide yükselen yaşlı popülasyon, aile diziliminin dönüşümü vb. sebeplerin yanında ilgili hastalığının geniş kitlelerde yer bulması, bakım sunumlarındaki arzı yükseltmekte ve sunumların iyileştirilmesine olanak tanımaktadır.
- 2020 Yaşam Memnuniyeti Araştırması gösteriyor ki; farklı kümelere kıyasla yaşlılar, %57,7 ile mutluluk seviyesi yüksek grubu oluşturmaktadır. Teknoloji hususunda ise internet kullanımları 5 kat yükselerek mevcut durumda %27,1’dir.
- Hane halkı bakımından %24’ünde minimum 1 yaşlı kişinin ikamet ettiği TÜİK aracılığıyla hesaplanmıştır. Buna göre 2040’ta %16, 2060’ta %22+ ve 2080’den beri toplam popülasyonun 4’te 1’inin üzerinde olacağı kanısı hakimdir.
- Ülkemizde covid-19 pandemisi ile teşvik paketleri gündeme gelmiştir. İlgili teşvikler ise mali destek, kredi desteği ve istihdamda dair kazanımlardır. Nitekim yaşlı aylıkları da 1.000 TL’den 1.500TL’ye çıkarılmıştır.

“MIPAA/RIS’in (Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı) 20. Yılı” bağlamında 3 temel amaç belirlenmiştir:

Hedef 1: Yaşlıların Potansiyelinin Farkına Varmak: Toplamları ve iktisadi popülasyon sürecini dikkate alarak bütünleşme ve yaş gözetmeksizin toplum inşası gayesiyle yaşlanma hususunu siyasi temalarda ele alabilmektir.

Ülkemiz açısından yaşlı bireylere aktarılan hizmet sunumları; kamu, yerel yönetim, özel sektör ve STÖ (Sivil Toplum Örgütleri) tarafından gerçekleştirilmekle birlikte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na (ASHB) bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) hem hizmet sunumlarının devamlılığı hem de bahsedilen ilgili kurum/kuruluşların koordinasyonundan sorumlu müdürlüktür. Buna göre yaşlılık temasına dair 21 amaç odaklı 63 eylem tespit edilmiştir; “2020-2030 Yaşlanma Vizyon Belgesi”

başlıklı çalışmada -aktif yaşlanma, bakım iktisadi, yaşlı bakım sunumları ve hayat niteliği, yaşlılık/yaşlanma iktisadi, yaşlı hakları ile yaş dostu kentler ve mahallî idareleri- içeren 6 politika bağlamında ele alınmıştır.

10’uncu Kalkınma Planı (2014-2018) bağlamında aktif yaşlanma, yaşlı hukuku, emek piyasası ve iş hayatı, yoksulluk, psiko-sosyal hayat ve nesiller arası beraberlik, yaşlanma/yaşlılık evresi merkezde bulunmaktadır. Buna göre artışa geçen yaşlı popülasyonuna aktarılan hizmet sunumlarının farklılaştırılması ve yayılımı noktasında yaşlı kişilerin gereksinimlerine yönelik hane ve çevre dizaynı dikkate alınarak düzenlenmiştir.

11.’inci Kalkınma Planı (2019-2023) bağlamında sosyal kapsayıcılık, kurumsal aksiyonlar, yaşlılık/yaşlanma üzerine kaynak çeşitliliği, sağlık ve uzun vadeli bakım sunumları başlıca merkezde bulunmaktadır. Nitekim aktif yaşlanma ana ekseninde olup, bakım sunumlarının ilerletilmesi, hayat boyu öğrenme fırsatlarının genişletilmesi ve yaşlı kişilerin yenilikler karşısında adaptasyonunun karşılanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Dahası yaşlı meclisleri oluşumu yaşlı kişilerin yerel ölçekte karar almasını destekleyici kayda değer bir gelişmedir.

Hedef 2: Daha Uzun Çalışma Yaşamı ve Çalışma Yeteneğinin Teşvik Edilmesi: Yaşlı kişilerin istihdamında açığa çıkmamış güçlerini keşfetme ve yaş farkı gözetmeksizin çalışanların maksimum seviyede katılım sunma odaklı emek piyasası stratejileri üretmektir. Ayrıca İş Kanunu, “Eşit Davranma İlkesi” esas alınarak iş hayatında ayrımcılığın önüne geçilmesi, okur-yazarlık kazanımı, sosyal koruma sistemleri kapsamında holistik bir pratik ortaya koyma ve İŞKUR eğitimlerine dair düzeltmeler sağlanmıştır.

Hedef 3: Onurlu Yaşlanmanın Sağlanması: Yaşlı kişilerin, insan hakları ve itibarlarının koruma altına alınması, özerklik, self-determinasyon ve toplumla iş birliği konusunda ön ayak olma ve ayrımcılığa dair korunmasıdır. Ayrıca “Dilekçe Hakkı Kanunu” ile ayrımcılığın engellenmesi ve işkence/suiistimal hususunda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’na (TİHEK) başvurma, sosyal devlet uyarınca insan hakları normlarında düzeltmeler, adalete erişim noktasında mağdur odaklı iyileştirmeler, ihmal/istismarın gözetilmesi, yaşlı bireylerin otonomilerini karşılayarak yaşlı/evde bakım aylığı ve destek izlenceleri kayda değer gelişmelerdir.

Son olarak bu bilgiler ışığında tüm bunlar sürdürülebilir kalkınma amaçları (SKA) açısından değerlendirilecektir. Bunlardan bazıları -yoksulluk, açlık/sürdürülebilir tarım, nitelikli hayat standartları, bütüncül eğitim, cinsiyet eşitliği, istihdam/iktisadi gelişmişlik, eşitsizlikleri giderme vb.- Bu bağlamda yoksulluğun giderilmesi hususunda sosyal yardımlar dikkate alınarak; sosyal koruma sistemlerinin denetlenmesi, sosyal güvenlik kurumlarının (SGK) eşgüdümü ve genel sağlık sigortasından (GSS) yararlanılarak her bir kişinin kayıt dışı kalmaması vb. noktalar yürürlüktedir. Ek olarak “kimseyi geride bırakmamak” ilkesi ile yoksulluğun giderilmesi, temel bakım/sağlık sunumlarına ulaşım, eşitsizliklerin ortadan kaldırılması, hassas grupların gözetilmesi ve yaş dostu yöntemlerin iyileştirilmesi vb. noktalar 2030’un merkezinde yer almaktadır.

Sosyal Politika Bağlamında Aktif Yaşlanma

Yaşlanma, hayat süresince gelişim evrelerinin sonuncu basamağıdır. Hem teknolojik ilerlemeler hem de sağlık sektöründeki ilerlemelerle beraber yaşlı popülasyonu yükselişe geçmiştir. Söz

konusu bu popülasyonun yükselmesi, yaşlılara yönelik düzenleme pratiklerinde ülkelere daha çok yükümlülük atfetmektedir. Bedensel niteliklerinde farklılıklar ve rahatsızlıkların çoğalmasından ötürü bu kişilerde fazlasıyla bakım gereksinimi doğurmaktadır. Bir taraftan teknolojinin ilerlemesi diğer taraftan toplumun farklılaşması sonucu konvansiyonel aile modeli yerini yeni modellere bırakmıştır. Yaşam şartlarında güçlükler ve hayat koşullarının farklılaşması yaşlı bakımı süjesinde çeşitli opsiyonlar yaratılmasını mecburi tutmuştur. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), aileden bu misyonu devralarak kurum/kuruluşlarınca bakım sunumunu yürütmektedir. Ülkemizde de yaşlı popülasyonunda bir yükseliş mevzubahistir. Endüstri devrimi, sosyal yapının farklılaşması, teknolojinin süratli ilerlemesi ve yaygınlaşması yaşlı kişilerde problemlerin çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla yaşlı kişilerin yaşamlarını sağlıklı, memnun ve dingin bir biçimde sürdürebilmeleri amacıyla uzun süreli düzenlemelerin yürürlüğe konulması elzemdir. Yaşlılara yönelik sağlanan sosyal hizmetler süjesi önem bildirmektedir. Bu bağlamda yaşlılara yönelik sağlanan politikalardan başlanarak, onların deneyimledikleri problemleri göstermek ve bu hususta öneriler sunulacaktır.

“Sağlıklı” ve “aktif yaşlanma” üzerinden yaşlanma kavramı birçok kez incelenmiştir. Alan yazınında “sağlıklı yaşlanma” medikal yönden biyopsikososyal olarak açıklansa da “aktif yaşlanma” ise bireyin iktisadi, toplumsal ve kognitif yönden biyopsikososyal durumunu ortaya koymaktadır. Bu da bizlere tam bir iyilik hali içerisinde olmanın gerekliliğini sunmaktadır (Bilge, 2020). Dionysiotis (2018) genellikle yaşlanma olgusunda, doğum oranlarından yüksekliği vurgulanarak; bu olgunun kaçınılmazlığı ve “aktif yaşlanmanın” politik düzlemde incelenerek, yaşlı kişilerin gizil güçlerini toplum amaçlı dönüştürme gereksinimi olduğunu dile getirmiştir. Yaşlı nüfusun yükselmesi ile konuya ilişkin sosyal politikaların planlı ve efektif bir biçimde uygulanması gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda aktif yaşlanma politikaları en mühim sosyal politika modelini oluşturmaktadır. Söz konusu bu hususlar, yaşlı kişinin hayat standardını yükselterek refah içerisinde hayatını idame ettirmesini hedeflemektedir (Korkmaz & Korkut, 2018). Günümüzde, aktif yaşlanmada “mekân” kavramı, mezzo ya da makro boyutta ele alınmaktadır. Zira yaşlılar bakımından yoğun tehlike olarak bakılan yoksulluk, 75 yaş ve üzeri olma, kadın olma, yalnız kalma, eğitim eksikliği vb. durumlar çoğunlukla eş özellikteki süreğen olgularla mücadele etmeye yönelik sosyal politikaların aciliyetle oluşturulması elzemdir (Çapcıoğlu & Alpay, 2019).

Sosyal Politika

Lewis'e (2000) göre sosyal politika, toplumsal amaçları ortağa koymak amacıyla düzenlenmiş kamu düzenlemeleridir. Bu husus, kişilerarası sosyal adaleti sağlama süjesinde şekillenen görüş ve müdahalelerin tamamı olarak ifade edilebilir. Söz konusu politikaların meydana gelmesinde aktif yaşlanmanın teşviki; yersiz vefat ve müzmin semptomların düşürülmesi, ileriki yaşlarda bireylerin hayatlarından doyum alması ve toplumun sosyokültürel, iktisadi, siyasal anlamda efektifliğini koruyabilecektir. Hotar'ın (2021) belirttiği üzere DSÖ'nün (2017) yılındaki raporuna göre herhangi bir kimsenin sağlıklı hayat sürebilmesi sağ görüşü ile harekete geçilmiş olup, buna dair izlemsel amaçlarda her ülkenin sağlıklı yaşlanmaya ilişkin araştırmalar yürütmesi, yaş dostu alanlar oluşturması, yaşlı nüfusunun gereksinimlerine yönelik sağlık mekanizmalarının tekrar kurulması, uzun süreli bakım sunulması

doğrultusunda bütüncül ve eşitlikçi evde bakım, kamu/kurumsal hizmeti kapsayan bir bakım sistemi iyileştirmesi ile bu hususa önem verilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Sosyal politika kavramına daha ayrıntılı bakacak olursak; (Koray, 2000):

- İnsan hakları ve demokrasi temelinde devlet tarafından sunulan politikalardır. Demokrasi kavramının anlaşılacağı ülkelerde sosyal sorunların çözülmesinde sosyal politikaların fonksiyonelliğinden söz edilemez.
- Toplumsal yapı dâhilinde kapsayıcı bir toplum anlayışı çerçevesinde homeostaz ve anlaşma ögesi beraberinde değerlendirilmelidir. Bu noktadan bakıldığında; sosyal politika, başlangıçta salt proletaryanın sorunlarını gözetse de daha sonra makro boyutta düzenlemeler gerçekleştirerek, toplumdaki tüm grupların refah seviyelerini attırıcı bütüncül bir sisteme dönüşmüştür. Bugün yaşlılığa ilişkin düzenlemeler hayat standardını yükseltme ve bireyin tam bir iyilik halini merkeze almaktadır. DSÖ; yaşlı bireylere harcanan sağlık giderlerini düşürmek yerine birincil amaç olarak toplumda faal ve etkin bir şekilde hayatlarını sürdürmeleri amacıyla harekete geçilmesini öne sürmüştür. Keza DSÖ, “Yaşama yıllar ekledik, şimdi yıllara yaşam eklemeliyiz” ifadesi ile faal, başarılı ve bağımsız bir yaşlanma amaçlamaktadır. Yaşlı kişilerin salt bedensel açıdan etkinliğini değil; bununla beraber istihdama katılım ve toplumsal, iktisadi, kültürel, duygusal ve sivil yaşama dahil olmaları üzerine dikkat çekmektedir (Özdemir vd., 2020).

Aktif Yaşlanma

Yaşlı popülasyonunun yükselişi yaşlılık problemlerini vurgulamıştır ve yaşlı kişiler amacıyla efektif düzenlemeler geliştirilmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Günümüzde yaşlıları bir yük, bakım gerektiren ve düşkün olarak değerlendiren hizmet ve müdahaleler yerini aktif yaşlanma gibi modellere yöneltmiştir (Pak, 2020). WHO (2002) aktif yaşlanma; izlemsel açıdan yaşlı bireylerin, edilgen amaçları olduğunu addeden “gereksinim doğrultusunda” hareket eden bir yaklaşımdan öte “hak temelli” bir bakış açısına dayandırmaktadır. Dolayısıyla kişilerin yaş almasıyla beraber hayat standartlarını iyileştirmek hedefiyle sağlık, katılım ve güvenliğe dair imkânları optimum duruma getirilmesidir. Buradaki aktif sözcüğü kişilerin bedensel olarak iyilik halini değil; toplumsal, iktisadi, kültürel, ruhsal ve vatandaşlığa ilişkin hususlarda devamlılık sağlayan bir katılımı belirtmektedir. Ayrıca aktif yaşlanmanın; iyi oluş, başarılı ya da verimli yaşlanma ile pozitif yönde bağıntılı olduğu söylenebilir (Fernández-Ballesteros vd., 2013).

Aktif yaşlanmanın (7) belirleyici etmeni bulunmaktadır. Bu etmenler ise aşağıdaki gibidir (WHO, 2002):

- *Kesişen Cinsiyet ve Kültür Etmenleri*,
- *Sağlık ve Sosyal Mekanizmalar*: Sağlık sektöründe gelişme ve rahatsızlıkların önüne geçilmesi, rehabilite edici hizmetler, uzun süreli bakım, bilişsel sağlık hizmetleri),
- *Davranışsal Etmenler*: Sağlıklı hayat tarzları (spor, diyet vb.),
- *Kişisel Etmenler*: Biyolojik, kalıtsal, ruhsal etmenler,
- *Fiziki Çevre*: Güvenli konut, hijyenik su ve hava, güvenilir gıda,
- *Toplumsal Etmenler*: Toplumsal dayanışma, şiddet/kötü muamele, eğitim ve okuryazarlık,

- *İktisadi Etmenler*: Kazanç, sosyal koruma sistemleri, iş (formel-enformel işkolu).

Özellikle söz konusu düzenlemelerin üretilmesi prosesinde aktif yaşlanmanın teşviki ile (Özcan, 2010):

- En verimli dönemlerde ani vefatların düşüşü,
- Süreğen rahatsızlıkların düşüşü,
- Daha sonrası için bireylerin hayatlarından haz almaları,
- Onların, her alanda aktif olmaları,
- Medikal giderlerin düşüşü desteklenecektir.

Aynı zamanda aktif yaşlanma, nesiller arası dayanışma kavramından ayrı görülemeyecektir. Bu bağlamda, deneyim elde etmek ve bu deneyimin gelecek kuşaklara aktarımı gibi bir husus söz konusudur. Özet olarak, aktif yaşlanma ve buna bağlı müdahaleleri, salt yaşlı olarak gören evrede değil; bütün yaş evrelerini nesiller arası dayanışma ile içine alan bir sosyal politika örneğidir (Çolak & Özer, 2015).

Sosyal Politika ve Aktif Yaşlanma

Yaşlı nüfusunun yükselişe geçmesi ile devlet ve belediyelerin bakım, istihdam, sosyal koruma, sağlık, altyapı gibi sistemlerde, bilhassa yaşlı bireyleri içine alan inovatif düzenlemeler ve kamu hizmeti sağlama mecburiyeti günümüzde önemli bir sorun haline dönüşecektir (Kalinkara, 2017). "Kapsayıcı tasarım" ise bu noktada bir çözüm önerisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin bulunduğu çevrenin imkânlarından, ürün/hizmetlerinden dezavantajlı kişileri de kapsayacak biçimde, olabildiğince daha çok insanın faydalanabileceği, söz konusu kişilerin, toplumun öteki grupları ile entegre bir biçimde yaşayabilecekleri, aktif yaşlanma perspektifinden bakabilen, adil, güvenilir, yaşanabilir ve gelecek odaklı şekilde üretilmesini anlatmaktadır (Kalinkara, 2017; Özdemir vd., 2015; akt. Yıldız, 2019). Buna göre sosyal politika bağlamında aktif yaşlanma politikalarına değinilecektir.

Gök (2020) kişilerin, iş yaşamından emekliliğe geçiş evresi birçok açıdan sıkıntılı olabilmektedir. Dolayısıyla birçok ülke bu sürecin etkilerini en aza indirmek amacıyla emekliliğe hazırlık eğitimleri (danışmanlık, atölyeler, vb.) düzenlemektedir. Emeklilik politikalarında; en önemli husus kişilerin, işgücünde buldukları prosesi sürdürmektir. Buna göre birincil yürütülecek metot ise emeklilik uygulamaları ile kişilerin, mecburi emeklilik yaşını devam ettirmektir. Dolayısıyla erken emeklilik olanaklarının sınırlandırılmasıyla beraber mecburi emeklilik yaşı arttırılarak ya da aşamalı bir biçimde emekliliğe geçirilmesi ile kişilerin, istihdamda kalmaları amaçlanmıştır. Malî destekler ve vergilendirme olanakları, kamu/kurum ve kuruluşlarınca işgücüne atama işlemleri, iş

bulma ve koşulların daha elastik duruma uyarlanması aktif işgücü politikalarına örnek verilebilir. Dolayısıyla şirket ya da meslek merkezli eğitimler yaşlı kişilerin, işgücü piyasasına katılımları açısından önem bildirmektedir.

Avusturya ve İspanya, siyasi katılım hususunda eşgüdüm kuruluşlar meydana getirmişlerdir. Örn.: Avusturya, yaşlanmaya/yaşlılık dair tarafsız yaşlılar konseyi aracılığıyla ulusal düzlemde politikalara kayda değer desteklerde bulunur iken bir diğer ülke ise katılım ve diyalogu gerçekleştirerek devlet yönetimi ve yaşlılar arasında köprü görevi üstlenmiştir (UN, 2009). Yaşam boyu öğrenme; salt çalışmaya yönelik eğitim ve derslerle kısıtlanmayacak şekilde yaş/yer fark etmeksizin, bireylerin edinimleri ile ilgilidir (Bağcı, 2011). Ayrıca 1996 yılı, Avrupa Birliği (AB) tarafından bilinci yükseltmek amacıyla "Avrupa Hayat Boyu Öğrenme Yılı" seçilmiştir (Aksoy, 2013).

Özmete (2017) aktif yaşlanma ve nesiller arası dayanışma ikiliğinde önermelerde bulunmuştur:

- a) Lokal ve milli düzlemde yaşlı bireylerin karar proseslerine iştiraki,
- b) "Çok geç olmadan" gereksinimlere yanıt verebilecek şekilde mesken aranjmanlarının sağlanması,
- c) Ana ve ulaşılabilir sunumları gerçekleştirerek, bütüncül yaş dostu kentler yaratılması,
- d) Toplumdaki değişimlerin bilincindeki yalnız yaşayan yaşlı bireylere özel yeni çözümler,
- e) Konaklama ve bakım amacıyla maddi desteklerin sürdürülmesidir.

Özetle; sosyal politika bağlamında aktif yaşlanma düzenlemelerinin ulusal ve lokal bazda göz önüne alınarak hazırlanması, ülkemiz açısından kişilerin yaşlılık prosesine adaptasyonu ve topluma dahil olmalarını sağlayacağı gibi kişilerin, hayat standartlarını da pozitif açıdan destekleyecektir. Fakat ülkemizde güncel düzenlemelerin gerçekleştirilmesi karşısındaki mali zorluklar aktif yaşlanma bakımından da mevcuttur. Bilhassa ülkemizdeki borçlanma ve kaynak kısıtlılığı gibi faktörlerden ötürü bahsedilen düzenlemeler karşısında sanılanın aksine bir etki yaratacaktır. Dolayısıyla bu zorlukları en aza indirmek ve düzenlemeleri yürürlüğe koyabilmek amacıyla ülkemizin, AB gibi büyük ölçekli fonlardan yararlanması, izlemsel planlarda bu hususa daha fazla alan açması, söz konusu kurum ve kuruluşlarla beraber müsterek tasarı koyması ve istemli iştirakin yerine getirilmesi gibi olası çözüm yöntemleri ile yaşlanan dünyada aktif yaşlanma süjesi daha fazla önem taşıyacaktır.

BÖLÜM 2

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YAŞLILIK

Geçmişten Günümüze Yaşlılık

Old Age from Past to Present

BÖLÜM HAKKINDA

Bu bölümde geçmişten günümüze yaşlılığın değişim ve dönüşümleri ele alınmıştır. Geçmişten günümüze dünya toplumları ekonomik sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak değişime uğramaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak yaşlılıkta farklı şekillerde değerlendirilmiştir. İlkel toplumda, modern öncesi (geleneksel) toplumda yaşının statüsü irdelenerek, kırsal-kentsel alanlardaki yaşlıların durumu incelenmiştir. Modern (cumhuriyet) toplumda yaşlıların aile içerisindeki ve toplumdaki yeri değerlendirildikten sonra Çin'de başlayarak tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 varyansının yaşlıları daha fazla etkileme sebepleri incelenmiştir. COVID-19 pandemisinde yaşlılara yönelik uygulanan olumsuz tutum ve davranışlar da çeşitli araştırma sonuçları ile değerlendirilmiştir. Çeşitli tarihsel dönemlerde yaşlılık popülasyonunun doğru değerlendirilebilmesi amacıyla toplumların yaşayış biçimlerinden başlayarak (ilkel toplumdan modern topluma gelinceye kadar) yaşlılığın oluşumuna etki eden içsel ve dışsal sosyoekonomik durumlara değinilmiş ve gelişim/değişimler tarihsel sürecin objektif ve sübjektif durumlarına göre değerlendirilmiştir. Tarihsel yaşam boyunca insanların biyolojik özelliklerinin güçsü-zleşmesi, bedenin zayıf düşmesi, uzuvlarda meydana gelen yıpranma nedeniyle işlevlerde bozulmaya yönelmesi fiziksel ve biyolojik yönden insan yaşamının ileri aşaması olarak değerlendirilir. Yaşlılar üretimde aktif rol alamadıklarından tüketici konumunda hane halkının yiyecek-içecek paylaşımında istenilmeyen fazlalık sıfatıyla değerlendirilmesi hatta bazı durumlarda öldürülmesi veya ölmesine göz yumulması bu toplumsal yaşamın ilkel olmasının sonucudur. Tarih süresince yaşlı bireylere karşı pozitif tutum/davranışlar sergileyen topluluklar olduğu gibi, negatif tutum/davranışlar sergileyen topluluklar da olmuştur. Kimi topluluklarda yaşlı insanlar en kıymetli bilgi ve güçlü kişiler olarak görülüp hürmet edilirken, kimi topluluklarda ise yaşlı kişilerin katledilmesi dahi gündeme gelebilmekteydi. Modern toplumda yaşlılık cumhuriyetin egemenliği ile; Osmanlı döneminde kişinin yalnız kendisi veya ailesinin problemi olarak görülen yaşlılık; artık herkesi ilgilendiren bir duruma dönüşmüştür. Hızlı kentleşmeye bağlı ekonomik ve sosyal yaşamda meydana gelen değişim/gelişmeler yaşlıların ihtiyaç ve yapılarında değişimi zorunlu kılmıştır. Bu bölümde modern dönemdeki yaşlılık daha farklı bakış açıları ile değerlendirilerek tartışılmıştır. Modern topluma geçişle birlikte geleneksel yapıda bilgi/deneyimine başvuru yaşlıların, çocukları ve yakınları tarafından pasif duruma terkedilmesi, yaşlılar açısından itibarsızlık olarak değerlendirilmesini doğurmuştur. Son bölüm olarak COVID -19 döneminde tüm dünya ülkelerinde yaşlılara yönelik hastalığı yayan, hastalık neticesinde kurtarılması değil; yaşlılardan kurtulma şeklinde yanlış bir algının yayılması araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: Geleneksel yaşlılık, Modern yaşlılık, Kırsal yaşlılık, Kentsel yaşlılık, Pandemi yaşlılık.

ABOUT the CHAPTER

In this section, the changes and transformations of old age from past to present are discussed. From the past to the present, world societies have been undergoing changes depending on economic, social and cultural factors. Depending on these changes, old age has been evaluated in different ways. In primitive society, the status of the elderly in pre-modern (traditional) society was examined and the situation of the elderly in rural-urban areas was examined. After evaluating the place of the elderly in the family and society in modern (republican) society, the reasons why the COVID-19 variance, which started in China and affected the whole world, affected the elderly more. Negative attitudes and behaviors towards the elderly in the COVID-19 pandemic were also evaluated with various research results. In order to accurately evaluate the aging population in various historical periods, the internal and external socioeconomic conditions that affect the formation of old age, starting from the ways of life of societies (from primitive society to modern society), were mentioned and the development / changes were evaluated according to the objective and subjective conditions of the historical process. The weakening of the biological characteristics of people throughout historical life, the weakening of the body, the deterioration in functions due to the wear and tear of the limbs are considered as the advanced stage of human life in physical and biological terms. Since the elderly could not take an active role in production, they were considered as undesirable surplus in the food and drink sharing of the household in the consumer position, and in some cases they were even killed or allowed to

die as a result of the primitive social life. Throughout history, there have been communities that have exhibited positive attitudes/behaviors towards elderly individuals, as well as communities that have exhibited negative attitudes/behaviors. In some communities, the elderly were regarded and revered as the most valuable, knowledgeable and powerful people, while in other communities, the murder of the elderly was even on the agenda. With the sovereignty of the republic, old age, which in the Ottoman period was seen as a problem only for oneself or one's family, has now turned into a situation that concerns everyone. Changes/developments in economic and social life due to rapid urbanization have necessitated changes in the needs and structures of the elderly. In this section, old age in the modern period is evaluated and discussed from different perspectives. With the transition to modern society, the elderly, whose knowledge/experience was consulted in the traditional structure, were left in a passive state by their children and relatives, which led to the elderly being considered as discredited. As the last section, the spread of a false perception that spread the disease against the elderly in all countries of the world during the COVID -19 period, not to save them as a result of the disease, but to get rid of the elderly, was investigated.

Keywords: Traditional old age, modern old age, rural old age, urban aging, ageing in a pandemic.

Modern Öncesi (Geleneksel) Toplumda Yaşlılık

Yaşlılık dönemi; çocukluk, gençlik dönemlerinden sonra insan yaşamının önemli evrelerinden biridir. Tarihsel yaşam boyunca insanların biyolojik özelliklerinin güçsüzleşmesi, bedenini zayıf düşmesi, uzuvlarda meydana gelen yıpranma nedeniyle işlevlerinde bozulmaya yönelmesi fiziksel ve biyolojik yönden insan yaşamının ileri aşaması olarak değerlendirilir. Tarihsel anlamda yaşlılığı inceleyecek olursak; ilk çağlarda insan yaşamının kısalığı, geniş popülasyon dahilinde yaşlıların orantısız azlığı ve feodal temaslardan dolayı çoğunlukla saygı çerçevesinde olduğu bilinmektedir. Toplumların gelişme ve değişim süreçlerine bakarak yaşlılık olgusunun tarihsel anlamda geçirdiği evrelerin bilinmesinde yarar vardır. Çeşitli tarihsel dönemlerde yaşlılık popülasyonunun doğru değerlendirilebilmesi için toplumların yaşayış biçimlerinden başlayarak [İlkel toplumdaki modern topluma gelinceye kadar] yaşlılığın oluşumuna ilişkin içsel ve dışsal ekonomik ve sosyal gelişim/değişimlerin incelenmesinde yarar vardır.

Yerleşik düzene geçilmeden önce yeryüzündeki insanların çeşitli biçimlerde görülmesinden günümüze kadar yaşlı insanların, aile ve toplum içerisinde geniş bir yekûn teşkil ederek kabul edildikleri görülmektedir. Toplumsal yaşamda yeri kendisi tarafından kazanılmamış, göçebe yaşam içerisinde havanın sıcak ve soğuk şartları, bitki örtüsünün ovalık veya dağlık oluşu, doğa koşulları, hayvan çeşitliliği, din, töre, büyü gibi insanların inançlarındaki bağlılık, ekonomik, sosyal, kültürel gelişmişlik düzeyi, teknolojik gelişimin hızı ve bilimsel çalışmaların yansımalarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Tabiat koşullarının uygun olmadığı dönemlerde fazlalık olarak görüldüğünden; aile ekonomisine zarar vereceği/verdiği düşüncesi ile yaşlılar ölüme terk edilmekte ya da merasimle öldürülmeleri sağlanmıştır. Toplayıcılık ve avcılık ile hayatını idame ettiren primitif toplumlarda hayat bir av sezonu gibi süratli ve efektif bir davranış mekanizmasına bağlı olmaktadır; süreğen davranış durumunda olan primitif toplumlarda yaşlı bireylerin adaptasyon ve daha uzun yaşama ihtimalleri de kısıtlıydı. Dahil oldukları göçer/göçkünler olarak hayatını sürdürmekte güçlük çeken yaşlı bireyler yük olarak görülüyordu. Aynı şekilde çağın avcılık ve göçer hayat koşullarından ötürü farklı klanlarda yaşlı bireyleri küçümsemek, yetersiz yiyecek-içecek sağladığı bilinmektedir. Davranış gösteremeyen ve fonksiyonelliğini yitiren yaşlı bireyler, gruba uyum sağlayamadıklarında bu gruptaki üyeleri de yavaşlatmaları ve hayatlarını riske sokmaları mevzu bahisdir.

Yaşlılar üretimde aktif rol alamadıklarından tüketici konumunda hane halkının yiyecek-içecek paylaşımında istenilmeyen fazlalık sıfatıyla değerlendirilmesi hatta bazı durumlarda öldürülmesi veya ölmesine göz yumulması bu toplumsal yaşamın ilkel olma-

sının sonucudur. İlkel toplumlarda yaşamsal ihtiyaçların karşılanması yolunda mevcut olanaklar kısıtlı olduğundan zorlukla geçinen insanlara yaşlı kişiler bir yük olarak görülmekte, aktif üretimde yer alamamaları nedeniyle istenilmeyen kişi konumunda değerlendirilmiştir. Toplumda yaşlılar, faydası olmayan, işe yaramayan, tüketici pozisyonunda olan biri gibi görülürdü. Savaşlardan ve saygın hastalıklardan yenik düşmüş, halkın yaşamları için çok gerekli olduklarına inanmadıkları ve yakında öleceklerini bildikleri yaşlı insanlarla ilgilenilmesine gerek yok düşüncesi hakimdi. Yaşlılara, ilk-orta çağdan endüstrinin gelişerek; yerleşik düzene geçilmesi ile "bilge ve sözü dikkate alınan otorite konumunda değer gören kişi" olarak bakılmıştı. Endüstriyel gelişimle meydana gelen olumlu değişimler; aile yapısında ve toplumda yaşlılığın sosyal bir problem olarak tanınmasına sebebiyet vermiştir. Endüstri öncesi bilgisi ve tecrübesinden yararlanan kişi olarak bakılan yaşlı, teknolojinin ilerlemesi sonucunda bilgi transferleri karşısında ket olarak görülmüştür. Göçebe yaşam biçiminden yerleşik düzene geçilmesiyle insanların yaşadıkları fiziksel çevredeki çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla diğer insanlarla karşılıklı iletişimde bulunma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu iletişimler sonucunda edindikleri tecrübe, gözlem, deneyimlerle bilgi birikimleri artmıştır ve edindikleri bu bilgi-tecrübeleri etkileşimde buldukları gelecek kuşaklara aktarırlar.

Tarih süresince yaşlı bireylere karşı pozitif tutum/davranışlar sergileyen topluluklar olduğu gibi, negatif tutum/davranışlar sergileyen topluluklar da olmuştur. Kimi topluluklarda yaşlı insanlar en kıymetli bilgili ve güçlü kişiler olarak görülüp hürmet edilirken, kimi topluluklarda ise yaşlı kişilerin katledilmesi dahi gündeme gelebilmekteydi. Topluluklar iktisadi, sosyal, kültürel, dini ve ekolojik faktörden kaynaklı yaşlılara farklı davranış sergilemişlerdir. Üretimde aktif rol oynayamayan, ava gidemeyen, eski gücünü yitirmiş ağır işler yapamayan, yük taşımakta zorlanan kişi "yaşlı" olarak tanımlanmaktadır. Ancak çeşitli topluluklarda bekar, çocuğu olmayan yaşlı erkek ya da kadınlar "yaşlı" olarak konumlandırılmamışlardır. Burada bireyin yaşlı statüsünde oluşu yaş ile ilgili değil; arkasındaki kuşaklara bıraktığı iyi işlerle değerlendirilmektedir.

Geçmişten günümüze dünya toplumları ekonomik sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak değişime uğramaktadır. Çeşitli nedenlere bağlı olarak toplumun gelişim/değişim süreçlerini etkileyen içsel-dışsal unsurlar bulunmaktadır. Toplumsal ve sosyal nedenlere bağlı olarak ekonomik-sosyal değişimlerin beraberinde farklı sosyokültürel değer yargıları da değişimi zorlamaktadır. Bu değişimlerden en fazla etkilenen kesimlerden birisi de yaşlılardır. Geleneksel aile yapısından kentsel aile yapısına geçişle beraber

yaşlıların, sosyokültürel ve iktisadi yaşamlarında değişimler gözle görülür derecede artmıştır. Dolayısıyla kentsel yaşamda ekonomik-sosyal gelişmişliğe bağlı genellikle yaşlılarla, çocuk/evlatları aynı bölgede yaşamış dahi olsa da ev yaşamlarının ayrı olması sebebiyle yakınlık ve uzaklık bağlamında değerlendirilebilir. Bu dönüşümle beraber kadınlarda ev ekonomisine tıpkı erkekler gibi katkı sağlamak amacıyla üretime dahil olmuşlardır (Altunay & Özkul, 2022). Kırsal kesimde yaşlı, çocuklarına örnek model olma deneyimleri ile gelecek kuşakları harekete geçirme, kendisini üretim içerisinde daha sağlıklı ve güçlü görme düşüncesi ile gücü oranında üretime katılmaktadır. Ancak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genç nüfusun köyden kente göç etmesinin hızlanması sonucu yaşlı bireylerin rol ve bakımlarında sorunlara neden olmaktadır. Bu durum çoğunlukla yaşlının gelirinde azalmaya ve ekonomik sorunlarla yüz yüze gelmesine neden olmaktadır. Yani yaşlı iş gücü arzının dışına itilmektedir (Bulduk, 2014). Toplumların kültür, inanış, ekonomik ve sosyal durumları, değer yargıları, yaşam koşulları yaşlıların yaşam biçimlerini etkilemiştir. Geleneksel toplumla modern toplum arasındaki farklılık her iki dönemdeki kişilerin yaşam biçimlerindeki farklılıklarının da temellerini oluşturmuştur.

Geleneksel toplum özellikleri:

- Düşük okuma-yazma oranı,
- Tarıma dayalı ekonomik yapı,
- Durağan toplumsal yapı,
- Fonksiyonel belirliliği olmayan kurumlar,
- Yüz yüze ilişkilerin yoğun olduğu sosyal hayat,
- Teknolojik anlamda gelişmişliğin geri olması,
- Hayat standardının düşüklüğü,
- Dikey ve yatay hareketsizlikler.

Modern Toplumda (Cumhuriyet Dönemi) Yaşlılık

Yaşlı bireyler açısından tutum/davranışlar, yaş-yaşlı ayrımcılığı toplum ve kültür bakımından değişiklik göstermektedir. İnsanları, "genç-yaşlı" olarak kategorize etmek -farkında olmadan da- peşin hüküm ve aşırı davranışlara yol açabilir; yaşlı bireyin göz ardı ediliyor olması, eksik yaşlı imajı vs. özellikler bunu akla getirmektedir (Müftüler, 2018). Çağdaşlaşma ve endüstrileşme ile toplumda oluşan psikososyal ve ekonomik gelişmelerin ciddi hususlarından birisi, pastoral yaşamdan kent yaşamına göçüş ve ardından aile dinamiği, aile ilişki sisteminde transformasyonlardır. Buradaki göç, konvansiyonel aile dinamiğinden çağdaş aileye geçişe yol açarken, yaşlı kişileri yalnızlık ve kendi başına problemlerinin üstesinden gelemeyen hale sokmuştur.

- Doğum/ölüm yüzdesindeki düşüş, yaş averajını yükseltmiş olup, böylece toplumda yoğun bir arz meydana getirmiştir.
- Gelişen teknoloji ve otomasyon, emek piyasasındaki yaşlılara olan istemi düşürmüştür.
- Ani değişime uğrayan teknoloji ve yenilikçi çalışma alanları yaşlıları görmezden gelmiştir.
- Emekli niceliğindeki yükseliş, kazanç ve mevki düşüşüne neden olmuştur.
- Seri toplumsal değişim ve çocuk odaklı eğitim yaşlı bireylerin saygınlığını düşürmüştür.
- Kentleşme, yaşlı bireyleri sınıflandırmış, onların mevki ve saygınlığını sarsmıştır.

Dışa bağımlı sermayeden kurtulmak amacıyla ülkemizde başlatılan ekonomik anlamda kalkınma hamlesi ülkemizde yerli sanayinin kurulmasına bağlı olarak iç dinamiklerde hareketlenmelere yol açmıştır. Cumhuriyet'in egemenliği ile; Osmanlı döneminde kişinin yalnız kendisi veya ailesinin problemi olarak görülen yaşlılık; artık herkesi ilgilendiren bir duruma dönüşmüştür. Hızlı kentleşmeye bağlı ekonomik ve sosyal yaşamda meydana gelen değişim/gelişmeler yaşlıların ihtiyaç ve yapılarında değişimi zorunlu kılmıştır. Modern topluma geçişle birlikte geleneksel yapıda bilgi/deneyimine başvuru yaşlıların, çocukları ve yakınları tarafından pasif duruma terkedilmesi, yaşlılar açısından itibarsızlık olarak değerlendirilmesini doğurmuştur.

"Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı" başlıklı raporda (2013) hukuki durum özetlemiştir. Buna göre 1930 yılında yasalaşan 1580 sayılı Belediye Kanunu kapsamında ilk kez bir kamu kuruluşu niteliğinde olan yerel yönetimlere (belediyelere) yaşlılara bakım ile ilgili yetki verilmiştir. Bu bağlamda belediyeler kimsesiz, korunmaya muhtaç konumda olan yaşlılar için çeşitli isimlerde kurumlar açarak kurumsal hizmet vermişlerdir. Darülaceze, güçsüzler yurdu, aceze/düşkünler evi/evleri ve huzurevi adı altında hizmet veren kurumlar yaşlıların fiziki, sosyal ve ekonomik durumlarına göre ileride profesyonel bakım modellerine dönüşmüştür. Modernleşme olgusunda genç bireyler konumları itibari ile üretimde daha aktif ve etkin bir rol oynarken, yaşlılar yaşam sürelerinin uzamasına bağlı olarak toplumsal yapı içerisinde pasifleştirilmiş konuma düşmüşlerdir. Cumhuriyet döneminde evlerinde bakılamayan ekonomik-sosyal güçsüzlük içerisinde bulunan yaşlılar için ilk huzurevi Konya'da açılmıştır. 1966'da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Konya'da açılan ilk huzurevini Eskişehir'de açılan ikinci huzurevi takip etmiştir. O yıllarda sosyal hizmetlerle ilgili mesleki anlamda teorik bilgi eksikliğinden huzurevlerinin gerçek amaçları yeteri seviyede halka ulaştırılmadığından birkaç yıl huzurevlerine kendi illerinden çok başka illerden gelen yaşlılarla doldurulduğu çeşitli dergi ve mesleki yayın organlarından anlaşılmıştır. 1967'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Sağlık Müdürlükleri bünyesinde sosyal hizmetler birimlerinin kurulması ile huzurevlerinin sayıları artmaya başlamıştır. 1982'de 2828 sayılı yasa ile kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kurulmasına bağlı olarak her ilde kurulan İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri'nde yaşlılarla ilgili şube müdürlüklerinin kurulması yaşlılara yönelik kurumsal hizmetlerin çeşitlendirilmesi artırılmıştır.

Modern toplum yapısı özellikleri;

- Sanayi ve endüstrileşmenin gelişmesi,
- Kentte yaşamın hareketli bir biçimde aile ilişkilerini etkilemesi,
- Yeni uzmanlık alanlarının oluşmasına bağlı yeni ihtiyaçlara olan talebin artması,
- Metalaşmanın yükselmesi,
- Uzmanlaşma alanında iş bölümünün gelişmesi,
- Sosyoekonomik gelişmeye bağlı eğitim düzeyinin yükselmesi,
- Kâr amaçlı üretimin artmasına bağlı oluşan büyüme,
- Siyasal-sosyal yapıda kurumsallaşmaya gidilmesi,
- Yönetimde farklı görüşlerin olgunlaşması,
- Siyasetle uğraşmak isteyen kişi sayılarında yükselme,
- Siyasi gücün daha geniş gruplara dağılması,
- Demokratikleşmedir.

Yaşlılar da Para Harcar!

Modern toplumda yaşlılıkla ilgili gelişmeleri özetlersek; geleneksel topluluklardan günümüz modern toplumlarına kadar yaşlılık ve yaşlı kişilerin algılanışı, bulunduğu psikososyal ortam, toplum içerisindeki rol ve statüsü toplumsal yapı değişime uğradıkça değişmiştir. Yaşlı ve yaşlılara karşı var olan tutum ve algının değişmesi/gelişiminde sanayileşmeye bağlı oluşan kentleşme modernleşme gibi unsurların önemli rol oynadığı göz ardı edilemez.

Kırsal Alanlarda Yaşlılık

İnsanlar yerleşik yaşam düzenine geçişle birlikte aile yapılarında belirgin değişimler yaşanmıştır. Bu değişimle birlikte toprağa bağlı zirai sisteme geçmişlerdir; zirai hayata geçişle beraber yaşlıya olan hürmet ve değerler yükseldiği bilinmektedir. Bu hayat tarzında bilgi ve deneyim ihtiyacından ötürü yaşlıların statüsünün gitgide yükseldiği söylenebilir. Yaşlıya olan değerler yükselmesinin birincil nedeni ise hayat deneyiminin oldukça yüksek olmasından kaynaklı genç nesillere deneyim, bilgi transferi ve tabiat koşulları hususunda kılavuzluk yapmasıdır. Aynı zamanda deneyimlerini aktardığı genç kuşaklar tarafından saygı görmesi de yaşlıların kendilerine olan güvenini pekiştirmiştir.

Geleneksel toplumlarda;

- Stabil sosyal düzen,
- Ziraiye bağlı iktisadi işleyiş,
- Düşük okur-yazarlık oranı,
- Cinsiyet ve yaşa bağlı rol paylaşımı,
- Sadece kendi gereksinimlerini sağlama amacı gütmesi,
- Aile, klan ve köy yapısında üretim,
- Temel gereksinimler amaçlı tüketim,
- Profesyonellik amacı gütmeksizin teknolojik yetersizlik,
- Nitelsiz hayat kalitesi,
- İşlevselliğin olmaması,
- Sosyal düzende yatay ve dikey durağanlık,
- Sosyal ilişkilerde doğrudan iletişim varlığı,
- Yönetimde yasa ve ilkelerden daha çok gelenekler söz konusudur.

1950 sonrası dönemde endüstrileşme ve şehirleşmeye paralel olarak aile düzeni ve değerlerine ilişkin çalışmaların arttığı görülmektedir. Fakat bu dönemdeki çalışmaların düzenli bir şekilde yapıldığı maalesef söylenemez. Son yıllarda ise hem kurumsal hem de bireysel olarak bilimsel çalışmaların git gide artışa geçtiği söylenebilir. Yerleşik hayata geçişle birlikte yaşlıların üretkenliklerine bağlı ekonomik durumlarının iyi olması, sosyal statülerinin artması ile konumları uyarınca iktisadi yönden donanımlı görünen yaşlı bireylerin arazi/tarla sahibi oldukları bilinmektedir. Yerleşik düzende yaşlı bireyler bağ, bahçe, tarla, hayvan alanında üretken nitelikleri ve taşınmaz malın sahibi statüsünde konumlandırılmışlardır. Bugünkü pastoral hayatında üretimdeki güçlerinin azalmasına bağlı geri planda kalmış olsalar da sosyal statülerinde azalma olmamış aksine ailedeki saygınlığı önemli ölçüde muhafaza ettikleri bilinmektedir. Sosyal yaşam içerisinde sosyal norm-değerlerin dönüşümü insanlığın mevcudiyeti var oldukça ilerleyecektir. Burada ezcümle olarak konvansiyonel veya çağdaş toplumların avantajları mevzubahis olamaz.

Kentsel Alanlarda Yaşlılık

Geleneksel büyük aile kurumlarında yaşlıların aile içerisindeki yeri üretici konumunda olduğundan sosyoekonomik gücü, aile içerisinde

deki yeri kabul edilir durumdadır. Aile içerisinde aktif üretici konumunda olan yaşlı; engin bilgisi, deneyim ve tecrübesi ile ailede büyük saygınlığı olan kişi konumunda olduğundan tüm ihtiyaçları aile bireyleri tarafından karşılanmaktadır. Özellikle köy toplumlarında tarıma dayalı üretim biçimi içerisinde yaşlıların fiziksel güçsüzlük döneminde dâhi bilgisi, tecrübesinden yararlanılması geniş ailenin varlığını sürdürülebilmesi için çok önemlidir. Feodal kültürün getirmiş olduğu geleneksel değer yargılarına bağlılık kültürel mirasın vermiş olduğu destekle yaşlı, evde güç odağının merkezinde mutlu bir yaşam kalitesine sahipti. Tarıma dayalı kırsal kesimde yaşlılar, fiziksel güçleri oranında ekonomik gelişmeye destek sağlamaktadırlar. Ekonomik anlamda az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yetersizlikler nedeniyle kırdan kente göç etmeleri sonucu yaşlı bireylerin, aile içerisindeki üstün statüsünde gerileme, üstünlüklerini kaybetme endişesi yanında kent içerisinde yaşlı kişilerin rol ve bakımlarında sorunlar meydana gelmektedir. Kent toplumlarında çekirdek aile içerisinde sıkışmış pozisyonda kendisini güçsüz gören yaşlı bireyin ekonomik gücünde eksilme olabileceği gibi çeşitli nedenlere bağlı yoksullaşma sorunu ile yüz yüze gelmesine neden olmaktadır. Geleneksel kültürün hâkim olduğu kırsal kesimde yaşlıların yakın arkadaşları, akrabaları, çevre ile ilişkilerinin desteği kendisini daha güvende ve sağlıklı hissetme psikolojisinde güçlü görünürken; şehir yaşamında aile içerisinde statü eksikliği, dış destek noksanlığı, ekonomik güçsüzlük nedeniyle aile bireylerine daha fazla bağımlı kılarak yaşamını devam ettirme anlayışı söz konusudur. Ekonomik gelişmenin getirdiği sosyal değişime bağlı kırsal kesimde etkinliğini sürdüren geniş aile kentsel dönemde aile bütünlüğünü bozarak yerini çekirdek aileye bırakmıştır.

Sanayileşmenin gelişmesine bağlı ekonomik anlamda iyileşmenin yaşandığı şehir toplumunun cazibe merkezi olması, yaşamsal ihtiyaçların daha geniş olanaklarla sunulması nedeniyle kırsal kesimden kent merkezlerine hızlı göç akışının yaşanması yaşlılık olgusunda sosyal değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Geleneksel köy toplumunda otorite konumunda olan yaşlı, üretici olmanın verdiği güçle kendisini daha güvende hissederken şehir toplumunda evin bir köşesinde pasif konumda oturan, bilgisine pek önem verilmeyen tüketici konumunda olan bağımlı kişi pozisyonuna düşmüştür. Bu durum yaşlıların, aile içerisinde prestijinin gerilemesinin yanı sıra üretimden kopmanın psikososyal anlamda kendisine yeni bir yaşam biçimi geliştirememesi nedeniyle bir zaman sonra yalnızlaşmakta, kendisini toplumdan izole eden bir yaşam biçimi sürdürmesine olanak yaratmaktadır. Bunun da temelini modern üretim modellerinin daha ileri bir yaşam biçimi olarak tercih edilmesi hususunda gerekçe gösterilebiliyor. Köylerden, kentlere göçle birlikte geleneksel aile ilişkileri değişime uğrayarak yeniden düzenlenmiştir. Yaşlıların, aile içerisinde konumlarında belirgin değişiklikler yaşandığı görülmeye başlanmıştır. Toplumsal hayatın en önemli ögesi konumunda olan yaşlı, kentsel alanda üretimin dışına itilerek evdeki prestijinin kaybolmasına sebep olmuştur. Üretim sürecinin gelişimine bağlı aile yapısında meydana gelen değişimlerde (geniş aileden çekirdek aileye dönüşüm) kadının ev içerisindeki rolüne yansımıştır. Kadının; şehir toplumunda çalışma hayatına katılması, geleneksel kültürel değerlerin şehir yaşamında varlığını kaybetmesi, coğrafi hareketlilikteki artış, aile üyelerinin kendi içsel sıkıntıları yaşlıların psikososyal durumunda değişiklikler yaratmasına olanak sağlamıştır. Geleneksel yaşamdan şehir yaşamına geçişle emeklilikle birlikte gelirin azalması,

toplumsal statüde rol kaybı, fiziksel etkinlikte azalma, üretken durumda iş yapmayı severken evde birilerine bağımlı kılınarak yaşama çalışması kolay kabullenilecek bir durum olamaz. Geleneksel aile yapısının yerini çekirdek aileye bırakması ile kuşaklararası çatışmalar hızlanmıştır. Aile içerisinde kentsel yaşamın getirdiği değişim ve gelişmelerden etkilenen gençlerle, geleneksel değer yargılarına bağlı yaşlılar arasında kültürel ve sosyal değerler alanında çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Bu değişim az gelişmiş konumda olan Türkiye’de yaşlıların, ev ortamında bakım koşullarının yeteri düzeyde oluşmadığından alternatif bakım hizmeti olarak görülen kurumsal bakım hizmetlerine yönelmesine neden olmuştur. Bu nedenle kurumsal anlamda yaşlılar için yeni kurumların açılması ve alternatif bakım modellerinin yaygınlaştırılmasına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik-sosyal nedenlere bağlı evlerinde bakılmayan yaşlıların bakım sorumluluğu devlet aracılığıyla beklenmektedir. Bu sebeple kentsel alanlarda yaşlıların ev ortamı dışında her türlü ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanacağı kurumsal bakım hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

(Koşar, 1996; akt. Yıldırım, 2011) tarafından kentsel alanda yaşlılık sorunları ele alınmıştır. Buna göre;

* *Sosyal açıdan*; aileye dair stresörler, kültürel stresörler, iktisadi stresörler, çalışma stresörleri ve ayrımcılığa dayalı stresörlerdir. Aileye dair stresörler; ailenin küçülmesi/dağılması ile (çekirdek aileye geçişle beraber) çocukların, yaşlılarına bakabilme olanaklarının sınırlılığı/ımkânsızlığıdır. Ziraattan endüstriye geçişle beraber belirli bir yaş grubunun üstünde olanlar, çalışma yaşamının dışında bırakılmıştır. Başka bir stresör ise yaşlılığa karşı ayrımcı tutum ve davranışlardır. Örneğin; yaşlı birey “unutkan, zayıf, alıngan, titrek, kulakları duymuyor, bir ayağı çukurda vb.” kelimelerle stereotip düşüncelere maruz bırakılmaktadır.

* *Psikolojik açıdan*; genel olarak gündelik hayatta herkesin karşılaşılabileceği bir reaksiyon olabileceği gibi yaşlılarda bu durum fazlasıyla kendini göstermektedir. Erikson ise “yaşlılıkta bütünleşmeye karşı üzüntü ve “bağımlılığa karşı bağımsızlık” başlıkları altında konuyu ele almıştır. Burada kilit nokta; yaşlı kişinin, efektif hayattaki aksiyonu azaldıkça ruhsal benliğine dönüş yaptığıdır. Dış hayata entegre olmakta zorluk yaşayan kişi, savunma mekanizmasını aktive eder; olağanüstü kızgınlık, gerginlik, huzursuzluk duygu durumu ile giderek iş hayatı ve sosyal çevresinden soyutlanmaya başlar. Konuya özgü çalışmalar gösteriyor ki; yaşlı bireylerin, azımsanmayacak derecede terk edilmişlik hissine kapıldıkları ve tek başına bir yaşam sürmenin hoşnutsuzluğu içerisinde oldukları genel kent hayatına yönelik önemli bir bulgudur.

* *Biyolojik açıdan*; sinir, kas, immün ve beyin uzuvlarında meydana gelen eksiklikler bireyleri son derece etkilemektedir. Dolayısıyla fazlasıyla stresörün bir arada olduğu evrede yaşlı birey sağlığına ilişkin spesifik bakım talep etmektedir; ancak iktisadi yoklukları sebebiyle ikamet ettikleri yerden farklı bir yere geçiş yapmak mecburiyetinde bırakılmaları ve aşına oldukları sosyal çevreden ayrılmanın yarattığı tek başınalık hissi onların kaygı düzeylerini yükseltmektedir.

COVID-19 Pandemi Sürecinde Yaşlılık

Çin’de başlayarak hızla dünyaya yayılan korona virüs vakası tüm ülkelerde çeşitli biçimlerde ekonomik-sosyal yaşamı tehdit etmeye devam etmektedir. Ekonomik anlamda güçlü devletler koruyucu-ön-

leyici çalışmalarını hızla yaygınlaştırarak; salgın hastalıktan en az zararlarla atlama mücadelesi verirken, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde siyasi yönetimin zayıflığından sağlık anlamında alt yapı eksiklikleri nedeniyle pandemide en çok yaşlılar başta olmak üzere dar gelirli insanların etkilendiğini gördük. Bazı ülkelerde özellikle yaşlıların huzurevleri/bakımevlerinde ölüme terk edilerek yalnız bırakılması ağır bir yaşlı ihmali olarak değerlendirilmelidir. Hastalığın yayılma biçimi ve bulaşı cinsi anlamında yeni bir virüs olması nedeniyle büyük risk altında bulunan yaşlı ve kronik hastaların bu virüsten en fazla etkilenecek gruplar arasında bulunması idi.

Ülkemizde Çin’de başlayan ve hızla diğer ülkelere yayılan korona virüsün tehlikeli bir şekilde tüm ülkelere yayılması izlenirken, ilk ölüm vakasının İstanbul’daki bir yaşlıda görülmesi ve ölümlerle sonuçlanması haberinin bizzat sağlık bakanı tarafından haber olarak verilmesi tüm yaşlıların psikolojik olarak etkilenmesine neden olmuştur. Dış haberlerde de sürekli (İtalya ve İspanya başta olmak üzere) yaşlıların yalnız bırakılarak ölüme terk edilmesi, yaşlılarda koronavirüsün daha çok görülmesi ve bulaşın onlardan daha çabuk yayılması haberleri tüm yaşlıları tedirgin ettiği gibi yanlış bir düşünceyle yaşlıları bu hastalığı yayan kişi/ler olarak değerlendirmesi olgusunu yarattı. Diğer ülkelerde hastaların genel durumları hakkında bilgiler verilirken en çok üzerinde durulan konular; hasta ve ölenlerin belirli yaşın üzerinde olan kişiler tanımlanması yapıldı. Yazılı ve görsel basında konuşan hekim ve bilim kurulu üyelerinin en çok konuştukları şey hastalıkla ilgili yaş durumu oldu. Adeta “koronavirüsten en çok yaşlılar ölüyor, zaten onların sağlık anlamında güçsüz ve bağımsızlık sistemleri de zayıf olduğundan etkilenmeleri doğal; bu nedenle gençler ve çocuklar bağlamında korkmaya gerek yok” gibi değerlendirmeler yaşlılar açısından olumsuz sonuçlar doğurdu.

Koronavirüs ile ilgili her gece halka TV’lerden açıklama yapan Sağlık Bakanı da vaka açıklamalarında istisnasız, “hastalarımız, kayıplarımız yaşlı hastalardır” vurgusu yapması sağlık anlamında çeşitli sıkıntıların doğmasını tetiklemiştir. Bilim kurulunda yaşlıların psikolojik ve sosyal durumlarını iyi değerlendirebilecek meslek elemanlarından kişilerin bulunmaması alınan önlemler sıralamasında yaşlıların hassasiyetleri yeteri kadar dikkate alınılmadığı görüldü. Virüsün hızla yayılmasına bağlı hasta sayısı ve ölüm vakalarında hızla artışlar olurken alınan tedbirler de artırıldı. Büyük risk altında görülen yaşlılar, özellikle kodlanarak “*Evde Kal Türkiye Kam-*

Resim 1

Pandemi Sürecindeki Yaşlılar

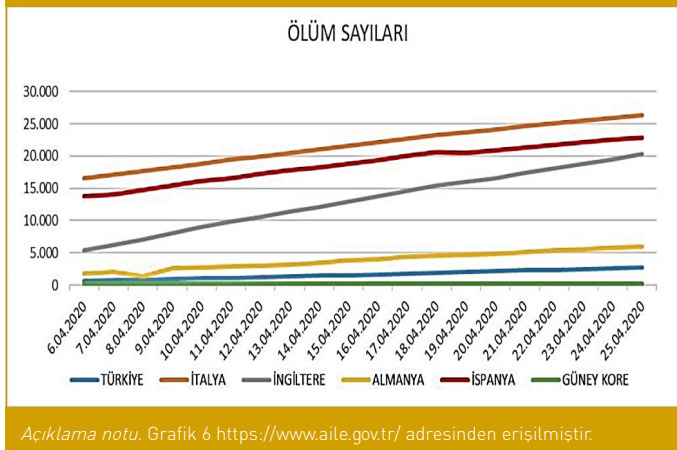
Açıklama notu. Fotoğraf 1 <https://www.birgun.net/> adresinden erişilmiştir.

Yaşlılar da Para Harcar!

panyası" yürütülürken yaşlıların, sokağa çıkmayıp evlerinde izole edilmeleri şeklinde değerlendirildi. Kronik hastalıkları nedeniyle her gün belirli saatlerde ilaç alması gereken yaşlıların durumları yeteri kadar değerlendirilemediği gibi ileri yaşın getirdiği psikolojik kaygı ve yalnızlık sıkıntısı bilim kurulu tarafından dikkate alınmadı.

Yaşlıların, uzun bir süre evde kalmaları ve bunun sonucu cadde- de özgürce hareket ettikleri (Resim 1'de) görülmektedir. Burada görüldüğü üzere kapalı ortamlarda uzun süre, izole bir hayat sürmenin yarattığı tedirginlik ve kaygı hissi sonrasında özgürlüklerine kavuşan yaşlıların, son derece mutlu/neşeli bir ruh hali içerisinde oldukları (Resim 1'e) yansımaktadır. Alınan önlemler sıralamalarında özellikle yaşlıların evde kapalı kalmalarının sağlanması, çocukları ve yakınları ile görüşmemesi, dışarıda olan yaşlıların bulaşıcı yayacak kişiler konumunda değerlendirilmesi üzerine yapılması yanlış bir uygulamaydı. Evlerinde pasif konumda olan yaşlıları, hastalıktan korumak amacıyla dışarıya çıkmasına izin verilmezken, dışarıda sürekli hareket halinde olan gençlerin taşıyıcı konumunda evde hapsedilen yaşlılara virüsü bulaştırabileceği dikkate alınmadı. Hasta olurken virüsün yayılmasında şehir merkezlerinde yaşlıların, toplu vakit geçirdikleri alanlarda belediye görevlileri tarafından oturma bankalarının kaldırılması, yaşlılara kötü davranması/tartaklaması, virüsü yayan kişiler gibi değerlendirilmeleri yaşlıların onurlarının kınılmasına neden olduğu gibi bilim insanları olarak bu durumu ağır bir yaşlı ihmal/istismarı olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı görüşündeyiz. Gençlerin; sokakta olan yaşlılara hakaret etmeleri, alay edici davranışlarda bulunmaları, korkutmaları, evlerine girmeleri amacıyla seviyesiz yaklaşımlarda bulunmaları, görevlilerin yanlış uygulamaları ekranlara düştü. Bilim kurulu tarafından yaşlılar için sokağa çıkma saatlerinin planlanmasında bile isabetli kararların verilemeyişi yaşlıları mutsuzluğa sürüklediği görüldü. Haziran-Temmuz sıcaklarında, 12-14 saat aralığında yaşlıların sokağa çıkmasına izin verilmesi çok yanılttı. Sosyal medyada yaşlıların koronavirüsü yayan kişiler gibi gösterilmesi, kurullara uymayan kişiler pozisyonunda baskılanması toplumdaki saygın, korunmalı yaşlı olgusunun zedelenmesine neden olmuştur. Yaşlıları korumakla görevli resmi ve sivil kurumların iyi organize olamamaları, yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik bağlamında görevlerini yeteri kadar yaşlıların yüksek yararına kullanamamaları yaşlıların hastalık döneminde yalnız bırakılmalarına, sıkıntılı günlerin atlattırılmasında psikososyal yönden sorun yaşamalarına engel olunama-

Grafik 6
Ülkelere Göre Ölüm Sayıları

Açıklama notu. Grafik 6 <https://www.aile.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

diği kanısını yaratmıştır. Bu eksiklikler ileriki dönemlerde yaşlıların korunması ve mutlu yaşamaları ile ilgili daha ciddi ve kapsayıcı ko- ruyucu çalışmaların yapılması konusunda uyarı niteliği taşıyacağı inancını pekiştirdi.

Türkiye, İtalya, İngiltere, Almanya, İspanya ve Güney Kore'nin 6.04.2020 tarihinden 25.04.2020 tarihine kadar ölüm sayıları (Grafik 6'da) gösterilmiştir. Buna göre Türkiye özelinde tıpkı Güney Kore gibi 5.000'in altında kaldığı ve ardından Almanya'nın diğer üç ülkeye kıyasla (İngiltere, İspanya, İtalya) mortalite sayılarında ne- redeyse pozitif bir ivme göstermiştir. Ayrıca İngiltere'nin 5000'den başlayıp ciddi bir yükseliş ile 20.000'i bulduğu gözlemlenmiştir; İspanya 20.000'ler ve İtalya 25.000'lerde seyretmiştir. Dolayısıyla ülkemiz (Güney Kore) dışında diğer ülkelere nazaran (İtalya, İngil- tere, Almanya, İspanya) mortalitede iyi bir başarı yakalamış oldu- ğunu söylemek yanlış bir tabir olmayacaktır.

Grafik 7
Türkiye'de Günlük Alınan Tedbirlere

Açıklama notu. Grafik 7 <https://www.aile.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Ülkemiz açısından 11 Mart'tan 24 Nisan süresince günlük alınan tedbirlere (Grafik 7'de) değinilmiştir. Mart ayının ikinci-üçüncü haftasında ilk olarak okulların kapatılması sonrasında idari izin genelgesi, yurtdışından dönenlere karantina ve umumi mekanların kapatılması ile sonlanmıştır. Daha sonra 21 Mart'ta 65+ sokağa çıkma yasağı; 23 Mart'ta kamuda esnek ve dönüşümlü çalışma ve 27 Mart'ta bölgesel karantinalarla mart ayı son bulmuştur. Nisan ayına baktığımızda ise 4 Nisan'da sokağa çıkma yasağı, 10 Nisan'da 2 günlük sokağa çıkma yasağı, 18 Nisan'da 2 günlük sokağa çıkma yasağı ve 22 Nisan'da 4 günlük sokağa çıkma yasağı ile Nisan ayı sonlanmıştır. Dolayısıyla tüm bu alınan tedbirler incelendiğinde vaka sayılarında günden güne yükselen bir artış gözlemlenmiştir.

Genel koronavirüs tablosunu incelediğimizde en son verinin 14-27 Kasım 2022 tarih aralığında olduğunu görmekteyiz. Ancak genel tablonun toplamlarına bakıldığında vaka 17.042.722 olup, vefat eden 101.492 kişidir (Sağlık Bakanlığı, COVID-19 Bilgilendirme Platformu).

Mueller vd. (2020) koronavirüs enfeksiyonlarında negatif sonuçlar yaratan risk etmenlerini incelemişlerdir (Tablo 1). Buna göre; ileri yaş; kardiyovasküler hastalıklar; hipertansiyon ve koroner arter hastalığı; diyabet; obezite; erkek cinsiyeti; solunum yolu hastalıkları; böbrek hastalığı; immünolojik rahatsızlıklar; kanser ve diğer etmenlerdir. Yine yazarlar, COVID-19 hassasiyetini yaşa dayalı biçimde artıran değişkenleri değerlendirmişlerdir (Figür 3). Bu

bakımdan; T-hücre çeşitliliğinde başkalaşmalar; enflamasyon; NAD+ kaybı enflamasyonun aktivasyonu; düzensiz renin-angiotensin sistemi; glikom; ileri biyolojik yaş; epigenetik ve bağışıklık yaşlanması olduğu görülmüştür.

UNFPA-Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (2020) "COVID-19'un Yaşlılar Açısından Sonuçları: Salgına Müdahale" başlıklı bir bilgi notu hazırlamıştır. Buna göre;

- Gitgide yaşlı bireyler geniş ailelerle ikamet etmemekte, popülasyonun yaşlanması, fazlasıyla çift kazanç sağlayan ev halkı, iç göç ve kentleşme vb. demografik yapıdaki dönüşümlerden dolayı yalnız ya da huzurevlerinde hayatlarına devam etmektedirler.
- Yaşlılar, nitelikli sağlık sunumlarına ulaşmada ücretini karşılama, ulaşılabilirlik, yaşa bağlı ayrımcılık ve yaşa dayalı stigma vb. birtakım bariyerlerle karşılaşmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet, kazanç seviyesi, ırksal/etnik kökenlere dair tecrübeleri farklılık göstermektedir. Dolayısıyla sağlığa ilişkin hizmetlere ulaşmada bu gibi göstergeler düşünülmelidir.
- Huzurevleri-rehabilitasyon merkezleri vb. uzun süreli bakım kuruluşlarında kalan yaşlılar, negatif durumlarla karşılaşabilir ve COVID-19 enfeksiyonunun yarattığı sonuçlar bakımından kırılgan gruptadırlar.
- Tek başına yaşamını sürdüren yaşlı bireyler karantina şartlarında hatasız bilgi, yiyecek-icecek, ilaç ve başka materyallerin alımında olumsuz sonuçlarla karşılaşabilir; dolayısıyla topluluk ulaşımı elzemdir.
- Kimi yaşlı bireyler torunlarının bakımları ile ilgilenmekte ve böylece bahsedilen grubun sosyal izolasyonunu olanaksız kıldığından COVID-19 riskini yükseltmektedir. Ayrıca ailede yaşlılarla beraber ikamet eden genç aile üyelerinin aktif yaşam tarzlarından dolayı yaşlılar aleyhine enfeksiyon riski teşkil etmektedir.
- Sosyal refahi gelişmiş olan ülkelerden ulaşılan datalar dikkate alınır (bknz. Şekil 1); yaşlı erkekler kadınlara uyarınca vaka-ölüm oranları daha fazla olsa da aslında durumun tam tersi olduğudur (sayısız birçok ülkede kadınlar multi ve çoklu ayrımcılık türlerine karşı korunmasız kaldıklarından özellikle COVID-19 riskini deneyimleyebilirler.) Riskleri incelediğimizde; ileri beslenme yetersizliği, toplumsal cinsiyete bağlı şiddet, kit eğitim olanakları ve okur-yazar olmama, hayat süresince daha düşük kazanç, tek başına hayatını sürdürme ve yoksulluktur; ancak bu maddelerin de ötesinde olduğu unutulmamalıdır.
- Bilhassa tecritte olan ve zihinsel retardasyon-demansa sahip, fazlasıyla bakım gerektiren yaşlı bireyler, salgın ya da tecrit esnasında kaygılı, gergin görünebilir ya da içe dönük hale bürünebilirler. Bu durumda aileler, sağlık çalışanları, bakım verenler ve gönüllüler tarafından uygulama ve psikolojik dayanışmanın devamlılığı her ne olursa olsun getirilmelidir.
- Pandemi esnasında yaşlı bireyler, her türlü ihmal/istismar vakalarında korunmasız hale gelebilirler; dolayısıyla haklarının himayesi amacıyla ivedi halk sağlığı aksiyonlarına gereksinim hissedilmektedir.

Sayılan meslek grupları arasında sağlık çalışanları olarak görülen sosyal hizmet çalışanlarının, COVID-19 pandemi sürecinde yaşlı bireyler öncelikli olarak tüm gruplara müdahalelerde bulunması elzem kılınmıştır. Bu doğrultuda Uluslararası Sosyal Hizmet Çalışanları Federasyonu (IFSW), pandemiye sosyal hizmet mesleğinin görev tanımlarını açıklamıştır (IFSW, 2020):

- En incinebilir grupta yer alanların planlama ve sürece katılımını kolaylaştırmak,
- Beslenme ve temiz su gibi birincil gereksinimleri tedarik etmek amacıyla düzenlemeler yapmak,
- Sosyal hizmetler ve sunumların uyarlandığı politika alanlarında savunuculuk faaliyetlerinde bulunmak ve hassas popülasyonun sürdürülmesi amacıyla öngörülebilir durumları fark etmek,
- Fiziki aralık ve toplumsal dayanışmayı uygun hale getirmek,
- Covid-19 virüsüne, farklılıklara ve bununla beraber meydana gelen sosyoekonomik güçlükler karşısında koruyucu-önleyici mekanizmalar geliştirmek.

COVID-19 pandemisi, sağlık krizinin yanı sıra ekonomik ve sosyal krizi de beraberinde getirmiştir. Böylelikle hızlıca yayılan virüsün etkisiyle dünya çapında var olan ekonomik ilişkilerin sarsılmasına yol açtığı gibi sağlık krizinin yarattığı etki ile sosyal ve kültürel değerlerde de değişime yol açtığı tartışılan konular arasındadır. Toplumun her kesiminde olumsuz anlamda varlığını hissettiren COVID-19 pandemisi dezavantajlı konumda olan bazı özel gruplar üzerinde daha ağır sonuçlar vermektedir. Korunma-bakıma muhtaç yaşlıların, engellilerin diğer sağlıklı insanlardan daha öncelikli olarak korunması ve desteklenmesi yönünde çalışmaların yapılması gerekmektedir (Kara, 2020). Kuruhalil vd. (2020) koşullar neticesinde toplumsal değişimler, sosyal hizmetlerde de farklılıklar yaratmıştır; sosyal hizmet kurumları, temel gereksinimlerin ivedi bir biçimde tedarik edilmesi noktasında müdahaleleri yetersiz kalmıştır. Pandemi öncesinde hassas gruplara karşı çok yönlü destek sunarken süreç içerisinde karantina ve işletmelerin kapanmasından dolayı sayısız yararlanıcı hizmetlere ulaşmada zorluk çekmiş ve müracaat sayısında hiç olmadığı kadar artış yaşanmıştır. Nitekim salt sosyal yardımlar merkeze alınmıştır.

Ek vd. (2020) K-kümeleme yöntemi ile yaşlı popülasyonunun durumunu saptamak açısından 85 ülkeyi beş kümeye ayırarak araştırma yapmışlardır. Bu doğrultuda Kanada, Japonya ve Avrupa'nın yaşlı popülasyonuna sahip ülkeleri yüksek yaşlı kümede yer almaktadır; K1 ilerlemiş sağlık mekanizmaları olmasına karşın Covid-19'a dayalı yaşlı ölümlerinin en yüksek olduğu kısımdır; bunun aksine K5 ise genç popülasyon ağırlıklıdır ve aynı zamanda en düşük ölüm oranını içermektedir. Yaşlı küme olarak adlandırılan K2; Avrupa geneline nazaran daha genç demografiye sahip ülkeler ve ABD hakimdir. Orta yaşlı olarak K3; Türkiye, Çin ve başka gelişim sürecindeki ülkeleri kapsamaktadır. K4 düşük yaşlı olarak genç bir formdan orta yaşlı bir konjoktüre uzanmaktadır. Özetle yaşlı ölümlerinde K1'den K5'e doğru bir düşüş söz konusudur. Bazı ülkelerde yaşlıların, ağır engellilerin kaldıkları huzurevlerinde, bakım evlerinde korunmasız-savunmasız bir şekilde ölüme terk edilmeleleri diğer ülkelerdeki yaşlıların olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Dünya çapında sağlık çalışanları, merkezi-yerel yönetim ve sivil güçlerin iş birliği içerisinde mücadele ettikleri covid-19 pandemi döneminde sağlık gereksinimlerinin yanı sıra sosyal hizmet gereksinimleri de dikkat çekmektedir. Alınan sağlık önlemlerinin yanında sosyal mesafe kuralını çiğnememelerine karşın aile/toplumların beraber yaşamaları, toplumsal bakım gereksinimlerinin incelenmesi, evde bakım ve çeşitli özel bakım sunumlarına ulaşmada olanak tanınması, toplumun sosyal hizmet odaklı gereksinimlerinin saptanması gayesiyle gereken prosedürlerin karşılanması vb. sayısız alanda sosyal hizmetlere gereksinim hissedilmektedir. Evlerinde, sosyal hizmet kurumlarında kalan dezavantajlı konumda olan çocuk, engelli, yaşlı ve ağır bakım gerektiren kişilerin öncelikli

olarak desteklenmeleri yönünde çalışmaların başarılı yapıldığı ülkelerin yanında zayıf kalan ülkelerinde olduğu ortaya çıkmıştır. Coşkun ve Örnek-Büken (2021) pandemi konusunda ülkelerin ne derece tedarikli olduğu, süreç dahilinde faaliyet planları, güncel sağlık politikaları ile yaşlı bireylere spesifik biçimde tasarlanan politikalar sağlık sunumlarına ulaşım hususunda gösterge niteliğindedir. Dolayısıyla sunumlarda adil ve eşit bir biçimde bahsedilen hastaların rol oynayabilmesi amacıyla insan hakları ve evrensel etik ilkeleri doğrultusunda sağlık kaynaklarının paylaşımı kararlaştırılmalıdır.

Covid-19 dönemi içerisinde yaşlıların psikososyal ve ekonomik yönden çok büyük sorunlar yaşadığı basından çıkan haberlerden yerel sivil güçlerin yaptıkları araştırmalardan doğrulandı. Sağlık nedenleri ile hastane imkânlarından yararlanamayan bazı yaşlılarında çok büyük sıkıntılara girdiği bilinmektedir. Merkezi ve yerel yönetimin bu sorunları dikkate alarak; olası bu tür olumsuzluklarda kırılgan grup olarak adlandırılan yaşlıların öncelikli korunan kişiler kategorisinde değerlendirileceğine inanıyoruz. Tüm bunların yanı sıra covid-19 döneminden bahsedildiği gibi ayrımı net görmemiz açısından covid-19 öncesi dönemden de bahsetmemiz gerekmektedir. Bu doğrultuda çeşitli araştırmalara değinilmiştir.

Tezcan (2020) TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması-2016 datalarını ayrıntılı değerlendirmiştir. Öncelikle 65+ yaş (2512 katılımcı) demografik olarak cinsiyet açısından hemen hemen aynı; %60'ı evli; neredeyse yarısı okur-yazar değil veya okul terk; gelir bakımından 1814TL ve altı 3/2'sini oluşturmaktadır. Diğer başka bir bulgu da kronik (süreğen) hastalıklar ise sırasıyla yüksek tansiyon, bel-boyun sorunları, eklem hastalığı, diyabet en yüksek deneyimlenirken; felç, karaciğer yetmezliği, Alzheimer en düşük deneyimlenendir. Nitekim bu sonuç alanyazın ile benzerlik göstermektedir; bunun yanı sıra genel olarak eğitim seviyeleri düşük ve alt gelirli kişilerdir. İkincil olarak daha büyük bir örneklemde yaşlanma ve süreğen hastalıklar ikiliğine bakılmış ve öngörüldüğü gibi bütün hastalıklarda ilişki tespit edilmiştir (bilhassa yüksek tansiyon, eklem hastalığı, diyabet, bel bölgesi sorunları, kalp-damar hastalığıdır.) Ek olarak 65+ yaş kişilerde cinsiyet-süreğen hastalık ikiliğinde felç ve nefroloji sorunları haricinde bütün süreğen hastalıklarda cinsiyet kayda değer bir bulgudur (bilhassa yüksek tansiyon, bel-boyun sorunları, eklem rahatsızlığıdır). Daha sonra "TÜİK, Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019" başlıklı haber bülteninde yazarlar tarafından 2019 yılı özelinde seçilmiş ölüm nedenleri (Tablo 1'de) yer almaktadır.

Tablo 1.
Seçilmiş Ölüm Nedenleri ve Yaş Grubuna Göre Ölümler, 2019

Ölüm Nedeni	55-64	65-74	75-84	85+
TOPLAM	57 822	89 759	119 589	104 454
Dolaşım sistemi	18 498	31 764	49 529	48 967
İyi-kötü huylu tümör	18 933	23 386	17 641	7 131
Solunum sistemi	5 382	11 561	19 145	17 293
Sinir sistemi-duyu org.	952	2 185	6 033	8 399
Endokrin, beslenme, met.	2 559	4 608	5 708	4 697
Dışsal yara., zehirlenme	1 955	1 655	1 752	1 614
Diğer	6 114	10 130	14 266	12 746
Bilinmeyen	3 429	4 470	5 515	3 607

Açıklama notu. Tablo 1 <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

(Tablo 1'e) göre sırasıyla toplam en fazla ölüm 75-84 (119 589) yaş aralığında gerçekleşirken bunu 85+ yaş üzeri (104 454) takip etmekte, daha sonra 65-74 yaş aralığı (89 759) ve son olarak en az ölüm 55-64 yaş aralığında (57 822) gerçekleşmektedir. Dolaşım sisteminde; en az 55-64 yaş aralığında, en çok 75-84 yaşlarındadır. İyi-kötü huylu tümörlerde; en az 85+ üzerinde iken en çok 65-74 yaş aralığındadır. Solunum sisteminde; en az 55-64 yaş iken en çok 75-84 yaş aralığıdır. Sinir sistemi-duyu organlarında; en az 55-64 yaş aralığında iken en çok 85+ üzeridir. Endokrin, beslenme ve metabolizmaya ilişkin; en az 55-64 yaş iken en çok 75-84 yaş aralığıdır. Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmelerde; en az 85+ üzeri iken en çok 55-64 yaş aralığıdır. Diğer; en az 55-64 iken en çok 75-84 yaş aralığıdır. Bilinmeyen nedenlerden ötürü; en az 55-64 yaş iken en çok 75-84 yaş aralığıdır. Yine ABD, 2018'de yapılan bir başka araştırmada 65+ kişilerde başlıca 10 ölüm sebebi araştırılmıştır. Sonuçlara bakıldığında sırasıyla, kalp rahatsızlıkları, kötüçül tümör, kronik alt solunum yolu, beyin damarları, Alzheimer, diyabet, istemsiz yaralanma; influenza (grip) ve pnömoni (zatürre); böbrek iltihabı, Parkinson olduğuna ilişkin veriler bulunmuştur (10 Leading Causes of Death by Age Group, United States, 2018).

Bu bölümde hem covid-19 öncesi hem de covid-19 sonrası olarak iki etap ele alınmıştır. Görüldüğü üzere covid-19 sürecinde yaşlı bireyler yeteri kadar korunamamıştır. İleri yaşları nedeniyle bazı ülkelerde yaşlıların; gençler, çocuklar, engelliler ve kadınlar sıralamasında son sırada değerlendirilmeleri üzücüdür. Kendilerini koruyabilecek güçte olmayan bu hassas gruba karşı daha dikkatli davranılmasında büyük yarar vardır. Covid-19 virüsünün yayılmasına sebebiyet veren kişi olarak görülen yaşlılar, korunmaları gereken en hassas bir gruptan birisi olduğu unutulmadan değerlendirilmesi gerekirken uzun süre evlerinde mahkûm gibi tutulmaları tafafisi güç psikososyal sorunlar yaratabileceği gibi kırılgan olan bu grubun ileride çocuk/torunlarına anlatabilecekleri olumsuz olayların bir an evvel bertaraf edilmesinde yarar vardır. Sağlık Bakanlığı öncülüğünde kurulan bilim kurulunda yaşlıların, psikososyal ve sağlık durumlarını değerlendirecek bilim insanlarının (sosyal hizmet uzmanı, gerontoloji hekimi) olmaması da yaşlı grubunun mağduriyetini artırmıştır. Yapılan çalışmalar ve araştırmalarda kurallara en çok uyan kesimin yaşlılar olduğunu da göstermiştir. Sosyal hizmet kurumlarında kalan yaşlıların, evlerinde yalnız kalan yaşlılara nazaran daha şanslı olduklarını gördük. Huzurevi bahçesinde gezebilme şanslarının olması, idareci ve meslek elamanlarının kendileri ile ilgilenmelerinin getirdiği sosyal güvenceli ev ortamında yalnızlık çeken yaşlılardan daha iyi konumda bakılıp, kollandıkları güvenini de vermiştir. Çeşitli hastanelerde tedavileri geciken yaşlılar, özel olarak doktora giden yaşlıların pandemi döneminde özel tedavi görememeleri de sorun yaratmıştır. Ayrıca yıllarca kendi alışverişlerini kendileri yapma alışkanlığında olan yaşlıların, market görevlileri tarafından ihtiyaçlarının gönderilmesi de kendi eliyle beğenemediği/beğenmeyeceği ürünleri beğenmediğinden alışveriş konusunda tartışmalar yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

BÖLÜM 3
YAŞLILARIN KARŞILAŞTIKLARI
SOSYAL PROBLEMLER

Yaşlıların Karşılaştıkları Sosyal Problemler

Social Problems Faced by the Elderly

BÖLÜM HAKKINDA

Üçüncü bölümde emeklilik döneminde yaşlılığı çeşitli yönleri ile ele aldık. Emekliler, yeni rol ve misyonlarını yeteri kadar içselleştiremediklerinde, kendilerini güçsüz, yetersiz ve işe yaramaz kişiler olarak algılamalarının neden ve sonuçlarını araştırdık. Emekli kişilerin emekliliğe geçişle birlikte kendilerini yalnız, bitkin hissettikleri bir evre olmaksızın yeni rol ve misyonlarla yaşamında yeni bir başlangıç noktası olarak görebilmelerine, bir diğer anlatımla emeklilik yaşamına daha rahat entegre olabilmelerini destekleyecek emeklilik ortamı oluşturulmalıdır. Emeklilik; hukuksal, iktisadi, bedensel, duygusal ve toplumsal olmak üzere beş evrede değerlendirilmektedir. Bu evreler geniş anlatımla sunulmuştur. Bir diğer konu olarak yaşlılık döneminde yalnızlık ve sosyal izolasyon konusu ele alınmıştır. Ülkelerin sosyokültürel ve ekonomik gelişmişliklerine göre belirli yaştan sonra insanlar kendilerini yalnız ve güçsüz olarak değerlendirmeleri; üretimden kopma, işe yaramama duygusunun gelişmesine neden olmaktadır. Kırsal kesimde özellikle geleneksel aile ilişkilerinin hüküm sürdüğü yaşamda yaşlılar kendilerini çok güvende hissetmedikleri bilinmektedir. Ekonomik olumsuzluklar en çok yaşlıları etkilediğinden yoksulluk anlamında da sıkıntı yaşadıkları yapılan araştırmalarla doğrulanmıştır. Bu nedenle yaşlılarda yoksulluk durumu da araştırılmıştır. Küreselleşmeye bağlı emperyalist ülkelerin az gelişmekte olan ülkelere haksız müdahaleleri sonucu siyasi-sosyal krizin etkisi ile birey/aile ve toplumların bu olumsuz gelişmelerden hasar aldığı ve hatta kadın-çocuk ve yaşlıların ekonomik-sosyal yoksulluk krizinden daha fazla etkilendiği ortaya konulmuştur. Yaş aldıkça vücudumuzda değişim ve dönüşümlere tanıklık etmekteyiz. Bu vücudumuzun bize ne kadar sağlıklı olduğunu veya olmadığını göstermektedir. Sağlıklı insan vücudunda tüm sistemler normal akışında giderken, sağlıksız insan vücudunda tam tersi bir durum görülmektedir. Bu nedenle yaşlılarda sağlık sorunları da araştırılmıştır. Son bölüm olarak da yaşlılara yönelik ihmal ve istismar araştırılmıştır. Yaşlı ihmal; yaşlının güvendiği birisi/birileri veya bakımını sağlayan kişi/kurumlar tarafından sağlıksız, yetersiz fiziki ve sosyal ortamlarda yaşanmasına göz yumma, sağlıklı ve düzenli beslenmesine özen göstermeme, güvenli fiziki koşullarda kalması ve yaşanmaması için gerekli önlemleri almama (ısınma, barınma vb.), düzenli kullanması gereken ilaçları temin etmeme veya aşırı dozda kullanmasına müdahale etmeme, kurumda kalyorsa yeteri kadar görevli bulundurmama yaşlının; bedensel, sosyal ve psikolojik sorunlarına eğilmeme ve gereksinimlerinin karşılanmamasıdır. Bunların yanı sıra yoksulluk, yaşa dayalı ayrımcılık, yaşlı bakımı ve yerel yönetimlerce sunulan hizmetler ayrıca değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çalışma hayatı ve emeklilik, Yalnızlık ve sosyal izolasyon, Yoksulluk.

ABOUT the CHAPTER

In the third chapter, we discussed various aspects of old age during retirement. We investigated the causes and consequences of retirees perceiving themselves as powerless, inadequate and useless when they cannot sufficiently internalize their new roles and missions. A retirement environment should be created to support retirees to see retirement as a new starting point in their lives with new roles and missions, in other words, to integrate more easily into retirement life, rather than a phase where they feel lonely and exhausted with the transition to retirement. Retirement is evaluated in five phases: legal, economic, physical, emotional and social: These phases are presented in broad terms. Another topic is loneliness and social isolation in old age. Depending on the sociocultural and economic development of the countries, after a certain age, people evaluate themselves as lonely and powerless; this leads to disconnection from production and a sense of uselessness. It is known that the elderly do not feel very safe in rural areas, especially in a life where traditional family relations prevail. Since economic negativities affect the elderly the most, it has been confirmed by research that they also experience difficulties in terms of poverty. For this reason, the situation of poverty in the elderly has also been investigated. It has been revealed that individuals/families and societies have been damaged by these negative developments with the effect of political-social crisis as a result of the unfair interventions of imperialist countries due to globalization in underdeveloping countries, and even women-children and the elderly are more affected by the economic-social poverty crisis. As we age, we witness changes and transformations in our bodies. This shows us how healthy or not our body is. In a healthy body, all systems function normally, whereas in an unhealthy body,

the opposite is the case. For this reason, health problems in the elderly have also been investigated. In the last section, neglect and abuse of the elderly, poverty, age-based discrimination, elderly care and services provided by local governments are also evaluated. Elderly neglect is turning a blind eye to the elderly living in unhealthy, inadequate physical and social environments by someone/someone they trust or the person/institutions providing care, not paying attention to healthy and regular nutrition, not taking the necessary precautions to stay and live in safe physical conditions (heating, housing, etc.), not providing medication that they need to use regularly or not intervening in overdose, not having enough staff if they stay in an institution, not addressing the physical, social and psychological problems of the elderly and not meeting their needs.

Keywords: Working life and retirement, Loneliness and social isolation, Poverty.

Çalışma Hayatı ve Emeklilik

Kişilerin iş gücü ve becerilerini kaybedip, iş yaşamını bırakmalarıyla kazanç kaynaklarının yok olması üzerine edindikleri hak; emekliliktir. Böylece, prim veya kesenek ödeyen işçi, memur veya bağımsız çalışanların kanunla tanımlanan bir zaman sonunda işi bırakarak, bir hizmet karşılığı olmaksızın ayda bir verilen aylıktır. Bu aylıklar, çalışanlardan kesilen primlerle sağlanabildiği gibi direkt devlet aracılığıyla da sağlanabilir. Emeklilik yaşı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. 55-70 yaş aralığında farklılık gösterebilen emeklilik yaşı, cinsiyete göre de farklılaşabilmektedir. Bununla beraber, emekliliğe dair problemler ülkeden ülkeye ve zamana göre de farklılaşmaktadır.

Emekliler, yeni rol ve misyonlarını yeteri kadar içselleştiremediklerinde, kendilerini güçsüz, yetersiz ve işe yaramaz kişiler olarak algılamaları söz konusudur; buna bağlı önemsizlik hissine kapılarak ruh sağlıkları da dengesizleşebilmektedir. Dolayısıyla emekli kişilerin emekliliğe, her bakımdan kendilerini bitkin hissettikleri bir evre olmaksızın yeni rol ve misyonlarla yaşamında yeni bir başlangıç noktası olarak görebilmelerine, bir diğer anlatımla emeklilik yaşamına daha rahat entegre olabilmelerini destekleyecek emeklilik ortamı oluşturulmalıdır. Bu bağlamda ülkemizde emeklilik evresine dair deneyimlenen problemler, konuyla ilgili gerçekleşen çalışmalara başvurularak tartışılmakta ve söz konusu problemlerin çözümü amacıyla birtakım önermeler verilmektedir. Önermeler arasında, emekli olacak kişilere, bu evreye daha rahat uyum sağlayacak bir emeklilik eğitimi içeriğinin yer alması da önemlidir.

Emeklilik; hukuksal, iktisadi, bedensel, duygusal ve toplumsal olmak üzere beş evrede değerlendirilmektedir:

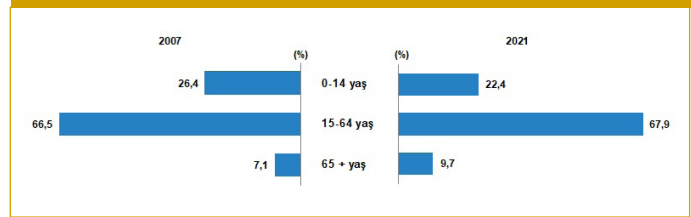
- Hukuksal kapsamda; çalışan kişilerin emeklilik haklarına,
- Ekonomik kapsamda; emeklilik ikramiye ve emeklilik aylıklarına,
- Bedensel kapsamda; fiziksel enerji yitimi ve sağlık problemlerine,
- Duygusal kapsamda; kişilerin statü ve itibar eksikliği ile deneyimleyeceği adaptasyon problemlerine,
- Toplumsal kapsamda ise; kişinin sosyal çevresi ve ilişkilerindeki dönüşüme dikkat çekmektedir.

Emeklilik üzerine çalışan profesyoneller, emeklilik evresini beş aşamada değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra emeklilerin, iktisadi problemleri ile ciddi sağlık problemleri, sosyal izolasyon ve yalnızlık problemlerini deneyimlediklerini bildiren çalışmalarda bulunmaktadır. Keza çalışmalar, emeklilerin bu evrede deneyimlenen iktisadi ve sağlık problemleri ile algılanan sosyal izolasyon ve yalnızlık hislerinde çöküntüye sebebiyet verdiği görülmüştür. Çalışma yaşamından emeklilik yaşamına geçen kişiler, alışılmış bir iş çevresinin ardından yalnızlaştıkları, yeni bir çevreye adapte olana kadar sayısız rol çatışması yaşadığı ve kendilerini tekrar ta-

nımlama gereksinimi hissedebildikleri bilinmektedir. Emeklilikle beraber kişiler, maaşlarında ciddi derecede düşüş yaşadığı için alışılmış hayat kalitelerini yeni durumlara göre saptamak mecburiyetindedirler. Bu evrede deneyimlenebilecek iktisadi problem; kişilerin, yaş sınırına kadar çalışma veya emekli statüsünden sonra yeni bir iş arayışı içerisinde olduğudur. Başka ülkelerle kıyaslandığında; Türkiye’de gerek emeklilik yaşı gerekse emeklilere karşılanan iktisadi olanakların görece azlığı, hukuki açıdan emekli olabilmek hakkını elde eden kişiler, emekliliğin aksine çalışmayı sürdürmektedirler.

Grafik 8

Yaş Gruplarına Göre Nüfus Oranı, 2007, 2021

Açıklama notu. Grafik 8 <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

2007-2021 yılları aralığında 0-14 çocuk, 15-64 çalışma çağı ve 65+ yaş nüfus olarak nitelendirilen üç ayrı grubun yaş gruplarıncı nüfus yüzdelerine (Grafik 8’de) bakılmıştır. Buna göre 15-64 yaş; 2007’de %66,5 iken 2021’de %67,9’a yükselmiştir. Diğer bir grup olan 65+ yaş ve üzeri; 2007’de %7,1 iken 2021’de %9,7’yi bulmuştur. Dolayısıyla her iki grupta da artış yaşanmış olup, salt 0-14 yaş (%22,4) ile gerilemiştir. Ayrıca 15-64 yaş skalasının çalışma çağı olarak nitelendirilmesi 65+ yaşın çalışma yaşamında görünmezliğe yol açmakta olup, farklı şekilde tanımlamaya gidilmelidir. Buradan da bir kez daha anlaşılacaktır ki; 65+ yaşın kayda değer oranla fark yaratması ilerleyen süreçlerde durumun önemiyetini arz etmektedir.

Yalnızlık ve Sosyal İzolasyon

Ülkelerin sosyokültürel ve ekonomik gelişmişliklerine göre belirli yaştan sonra insanlar kendilerini yalnız ve güçsüz olarak değerlendirmeleri; üretimden kopma, işe yaramama duygusunun gelişmesine neden olmaktadır. Kırsal kesimde özellikle geleneksel kültür ve feodal değer yargılarının gelişmiş olduğu bölgelerde yaşlılar, sosyal-statü anlamında güçlerini koruyup ciddi anlamda yalnızlık çekmezken kentsel yaşamda bu yalnızlık, itilmişlik duygusu had safhada gelişmeye başlar. Bu nedenle sanayinin gelişmesi ile evlerde yük gibi görülen yaşlılar, yalnızlıktan huzurevi/bakımevlerine gitmeyi tercih etmektedirler. Özellikle tıbbi-psiko-sosyal açıdan yaşlı bireylerin, ihmal/istismara uğratılmaları telefisi güç sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Salt

yaşlı oldukları için farklı muameleye maruz bırakılmaları, ileri yaşta oldukları gerekçesi ile ehliyet almasına olanak verilmemesi veya var olan ehliyetin iptal edileceği tehdidinin savrulması yaşlıların derinden yaralanmalarına olanak yaratmaktadır. "İnsan hissettiği yaştaadır" anlayışı ile yaşamdan keyif aldıkları sürece bazı davranış ve eylemlerin doğrudan engellenmesi yanlıştır. Yaşlılara yapamayacakları eylemleri onları kırmadan söylenmesinde yarar vardır. Bir başka ayrımcılık örneği de mecburi emeklilik yaşı yönteminin kullanılmasıdır. Bunun gibi bir pratikte yaşlı işgücünün kabiliyetlerinin başvurulmaya gereksinim hissedilmesine karşın kişinin sağlık ve çalışma yeteneği gözetmeksizin belirli bir yaşta olmasından ötürü emekli statüsüne geçirilmeye çalışılmasıdır (Kurtkapan, 2017). Gelişmiş toplumlarda yaşlı ve evlatları arasındaki bağ "uzak mesafedeki yakınlık olarak görünmektedir." Ülkemizde bu durum farklılaşmakta olup, yaşlı statüsü; her daim itibar sahibi, sürekli görüşüne önem verilen, gelenek-görenek hususunda başvuru alan yaşlılar, yoğun özen isterken evlerinde tek başına yaşayan yaşlılarda çocuk/yakınlarının sıkça arayıp sormasını istemektedir.

İnsan hayatının yaşam döngüsü incelendiğinde; bireylerin biyo-psiko-sosyal ve entelektüel prosesleri sona erdiğinde hayatları da son bulmaktadır. Kişiler, bir yaş periyodunu aşarak; diğer bir yaş periyoduna girdiklerinde birtakım duygusal, toplumsal ve iktisadi problemlerde kendiliğinden yer bulmaktadır. Emeklemekle başlayan yaşam döngüsü, anaokuluna hazırlık, okula başlamanın mutluluğu, puberteye beraber görülen sorunlar derken gençlik döneminin heyecanı, okul yaşamının tamamlanması ile çalışma, evlenme, çocuk sahibi olma ve yaşlanma prosesinden sonra emeklilikle sona ermektedir. Kişinin yıllarca bedenen ve zihnen çalıştığı iş yaşamından süresiz ayrılma anlamına gelen emeklilik dönemi; kişinin alışkın olduğu çalışma hayatının sona ermesinin yanında sosyal ilişki bağlarının azalması/bitmesini beraberinde getirmektedir. Emekli olmak günümüzde psikososyal anlamda pasifleşmek, yalnızlaşmanın yanı sıra ekonomik anlamda güçsüzleşmek olarak değerlendirilmektedir. Emeklilikte, aktif yaşamdan hareketsiz yaşama geçişle birlikte kendini güçsüz ve yalnız hissetme, eşlerden birinin ani ölümü, çocukların iş veya evlilik nedeni ile evden ayrılması, sağlıkla ilgili sorunlar gibi nedenlerle çoğu yaşlı birey yalnızlık ve sosyal izolasyon problemiyle yüzleşmektedir. Yaşlının yaşadığı yerin coğrafi durumu (şehir, köy) eğitim, kültürel ve sosyal konumu bu yalnızlığı çok değişik boyutlarda etkilemektedir.

Batı modern tüketim kültüründe güzel, atletik, genç ve hayat dolu olmak hayranlık verici iken; yaşlı kişiler olumsuzluk, sevimsiz olma, işe yaramazlık ve kayıpları sembolize etmektedir. Bunların yansımaları günlük hayatımızda "bunamış yaşlı, yaş 70 iş bitmiş" gibi birtakım metaforlar kullanılmakta veya sirkülasyona yol açmaktadır. Ek olarak "çökmüş, işe yaramaz, bunak, bunamış insan, inatçı keçi" gibi kavramlarla nitelendirilmeleri haksız bir stigma doğurur ve onların toplumsal hayattan dışlanmaları ile ilgili olumsuz söylemleri beraberinde getirir (Palmore, 1990 & Bond ve Cabrero, 2007; akt. Kurtkapan, 2019). Yaşlı ayrımcılığına şarkı sözleri, mizah, günlük dil, edebiyat, televizyon, yerel ve sosyal medyada rastlanılmaktadır. Keza bahsedilen ayrımcılık çeşitleri spesifik günlerde yaşlı bireylere sunulan aranjmanlarda net bir şekilde görülmektedir. Yaşlılıkta yaşanan yalnızlığı çoğunlukla sosyal ve duygusal izolasyon olarak iki boyutta kendini göstermektedir.

Bireyin yıllardır birlikte olduğu toplumdaki çeşitli nedenlerle kopması, toplum tarafından kabul görmemesi, dışlanması veya yaşlının kendini geri çekmesi sosyal izolasyon olarak değerlendirilen; bireyin yaşamında sevgi objesinin bulunmaması duygusal izolasyon olarak kavramlaştırılabilir.

Yoksulluk

Global dünyamızda ve ülkemizde ekonomik yoksulluğun var olduğu bilinen bir gerçektir. Küreselleşmeye bağlı emperyalist ülkelerin az gelişmekte olan ülkelere haksız müdahaleleri sonucu siyasi-sosyal krizin etkisi ile birey/aile ve toplumların bu olumsuz gelişmelerden hasar aldığı ve hatta kadın-çocuk ve yaşlıların ekonomik-sosyal yoksulluk krizinden daha fazla etkilendiği ortaya konulmuştur. Genel olarak yoksulluk; düşük kazanç seviyesi ile bağdaştırılmaktadır fakat daha açık bir şekilde tanımlayacak olursak; eksik beslenme, sağlıksız yaşam şartları, düşük toplumsal ilgi, risk ve belirsizliklere karşın aksiyon alamama, emniyetsizlik, natürel-toplumsal çevrenin bozguna uğraması vb. unsurlar unutulmamalıdır (Alpaydın, 2008). Yoksulluk kavramı; en doğru biçimi ile bireyin insancıl yaşayabilmesi amacıyla gereken hayatsal gereksinimlerini bizzat kendi imkân ve olanakları ile sağlayamama olgusudur. Ekonomik ve teknolojik gelişmelere rağmen yoksulluk sorunu tüm dünyada varlığını koruyan bir sosyal sorundur. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, mevcut kaynaklara ulaşımında sorunlar, işsizlik, düşük ücretle çalıştırılma yoksulluğun azalmaması için yeterli sebepler arasında sayılabilir. Her grup için farklı özellikler barındıran yoksulluk bithassa yaşlı/çocuk/kadın/engelliler gibi kırılan grupları fazlasıyla etkilemektedir. Nitekim yoksulluğun bu tür gruplarda iktisadi, sosyokültürel ve siyasi dışlanmaya yol açtığı söylenebilir.

Sosyal bilimciler tarafından benimsenen iki farklı bakışa göre yoksulluk tanımına baktığımızda bunlar;

a. Mutlak Yoksulluk; kişinin fiziksel anlamda sağlıklı yaşayabilmesi için gereken temel koşulların oluşturulmasıdır. Mutlak yoksullukta aynı evde yaşayanların, hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli temel ihtiyaçların asgari refah düzeyinde olmamasıdır. Mutlak yoksulluğa el atılmadığı müddetçe kişi/ailelerin zor durumla ve hatta ölümlerle yüzleşmesi mevzu bahis olabilmektedir (Taş & Özcan, 2012).

b. Göreli Yoksulluk ise; asgari hayat standartlarına erişmelerde ortalama sosyal refah düzeyinin altındadırlar. Bu kişiler temel gereksinimlerini kısmi olarak tedarik etse de sağlık, eğitim ve sosyal ilgi açısından yetersizdirler (Taş & Özcan, 2012). Bu iki kavram birbirinden ayrı olarak düşünülemez; aksine iç içedir.

Yoksulluk genellikle 2 başlıkta ele alınmaktadır;

- Kazanç-tüketime bağlı ele alma,
- İnsani gelişmelere ilişkin göstergeler. Örn. eğitim, sağlık, para/mal imkânları vb.

Yaşlı bireylerin, maruz bırakıldıkları ayrımcı davranışların yanında yaşlılık evresinde hem sağlık masraflarının yükselmesi hem de kazanç sağlayıcı aktivitelerin azalması/kesintiye uğraması vb. sebepler ciddi iktisadi problemlere yol açmaktadır. Düşük sosyo-ekonomik seviyedeki yaşlı kişiler, yaşlanmanın etkisiyle beraber çalışma yaşamından izole bir yaşam sürmeye başladıklarında yoksulluklarının süregelen hale gelmesi ile yüzleşmektedir. Keza herhangi bir işletmede görev alsalar bile düşük maaşlarla çalış-

tırılmaktadırlar (Danış, t.y.). Burada söz konusu kişilerin, maruz kaldığı/kalacağı sosyoekonomik sorunları ele almak açısından bağlayıcı yasal düzenlemelerin bulunmaması kompleks bir yapıya büründürmektedir. Yaşlılıkta, emeklilik dönemi ile yeni dönemin getirdiği psikososyal rahatlığın yanında çeşitli sebeplere bağlı gelişen yaşlılığa özgün pek çok sorunun ortaya çıkmasına, ekonomik anlamda kişinin kendisini güçsüz hissetmesine, istem dışı oluşan kayıpların getirdiği yalnızlık sendromu yoksulluğa yol açmaktadır. İfade edilmesi ve sınırlarının saptanması bir bakıma zor olan yoksulluğun farklı göstergeleri mevcuttur.

Bunlar;

- a) Üretim kaynaklarının yokluğu veya erişimde zorluklar,
- b) Sağlıklı olamama, uzun süreli hastalıklar,
- c) Yetersiz beslenme ve açlık,
- d) Sağlıklı olmamadır.

Emeklilik sistemleri ve yaşlılık sigortaları, yaşlı yoksulluğunun indirgenmesi açısından dünyada kendine geniş yer bulmuş metotlardır (Komşu, 2014). Hayatını sürdürebilecek bir gelire sahip olan yaşlı, hiç kimseye muhtaç olmadan yaşamını idame ettirebilir veya asgari derecede yaşamını sürdürebilmesi için üretim-tüketim süreçlerine dahil olarak yoksul sıfatıyla değerlendirilmeyebilir; fakat sosyal güvenlik sistemleri içerisinde yer edinmemiş, yaşamını sürdürebilecek bir emekli gelirine sahip değilse üretim-tüketim proseslerine katılım sağlayarak; yoksulluk döngüsüne hiç dahil olmayabilir veya dahil olsa bile kısa zaman içerisinde bu döngüyü kırabilir. İktisadi yoksulluk deneyimleyen yaşlı kişi hem sosyal baskılar hem de yaşlanmanın etkisiyle meydana gelebilecek başlıca yoksulluklar, kazanç sağlayıcı bir işte çalışmasına ket vurabilmektedir. Bu da yaşlı bireyin yoksullaşmasına sebebiyet veren en ciddi bileşenlerden birisidir (Nazlıer-Keser, 2019).

Ülkelerin genel olarak ekonomik-sosyal gelişmişliklerine bağlı sosyal refah düzeyleri yaşlıları da etkilemektedir. Ülkemizde önemli bir nüfusa sahip olan yaşlıların, ekonomik ve sosyal yoksunluğu giderek zorlaştığından daha fazla yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Keza yaşlı yoksunluğu konusunda yeterli çalışmaların yapıldığı söylenilemez. Yaşlıların üretim sürecinden kopup, emeklilikte elde edilen gelir ile yaşam standartları arasındaki olumsuz ve dengesiz ilişki yaşlıların yoksulluğunu artırdığı düşüncesiyle yaşlı yoksulluğuna bağlı koruyucu anlamında sosyal kurumların ortaya çıktığı ve sosyal devlet olarak bu kurumların geliştirilmesi de yaşlı yoksunluğunun önlenmesi için çözüm olamayacağı tartışılmaktadır. Yaşlılar için huzurevi/bakımevleri, evde bakım aylığı, yaşlıların ev ortamında belediyelerce desteklenme çalışmaları yaşlı yoksulluğuna çözüm yolları olarak değerlendirilmektedir.

Cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde, kadın yaşlıların daha fazla yoksulluğa maruz kaldıkları bir gerçektir. Kadınların; üretim süreci içerisinde erkeklerden geri planda kalmaları, erkek egemen anlayışının toplumsal yaşam sürecinde aktif rolü ve güç olarak kendini hissettirmesi kadınların erkeklerden ekonomik olarak daha geri planda değerlendirildiği araştırmalarla doğrulanmıştır. Bu dengesiz ilişkinin yaşlılıkta üretim sürecinde hiç yer almamış, erkeğine bağımlı yaşam sürmüş kadın yaşlılar için daha ağır bir yoksulluk içerisinde yansıtılabileceği iddiasını doğrulamıştır. Bu düşüncüyle ülkemizde 60+ yaş üstünde 3,2 milyon (%90+) kadın,

yoksulluk sınırının altında (Kılıç, 2007; akt. Danış t.y.) olduğu bilindiğinden yaşlı bireylerde öncelikli olarak kadın alanından yoksulluğu azaltıcı faaliyetlerde bulunması elzemdir.

Ülkemizde yaşa bağlı emekli olan memur, işçi ve esnaflar aldıkları maaşların yeterli olmaması sebebiyle ikinci ve hatta üçüncü işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. 2022 sayılı yasa uyarınca 65+ yaş yoksul yaşlılara ödenen aylıkların genel olarak çok düşük seviyelerde seyretmesi sonucu kişiler farklı amaçlarla başka kişi/kurumların yardım ve ilgisine ihtiyaç duymaktadır. Huzurevleri/bakımevlerinin belirli kıstaslara göre yaşlı kabullerinin yapılması yaşlılıkta yoksulluğa bağlı olarak bakım sorununu derinleştirdiği gerçeğini yansıtmaktadır. Yaşlı nüfusunun giderek artması, tıptaki olumlu gelişmeler ve yaşam kalitesinin yükselmesine bağlı olarak ileri yaş sınırının uzaması gelecek dönemlerde yaşlı yoksulluğunun derinleşerek büyüyeceği kaygısını gözler önüne sermektedir.

Ülkemizde yaşlı bireylerin genel yaşam kaliteleri günden güne düşmekte; hatta sağlık, beslenme, serbest zaman değerlendirme, mesken, bakım vb. problemlerin yanı sıra yoksulluk ve yalnızlıkla karşı karşıya gelmektedirler (Danış vd., 2006; akt. Artan, 2009). Çalışmalar gösteriyor ki; tek ebeveynli/partneri olmayan kişilerin, başkalarına nazaran yalıtılmış bir hayatı yeğlediği görülmüştür (Melkas & Jylha 1996; akt. Danış, 2009). Yine huzurevi gibi yatılı bakım kuruluşlarında ikamet eden yaşlıların, ailelerinin yanında kalan yaşlılarına nazaran daha rahat olmalarına karşın istenilmeme, dışlanmışlık, kabul görmezlik sendromu yaşadıkları düşünülmektedir. Çoğunlukla huzurevleri; çocuklarının yanında bakılamayan veya ekonomik-sosyal yetersizlikler sebebiyle yaşlıların, yaşamlarını geçirebildikleri sosyal kurum olarak bilinmektedir. Ancak çağdaş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde çocukları/yakınlarının varlığı veya ekonomik-sosyal gelişmişlikleri yeterli olsa da yaşlıların, arkadaş edinmeleri sosyokültürel anlamda zenginlik kazanmaları düşüncesi ile huzurevlerine olan ilgi artmaktadır. Ancak modern çağda huzurevleri için öngörülen bu bakışın yerini farklı biçimlerde yeni arayışlara bağlı olarak değişime uğradığını söyleyebiliriz. Ekonomik-sosyal yoksunluğa bakılmaksızın yaşlıların, ev ortamında yaşam koşullarının ağırlaşması (elektrik, su, doğalgaz, fatura işlemleri vs.) nedeniyle yatılı bakım kuruluşlarını tercih edebildikleri gibi kimsesi olmayan veya evlerinde kabul görmeyen yaşlılar da ilgili kuruluşları tercih ettikleri bilenen bir gerçektir. Özel sektöründe bu alanda hizmet yarısı halinde varlıklarını hissettirmeleri kurum/kuruluşların fiziksel, sosyal ve kültürel anlamda yetkinlik kazanmalarına yol açmıştır.

Dünyadaki yaşlı popülasyonunun seri bir şekilde yükselmesi ve yaşlılığın git gide çığ gibi büyüyen bir problem olgusuna dönüşmesine rağmen ülkemizde yaşlıların oranı gelişmiş ülkelere kıyasla daha ölçülü yükselmekte ve yaşlılık henüz majör ölçekte bir problem yaratmamaktadır. Bununla beraber günden güne artış gösteren kentleşme, hane halkı sayısında düşüş, kadınların iş hayatına katılımları, kuşaklar arasında uyumsuzluk nedeni ile yaşlılar, kendisini ev içerisinde yalnız/güçsüz hissetmelerine neden olurken; ekonomik yoksulluğunun derinleşmesine neden olmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik, emeklilik sonrası maaşlarındaki reel düşüş, sosyal sigorta sistemlerinin arzu edilecek şekilde geliştirilememesi/yaygınlaştırılmaması, tarıma dayalı sektörde çalışan yaşlı popülasyon yüzdesinin artış göstermesi vb. sebeplerden ötürü deneyimlenen yoksulluk ülkemizde yaşlılık evresinde karşı karşıya kalınan sorunlar silsilesinin başında gelmektedir.

Yaşlılığın ileri dönemlerinde güçsüzlükleri nedeniyle çalışamayacak durumda olan yaşlılar, yıllarca ağır iş koşullarında çalışmaktan dolayı bedenen yıpranmaları sonucu çeşitli hastalıklarla yüzleşmektedir; ayrıca yaşlı bireyler, sosyal güvenceden yoksun bırakıldıklarında kayda değer sayısız problemlere mahal verebilmektedir. Evde bakım ihtiyaçlarından kaynaklı sorunlar ve çözüm odaklı yaklaşımların eksikliği, barınma ile ilgili alternatif çözüm olanaklarının kısıtlı oluşu başlıca sorunlardan bazılarıdır. Modern anlamda nitelikli kurum bakımı sunumları, yüksek gelir grubuna yönelik düzenlendiğinden, ekonomik anlamda düşük gelir grubu içerisinde yer alan ve sosyal güvenlik sistemlerinden yeterince yararlanamayan (2022 sayılı yasa kapsamında olan yaşlılar) beslenme-barınma haricinde hayat standartlarını arttırma odaklı psikososyal sunumları merkezinde içermemektedir. Bilhassa kır ve çarpık kentleşmenin yoğun yaşandığı kenar mahallelerde yaşayan yaşlıların, sosyal destek olanaklarından yeterince yararlanamamaları sonucu kendi olanaklarıyla salt çaba sarfetmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’de her il ve bölgeyi kapsama altına alan ve popülasyonu genel olarak gösteren bir yoksulluk haritası şimdiye kadar çıkarılamamıştır. Dolayısıyla mutlak ve göreceli yoksulluk sınırının altında kalan yaşlı bireylere dair güncel veriler mevcut değildir. Bu bilgiler ışığında; iktisadi ve toplumsal yoksulluk deneyimleyen yaşlı bireylerin, kayda değer bir bölümü çarpık kentleşmenin arka mahallelerinde sosyal devletin korumacılığından habersiz hayatları sürdürmek mecburiyetinde bırakılmışlardır.

Yoksulluk, bir bakıma yaşlı bireylerin yalnızlaşmasının başlıca göstergesi niteliğindedir. Keza beslenme, barınma, giyecek ve sağaltım vb. en hayati ihtiyaçları tedarik etmekte zorluk çeken veya çeşitli ailesel-sosyal değerlere bağlı karşılayamayan yaşlılar; toplumla kaynaşmak, kültürel-sosyal çevre edinmek, buldukları çevrede sosyal aktivitelere katılma ve hayatlarını verimli bir şekilde sürdürebilmek amacıyla gereken kazançtan yoksundurlar. Bu da onların toplumsal yaşama dair efektif bağları ve toplumsal ilişkilerini kısıtlamaktadır. Dahası yapılan çeşitli araştırmalar; yaşlıların gelir durumları ile sosyal aktivitelere katılma durumları arasında anlamlı ilişki olduğunu doğrulamaktadır. Günlük yaşamda sinema, tiyatro, opera gibi sosyokültürel aktivitelere katılma, kitap-gazete okuma, resim-sanatla uğraşma, müzik aleti çalma, koleksiyon yapma, sosyal amaçlı gezilere katılma ekonomik bir güce bağlı olarak yapılabilmektedir. Bu ekonomik yoksulluk nedeniyle ülkemizdeki yaşlılar dezavantajlı konumdadır. Sosyal açıdan gelişmiş ülkelerde yaşlı akranlarına kıyasla daha sınırlı bir yaşam sürdürmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin; Avrupa’da neredeyse her yaşlı elde ettiği gelire bir başka ülkede tatil yapabilecek olanağa sahipken, ülkemizde yaşlıların büyük bir çoğunluğu ülke içerisinde gezmeyi, tatil yapmayı bırak kendi memleketlerine, özlemini çektikleri köylerine bile gidebilmekte güçlükler yaşamaktadır. Öldüklerinde cenazelerinin belediyeler aracılığı ile oldukları memleketlerine gönderilmesi için vasiyetnamelerin bile bırakıldığı bilinmektedir.

Bireyin medeni durumu, eğitim seviyesi, yalnız veya eş/çocukları ile ikamet etme olgusu, sağlık koşulları, kurum bakımı altında olup olmaması, cinsiyet ve sosyokültürel şartlar, yalnızlık hissini dikkatle etkilemektedir. Ekseriyetle toplumumuz, yaşlılarına önem veren toplum niteliğinde olmasına rağmen sosyal-iktisadi kısıtlılık nedeniyle (şehirleşmenin getirdiği mekânlarda yaşlıların apartmanlarda bakım güclüğü), genç kuşaklarla yaşlılar arasında uyum zorluğu, ataerkil geniş aileden çekirdek aileye dönüş-

le birlikte sosyoekonomik ve kültürel nedenlerle ailelerin, yaşlı bireylerin sosyal sorunlarıyla ilgilenmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle özellikle ekonomik yoksulluk yaşayan yaşlıların, bakım konusunda sosyal devlet olarak farklı arayışların, çözüm modellerinin hızla geliştirilmesinde yarar görülmektedir. Son yıllarda yaşlılara yönelik kurum bakımı yanında evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi, özellikle ekonomik yoksulluk yaşayan yaşlıların yaşamlarını kolaylaştıracağı düşüncesiyle büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yaşlıların kurum bakımı yanında çok kapsamlı sosyal güvenlik şemsiyesi altında başka bakım ve sosyal destek modellerinin de uygulanarak çağın gerekliliklerine uygun bir biçimde ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük yarar görülmektedir. Geçmişte üretmek saygınlık kazanmış bu nüfus grubu odaklı sosyal politikaların yaşlı bireylerin iktisadi ve toplumsal gelişmişliklerinin iyileştirilmesine yönelik yeniden düzenlenmesinde büyük yarar vardır.

Özetle; ülkemizde çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşlılık döneminde yaşanan yoksulluk ve yalnızlık probleminin çözüme kavuşturulması açısından yaşlı bireylerin, iktisadi ve toplumsal yönden kalkınması odaklı sosyal politikalar üretilmesine ihtiyaç vardır. Millî gelirden elde edilen payda sosyal adaleti ve fırsat eşitliğine dayanan program ve politikalar üretilirken yaşlı nüfusunun durumu mutlaka dikkate alınmalıdır. Yaşlı bireylerin, insan onur/haysiyetlerine göre hayatlarını idame ettirebilmeleri amacıyla sosyal güvenlik kurumunun hizmetlerinden yararlanan/yararlanamayan tüm yaşlıların yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yönelik gerekli düzenlemeler mutlaka yapılmalıdır.

Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluğun kadınlaşması; başlıca bekar kadınları, daha sonra hane reisi çocuklu annelerin olduğu evleri açıklamaktadır, bunların yanı sıra tek başına yaşamını idame ettiren yaşlı kadınlar da bu sınıflamanın içerisinde (Fodor, 2006). 2021’de yaklaşık kadın-erkek popülasyonu 42 milyon olup, hemen hemen aynı sonuçlanmıştır. Başka bir ifadeyle toplam popülasyonun %50,1’i erkekler; %49,9’u kadınlardır. Ayrıca kadın popülasyonu 60-74 yaş skalasında %52,3 olup, 90+ yaş skalasında ise %73,2’dir (İstatistiklerle Kadın, 2021). Dünya Bankası’na göre 2021’de dünya kadın nüfusu 3,92 milyardır; Türkiye’de ise kadın nüfusu 42,285.574 (%49,9) kişidir. Bu da dünyadaki kadın popülasyonundan (%49,7) yüksektir (data.worldbank.org). Başlıktan da anlaşılacağı üzere genel yaşlanmaya dair, cinsiyet bazlı ve biyo-psiko-sosyal açıdan yaşlı kadınların karşılaştıkları problemleri içermektedir (Artan & İrmak, 2018). Bunlara ek partnerin vefatı/ayrılması, yokluk, sosyal koruma eksikliği, iş yaşamındaki sorunlar esasen kadınlar bakımından kompleks halde sorun yığını şeklini almaktadır (Tufan, 2007; akt. Artan & İrmak, 2018).

Yaşlılık araştırmalarında “kadın ve yaşlı ikiliği, yaşlı ve yoksul ikiliği veya kadın ve yoksul ikiliği” bakımından yapılacak analizler bütüncül şekilde yasal düzenlemelerin ilgi alanına girerek kamuoyunu harekete geçirebilecektir (Arun 2015; akt. Arun, 2016). Ancak Hablemitoğlu ve Özmete (2010) son zamanlarda yoksulluğun bertaraf edilmesine yönelik yasal düzenleme ve müdahaleler merkeze alınmasına rağmen yaşlı bireyler sayısız ülke tarafından yasal düzenleme ve izlencelerin dışında tutulmuştur.

Ülkemizde yoksulluk, söz konusu kişiler açısından git gide derinleşmektedir; bilhassa cinsiyet etkeninin kadınlarda daha ağır

bastığından bahsedebiliriz. Başlıktan da anlaşıldığı üzere özneniz olan yaşlı kadınlarda yoksulluğun görünüşlerinde iki farklı düşünce ortaya çıkmaktadır, Choudhury (1997) çalışmasında değinmiştir. Bu doğrultuda birincisi; ileri yaşlılık ve yalnızlık gibi hayat şartları ya da bireysel nitelikler üzerinde durmaktadır, ikincisi ise; emeklilik ya da işsizlik sonucu oluşan gelir düşüklüğü, dulluk ya da sağlığın kötüye gitmesi gibi spesifik olgular üzerindedir.

Şener (2009), Buvinic'in kadın yoksulluğu özelinde iki karakteristik nitelikten bahsetmiştir: Emek piyasasındaki yeri ve eğitim olanaklarıdır. Emek piyasasında kadınların birincil statüden ziyade ikincilde yer aldığını gösteren sayısız data vardır: Emek piyasasındaki katılımın azlığı, katılım gerçekleştiğinde az maaşlı işlerde çalıştırılma, kayıtsız işlerde bulunma, fason çalışma, ücret gerektirmeyen aile işçisi, kazanılan getiri konusunda bilhassa rustik (kırsal) mekanlarda söz hakkı verilmemesi-kazançtan mahrum bırakılma gibi hususlar bu çeşitliliği göstermektedir. Kadının karşı cinse hayat süresince bağımlı kalması; emek piyasasındaki katılım azlığının bir sonucudur. İstihdama katılımın azlığı doğru orantıda emeklilik vb. fırsatlardan faydalanamama, sağlık hakkını partner (eş) aracılığıyla erişmek bu bağımlılığın başlıca neticelerindedir (Şener, 2009). Buz (2015b) yaşlı kadınlar, erkeklere oranla 2 kat daha çok yoksuldur; evliler, bekarlara oranla daha az yoksuldur; yaş-soy gibi değişkenlerden bağımsız bekar erkekler, evli olanlara oranla kötü bir haldedir; bekar yaşlı kadınlar, bekar erkeklere oranla fazlaca yoksulluğu tecrübe etmektedir.

1993-2013 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün verileri ile Şantaş (2017) bir çalışma yapmıştır. Bu bağlamda yoksulluk; medeni hal olmaksızın yaş, eğitim, sağlık korumaları, yaşanılan bölge ve ikametgahları ile kayda değer bulunmuştur. Fodor (2006) yoksullukla mücadele kapsamında dört izlemi çalışmasına konu etmiştir: (1) Halka açık alanlarda kadınların mücadeleye ilişkin delegasyonu; (2) Karşı cinsin (erkeklerin) iktisadi ve bütçe hususunda bilgisizliği; (3) Ev işi/yemek hazırlama-pişirme vb. çeşitli gündelik ev konularında erkek hakimiyetinin dengede tutulması; (4) Karşı cinsin mali hususlarda bilgisiz ve eli açık sıfatıyla betimlenmesidir. Buz (2015b) yaşlı bakımına dair hak temelli tasarılar, yaşlılar açısından kayda değer müdahalelerdir. Belediyelerin, projeler ile kolaylaştırıcı sunumlarının devamlılığı, sosyal korumadan faydalanamayan kadınların ihtiyaç/gereksinimleri amacıyla gelir transfer işlemleri, sosyal yardımların tutarının yükseltilmesi, eşi vefat etmiş veya tek başına olan yaşlı kadınların yoksulluğuna dair iyileştirici uygulamalar gerçekleştirilmelidir.

Sağlık Sorunları

Yaş aldıkça vücudumuzda değişim ve dönüşümlere tanıklık etmekteyiz. Bu vücudumuzun bize ne kadar sağlıklı olduğunu veya olmadığını göstermektedir. Sağlıklı insan vücudunda tüm sistemler normal akışında giderken, sağlıksız insan vücudunda tam tersi bir durum görülmektedir. Bu doğrultuda sağlık problemlerinden birkaçına değinilecektir.

Gürer vd. (2019)'a göre bunlardan birkaçı;

- Böbrek kan akışı ve mesane hacminde düşüş,
- İdrarını tutamama,
- Gastrointestinal mekanizmada devinim, salgı ve emilim hacminde düşüş,

- Dişlerde kayıp ve çiğneme işlevinde eskiye oranla azalmalar,
- Yağ hacminde yükselmeler görülürken, yağsız vücut hacmi düşüşe geçmesi,
- Kalp-damarlarla ilgili kalp hacminde, büyük damarlarda sertleşme, büyük tansiyonda yükselmeler,
- İnme ve bunamaların görülmesi,
- Solunum yetmezliği,
- Tırnak uzama süresi ve cilt pigment gözelerinde düşüş,
- Lokomotor sistemde kemik hacmi ve gücünde düşüş, boy uzunluğunda kısalmalar,
- Kas hacminde düşüş ve kasların eskiye oranla daha hızlı yorulması,
- Tepkede yavaşlık ve zihinde hatırlamamada görülebilmektedir.

Olgun vd. (2013) yaşlı bireylerin sağlık olgularına (sistemler) ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu doğrultuda başlıca kas-iskelet (kas kuvveti eksikliği/yürüyüş problemleri); kardiyovasküler (ödem/noktüri /yorgunluk/çarpıntı); solunum (öksürme/dispne/balgam); nörolojik (halsizlik/baş ağrısı/baş dönmesi); genitoüriner (sık idrar/dizüri/idrar kaçırma); deri (solgun/soğuk/döküntülü); gastrointestinal (ağrı/bulantı/ konstipasyon) olduğu görülmüştür. Güler vd. (2009) araştırmalarında; yaşlı bireylerin, gündelik hayatlarında beslenme, boşaltım ve uyku temalarına dair daha fazla bakım ihtiyacı doğduğunu saptamış ve buna yönelik çözüm önerilerinde bulunmuşlardır: (1) Yaşlı bireylerin, tam bir iyilik halini sağlamak için multidisipliner bir çerçevede evde bakım sunumlarının gerçekleştirilmesi, (2) Bahsedilen temalarla ilgili öncelik tanınması, (3) Yaşlı bireylerin, gündelik hayatlarında güçlendirilmesi (sosyal çevrenin eğitimi, devlet destekleri), (4) Söz konusu kişilerin, ihtiyaç/gereksinimlerini saptamaya dair makro bazda araştırmalarının yapılması öngörülmüştür. Altay vd. (2016) araştırmalarında; yaşam kalitesi yaşlı modülünü kullanmışlardır; ortalama puanlar incelendiğinde; en düşük ölüm-ölmek ve en yüksek yakınlık olduğu ortaya konulmuştur. Bunları takriben; du-yusal işlevler, sosyal katılım, otonomi ve geçmiş-bugün-gelecek faaliyetleri takip etmiştir.

Yaşlı İhmal ve İstismarı

Yaşlı ihmal; yaşlının güvendiği birisi/birileri veya bakımını sağlayan kişi/kurumlar tarafından sağlıksız, yetersiz fiziki ve sosyal ortamlarda yaşanmasına göz yumma, sağlıklı ve düzenli beslenmesine özen göstermeme, güvenli fiziki koşullarda kalması ve yaşanmaması için gerekli önlemleri almama (ısınma, barınma vb.), düzenli kullanması gereken ilaçları temin etmeme, veya aşırı dozda kullanmasına müdahale etmeme, kurumda kalıyorsa yeteri kadar görevli bulundurmama yaşlının; bedensel, sosyal ve psikolojik sorunlarına eğilmeme ve gereksinimlerinin karşılanmamasıdır.

Yaşlı ihmal/istismarı ise; kurumsal, ailesel ve kendi kendine ihmal olmak üzere üç ayrı kategoride değerlendirilmektedir (Arpacı & Bakır, 2017):

- *Ailesel Yaşlı İstismarı (Aile İçi İstismar)*: Yaşlıya kendi evindeki yakınları veya bakım hizmeti veren ücretli kişiler tarafından toplumda tasvip edilmeyecek davranışlarda bulunmaktır. Yaşlıyı dövmek, soğuk havalarda korunaksız giyinmesine olanak sağlamak, aç bırakmak vb.
- *Kendi Kendine İhmal*: Yaşlının, kendi sağlığına gereken önemi vermeyerek sağlık ve sosyal yönden yaşamını tehlikeye sokacak davranışlarda bulunmasına izin vermektedir.

- *Kurumsal İstismar:* Çeşitli ailesel, çevresel ve toplumsal nedenlerle ev ortamında bakılamayan, psikososyal ve ekonomik güçsüzlüğü nedeniyle korunma ve yardıma ihtiyaç duyan yaşlılar için kurulan (huzurevleri, bakımevleri, Alzheimer merkezleri gibi) kurumlarda kalan yaşlılara kötü muamelede bulunulmasıdır.

İnsanlık onurunun çiğnenmesi bağlamında değerlendirilmesi gereken yaşlı istismarının, uzun yıllar göz ardı edilmesi, diğer aile üyelerine uygulanan ihmal ve istismar kapsamında değerlendirilememesi önemli bir eksiklik olarak görülmelidir. Bu nedenle yaşlı ihmal ve istismarının hukuki, sosyal, ailesel ve toplumsal bakış açısı ile ayrıca değerlendirilmesinde yarar vardır. Yaşlıların tüketim davranışlarını incelemek, parasal konularda halk tabiri ile "yaşlıların eli sıkıdır" "para harcamayı sevmezler" sözlerinin temelinde yaşlıların ihmal ve istismarının psikososyal etkisinin olacağı, özellikle de ekonomik anlamda istismar edilmelerinin engellenememesi anlayışının hâkim olabileceği hususunda derin araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu düşünce ile yaşlı istismarlarını psikolojik sosyal ve ekonomik yönden araştırılmasında yarar vardır.

- *Fiziksel İstismar:* Yaşlının, güvendiği biri veya birileri tarafından acı, ıstırap ve derin üzüntü yaratacak şekilde her türlü kötü muameleye maruz bırakılması fiziksel istismar olarak değerlendirilir. Bu olumsuz davranış elle, çeşitli cisimlerle yaşlıya vurma sonucu bedeninde oluşan kırıklar, eziklikler ve morluklar şeklinde görülebileceği gibi içsel anlamda ruhunda acı, kalbinde güven duygusunun yitilmesi, geleceğe dair yoğun kaygı yaşama şeklinde kendisini hissettirir.
- *Psikolojik İstismar:* Yaşlıya tanıdığı kişi veya kişiler (çocukları, torunları, gelinleri, güvendiği yakınları vb.) tarafından bilinçli olarak ruhsal açıdan zarar veren her türlü kötü davranış psikolojik istismar olarak kabul edilir. Yaşlıya bakan yakınları tarafından yaşlıya kötü davranmak, hakaret etmek, bağırarak, tehdit etmek, korkutmak, suçlamak, önemsememek, sorularını cevapsız bırakmak, aşağılamak, birilerinin yanında küçük düşürücü durumlara maruz bırakmak psikolojik istismar olarak değerlendirilir. Yaşlının, iradesi dışında bakımevi/huzurevine yerleştirmekle tehdit edilmesidir. Psikolojik istismarda görülen belirtileri şöyle sıralayabiliriz; yaşlının konuşmaması, içe dönük kişilik geliştirmesi, kopuk iletişim, özgüven kaybı, kaygı düzeyinde yükseklik, gereksiz korkular, sosyal ilişkilerde bozulma, ilgi eksikliği, iyileşmeyen çeşitli psikosomatik hastalıklardır. Psikolojik istismar sonucu yaşlılarda genellikle depresyon-paranoya ve korku-kaygı durumları sık olarak görülmektedir (Akdemir vd., 2008; Artan, 2018; Uysal, 2002).
- *Cinsel İstismar:* Zorla cinsel ilişkide bulunulmaya zorlama, cinsel içerikli küfürler, eşleri ölen yaşlı kadınların farklı biçimlerde evliliğe zorlanmasıdır. Yapılan araştırmalardan genellikle cinsel istismara uğrayan yaşlı kadınların; eşlerinin erken yaşta ölmesi nedeniyle dul veya boşanmış oldukları, fonksiyonel özellikleri nedeniyle yetersiz güçte olup, başkalarının desteğine ihtiyaç duyan ileri yaştaki kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu konuda daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç vardır.
- *Ekonomik İstismar ve Hak İstismarı:* Yaşlıların aile üyeleri, yakınları veya bakıcıları tarafından sivil ve hukuki haklarının ihlal edilmesidir. Kendi rızası dışında parasının alınması,

emekli maaşının kendi iradesi dışında kullanılması, ziynet eşyalarının elinden alınması, evinden çıkartılması, satışa zorlanması ekonomik istismar olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde yaşlının üzerine kayıtlı gayrimenkullerin kanıtlanarak suretiyle satışına, devrine zorlanmasıdır. Yaşlının, çocukları arasında eşit mal paylaşımına olumsuz anlamda müdahalede bulunması da hak istismarı olarak değerlendirilebilir. Yaşlının menkul ve gayrimenkulünün kendi yaşamsal faaliyetleri açısından yeterli iken ihtiyaçlarının karşılanmaması, vasilik haklarının ihlal edilmesi ayrı bir ekonomik ve hak istismarıdır.

- *Terk:* Yaşlının isteği dışında bir yatılı kuruma yerleştirilmesi istismar olarak değerlendirilmektedir. Yaşlının huzurevine gönderilmekle tehdit edilmesi, huzurevinde kaldığı süre içerisinde ziyaret edilmemesi, evde savunmasız ve korunmasız bir şekilde tek başına bırakılması terk edilme olarak adlandırılabilir.

Çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşlı sayısındaki artışlar, buna karşın sosyal güvenlik ve destek sistemlerinin eksikliği, ağırlaşan iktisadi sebeplerle ilişkili olarak yaşlının ihmal/istismarı da çoğalmaktadır. Zayıf, zihinsel bozukluğu bulanık veya çöküntü halinde olan, ihtiyaç ve gereksinimlerini gözetmede diğerlerine bağımlı olan yaşlı kişiler risk altındadır (Akdemir vd., 2008). Yapılan çalışmalar; yaşlı kadınların, erkeklere nazaran daha fazla istismara uğradıkları yönündedir. Bu durum kadınların ekonomik yönden bir başkasına bağımlı oluşuyla açıklanmaktadır. Ev koşullarının iyi olmaması istismara katkıda bulunabilir (Uysal, 2002). Yaşlı istismarının değerlendirilmesi yapıldığında ekonomik ve sosyal yoksunluğa bağlı olarak yaşlıların, çoğunlukla güçsüz duruma düşmesinin yanında geleneksel toplum yapısından kentsele toplum düzenine geçişle birlikte toplumsal değer yargılarında çürümeye, yozlaşmanın etkileri ve kuşaklararası kültürel çelişkilerin aile bağlarını güçsüzleştirilmesi, aile içerisinde şiddet olgusunun varlığı, yaşlının başkalarına bağımlılığı, ekonomik güçsüzlük, istismar edenin psikolojik rahatsızlığının olması, toplumsal-sosyal destek eksikliği, bakımı üstlenenlerin olumsuz düşüncelere yönelmesine ortam yaratacak sağlıksız çalışma şartları ve düşük ücret gibi kurumsal faktörleri içeren sayısız neden sıralanabilir (Sayek, 2009).

Ülkelerin ekonomik-sosyal anlamda gelişmişlik durumları ile yaşlı ihmal/istismarları arasında doğrudan bir bağ kurulması düşünülürse; gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar; ihmal/istismarın daha çok aileler tarafından uygulandığı kanısındadır. İstismar/ihmale maruz kalan yaşlı sayısının artarak yükselmesi son yıllarda yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalar daha çok İngiltere ve Kuzey Amerika gibi yaşlı popülasyonu artış gösteren ülkelerde son 15 yıldan itibaren yapılmaktadır. Farklı ülkelerde yaşlı ihmal/istismarına yönelik yapılan kısıtlı araştırmaların yanı sıra araştırma tekniklerinin farklılığı sonuçların değerlendirilmesinde güçlükler neden olmaktadır.

Dünya genelinde yaşlı ihmal/istismarı alanında yapılan araştırmalar ve çalışmalar genel olarak gösteriyor ki; istismara uğrayanların çoğunluğu 75+ yaş, çeşitli fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkları nedeniyle yalnız başına yaşamlarını sürdürececek güçte olmadığından istismarcısı ile aynı evde veya kurumda kalan kadınlar olduğu yönündedir. İstismarcıların ise çocukluğunda şiddet gören, şiddet ortamında büyüyen, psikolojik sorunları olan ve çe-

sitli uyuşturucu madde kullanan kişiler olduğu ihtimali yüksektir (Artan, 1996, 2018).

Vikipedi'den (2021) edinilen bilgilere göre 1983 yılı yapımı, Cannes Film Festivali Altın Palmiye Ödülü almış olan *"Narayama Türküsü"* yaşlı ihmal/istismarı açısından örnek olacak nitelikte bir filmidir. Filmin konusu yaşlılara zarar verme, yaşama haklarına el koyma ve ölüme terk etmedir. Japon kadın yönetmen Keisuke Kinoshita'nın yönettiği *"Narayama Türküsü"* filmi yaşlı istismarının Japonya'da çok eski yıllara dayandığını belgelemektedir. Filmde; Japonya'da belirsiz bir zamanda, ücra bir dağ köyünde 70 yaşını doldurmuş aile üyelerinin gönüllü olarak Narayama dağına götürülerek ölüme terkedilmeleri anlatılmaktadır. Dahası toplumun baskıcı gelenek-kurallarına bağlılık, örf-adetlere duyulan itaat karşısında kişisel vicdan, sevgi ve insanlığın mücadelesi anlatılır. Büyükanne Orin'de artık 69 yaşını doldurmuştur ve çok yakında diğerleri gibi kaçınılmaz kaderiyle yüzleşecektir. Ancak Orin yaşlılarına göre daha sağlıklı ve yaşama daha bağlıdır. Hatta dişleri bile dökülmemiştir. Torunu ise bencil bir şekilde büyükanenin gideceğine sevinmektedir, evleneceği kız gebedir ve doğum yaptığında sofraya yeni bir boğaz daha eklenecektir. Torun, yaşlı büyükanenin çok yemek yediğini dile getirerek dişleri ile ilgili sürekli laf dokundurmaktadır. Büyükanne, evdekilere sorun yaratmamak için ön dişlerini taşı kırar, böylece daha az yiyecek tüketecektir. Komşularına göre daha dinç ve üretebilen bir kadın iken gönüllü olarak dağa gitmek ister. Oğlu ve sırtında taşıdığı annesi Orin uzun bir yürüyüşün sonunda Narayama'ya ulaştıklarında korkunç bir manzarayla karşılaşır, etraf sayısız insan iskeleti ile doludur. Her kayanın tepesinde bir leş yiyen kuş beklemektedir. Annesini orada bırakıp üzüntü içinde geri dönerken yolda birden kar yağmaya başlar ve bu nedenle annesinin şanslı olduğunu düşünür, çünkü ölmesi uzun sürmeyecektir. Köye döndüğünde yeni eşi, 70 yaşına geldiklerinde kendilerinin de gideceği yerin orası olduğunu söyleyerek eşini teselli eder.

Ülkemizde yaşlı ihmal/istismarı ile ilgili akademik anlamda bilimsel çalışmalar yeterince yapılmış olmamakla birlikte yıllarca huzurevlerinde sosyal hizmet uzmanı, idareci olarak çalışan Kahraman Eroğlu ve Taner Artan'ın, Alzheimer Derneği'nde ve hastanede yaşlılarla çalışan Prof. Dr. Işın Kulaksızoğlu'nun yapmış olduğu çalışma ve araştırmalar konuya açıklık getirmesi anlamında önemlidir. Artan; yaşlı istismarının, aile onurunun korunması ve bu uyumun bozulmaması için aile içinde gizli tutulması gereken bir tabu olarak kabul edildiğini vurgulamaktadır. Kulaksızoğlu; dövülen, hakaret edilen, emekli maaşı elinden alınan, sağlık yönünden ihmal edilen, çok fazla iş yükü verilen pek çok yaşlıyla karşılaştığına işaret etmiştir (Erşan, 2019). Yaşlı istismarının, geleneksel değerlere bağlı kalınarak aile içerisinde çözümlenmesi gereken bir olgu olarak kabul edilmesi, istismarın tespiti konusunda çalışmaları zorlaştırdığı gibi araştırmalara veri sağlamak açısından raporlanma aşamasında da engel teşkil etmektedir. İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Öğr.Üye. Prof. Dr. Işın Baral Kulaksızoğlu hastaneye tedavi amacıyla gelen hasta yaşlılar ve Alzheimer gündüz bakımevinde gündüzlü hizmet alan yaşlılarla yaptığı çalışmalarda yaşlı ihmal/istismarının ciddi boyutlara ulaştığını gördüğünü ifade etmiştir.

Covid-19 salgın sürecinde yaşlı bireylerin bilerek veya bilmeyerek ihmal edilmeleri yeni bir tartışmayı beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde yaşananların kurumsal istismar bo-

yuyla yeniden değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. 65 yaş ve kronik hastalığı olan bireylerin; covid-19 açısından yüksek risk grubu oluşturduğu verilerle kanıtlanmıştır. Bu yüzden huzurevi/bakımevlerinde kalan yaşlı bireyler, yüksek risk gruplarından biri olarak görülmektedir (Dichter vd., 2020).

Dünya genelinde sosyal-ekonomik gelişmelere bağlı olarak yaşlı nüfusunun hızlı artışı, birçok yeni ihtiyacın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yapılan araştırmalardan yaşlı ihmal/istismarının değerlendirilmesinde ülkelerin ekonomik gelişmişlik durumlarının yanında aile yapılarının biçimi, toplumun eğitimsel gelişimi ve sosyokültürel değer yargılarının kabul görme anlayışının önemli olduğu yönündedir. Yaşlı ihmal/istismarında çarpıcı olarak ortaya çıkan sonuçlardan; yaşlıların, ev içerisinde ihmal/istismarına kurumsal anlamda istismar/ihmallerin de eklenmiş olmasıdır. Korunmalı durumda olup (oransal olarak %5 gibi) kurumlarda kalan yaşlılara yönelik saptanan ihmal/istismar durumları yeni bir tartışma ve araştırmanın önünü açacağı yönündedir. Yaşlıların her türlü ihmal/istismardan korunmaları amacıyla ülkelerin sosyal refah devleti bağlamında kendi öznel koşullarına göre önlemler almaları gerekmektedir. Yaşlıları her türlü kötü muamele ve olumsuzluklara karşı desteklemek amacıyla koruyucu, önleyici ve savunucu çalışmaların yanında koruma sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesinde yarar vardır. Türkiye'de, 80+ yaş kişilerin sayısı hızla artmakta olup, durum özelinde toplumsal olarak birçok sonucu olacağı öngörülebilir. Bunlardan birkaçı; ailelerde bakıma muhtaç yaşlı sayısı artması, buna bağlı aile yapısı ve dinamiklerinde değişimler ve son olarak da sayısız majör büyüklükte çeşitli sorunlardır.

Ülkemizde son yıllarda artış gösteren kadın-çocuk ihmal/istismar çalışmalarında; araştırmacı ve sosyal çalışma yapan gruplar açısından yaşlılar süjesi gereklilik yaratmıştır. Yaşlıların, ev ortamlarında ekonomik-sosyal anlamda yeterli derecede güvende korunamaması ihmal/istismar edilmelerine fırsat yarattığı yapılan akademik ve sosyal çalışmalardan anlaşılmaktadır. Emeklilere bağlanan aylığın düşüklüğü, muhtaç yaşlılara bağlanan aylık ve evde bakım ücretinin yetersizliği yaşlıların tek başlarına yaşamlarını sürdürebilecek sosyal-ekonomik koşulların yeteri düzeyde olamaması, huzurevi/bakım evlerinin yetersizliği yaşlı ihmal/istismarında güçsüz yan olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yaşlılara yönelik ihmal/istismar vakaları aileler özelinde gizli vaka olarak kalmakta, sonuca yönelik savunucu hizmetlerin yetersizliği nedeniyle müdahale yapılamamaktadır. Yapılan akademik çalışmalarda bu iddiayı doğrular niteliktedir. Son yıllarda yapılan akademik çalışma ve yayınlardan, çeşitli araştırmalardan ihmal/istismarların az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha çok yaşanmasının temelinde sistemsel eksikliklerin olduğu düşünülmektedir. Çeşitli nedenlere bağlı olarak "yaşam süresinin uzaması sonucu çoğalan yaşlı nüfusu acaba külfet olarak mı görülmüyor?" şüphesini yaratmayıp, *"Narayama Türküsü"* modernleştirilmemelidir. Yaş durumları dikkate alınarak; kırılğan ve hassas grup olarak değerlendirilen yaşlılara yönelik doğru ve güçlü amaçlarla her türlü ihmal/istismarın engellenmesi insanlık borcu olmalıdır.

Tüm anlatılanları birkaç cümle ile özetlemek gerekirse; Mustafa Kemal Atatürk'ün *"Bir milletin yaşlı vatandaşlarına ve emeklilerine karşı tutumu; o milletin yaşama kudretinin en önemli kıstasıdır. Mazide muktedirken bütün kudretiyle çalışmış olanlara karşı"*

Yaşlılar da Para Harcar!

minnet hissi duymayan bir milletin, istikbale güvenle bakmaya hakkı yoktur.” sözleri yeterli olacaktır.

Yaşa Dayalı Ayrımcılık

Yaşı odak noktası haline getirerek; yaşlı ve genç kişilere yöneltilen her türlü ayrıştırıcı tutum ve davranışlar bütünüdür. Yaşlı açısından üretimden ziyade tüketici konumunda olan bununla beraber toplumda sosyo-ekonomik bir yük, bakım problemi yaratan ve sosyal koruma maliyeti vs. konularda düşündürülen kişi olarak bakılırken; gençlerde bu durum ise düşüncelerini umursamama, tecrübeli olmamalarından ötürü eksiklik olarak kendini göstermektedir (Buz, 2015a).

Palmore (1999) yaş ayrımcılığını negatif ve pozitif olarak iki gruba ayırmaktadır. Negatif ve pozitifte; ön yargılar (basmakalıp ifadeler ve tutum-davranışlar) içerirken, ayrımcılık ise kişisel ve kurumsal açıdan değişiklik göstermektedir.

Yaşlı bireylerde, yaşa dayalı ayrımcılık; (1) bağımlı-bakım gereksinimli olarak görülme, (2) muhatap olmama, (3) toplumsal dışlanma, (4) kötüye kullanma şeklindedir (Çayır, 2012). Konuyu genişletecek olursak; Çayır (2012) başlıklar özelinde örnekler vermiştir: (1) İlgiye muhtaç, tabi, sağlığı yerinde olmayan, bakım ihtiyacı olan kişiler olarak bakılmasıdır. Nitekim stereotip yargılar bu kişileri özdeşleştirmektedir; ancak sayısız yaşlı efektif günlerini geçirmekte, manevi-maddi yönden güç sağlamaktadır. (2) Çoğunlukla çocuklar gibi görülüp davranılması; hatta amca/teyze/nine/uzatmalı şekillerde hitap edilmesidir. (3) Ulaşımın erişilebilir olmaması, toplum/emsallerin çeşitli baskıları (spesifik müzikal, gysi, evlilik vb. konularda sosyal çevrenin kınaması). (4) Seksüel, bedensel, maddi yönden kayıplar yaşanmasıdır.

Yaş ayrımcılığına maruz kalınması ile ilgili üç farklı etmeden bahsedebiliriz. Buz (2015a)'e göre;

- Vefat kaynaklı endişelenme, vefat ve yaşlılığın aynı paralelde görünmesi. Örn.: Zayıflık, yararsızlık, rahatsızlık ve vefata ilişkin endişelerin gösterimidir.
- Fiziksel güzellik ve seksüel, iktisadi performans ve üretime dayalı değerler. Örn: Siyasetten tanıtım görsellerine, eğitimden idareye her boyuttaki imgeler cesaretlendirilmelidir. Böylece bedensel imajları ve gençlikleri hüviyetlerinin bir yönü olan topluluklar adına yaşlanmak kendisine olan inancı düşürmekte ve yaşlılık aleyhine negatif hareketler sergilemelerine yol açmaktadır.
- İktisadi produktivite ve üretime adlandırılan önem. Örn: Doğal yaşam halindeki yaşlı/çocukların produktivitenin noksanlığı ile tüketimin fazlaca bulunduğu seneler olarak bakılırken, orta yaştaki bireylerin ise ihtiyaç/gereksinimlerini sağladıkları varsayılmaktadır. Yaşlılar ise iktisadi produktiviteden uzaklaştıkları için adeta sorumluluk sıfatıyla akla gelmektedir.

WHO (2021) "Yaş Ayrımcılığına İlişkin Küresel Rapor: Yönetici Özeti" başlıklı raporda yaş ayrımcılığını azaltma hususunda 3 efektif stratejiyi konu almıştır. Buna göre;

Politika ve Hukuk: Politika ve kanunlar yaş ayrımcılığı hususunda efektif bir araçtır. Örneğin; yaş ayrımcılığı ve eşitsizlik hususunda insan hakları kanunlarını kapsayan bütüncül yasal düzenlemeler üretilmelidir. İlgili politika ve kanunların iyileştirilmesi yerel, ulusal ya da uluslararası bazda güçlendirici dönüşümler ve var olan ihlallere yol açan uygulamaların sonlanmasıyla olası kılınacaktır.

Eğitim Müdahaleleri: Tüm eğitim düzeyleri ve buna bağlı programlar, yaş ayrımcılığını azaltma hususunda prosese dahil olmalıdır. Çeşitli yaş kümelerince eğitim aktivitelerine katkı sağlayarak peşin hüküm ve ayrımcılık hususunda uygun enformasyon ve basmakalıp örneklendirmeler sunulması empatiyi desteklenmesi noktasına bir örnektir.

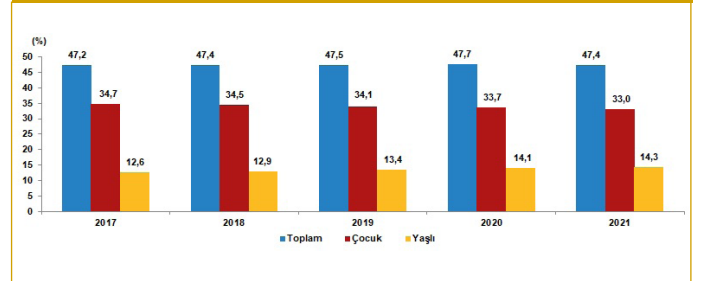
Kuşaklararası İletişim Müdahaleleri: Farklı yaş kümelerince kuşaklararası iş birliğini cesaretlendirici sermayelere olanak tanınmalıdır. Dolayısıyla bu gibi bir transaksiyon kümeler arası peşin hüküm ve basmakalıp yargıları minimum düzeyde azaltabilir.

Yaş ayrımcılığını azaltmaya dair öneriler ise WHO (2021):

Temaya dair politika ve kanunlarının yürürlüğe konulması, eğitsel aktivitelerin sürece dahil edilmesi ve kuşaklararası iş birliğini iyileştirerek; koruyucu-önleyici-rehabilite edici çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Majör bazda bütüncül çalışmalarla fark yaratılması hususunda bir yöntem geliştirilebilir. Dolayısıyla bu gibi çalışmaların öncesinde ilk uygulama muhakkak sağlanmalı ve yeni olgulara ilişkin entegre edilmelidir. Var olan stratejiler geliştirilerek; maliyet ve uygulama hesabı yapılarak sürece vizyoner bir şekilde yaklaşılmalı ve ardından ölçeklendirmelidir. Ayrıca yaş/yaşlanmaya dair metaforları dönüştürme hususunda ilgili kurum/kuruluşlar ortaklık sağlayarak aktivizme dikkat çekmelidir.

Grafik 9

Yaş Bağımlılık Oranları, 2017-2021

Açıklama notu. Grafik 9 <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

2017-2021 yılları arasında çocuk ve yaşlı olmak üzere iki ayrı gruba dair (Grafik 9'da) yaşa bağlı bağımlılıklarında çıkarımlar yapmıştır. Konumuz neticesinde salt yaşlılara bakılmış olup, yaşlıların; yıllar süresince daha da bağımlı hale geldiği görülmüştür. Buna göre bağımlılıkları incelendiğinde, 2017'de %12,6; 2018'de %12,9; 2019'da 13,4; 2020'de 14,1 ve en son 2021'de 14,3'ü bulmuştur. Nitekim yaşlıların, çocuklarla karşılaştırılmasının sebebi olarak her ikisinin de benzer özellikler göstermesidir (iktisadi anlamda üretici değil; tüketici konumunda yer almaları vb.) ve ilerleyen süreçlerde yaşlı popülasyonu arttıkça grafikte olduğu gibi yaşa bağlı bağımlılıklar da artış yaşanacağı söylenebilir.

Yaşlı Bakımı

Dünyada ve ülkemizde bilim ve teknolojinin baş döndürücü hızla gelişmesi, tıptaki olumlu gelişmeler insanların sağlıklarını korumak amacıyla spora önem vermeleri, dengeli beslenme insanların yaşamsal ihtiyaçlarını olumlu geliştirerek uzun yaşamalarına olanak sağlamaktadır. Tıptaki ilerlemelere bağlı olarak tedavi yöntemlerinde erken tanı ve teşhis süreçlerinin gelişmişliği, sos-

yal güvenlik sistemlerinin desteği ile hastalıklara bağlı ölümlerde ciddi anlamda azalmalar olduğu gibi ortalama ömür süresi yükselmiş olup, kişilerin hayat kaliteleri artışa geçmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya popülasyonunun yaşlanma temayülünün yükseldiği gözlenmiştir. Bu da salt demografik bir olgu olmaksızın yaşlı popülasyonunun yükselmesine ilişkin sosyoekonomik ve siyasal politikaların geliştirilmesi ve toplumsal anlaşmaların uygulanması elzemdir.

Türkiye’de nüfusun yaşlanmasına bağlı aile içerisinde kalan yaşlılara yönelik verilen bakım hizmetlerinin çeşitlendirilmesinin yanında kurumsal anlamda verilen hizmetlerinde son yıllarda geliştiği gözlemlenmiştir. Yaşlılara yönelik verilen bakım hizmetlerinde toplumsal değer yargılarının yansıma biçimi, bölgelerarası farklılıklar bakım hizmetlerinde yaşlıların ihmal, istismar ve korunmalı bakım sistemlerinde farklılıklar yaratmaktadır. Son yıllarda ekonomik-sosyal olanaksızlıklar sebebiyle huzurevlerine ihtiyaç duyan yaşlı sayısında önemli artışların olduğu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı huzurevlerindeki doluluk oranından, sırada bekleyen yaşlıların gün geçtikçe arttığından bilinmektedir. Yaşlıların bakımına yönelik kamu tüzel kişilik bağlamında özel huzurevi işletmecilerinin sayısal çokluğu yaşlıların ev ortamı dışında kurumsal hizmetlere yönelindiklerini göstermektedir. Bu düşünce ile kurumsal hizmetlerin sayısının artırılmasında bu alanda çalışma yapmak isteyen özel müteşebbislerin desteklenmesinde büyük yarar vardır. Merkezi yönetim tarafından açılan huzurevlerinin yanında 2005 yılında çıkan 5393 sayılı Yerel Yönetimler Kanunu’nda öngörüldüğü üzere belediyeler tarafından yaşlılara yönelik evde bakım hizmetlerinin yanında kurumsal anlamda huzurevi/bakımevi hizmetlerine yönelmesi yaşlıların bakım hizmetlerinde önemli kazanımlar sağlayacağı bilinmektedir.

Sosyal belediyecilik kapsamında son yıllarda yerel yönetimlerin, yaşlı bakımı için çeşitli çalışmalar yaptıkları bilinmektedir. Yaşlıların, kurumsal bakıma ihtiyaç duymalarında ekonomik olanaksızlıkların önemli olduğu bilinen bir gerçektir. Özellikle emekli konumunda olan yaşlıların aldıkları emekli maaşlarının günlük yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasına yetmediğinden zorunlu olarak ev ortamı dışında kurumsal bakım olan huzurevlerini tercih etmelerinde önemli bir gerekçe yaratmaktadır. Emekli konumunda olamayan yaşlıların kurumsal bakıma yönelmelerinde veya çocukları tarafından huzurevi veya bakımevlerine götürülmesinde toplumsal değer yargılarının baskılı gücü veya geleneksel aile ilişkilerinin güçlü ve zayıf yanlarının etkisi tartışmasız olarak rol oynayacaktır.

Geleneksel aile yapısının sosyokültürel anlamda varlığını koruduğu, yerleşim bölgelerinde yaşlıların daha çok ev ortamında kalmayı yeğlediği, çocuklarının, yaşlılarını kurum bakımına göndermenin toplumsal açıdan ayıplanacağı/dışlanacağı kaygısı ile tercih edilmediği yönündedir. Özellikle çok çocuklu aile biçiminin tercih edilmesinde yaşlılık döneminde kendisine bakacak kişilerin olması düşüncesi yatmaktadır. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalarda; kendi geleceklerini güvende tutmak amacıyla çok çocuk sahibi olmak isteyen ailelerin sayısının büyük yekûn tuttuğunu doğrulamaktadır. Bu düşünce ile özellikle yerel yönetimler, halkın değer yargılarını önemseyerek geniş kitlede desteklerinin sürekliliğini sağlamak, diğer belediyelerle hizmet yarışında öne çıkma düşüncesi ile yaşlıların alışkın oldukları aile çevresinden kopartılmadan evde bakım hizmetlerine ağırlık vermeleri yönün-

de gelişim sağlamaktadır. Bu nedenle yaşlıların, belediye tarafından desteklenerek ev ortamında kalmaları daha sağlıklı bir yöntem olduğu yapılan örnek çalışmalardan anlaşılmıştır. Evlerinde kalan yaşlılar için aynı mahalle içerisinde arkadaşları ile hoşça vakit geçirebileceği sosyal alanların yaratılması, evlerinden belirli merkezlere gidebilmeleri için araç sağlanması, evlerinde yalnız kalan yaşlılara yönelik eve temizlik/sağlık/gibi yemek hizmetlerinin verilmesi halinde yaşlılık dönemini daha mutlu geçirebilecekleri bilinmektedir.

Gelişmiş ülkelerde yaşlılık alanında gerçekleşen çalışmalar da (İsrail, Finlandiya, ABD) evde bakım hususunun kayda değer olduğunu vurgulamaktadır. Evlerinde kendi başına kalan yaşlıların alışkın oldukları sosyal çevreden kopartılmadan günlük ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilecekleri sosyal alanlar yaratılarak desteklenmeli ve uzun yıllar birlikte olduğu arkadaş çevresindeki ilişkilerinin devamlılığı sağlanmalıdır. Yaşlıların, yerinde yaşlanmasına yönelik sağlık ve sosyal hizmet desteği verilerek; evde mutlu olmalarına yardımcı olunması gereklidir. Evde destek hizmeti şeklinde yemek/temizlik yapamayan yaşlılar için bu ihtiyaçların karşılanması elzemdir. Uzun süre yaşlılara sağlık/bakım hizmeti veren aile bireyleri veya yaşlı yakınlarının bir zaman sonra psikolojik, sosyal, sağlık ve fiziksel yönden çeşitli sıkıntılar yaşadıkları yapılan araştırmalardan ortaya çıkmıştır. Bu düşünce ile yaşlılara bakım hizmeti veren meslek elemanlarının psikososyal ve sağlık açısından desteklenmesi gerektiği unutulmamalıdır (Gürer vd., 2019). Yapılan araştırmalarda yaşlılara bakım hizmeti veren kişilerle, bu hizmetten yararlanan ihtiyaç sahipleri arasındaki ilişki salt iyi niyet, merhamet ve sevgiye dayalı bir hizmet olarak değerlendirilmemelidir. Profesyonel anlamda yapılan bakım hizmetleri yaşlının psikososyal, sağlık yönü ile mutlu olabilmesine olanak sağlayacak şekilde organize edilip, bir ekip ruhu anlayışı içerisinde değerlendirilmelidir. Bakım hizmeti sağlayıcılarının da zaman zaman eğitimden geçirilmelerinde büyük yarar vardır (Erdem, 2005).

Yaşlıların, (yerinde yaşlanma ile) alışkın oldukları ev ortamından ayrılmadan aile ortamında kalabilmesi amacıyla merkezi ve yerel yönetimler tarafından desteklenmesinde büyük yarar vardır. Bu düşünce ile aşağıdaki çalışmalar yapılabilir;

- Evde yaşlının bakımını destekleyen aile üyelerine yönelik sosyoekonomik anlamda destek sağlanması,
- Yaşlıların ev ortamı dışında kendi yaşlıları ile olabilmeleri amacıyla sosyal hayata katılımlarını kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması,
- Evde bakılan yaşlılar için eve yönelik sağlık, sosyal ve eğitimsel hizmetlerin planlanması,
- Evde aile bireylerinin desteği ile bakılan yaşlılar için sosyal sigorta sistemlerinin günün koşullarına uygun şekilde uygulanmasıdır.

İleri yaş sürecinin getirdiği olumsuzluklar nedeniyle yaşlılar; yaşamış olduğu sağlık sorunlarında herhangi bir destek mekanizması olmaksızın evde kendi başlarına bakılabilmek koşullarının zorlaştığı gerçeği yansıtmaktadır. Yaşlıların, sayılarının artması nedeniyle kurumsal anlamda verilen hizmetlerde artış yaşanması ve hatta farklı anlamda bakım sistemlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Dünya nüfusunun demografik yapısında meydana gelen değişimlere bağlı olarak sağlık hizmetlerinde yaşanan zorluklar (örn.

Yaşlılar da Para Harcar!

emeklilik döneminde sağlık sistemlerinde bazı hizmetlere ulaşım) alternatif destek hizmetlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

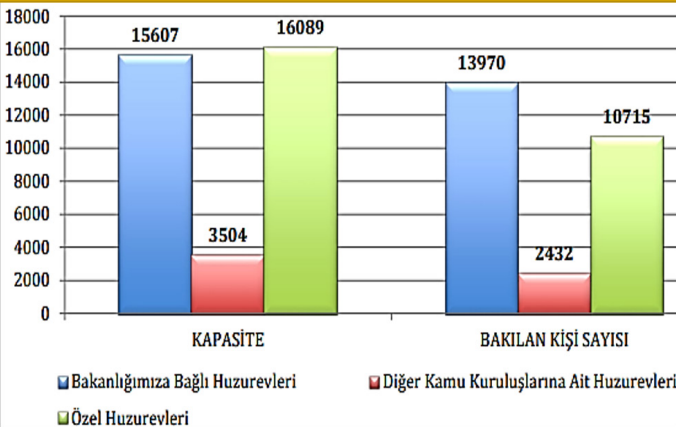
Dünyada yaşanan yaşlı artış oranının yüksekliği ülkemiz içinde sosyal risk anlamında önlem alınmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye’de yaşlı nüfus niceliğinin hem niceliksel hem de yüzdesel biçimde yükselmesi yaşlı popülasyonunun genel popülasyona yüzdesi bakımından incelendiğinde uluslararası kategorizasyonu bağlamında yaşlı toplumlar kategorisine dahil olmuştur. Dolayısıyla ileriki yıllarda oluşacak yaşlı toplumu ülkenin ekonomik ve siyasal yönünü ciddi anlamda etkileyeceği düşünülmektedir. Yaşlı popülasyon yükselişinin süratli bir şekilde kronikleşeceği tahmin edilip, buna göre ülkenin siyasi yöneticileri ve sosyal politika geliştiricileri ve hatta bilim insanlarının öngörülleri dikkate alınarak gerekli düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilgiler ışığında tüm bunlar, artan yaşlı nüfusuna yönelik yeni düzenlemeler ve alternatif bakım hizmetlerinin geliştirilmesi noktasında bir fırsat olarak görülmelidir.

Türkiye’de yaşlı kişilere ev ortamları dışında kurumsal anlamda huzurevleri ve yaşlı bakım merkezleri/yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri/yaşlı dayanışma merkezleri/yaşlı kulüpleri hizmet sunumlarını gerçekleştirmektedir. İleri yaş konumunda olan yaşlılar için Alzheimer yatılı ve gündüzlü rehabilitasyon merkezleri/bakım evleri son yıllarda devlet ve özel sektör tarafından yaşlılara sunulan bakım hizmetleri olarak adlandırılmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), yaşlılarla ilgilenen tek yetkili bakanlıktır. Sosyal güvenlik hizmetleri; Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Banka-Sigorta Şirketleri tarafından da yaşlılara yönelik bakım hizmetleri verilmektedir. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı kanun uyarınca yerel yönetimlerce, çeşitli isimler adı altında yaşlılara yönelik bakım hizmetleri vermeye başlamaları yaşlıların psikososyal ve ekonomik anlamda rahatlamaları açısından olumlu bir katkıdır.

2025 yılında dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfusunun çok artacağı düşüncesi ile yaşlılara yönelik kalıcı bakım hizmetlerinin geliştirilmesine şiddetle ihtiyaç vardır. Kâr amacı ile bu sektöre giren özel müteşebbis ve kurumlarında desteklenmesi halinde yaşlıların gelecek kaygılarından kurtulup, mutlu bir yaşlılık dönemi geçirebilecekleri düşünülmektedir.

Grafik 10

Bakanlığa Bağlı Huzurevleri, Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri, Özel Huzurevleri Göstergeleri

Açıklama notu. Grafik 10 <https://www.aile.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

Kapasite ve bakılan kişi sayısı (Grafik 10’da) incelenmiştir. Buna göre bakanlığa bağlı huzurevleri 15.607 kapasiteli iken bakılan kişi sayısı 13.970’tir. Özel huzurevleri 16.089 kapasiteli iken bakılan kişi sayısı 10.715’tir. Diğer kamu kuruluşlarına ait huzurevleri ise 3504 kapasiteli iken bakılan kişi sayısı 2432’dir. Buna göre kapasite bakımından bakanlığa bağlı ve özel huzurevleri arasında pek fark yoktur ancak bakılan kişi açısından kayda değer bir fark görülmektedir. Bunun nedeni ise başta ücretlendirme politikalarıdır. Günümüz koşullarında yaşlı sayısı artış göstermekte olup, tesislerin kapasitelerinde artırıma gidilmelidir.

Tablo 2.

Kamu, Özel ve Diğer Kamu Kuruluşlarının Kapasite-Bakılan Kişi

Yatılı Bakım Huzurevleri 2022	Huzurevi Sayısı	Kapasite	Bakılan Kişi Sayısı
Bakanlığa Bağlı Huzurevleri	167	17.338	13.661
Diğer Kamu Kuruluşlarına Ait Huzurevleri	21	2.981	1.754
Özel Huzurevleri	261	17.241	12.275
Toplam	449	37.560	27.690
Bakanlığa Bağlı Huzurevleri Kapasitesine Dahil Yaşlı Yaşam evleri	5	24	15
Yaşlı Gündüz Yaşam Merkezi	37	642	538

Açıklama notu. Tablo 2 <https://www.aile.gov.tr/> adresinden erişilmiştir.

2022 özelinde yatılı bakım tesisleri (Tablo 2’de) incelenmiştir. Buna göre bakanlığa bağlı, diğer kamu kuruluşlarına ait ve özel huzurevleri olmak üzere toplam sayısı 449 olup, kapasitesi 37.560 ve bakılan kişi 27.690’ı bulmuştur. (Tablo 2’de) diğer bir bakılması gereken ise bakanlığa bağlı huzurevleri kapasitesinde olan yaşlı yaşam evleri ve yaşlı gündüz yaşam merkezleridir. Bu doğrultuda toplam sayıları 42 olup, kapasitesi 666 ve bakılan kişi 553’tür. Huzurevlerinin yanı sıra aktif yaşlanma kapsamında yaşam evleri ve yaşam merkezlerinin sayısı arttırılmalıdır; yaşlının sosyallik ve üretkenliğine vurgu yapılarak hayat standardının yükseltilmesi amaçlanmalıdır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) vd. kamu kurum/kuruluşlarının yaşlılara yönelik hizmetleri aşağıdaki gibidir (Karakuş, 2021; akt. İlik & İcağasioğlu Çoban, 2021, s. 22-23):

- *Koruyucu-Önleyici-Rehabilitasyon Edici:* (Yaşam boyu öğrenme, yetişkin eğitimi, üçüncü yaş üniversiteleri, yaşlılık/emekliliğe hazırlık, sağlıklı-aktif yaşlanma, indirimli/ücretsiz ulaşım, sosyo-kültürel etkinlikler vb.)
- *Emeklilik/Sosyal Güvenlik/Genel Sağlık Sigortası*
- *Sosyal Destek:* (65 yaş aylığı, engellilere yönelik evde bakım, eşi ölen kadınlara yönelik uygulamalar, SYDV (Sosyal Yardım-laşma ve Dayanışma Vakfı), mahalli idareler vb.)
- *Yaşlı Bakım:* (Evde/gündüz/uzun vadeli kurum bakımı)
- *Evde Bakım:* (ASHB/SYDV-Vefa, mahalli idareler)
- *Evde Bakım/Evde Sağlık:* (Sağlık Bakanlığı, ASHB, mahalli idareler, özel sektör)
- *Gündüz Bakım:* Bakım, enformasyon, iş birliği (Mahalli idareler, ASHB, Sivil Toplum Örgütleri)
- *Huzurevi:* (ASHB, mahalli idareler, vd. kamu tesisleri, STÖ, özel sektör)
- *Yaşlı Bakım/Rehabilitasyon Merkezi:* (ASHB, mahalli idareler, vd. kamu tesisleri, STÖ, özel sektör).

Özetle; bu konunun aile özelinden çıkarak kurumsallaşması, yaşlı bireylerin ilgilendikleri aile bağları içerisinde kalmayarak kurum/kuruluşlarda bakım alması, onların toplumsal temaslarında ciddi farklılıklara neden olmakta ve bu farklılıklar da onların ruhsal dengesini negatif bir biçimde etkilemekte; (geri çekilme, değersiz bulma, kızgınlık, hizmet sunumunu onaylamama, kötü davranım vb.) problemlere yol açmaktadır (Karataş, 1988-2000; akt. Çağlar, 2014). Dolayısıyla yaşlı bakım ücretlerinin yükselmesiyle birçok ülkenin bakım pratikleri; kurumsal sunumlardan, evde bakım sunumlarına doğru bir çerçeve çizdiği veya her iki parametreyi de kapsayan yeni bakım yaklaşımları üzerine olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise yaşlı bireyi yerleşim yerinden ayırmadan, işgücü niteliği ve tatmin kârlılığı yüksek, ücret politikası düşük belirlenerek; onların ihtiyaç/gereksinimlerini karşılayacak düzeyde yeni bakım yaklaşımlarına gereksinim hissedileceği aşıkardır (Çağlar, 2014).

Yerel Yönetimler Tarafından Yaşlıya Sunulan Hizmetler

Dünyadaki yerel yönetimler tarafından yaşlılara sunulan hizmetlerin başında bakım hizmetleri gelmektedir. Kişilerin, gereksinim duyduğu bakım dayanağı yerel yönetimlerce gerçekleşen kurumsal ve özel bakım hizmetleri bağlamında sunulmaktadır. Yaşlılara yönelik verilen bakım hizmetleri içerisinde evde bakım hizmetlerinin yanında kurumsal anlamda verilen bakımevleri, huzur evleri ve ağır bakım gerektiren yaşlılara yönelik ağır engelli bakım hizmetleri şeklinde örgütlenmiştir. Ağır hasta konumunda olan yaşlılara yönelik ise (Alzheimer hastalığı, kanser, kardiyovasküler, demans) özel bakım evlerinde hizmet verilmektedir.

Yaşlılara Yönelik Gündüzlü Hizmet Modeli Olan Yaşlı Kres'i ve Gündüzlü Bakım Evi Hizmeti:

Gündüz hizmet vermek üzere günün belirli saatleri arasında yaşlıların ev ortamından alınarak veya yakınları tarafından getirtilirerek belediye tarafından desteklenen kurumlarda yaşlılara hizmet sunulmasıdır. Bu gündüz bakımevlerinde profesyonel görevliler tarafından (SHU, psikolog, öğretmenler) yaşlı bireylerin serbest vakitlerini olumlu değerlendirme, işlevselliği ve bağımsızlığını artırma, arkadaşlarıyla kaliteli vakit geçirerek mutlu olmalarına katkı sağlama, çeşitli üniversitelerden gelen öğrenciler, yaşlılara yönelik sosyal çalışma yapan sivil toplum örgütleri tarafından yaşlıların ziyaret edilmesi, çeşitli sosyokültürel aktivitelerde bulunulması yaşlıların yalnızlıklarını unutma noktasında ortam yaratmaktadır.

Alzheimer Gündüz Bakım Evi: Ağır psikolojik ve sağlık sorunu yaşayan Alzheimer hastaları ev ortamı içerisinde bakılamamakta ve ailenin tümü açısından sosyal sorun olarak değerlendirilmektedir. Sosyal belediyeciliği ilke edinen yerel yönetimler, bu hizmetin yerel düzeyde verilmesi ile son yıllarda çeşitli girişimlerde buldukları bilinmektedir. Gündüz yakınları tarafından veya belediyelerinin servisleri ile gündüzlü merkeze taşınan Alzheimer hastalarına çeşitli meslek görevlileri tarafından profesyonel hizmet verilmektedir. Aynı zamanda merkeze dışarıdan çeşitli gönüllü kişi/kuruluş/üniversite öğrencileri de destek vermektedirler. Yaşlıların, evde yalnız kalmamaları açısından günlük hizmetler önemlidir. Bu hizmetler; yaşlıların refahlarını artırma, kendilerine duydukları saygı/özgüveni geliştirme, çeşitli kaygılarından arındırma, güçlü-bağımsız yaşamlarına yardımcı olarak yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Huzurevleri, Bakım Merkezleri: 60+ yaş üzeri, evlerinde tek başına bakılamayan, ekonomik yoksunluğu olan yaşlılar için ücretsiz; ekonomik sorunu olmayıp, sosyal yoksunluk içerisinde olan

yaşlılar içinde ücretli olan huzurevleri veya bakımevlerinde profesyonel görevliler tarafından yatılı hizmet verilmektedir. ASHB tarafından denetlenen bu kurumlarda yaşlılar, yaşamlarının geri kalan kısımlarını rahat ve huzurlu bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu merkezlerin en önemli özelliği yaşlıların sağlık, beslenme, rehabilitasyon, diyet, kişisel bakım, sosyal, hukuki ve mali sorunlar gibi günlük yaşamlarında karşılaştıkları bir dizi program ve fırsat sağlayarak sorunlarını çözmeye yardımcı olmaktır. Bu kurumlar; enfeksiyon hastalıkları olmayan, yatağa bağımlı olmayan ve engelli olmayan yaşlı kişiler içindir.

Yaşlı Kulüpleri: Sağlıklı ve aktif yaşlı insanların serbest zamanlarını olumlu şekilde değerlendirebildikleri, çeşitli sosyal aktivitelerle yalnızlıklarını unutacakları, rekreatif aktivitelerle geçirdiği yerlerdir. Bu amaçlar çerçevesinde; dünyada birçok örneği olan eski bir hizmet modeli, yerel yönetimler tarafından organize edilmekte ve hizmet verilmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde uygulanan yaşlı mahalleleri projesi; yaşlılar açısından çok güvenli ve korumalı bir kurumsal hizmet modelidir. Yaşlı mahalleleri, toplumda güvenli ve korunan ortamda yaşlılara yönelik geliştirilmiş konutlar ve rekreatif alanların bulunduğu yerleşim modelidir (Uyral, 2019).

Ülkemizde yaşlılara yönelik verilen sosyal hizmetler; bakımevleri/huzurevleri biçiminde devlet tarafından organize edilmeye başlanmış ise de yerel yönetimlerin daha önce yaşlılara yönelik hizmetlerinin olduğu bilinmektedir. Tarihe baktığımızda; ilk huzurevi 11. yy.'da Selçuklular döneminde Sivas ilinde Reha Oğulları aracılığıyla Darülreha ismi ile faaliyete geçmiştir. Keza bu dönemde dört darülaceze daha konumlandırılarak hastane ve sayısız sosyal yardım tesisleri yaşlı bireylere hizmet sunumlarını gerçekleştirmiştir. 1895'te İstanbul'da 2. Abdulhamit döneminde açılan Darülaceze'nin sokakta kalan acuze/çocuk ve engelli kişilere hizmet vermesi amacıyla kurulduğunu biliyoruz. Cumhuriyet öncesi ve sonrası yerel yönetimler tarafından çeşitli adlarla açılan yaşlılara yönelik kurumsal hizmetlerinde olduğu devlet kayıtlarında görülmektedir. Söz konusu bu iller; sosyokültürel ve gelişmişlik durumlarına göre şu isimlerle adlandırılmıştır: *Huzurevleri, Düşkünler evi, Gücsüzler evi, Acizeler evi, Garipler evi gibi.*

Cumhuriyet'in duyurulması ile 1930'da 1580 sayılı "Belediye Kanunu" yürürlüğe konularak, yerel yönetimlerin (belediyelerin) meşguliyet, misyon, yükümlülük ve otoriteleri saptanmıştır. Bu kanun ile ilk defa bir kamu kuruluşu bünyesinde yer alan yerel yönetimlere bakım gerektiren yaşlıların himayesi, yaşlı konutları inşası ve yönetim sorumluluğu yüklemiştir. Ancak günümüzde bu kanun yürürlük dışı kalmış olup, misyonlarını 5393 sayılı kanuna yüklemiştir. Nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005) 14. maddesi (a) bendinde yer alan yerel yönetimler; sosyal hizmet ve destek sunumlarının artırılması amacıyla söz konusu hizmet sunumlarını gerçekleştirir ya da gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca ilgili yasada yerel yönetim sunumları, yurttaşlara (engelli, yaşlı, yoksul ve düşük gelirli) en yakın mevkilerde ve en makul prosedürlerle gerçekleştirir.

Bu bağlamda yerel yönetimler aracılığıyla *yaşlı kişiler* ile ilgili olarak;

- Kurum bakımı,
- Sağlık desteği,
- Beslenme,
- Giyecek,

Yaşlılar da Para Harcar!

- Yakacak/ulaşım merkezli ayni ve nakdi destekler sağlanmaktadır.
- Sosyal hizmet müdahaleleri, çeşitli sosyokültürel etkinlikler aracılığıyla karakterize edilmektedir:
- Kentsel yaşamda yaşlılara uygun konut sağlanması,
- Yaşlı danışma merkezlerinin açılması,
- Yaşlı rehabilitasyon merkezleri ve özel bakım evleri açmak,
- Alzheimer'liler için gündüz bakım evleri ve huzurevleri açmak.
- Evde yaşlı ve Alzheimer'lı bakımı yapmak,
- İhtiyaç duyan yaşlıların ve Alzheimer'lilerin evine yemek sevisi ve hemşire göndermek, öz bakımlarına destek olmak
- Kültürel faaliyetlere katılımlarını sağlamak, mahalledeki yaşlıların sinema, tiyatro, gezi vb. etkinliklere göndermektir.

2006'dan sonra yerel yönetimlerde sosyal belediyeçilik anlamında kayda değer çalışmaların yapıldığı, yerel yönetimlerin çalışma alanları ve çeşitli üniversitelerin yaptığı araştırmalardan anlaşılmaktadır. Sosyal belediyeçiliği şiar edinmiş, insan haklarına saygı ve hak temelli çalışmayı benimsemiş yerel yönetimler, yaşlılara yönelik çeşitli sosyal çalışmalarla yaşamlarının kolaylaştırılması noktasında katkı sağlamıştır. Özellikle evlerinde yalnız yaşayan yaşlıların yerel yönetimler tarafından desteklenmesi (eve yemek hizmetlerinin verilmesi, temizlik hizmetlerine destek, hastaneye nakil araç destekleri vs.) kurumsal anlamda çeşitli merkezlerin açılması (huzurevi, bakımevi, Alzheimer merkezi) ancak yine de yaşlıların ekonomik ve sosyal yönden güçsüzlüklerine yeterli destek sağlanamadığından verilen hizmetler yeterli olmamaktadır. Yaşlıların, bu güçsüzlüğü aile içerisinde çeşitli sosyal sorunlarında oluşmasının önünü açtığı çeşitli araştırmalar ve yaşanan olumsuz olaylardan bilinmektedir.

Özellikle 2022 sayılı yasadan yararlanan yaşlılara bağlanan aylığın düşük olması, evde bakılan yaşlılar için ödenilen yaşlı bakım ödeneğinin günün koşullarına göre uyarlanamaması, resmi huzurevleri ve bakımevlerinin sayıca yeterli olmaması, özel huzurevleri ve bakım evi ücretlerinin çok yüksek olması nedeniyle yaşlıların kurumsal bakım hizmetlerinden yeterince yararlanamamalarına neden olmaktadır. Bu düşünceyle yerel yönetimlerin, yaşlılara yönelik hizmetlerinin zenginleştirilmesinde ve günün yaşam koşullarına uygun şekilde örgütlenerek tüm bakım hizmetlerini gelişmiş ülkelerdeki gibi sunmasında yarar vardır.

Yaşlı popülasyonunun gitgide yükselişe geçmesi, yaşlı bakımına olan talebi yükseltmiştir. Mahalli idareler; yükselen yaşlı niceliği

ve dolayısıyla sağlık sunumlarında yükselen gereksinim sebebiyle sosyo-demografik güçlüklerle yüzleşmektedir. Bilhassa düşük sosyoekonomik seviyede, tek başına hayatını sürdüren yaşlı bireylerin bakımı mahalli idarelerin yükümlülük kapsamındadır (Kalınkara & Arpacı, 2021). Kentsel alanlarda hizmet sunumları, kamu yönetimi bünyesinde yer alan mahalli idareler üzerinde yenilenme faaliyetleri ve çağdaşlaştırma tahakkümleri git gide yüklenmektedir. Dolayısıyla anlayış ve yöntem çeşitliliği ile mahalli idarelerin eylemlerinin genişletilmesi ileri sürülmüştür (Mengi, 1997). Bir yerel yönetim örneği olarak; İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), 65+ yaş kişiler için "Her Yaşta Dijital" uygulamasını geliştirmiştir. Burada amaçlanan ise söz konusu kişilerin, teknoloji ve internet konusunda destek gereksinimi hissetmeden yalnız başına kullanmalarını sağlamaktır. Nitekim yaşlı bakım politikaları adına yol gösterici bir proje olma niteliğindedir (<https://www.haberler.com/teknoloji/65-yas-ustu-istanbullular-her-yasta-dijital-14820143-haberi/>). 65+ Yaşlı Hakları Derneği YK Üy. F. Boratav, Medyascope'nin haberinde yer almıştır. Boratav; ülkemizde yaşlılık hususunda "demografik deprem" olabileceği ve bunun ivedilikle planlı-programlı bir şekilde çözümlenmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda emekli sandıklarının yanı sıra yaşlı sendikalarının kurulması gerektiğine dikkat çekmiştir (Topaktas, 2022).

Birleşmiş Milletler (BM) raporlarında belirttiği üzere yaşlanma ve kentleşme günümüzde tartışılan konuların başında gelmektedir. Kurtkapan (2018a) bu iki olguya ilişkin; tek başına yaşamını sürdürme, ekonomik sorunlar, bakım sunumları, sosyal kaynaşma problemleri, toplumsal konum kayıpları, nesiller arası anlaşmazlıklar, yaşlı ayrımcılığı ve istismar vb. sayısız problemle karşılaşmaktadır. Kurtkapan (2018b) yerel yönetimlerde yaşlı bireylerin etkinliğine katkı sağlayacak hizmetleri tespit etmek amacıyla uzmanlarla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda; ücretsiz ulaşım sistemleri, erişilebilir çevre/mekân tasarımı, ücretsiz tuvalet ve temiz bir çevre, sosyal tesislerde iskonto, seyahat, spor/yüzme, yemek/sohbet organizasyonları, bilinçlendirme ve farkındalık oluşturmada eğitim/sempozyum, konser/sinema/tiyatro ve yaşlılık haftasına özel olarak geliştirilmiş faaliyetlerdir. Özetle; yerel yönetimlerce yaşlılara sunulan hizmetler ve sorunlar silsilesi tartışılmış olup, konunun ivedilikle çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Toplumda bir değer olarak bakılması gereken yaşlıların hem sosyal belediyeçilik kapsamında hem de sosyal refahı yükseltme noktasında yerel yönetimler rol model olmalı ve çeşitlilik/kapsayıcılık gücünü göstermelidir.

BÖLÜM 4

PAZARLAMADA

YAŞLI VE TÜKETİM

Pazarlamada Yaşlı ve Tüketim

Elderly and Consumption in Marketing

BÖLÜM HAKKINDA

Kitabın bu bölümünde pazarlama bakış açısı ile yaşlı tüketici grubu mercek altına alınmıştır. Bu grubun satın alma davranışları ile ilgili olarak pazarlamadaki önemli noktalara değinilmiştir. Bu kapsamda söz konusu profil grubuna yönelik yaş aldıkça değişen tüketici davranışları ve uyum süreçleri itibarıyla deneyimleri ele alınmıştır. Bu nedenle pazarlama yöneticileri tarafından yaşlı tüketicilerin, genç ve aktif bir insan gibi düşünülmemesi gerekir; onların fiziksel, zihinsel becerileri gözetilerek planlama yapılmalıdır. Mağaza yerleşim düzeninden, ambalaj üzerindeki yazılar, teknolojik alt yapı özelliklerine kadar pek çok şey onlara göre tasarlanmalıdır. Ayrıca markaların onların hayatlarını kolaylaştırıcı, istek ve ihtiyaçlarını karşılayacağı olması da bir başka önemli husustur. Yaşlı nüfusunun artmasına bağlı olarak pazarlama açısından popüler olan bu yaşlı tüketici pazarında yeni ürün ve hizmetlerde kendini göstermiştir. Sağlıkta, perakendeye, evde bakım hizmetlerine kadar pek çok alanda yaşlı tüketiciler için özel ve onlara yönelik ürün ve hizmetler sunulmaya başlanmıştır. Bunların daha da genişletilmesi ve onların hayatlarını çok daha kolaylaştırıcı seviyede olması arzulanan noktadır.

Anahtar kelimeler: Gri tsunami/gümüş pazar, Yaşlı tüketim pazarı, yaşlıların değişen tüketici davranışları, Yaşlı ve teknoloji ilişkisi, Yaş dostu markalar.

ABOUT the CHAPTER

In this part of the book, the elderly consumer group is examined from a marketing perspective. Important points in marketing regarding the purchasing behavior of this group are mentioned. In this context, the experiences of the profile group in question in terms of changing consumer behavior and adaptation processes as they get older are discussed. For this reason, marketing managers should not think of older consumers as young and active people; planning should be made by taking into account their physical and mental abilities. Many things, from store layout to the text on the packaging to technological infrastructure features, should be designed according to them. It is also important that brands facilitate their lives and meet their needs and desires. New products and services have emerged in this elderly consumer market, which is popular in terms of marketing due to the increase in the elderly population. In many areas ranging from health, retail, home care services to home care services, special products and services have started to be offered for elderly consumers. It is desirable that these products and services are further expanded and that they make their lives much easier.

Keywords: Gray tsunami/silver market, Elderly consumption market, Changing consumer behavior of the elderly, Relationship between elderly and technology, Age-friendly brands.

Yaşlı Tüketiciler: "Gri Tsunami", "Gümüş Pazar"

İnsanın yaşı ilerledikçe yaşam değerleri, hayat biçimi ve bu ölçüde tüketim kalıpları ve davranışları da değişmektedir. Yeni doğmuş bir bebekle 60 yaşındaki bir insanın istek ve ihtiyaçları tamamen farklıdır. Yakın yaş gruplarındaki insanlar, benzer satın alma davranışları gösterirler. Bu farklılıkları firma ve markalar mutlaka dikkate almalıdır. Pazar bölümündeki tüketicilerin aynı demografik grupta yer almasını belirleyen fiziksel ve gelişimsel farklılıklar sosyal ve psikolojik zıtlıklar gösterebilir. Giyim, aksesuar, sağlık ürünleri, besinler, kozmetik ürünler, sosyal hizmetler ve daha birçok ürün, yaş gruplarına göre farklı ölçü ve amaçlarda tüketilebilir (Tekvar, 2016).

Literatürde birçok kaynakta yaşlılığın başlangıç yaşı ile farklı bilgiler bulunsa da aslında yaygın olan görüş 65 yaşının bir sınır olmasıdır. Emeklilik yaşı, huzurevlerine alınıp yaş gibi pek çok kurum ve kuruluş yaşlılık için 65 yaşı belirleyici olarak kabul etmiştir. Tabii ki kesinlikle kişiden kişiye değişebilen, coğrafi, çevresel ve sosyal şartlara göre değişiklik gösteren bir durumdur. Hatta genetik özellikler, kalıtsal faktörlere göre de yaşlılık durumu da farklılık gösterir. Nitekim bu durum ülkenin refah seviyesi, kişi başına düşen milli gelir, devletin uyguladığı sosyal reformlarla da ilişkilidir.

Toplumların nüfus büyüklüğü ve yaş yapısı 3 temel demografik faktörle belirlenmektedir. Bunlar *doğurganlık, ölüm ve göç hareketleridir*. Bu oluşumların arasında doğumlar nüfusun en önemli belirleyicilerindedir. Ölüm ve göç oranları ise zamanlama açısından nispeten öngörülebilirdir. Gelişmiş ülkelerde kadınların sahip olduğu çocuk sayısı 2 ila 7 çocuk arasındayken bu sayı gelişmemiş toplumlarda 4 ila 7 çocuk arasındadır. Demografik değişim ülke düzeyinde demografik özellikler ve eğilimler nedeniyle büyük farklılıklar göstermektedir. Günümüzün yüksek gelirli ülkelerinin çoğu 10 yıldır düşük doğurganlık oranlarına ve yüksek yaşam standartlarına sahip iken gelişmekte olan ve yoksul ülkelerde doğurganlık oranının hala yüksek olduğu bilinmektedir (Birinci, 2020).

Dünya Bankası-Dünya Kalkınma Raporu verilerine göre, Dünya nüfusunun yarısı, yani 3 milyardan fazla insan günde 2 dolardan daha az; 1,5 milyar insan da 1 dolardan daha az bir gelire yaşamaya çalışmaktadır. Dünyada halen 800 milyon insan aç yaşamakta ve her yıl 11 milyon çocukta açlıktan ölmektedir. Bu yoksulluk verilerine karşılık gelişmiş ülkelerin kiminde kedi köpek mamaları ve kozmetik pazarları için ayrılan para ciddi miktarlardadır (Koc, 2022). Bu tezatlıklar dünyada yaşayan insanların coğrafi konumları, doğdukları ülke ve doğal şartları gereği farklı avantaj veya dezavantajları da beraberinde getirdiğini göstermektedir. Coğrafyanın bir kader olduğu savıyla insan yaşamında belirleyici olduğu doğrudur.

Yaşlı tüketiciler konusu 1970'lerden itibaren pazarlama araştırmalarının konusu olarak karşımıza çıkmıştır (Mason & Smith, 1974 ve Phillips & Sternthal, 1977; akt. Berg & Liljedal, 2022). O zamandan beri, tüketiciler üzerinde farklı çalışmalar yapılarak pazarlama araştırmaları için de veri akışı olmuştur. Bu alandaki birçok araştırmacı, yaşlı tüketicilerin, birçok ülkede hızla yaşlanan nüfus nedeniyle artık tüm tüketiciler içinde her zamankinden daha büyük bir pay oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Yaşlı tüketici hedef kitlesi kimi kaynaklara göre *"nispeten büyük harcanabilir gelirlere sahip, bol ve geniş zamanı olan aktif tüketici gruplarıdır"* şeklinde tanımlanmaktadır (Berg & Liljedal, 2022).

2008'de ABD'deki isteğe bağlı gelirin kabaca yarısının 65 yaşın üzerindeki kişiler tarafından kazanıldığı ve yaşlı tüketicilerin finansal açıdan ailelerinin büyük bir bölümünü kontrol ettikleri ve yüksek satın alma gücüne sahip oldukları araştırılmıştır (Asebedo vd., 2019; akt. Berg & Liljedal, 2022). Bu da bizlere yaşlı tüketici grubunun hayatlarını kazanma ve idare etme noktasında hala aktif olduğunu yansıtmaktadır. Ancak Bektaş (2017) genel olarak modernizmden postmodernist düzene dönüşümle beraber bilginin gücüne ayak uyduramayan, teknolojik yenilikleri izleyemeyen, tüketim kültürüne direkt katılmayan yaşlı kişinin yalnızlığa sürüklendiği, hatta bu yalnızlığın günümüzde başlıca yarattığı sorunun da varoluşsal mücadele olduğunu dile getirmiştir.

Yaşlı tüketici grubunu hasta, hareketsiz ve harcamaya isteksiz olarak tanımlayan eski klişe görüşler yerine son yıllardaki veriler ve araştırmalar, yaşlı tüketicilerin finansal pazarlama hizmetlerini gerçekleştirmekte diğer grupları aratmayan bir performans gösterdiğini söylemektedir (Lee vd., 2019; akt. Guido vd., 2020). Hatta dahası bazı araştırmacılar, mevcut demografik senaryoyu *"gri bir tsunami"* (Barusch 2013; akt. Guido vd., 2020) olarak tanımlamaya başladılar. Daha uzun yaşam beklentisi olan, sağlıklı ve bilimsel ilerlemeden beslenen, giderek daha sağlıklı yaşlanan bir dünya nüfusu modeli karşımızdadır. Bu yeni demografik bölümün ismi

de Barusch (2013) eserinde yer alan *"gri bir tsunami"* tanımlaması ile yapmıştır.

"Gümüş Pazar"

Yaşlı bireyler genellikle ailelerinin mali stoğunun büyük bir bölümünü kontrol eder ve daha yüksek satın alma gücüne sahip olurlar; bu nedenle tüketimin önemli bir parçasını oluştururlar (Guido vd., 2020). Kearney Company (2010) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada; 60 yaş ve üstü tüketicilerin, küresel mal ve hizmetlere ortalama 8 trilyon \$ harcadıklarını vurgularken, bu rakamın daha da büyüyeceği tahmin edilmektedir. Bazı kaynaklarda bu yaşlı tüketici pazarı *"gümüş pazar"* olarak betimlenmekte ve bu pazarın ABD'de hane halkının servetinin yaklaşık %70'ini kontrol ettiği ileri sürülmektedir (Weinswig, 2016; akt. Guido vd., 2020). İşte bu sebeplerle yaşlı tüketim grubunun satın alma davranışlarını ve buna yönelik kararları nasıl aldığını anlamak çok önemlidir. Yeni yüzyılın işletmeleri ve gelecekte de sürdürülebilirliğini arttırmak isteyen firmalar için bu gümüş pazarı iyi okuyabilmek elzemdir.

Bektaş 2017, *"Postmodern Dünyada Yaşlı Olmak"* isimli makalesinde, geleneksel dünyanın bilge yaşlılığından postmodern dünyanın genç-dinç-bakımlı-aktif yaşlılığına geçmenin altında, modern dünyanın yaratmış olduğu ruh-beden ikilemi yattığını belirtmektedir. Postmodern dünyada insanlar bedenlerinin fakına vararak (Bektaş, 2017), onu genç tutmak için tüketim kültürünün bir parçası gibi davranmaktadırlar. Bedenlerini sürekli genç ve dinç tutmak isteyenler aslında bunu modern dünyanın gerekliliğiymiş gibi tüketimi metalaştırmakta, yeni satın alma davranışları doğurmaktadır. Yaşlanmayı engellemek ve durdurmak sanki kapitalist düzende insanlara öğretilmeye çalışılan bir kavrammış gibi yansıtılmaktadır. Bu düzenin en önemli ürün gruplarından biri olan anti-aging (yaşlanma karşıtı ürünler) kozmetik pazarında inanılmaz bir hızla büyüme göstermiştir. Öyle ki kozmetik pazarının 2024 yılında 750 milyar \$'a ulaşması beklenmektedir (Muradoğlu, 2022). Türkiye'de de son 7 yılda ortalama 8 katlık bir büyüme gösteren botoks pazarı sağlıktan güzelliğe pek çok alanda kullanılmaktadır (Ataselim, 2013). Estetik pazarının bu büyüyen hızı Türkiye'nin sağlık turizmini olumlu yönde etkilemiştir. Estetik pazarının yaş ortalamasının 15-18'li yaşlara kadar düşmesi belirtilen kapitalist düzendeki küresel rüzgârın etkisindeki tüketicilerin davranışsal boyutuyla açıklanabilir.

Türkiye'de ve Dünya'da Yaşlı Tüketim Pazarı

Dünya Yaşlanıyor!

Her geçen gün dünyamız ve içinde yaşayan bizler yaşıyoruz. "Dünya Nüfus Beklentileri 2022" başlıklı rapora göre 15 Kasım 2022'de dünya nüfusunun 8 milyar olacağı öngörülmektedir. Dahası BM tarafından bu sayının takriben 8,5 milyara uzanacağı hatta 2030-2050 aralığında 9,7 milyar ve 2100'de 10,4 milyar olacağı düşünülmektedir (UN, 2022).

Tablo 3

Coğrafi Bölgelere Göre Yaşlı Nüfus Dağılımı (2019-2050)

	65 Yaş Üzeri Kişi Sayısı (2019)	65 Yaş Üzeri Kişi Sayısı (2050)	2019 ve 2050 Yılları Arası % Farkı
Dünya Geneli	702,9	1548,9	120
Sahraltı Afrika	31,9	101,4	218
Kuzey Afrika ve Batı Asya	29,4	95,8	226

Tablo 3*Coğrafi Bölgelere Göre Yaşlı Nüfus Dağılımı (2019-2050) (devamı)*

Orta ve Güney Asya	119,0	328,1	176
	65 Yaş Üzeri Kişi Sayısı (2019)	65 Yaş Üzeri Kişi Sayısı (2050)	2019 ve 2050 Yılları Arası % Farkı
Doğu ve Güneydoğu Asya	260,6	572,5	120
Latin Amerika-Karayipler	56,4	144,6	156
Avustralya-Yeni Zelanda	4,8	8,8	84
Avustralya-Okyanusya	0,5	1,5	190
Avrupa ve Güney Amerika	200,4	296,2	48

Açıklama notu. Tablo 3 (UN, 2019; akt. Gümüş, 2020)

(Tablo 3'te) görüldüğü gibi Dünya'da en yaşlı nüfusa sahip olan bölge Sahraltı Afrika bölgesidir. Bu, o coğrafi bölgenin doğal özellikleri ve genetik faktörleri ile açıklanabilir. İkinci sırada yine Kuzey Afrika ve Batı Asya bölgesi yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015'te hazırlanmış olduğu rapora göre dünya nüfusunun yaşlanmasının iki nedeni vardır. Birincisi; ortalama yaşam beklentisinin artarak gelişen tıp ve teknoloji sayesinde insanların daha uzun yaşayabilmesidir. İkincisi ise doğurganlık oranlarının düşmesidir. Bireylerin doğum kontrol yöntemlerine daha rahat ulaşabilmesi ve bilinçlenmeyle beraber, toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesi ile doğurganlık oranları düşmüştür (WHO, 2015; akt. Gümüş, 2020).

Dünya yaşlanmaktadır. Doğum oranları düşmekte, artan nüfus artışına paralel olarak dünya kaynakları aynı oranda yenilenememektedir. İnsan yaşam sürelerinin uzamasının yanında yaşanan salgın hastalıklar, krizler, savaşlar gibi olumsuzluklarla yaşlı nüfusu giderek artmaktadır. Bu artışa işletme ve markaların çok da hazır olduğu söylenemez. Özellikle ABD ve Avrupa'da artan yaşlı pazar bölümleri için çok yönlü pazarlama çalışmaları yapılırken (Marangoz, 2006) bizim gibi gelişmekte olan ülkeler için henüz ciddi çalışmalar yapıldığını söylemek yanlıştır. Artan yaşlı tüketici pazarının istek ve ihtiyaçları doğru şekilde belirlenmeli ve bu doğrultuda özel pazarlama çalışmaları yapılmalıdır.

İnsan yaşamının belki de en kıymetli ve özel olan yaşlılık dönemidir. Bu dönemin rahat geçmesi çok önemlidir. Tıpkı yeni doğan bir bebeğin ilk doğum yılları ne kadar özel ise insan yaşamının son dönemi olan yaşlılık döneminin de aynı şekilde rahat ve huzurlu olması gereklidir.

Yaşlı ihtiyaç ve istekleri konusunda detaylı pazar araştırmaları yapılmalı ve onların bu süreçlerinde hassas olunmalıdır. Yaşlılık döneminde insanın sosyal, fiziksel, psikolojik, ekonomik ve ruhsal anlamda çok yönlü değişim göstermekte, daha önceki alışkanlık ve davranışlarından bambaşka bir kişiye dönüştüğü görülmüştür. Bu süreçteki değişim ve davranış değişikliği çok önemlidir. İşte pazarlama uzmanlarının bu değişimi görmesi ve değişen insan davranışlarını doğru yorumlaması gereklidir.

Türkiye'de yaşlı popülasyonunun toplam popülasyon içindeki oranı %9,7'ye yükselmiştir. Genç olan ülkemiz de artık yaşlanmaktadır. Pazarlama açısından hiç de küçümsenemeyecek olan bu büyük tüketici

kitlesi işletmeler için cazip ve karlı sayılabilecek bir pazar haline gelmiştir. İşin hem işletme hem de pazarlama açısından karlılığı düşünüldüğünde; bu kesimin istek ve ihtiyaçlarının çok iyi analiz edilmesi gereklidir. Hiç de azımsanamayacak kadar büyük olan bu pazar bölümü için pazarlama stratejileri geliştirilmesi önemlidir. Bu stratejiler hem yaşlı nüfusunun müşteri memnuniyetini sağlamada hem de istihdam açısından ülke ekonomisine katkı sunmaktadır.

TÜİK (2020) yılı uyarınca Türkiye'de yaşlı popülasyonunun %55,8'ini kadın ve %44,2'sini erkek nüfus oluşturmaktadır. Beklenen yaşam süresi ise ülkemiz genelinde ortalama 78,6 yıl olurken, bu oran kadınlarda 81,3; erkeklerde ise 75,9 yıldır. Buna göre erkeklerin aksine kadınların ortalama 5,4 yıl daha uzun yaşadığı görülmüştür (İstatistiklerle Yaşlılar, 2020). Bu konuda farklı görüşler olmasına karşın, kadınların erkeklerden daha uzun yaşama sebebi olarak; doktora gitme konusunda daha istekli, bireysel sıkıntı ve acılarını çevreleri ile paylaşmada daha rahat oldukları uzmanlarca açıklanmıştır. Ayrıca kadınların daha uzun yaşamaları östrojen hormonunun antioksidan özelliği göstermesi, toplumsal ve kültürel olarak da daha dışa dönük bir yapıya sahip olmaları gibi nedenlerle açıklanabilir.

Bir başka veriye göre, erkeklerin, kadınlardan daha çok sigara ve alkol tüketimi göstermesi de bir dezavantajdır. Örneğin; WHO raporuna göre ülkemizde kadınların %19,2'si tütün kullanırken, erkeklerde bu oran %30,7'yi bulmaktadır. Nitekim bu rapora göre son yıllardaki kullanım oranları incelendiğinde, kadınlar süreğen bir yükseliş halindedir (BBC News Türkçe, 2022).

Japonya'da genel nüfus oranınca 65+ yaş popülasyonunun, %29,1'e yükseldiği ve işgücüne katılan yaşlı nüfus incelendiğinde ise %13,6'yı bulduğu bildirildi (Mercan, 2021). Japonya'daki asırlık çınar denilen yaşlı nüfus, ülke refah seviyesinin yüksek olması nedeniyle mutlu ve huzurludur. 2019 yılı verilerine göre ortalama yaşam süresi erkeklerde 81, kadınlarda ise 87 olan yaş dağılımları ile her geçen gün yaşlı nüfus artmaktadır (Rüdaw, 2020).

Yaşlıların Değişen Tüketici Davranışları

İnsanlar yaşlandıkça alışveriş davranışları, referans gruplardan etkilenme biçimleri, algılama ve motivasyon davranışları zamanla değişkenlik gösterir. Yaş aldıkça insanın görme, işitme, tat alma gibi duyu zayıflar, refleksleri, ayakta durma süresi azalır, hareketleri kısıtlanır vs. Tüm bu fizyolojik gerileme ve değişim süreçleri yaşlı bireyin satın alma davranışlarını doğrudan etkiler. Bu etkileşimde gençliğindeki tüketim davranışlarını aynı kişiden beklememiz doğru olmayacaktır. Yaşla beraber değişen tüketim davranışlarına markaların kendini hazırlayıp, bu değişim çerçevesinde hizmet vermeleri gereklidir.

Yaşlılık gruplarını literatür kısmında üçe ayırmıştık: *65-75 erke*; *75-85 orta*; *85+ ileri yaşlılık* dönemleri olarak. Bu üç yaşlılık grubuna özel olarak uyarlanabilecek olan pazarlama sektörlerini hizmet türlerine göre sınıflandırdık. Yaşlı tüketici pazarı şu şekilde gruplandırılmıştır:

- Sağlık-diyet/beslenme-ilaç-medikal ürün pazarı,
- Bankacılık-finans-sigorta pazarı,
- Gıda-perakende-hazır giyim pazarı,
- Seyahat-gezi-eğlence-kültür-sanat- kaplıca-turizm pazarı,
- Huzurevi-bakım evleri-fizik tedavi rehabilitasyon hizmet pazarı,
- Evde bakım-temizlik-güvenlik-online alışveriş hizmet pazarı şeklindedir.

Yukarıda segmentasyonu yapılan pazar türlerinin hepsi için ayrı pazarlama uygulamaları yapılabilir. Bu yaş grubunu biraz daha tanımlayacak olursak:

65 Yaş Üzeri Tüketiciler Kimlerdir?

65+ yaş tüketicilerin çoğu artık emekliye ayrılmış, yaşamları boyunca maddi-manevi zorlukları ve hayatın sorumluluklarını yerine getirmiş olan kişilerdir. Bu yaş grubundaki kişilerin birçoğunun kendine ait evi olup, çocuk bakma gibi sorumlulukları büyük ölçüde kalkmıştır. Dolayısıyla tüketim şekilleri de kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusundadır. Sağlıkla ilgili sorunlar bu yaşlarda artmaya başlamış ve önem kazanmıştır. Yaşla beraber hastalık şikayetleri ve doktor-hastane gibi masrafları artmaktadır (Mowen, 1990; Tekvar, 2016). Ayrıca takviye ilaçlar; aspirin-vitaminler bu yaş grubu için daha çok tercih edilmektedir. Bunların bir kısmı devlet tarafından ödenmekte ve doktorlar tarafından reçete edilmektedir. 65 yaş üstündeki kişiler aktif çalışma hayatında pek yer almadıklarından ötürü kendilerine daha çok zaman ayırmaktadırlar. Bu bireyler yetişkin gençlere oranla, sağlıkları el verdiği sürece daha çok seyahate gidebilmekte ve konfor alanlarına daha düşkünlüdürler.

Bu yaş grubu (65+ yaş) bireyler daha sık alışverişe çıkmakla beraber daha az harcama yapmaktadırlar; akşam alışverişlerini tercih etmemektedirler. Eskiden verilen gazete kuponları ve gazetelerin bulmaca eklerini diğer yaş gruplarına göre daha fazla tercih etmektedirler. Ulaşım, seyahat ve eğlence hizmetlerinin birçoğunda 65 yaş üzerindeki için, dünyanın birçok ülkesinde özel indirimli tarifeler uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, yaşlılar genellikle ödeme konusunda kredi kartı yerine nakit ödemeyi severler. Kontrol yetileri azalmış olduğundan cüzdanlarında ve çantalarında mümkün olduğunca az eşya taşımayı tercih etmektedirler. Mağaza veya pazar yerlerinde satıcıların kendilerine karşı daha sabırlı ve nazik davranmalarını, yardımcı olmalarını, eve servis yapmalarını ve mağaza içinde dinlenme yerlerinin olmasını istemektedirler (Mowen, 1990). Reklam konusu bu yaş grubunun en sıkıntı çektiği konulardan birisidir. Duyuma ya da görme zayıflığı nedeniyle reklamların görsellerini, ürünlerin etiketlerini, satış yerlerinin adres bilgilerini çok iyi okuyup anlayamamaktadırlar. Bazen yanlış anlayabilir, eksik okuma yapabilir, üzerlerinde gözlük vs. yoksa satış elemanından yardım isteyebilirler. Araştırmalar göstermektedir ki, yine de reklamlara çoğunlukla olumlu tepkiler vermektedirler. Yaşlılara sunulan reklamlarda dikkat edilmesi gereken noktalar kısaca şöyle özetlemiştir: (Solomon, 1994; akt. Tekvar, 2016)

- Reklam dilinin sade ve anlaşılır olması,
- Belirgin, basit figürler ve resimler kullanılması,
- Kısa süreli dikkat çekici hareketli ve müzikli efektler kullanılması,
- Sözcük sayısının az tutulması, kısa ve net olması,
- Birden çok mesajların kullanılmamasıdır.

Yaşlılara, mağaza içinde daha anlayışlı ve yardımsever olunmalıdır. Mutlaka destek için onların yanına gidip *"ihtiyacınız var mı?"* şeklinde soru sorulmalı, özel olarak aradıkları ürün veya hizmet konusunda yardımcı olunmalı veya önerilerde bulunulmalıdır. Çünkü bu yaş grubundaki kişilerin alışveriş çantalarının taşınması konusunda veya mağaza içinde oturma gibi istekleri olabilmektedir. Tüm bu gibi konularda onlar mağaza içinde gezerken satış elemanı gözleri ile onları takip etmeli ve ihtiyaçlarını sormalıdır.

65 yaş üzerindeki tüketiciler teknolojinin hızı ve alışveriş konusunda takip edemedikleri konularda veya anlayamadıkları noktalarda bazen sinirli olabilirler, bu gibi konularda anlayışlı olunmalıdır. Onların anlamadıkları noktalar sakinlikle, onların anlayabileceği dilde ve sadelikte onlara anlatılmalıdır. Tüm bunlar onların kendilerini değerli hissetmesine, alışverişlerini rahatlıkla yapmasını sağlayacaktır.

Satış temsilcileri ve mağaza yöneticileri, bu yaş grubu için özel davranış eğitimleri almalıdır. *"Bunlar yaşlı, nasıl olsa anlamaz veya bilmezler"* şeklindeki yanlış tutumlar yerine, onların güven ve anlayışını kazanmaya çalışmalıdırlar. Onlarla sıcak ilişki kurularak, isimleri ile hitap edilmeli, ödeme ve ürün/hizmet bilgileri konusunda açıklayıcı ve sabırlı bir tutum içinde olunmalıdır. Eğer bunlar sağlanır ve onların güvenleri kazanılırsa unutulmamalıdır ki; onlar diğer müşteri gruplarından çok daha sadık müşteri olacaklardır. Bu yaş grubu için güven, kalite, güler yüz önemli olup diğer yaş gruplarına göre karar verme, harekete geçme ve satın alma süreçleri biraz daha farklı işlemektedir.

Yaşlı Tüketici Davranışı

Marangoz (1998)'e göre yaşlı tüketici kavramı; 55-60 yaşlarından itibaren yaşam süresi içerisinde idrak, tutum ve tüketim davranışları açısından çeşitlilik sergileyen tüketici grubudur (akt. Turan & Çolakoğlu, 2015). Arun (2016)'ya göre yaşlılık ve yaşlanma bir sorun değildir. Yaşlılık ve yaşlanma sürecindeki bir ülkede, alt yapının, insan kaynağının ve fiziksel koşulların hazır olmaması asıl sorunlara yol açmaktadır. Turan ve Çolakoğlu (2015) erkeklerin aksine kadınların ömür süresinin daha fazla olması; yaşlıların kadınsallaşması kavramına bir örnektir. Nitekim gelecekte kadınların gereksinimleri odaklı öğelerin pazarda fazlasıyla görüneceği ticari işletmelerin unutmaması gereken bir husustur.

Yaşlı tüketicilerle ilgili yapılmış çalışmalara bakıldığında; Sarı (2008)'in makalesinde Denizli ili Honaz ilçesinde yaşayan 60 yaş üzerindeki 147 yaşlıya ulaşılmış olup, yaşlıların gelirleri ile harcamaları arasındaki ilişki ölçülmüş ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Sarı'nın araştırmasında yaşlıların gelir seviyeleri düşük ancak günlük tüketim harcamalarının toplam harcamalar içerisindeki oranının yüksek ayrıca kültürel harcamalarının çok düşük olduğu, buna karşılık Denizli ilindeki yaşlı örnekleminde sağlık harcamalarının da yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Yaşlı tüketici davranışı çalışan yazarlardan biri olan Gümüş (2020) kitabında dikkat çeken bir başka kavram ise *"Yaşlı Dostu Şehirler"*dir. Yaşlıların içinde buldukları yaşa bağlı olarak ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayan, onlara özen ve saygı gösteren, onların savunmasızlıklarını koruyan ve kollayan, yaşamın içine dahil eden; çeşitli politika, hizmetler ve oluşumlar sunan şehirlerdir. Aynı yazarın kitabında yaşlı tüketicilerle ilgili araştırma yapılmıştır. Çalışmada 366 yaşlı katılımcının pazardaki tüketim davranışları incelenmiş olup, araştırmada yaşlıların satın alma davranışlarında en çok yüksek kaliteye önem verdikleri, ikinci olarak marka sadakatleri yüksek çıkmıştır. Yani kullandıkları markaları kolay kolay değiştirmemektedirler. Yine modayı takip konusunda da katılımcı davranışlar göstermektedirler.

Yaşlı Tüketicinin Geliri

Gelir ile tüketim arasında fonksiyonel ve anlamlı bir ilişki vardır. Tüketim bütçesi içinde yer alan çeşitli harcama gruplarının top-

lam harcamalar içindeki paylarının ortaya konulması, bir toplumdaki tüm tüketicilerin ya da belirli bir tüketici kategorisinin refah düzeyinin tespiti açısından oldukça önemlidir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi gereği insanlar ilk olarak en temel ihtiyaçlarını karşılama eğiliminde olduklarından, tüketim bütçesi içinde zorunlu mallar için ayrılan pay azaldıkça refah düzeyinin arttığı kabul edilmektedir (Tarı vd., 2006). Kişi kendisine iktisadi olarak da en yüksek fayda sağlayan ürün ve hizmetleri tercih eder. Bunu sağlarken içinde bulunduğu ülke, bölgesel farklılık, coğrafi konum gibi pek çok durumda da etkilenir. Yaşadığı ülkedeki enflasyon, kişi başına düşen gelir, refah seviyesi hepsi kişinin satın alma gücünü ve şeklini etkiler.

Gelir insan yaşamında dönemler itibarıyla değişmektedir. Genç bir çalışanın okul döneminde geliri düşükken ilerleyen yaşlarda çalışma hayatıyla beraber bu geliri artar. Çalışanın olgunlaşması ve deneyim kazanması ile 50'li yaşlarda en yüksek seviyeye ulaşan gelir, çalışanın emekli olduğu dönemde yani 64 yaş sonrasında düşer. Yaşlılık daha geniş sosyopolitik ve ekonomik gerçekliklerle bağlantılıdır. Yaşlıların gelir düzeylerini etkileyen diğer faktör ise enflasyondur (Sarı, 2008). Toplumda zayıf halka olarak tanımlanan yaşlı bireylerin ülkenin içinde bulunduğu konjonktürel durumdan etkilenme ve bu ekonomik yapı içerisinde farklı satın alma davranışları göstermesi normaldir. Sarı (2008)'in araştırmasının sonuçlarına göre yaşlılar genellikle çocuklarının yardımını almakta ve büyük aile yapısını devam ettirmektedir. Gelir ve tasarruf kısıtlılığı ve ülke ekonomisi içindeki konjonktürel yapı nedeniyle buna mecbur edilmektedir.

Yaşlılık ve İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Maslow (1943) insanlığın süregelen talep eden bir varlık olduğuna vurgu yapmaktadır. Olağan zarfta bu tür taleplerin doyumu birbirlerini tam olarak soyutlayamamakta hatta kişiler taleplerine dair kısmi zamanlı bir doyum deneyimlemektedir. Hiyerarşi prensibi bakımından ekseriyetle memnuniyetsizlik olgusunun ileriki basamaklarda daha da arttığı deneysel çalışmalarla kanıtlanmıştır. Zaman zaman hiyerarşide averaj dizininin aksine bir durum oluştuğu izlenmiştir. Nitekim kişinin spesifik şartlar dahilinde hiyerarşideki üst talepleri daimî yitirebileceği görülmüştür. Alışılmış eylemlerde salt çoklu güdüleme olmaksızın ayrıca sayısız gösterge bulunmaktadır.

Maslow (1943) kişilerin sahip olamadığı şeylere karşı daha istekli davranış gösterebileceğini öne sürmektedir. Bu istek ve gereksinimleri karşılandığında motivasyonel nitelikleri de kaybolacaktır. Kişinin, karşılanmayan gereksinimleri aslında bir güdüleme kaynağıdır. Kişi ancak bu gereksinimler karşılandığında aksiyonları noktasında, efektifliği kaybetmekte ve güdülemesini indirmektedir (akt. Yelkikalan vd., 2020).

Keza Maslow (1943) ilgili teoride; (akt. Yelkikalan vd., 2020):

- Kişilerin süregelen gereksinim ve istekleri doğrultusunda hareket eden varlıklar olduğu,
- Yeni bir gereksinim oluşumu noktasında geçmişteki gereksinimlerinin giderilmesine ilişkin aidiyeti,
- Söz konusu gereksinimlerin ehemmiyet ve öncelik dizini bakımından kategorizasyonu bu teorinin başlıca prensiplerinden biridir.

Şekil 1
Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi

Açıklama notu, Şekil 1 Maslow (2017) "A Theory of Human Motivation" adlı eser yazarlar tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi (Şekil 1'de) ele alınmıştır. Burada unutulmaması gereken nokta ise kişi, ilk olarak fiziksel ihtiyaçlardan başlayarak (güvenlik, ait olma, saygı) niceliksel açıdan yeterliyse bir üst noktaya erişerek kendini gerçekleştirebilir. Herhangi bir noktada tatmin olunmazsa bu aşama tekrarlanmalı ve bir üst noktaya geçişte sorunlar yaratmaktadır. Bazı kaynaklarda bu görüşün aksine kişinin spesifik gereksinimlerini yok saydığı, dominant bir insanın hâkim olduğu ve bireysel-etnik nitelikleri tam olarak göz önüne almadığı belirtilmiştir. Buna yönelik olarak durumsallık yaklaşımı göz önüne alınarak; yaşlı birey ve ihtiyaçlar hiyerarşisi noktası bütüncül bir perspektifle değerlendirilmelidir.

Ünlü sosyal bilimci Abraham Maslow (1943) ihtiyaçlar piramidi teorisinde bireyin kendisini bulmasına ilişkin bu durumu insan yaşamında ihtiyaç duyduğu gereksinimleri basamaklayarak anlatmaya çalışmıştır (Kula & Çakar, 2015). Bu hiyerarşide insanın en temel ihtiyaçları en altta yer almaktayken, içsel duygu ve isteklerinin yer aldığı kendini gerçekleştirme güdülerini en üst seviyededir. Kula ve Çakar (2015) ihtiyaçlar hiyerarşisi kavramını, yaşam doyumu kavramı ile ilişkilendirmiştir. Bireyin yaşam doyumu tek yönlü bir boyutta ele alınamayacağı gibi bireyin yaşamına dair genel bir değerlendirme yapılamaz şeklinde yorumlamışlardır. Ayrıca Kula ve Çakar (2015) çalışmasında Maslow tarafından birinci ve en temel basamak olan fiziksel ihtiyaçlar; hava, su, yemek ve barınma şeklinde ifade edilen kısımlar giderilmeden insanların yaşam doyumu sağlayamayacakları ve bir üst segmente geçemeyecekleri iddiası ile örtüşmektedir. Yaşam doyumu; bireyin kendi yaşamını bilişsel ve duygusal olarak değerlendirmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Kula & Çakar, 2015). İnsan yaşadığı sosyal çevre içerisinde bireysel ve öznelidir. Kişinin ailesi, işi, barınma-güvenlik ve sosyal hayatı gibi yaşamına ilişkin doyum alanları ile var olur ve onların tatmini ihtiyaçlar hiyerarşisi yaşamında önemli bir yer tutar. Tekke (2019) global çapta kabul gören bu model fenomenolojik açıdan olguları değerlendirmektedir. Bilhassa eğitim bilimleri ve psikoloji alanlarında kayda değer bir biçimde başvurulan kaynaklardan birisi olup, aktüalitesini muhafaza etmektedir. İhtiyaçlar hiyerarşisi; esasen kişinin yaradılışında kendi olma ve kendini tanıma başka bir deyişle kendini gerçekleştirme noktasında önerilen bir olgudur.

Hümanist bir perspektifle; kendini gerçekleştirme ancak kişinin ilgi ve kabiliyetlerine uygun olarak gerçekleşmektedir. Çoban (2021) "Hasta insanı tanıyoruz, peki ya sağlıklı insanı?" bakış açısı ile tam bir iyilik hali içerisinde olan yani sağlıklı kişilerle gerçekleştirilen de-

ğerlendirmeler neticesinde ilgili kavram ortaya konulmuştur. Dahası kendini gerçekleştirme prosesinde; kişinin başlıca ego farkındalığı mühimdir. Ayrıca ülkü, amaç ve aidiyet durumları kişiden kişiye çeşitlilik sunmaktadır. Şeker (2014) herhangi bir düzeyde deneyimlenen noksanlık veya sorunun, bireyin bir üst düzeye erişmesine ket vurması hiyerarşinin önemini vurgulamaktadır. Keza hiyerarşinin determinist bir yönü olduğu da söylenebilir. Omay (2007) ilgili kuram bakımından kişi gereksinimlerin doymu muayyen bir düzeni izlemektedir. Buna göre üst dizinlerdeki bir gereksinimin karşılanması amacıyla alt dizinlerdeki gereksinimlerin tamamen karşılanması gereklidir. Aksi taktirde, üst dizinlerdeki gereksinimler önemini yitirerek değersizleşmekte ve öncelik alt dizindeki gereksinimlere geçmektedir. Yukarıdaki çeşitli araştırmalar covid-19 öncesi iken günümüz dünyasında pandemi süreci ve çalışma hayatına yönelik güncel bir çalışmaya rastlanılmıştır. Bu bakımdan Yelkikalan vd. (2020) Maslow'un teorisini göz önüne alarak pandemide birbirleri ile benzeşim göstermeyen sektörler üzerine bir araştırma yapmışlardır. Buna göre; kendini gerçekleştirme gereksinimlerinin benzeşim göstermediği ortaya çıkmıştır. En fazla ayrımlaşma sağlık alanında görülürken, üretim alanı onu takip etmiş olup, akademik ve idari çalışanların gereksinimlerinde minimum düzeyde farklılıklar olmuştur. Öncelikler değerlendirildiğinde, gereksinimler ikiye ayrılmaktadır. Fiziki gereksinimler ve güvenlik gereksinimleri (idari); aidiyet ve sevgi (akademiktir). Daha sonra fiziki gereksinimler (sağlık); aidiyet ve güvenlik (üretimdir.) Ayrıca pandemi öncesi değerlendirildiğinde; öncelikli gereksinim fiziki olurken, pandemi sürecinde fiziki, güvenlik, aidiyet ve sevgi gereksinimleri özelinde farklılaşmaktadır. Dahası hızla değişen tüketici istek ve ihtiyaçlarında yaşanan dijital dönüşümle; bireyler ihtiyaçlarını zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın karşılayabilir hale gelmiştir. Artık geçmişte olduğu gibi kullanıcının pasif biçimde yer aldığı internet ortamının yerini, kullanıcıların web uygulamaları ile birbirleri arasında interaktif biçimde iletişim kurabildikleri bir dünya düzeni hakindedir. Bu durum, Maslow tarafından ortaya atılan insanın ihtiyaç ve güdüleri konusunda öncü model olan *İhtiyaçlar Hiyerarşisi* kuramını da dönüşüme uğrattığı ve bu kuramın güncellenerek dijital hayatı kapsayacak şekilde yeniden uyarlanması gerektiği literatürde yer almaktadır. Akyazı (2022) makalesinde yer alan bu yeni modeli şekil 1'de görmek mümkündür. Yazar, bu dönemde yaşanan dijital dönüşümü bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreyi de düşünerek; "*Maslow 2.0 Dijital İhtiyaçlar Hiyerarşisi*" olarak adlandırmıştır.

Özetle Maslow tarafından geçmişten günümüze gelen 5 gösterge ihtiyaçlar hiyerarşisi günümüz sürecince pek çok dönüşüm yaşamıştır. Buna göre fizyolojik, güvenlik, aidiyet, saygınlık ve son basamak olan kendini gerçekleştirme yerini dijital ihtiyaçlar hiyerarşisine bırakmıştır. Burada şekil, ilk hiyerarşiden bağımsız hareket ederek çeşitli dijital uygulamalarla aşağıdan yukarıya bir dönüşüm yaşamıştır. İlk hiyerarşideki temel ihtiyaç/gereksinimler yerini teknolojik araç/aletler, uygulamalar almıştır. Yaşlılar da bu dönüşüme kayıtsız kalmamış ve eskiye nazaran dijital kabiliyetlerinde artış yaşamıştır. Hem bahsedilen ilk model hem de ikinci model yaşlıların hayatına bir şekilde entegre edilmiştir. Ancak halen yaşlı bireylerin öncelikleri ilk model olsa da (özellikle saygınlık ve fizyolojik ihtiyaçlar) ikinci modelin varlığı da yadsınamaz.

Yaşlı ve Teknoloji İlişkisi

Değişen ve sürekli ilerleyen teknolojiye yaşlı bireylerin uyumu ve teknolojik ürünleri kabullenme zamanları ve entegrasyonları hemen olmamaktadır. Hızla şekillenen dijital teknoloji, yeni medyayı modern olanaklarla sararken içerik üretim-tüketim prosesleri de

konvansiyonel medyadaki görünümünden farklılaşmaktadır (Karadağ, 2017). Nitekim bu durum yaş gruplarınca da çeşitlilik göstermektedir. Özellikle 65 yaş üstü bireylerde bu makas daha fazla açılmaktadır. Çünkü bireyin yaşlılık dönemindeki yaş dilimi ve o yaş dilimindeki beden-ruh bütünlüğü farklı olabilmektedir.

Dijitalleşmenin etkisiyle teknoloji ile kurulan bağ gün geçtikçe hayatı kolaylaştırmaktadır. Her 10 tüketiciden 8'sinin yeni teknolojilere ilgi duyduğu araştırmalara yansımaktadır. Dahası 55 yaş üstü tüketicilerde yeni teknolojiye olan ilgi seviyesi gerilese bile sahip oldukları dijital ürünler hiç de azımsanacak seviyede değildir. Oyun konsolu, akıllı saat, tablet, bilgisayar, robot süpürge vb. pek çok ürünlere sahiptirler (Önder, 2023).

Post-modern dünya değişim gösterdikçe e-ticaret firmaları da bu dönüşüme ayak uydurabilmek açısından marka imajlarına gereken ilgiyi web siteleri üzerinden göstermektedir. Buradaki kritik nokta ise faaliyet gösteren firmanın, alıcı talep ve beklentileri yönünden web sayfalarını (profil) iyileştirmesi gerektiğidir. Buna göre alıcıların, söz konusu firmaların, web profillerinden başlıca beklentileri şunlardır (Brown, 2002; Johnston ve Clark, 2005; Erdal, 2012; akt. Marangoz vd., 2012):

- *Doğruluk*; web sitelerinde bulunan ürüne dair sunulan data veya başka dataların geçerliliğidir.
- *Güvenilirlik*; sitelerin kurumsal kimlik ve alıcıların bireysel datalarının mahremiyetinin muhafaza edilmesidir.
- *Etkileşim*; alıcıların, satıcıyla devamlı irtibat halinde olması ve dönüt sağlayabilmesidir.
- *Yanıtlayabilme*; alıcının isteklerinin hızlıca yerine getirilmesidir.
- *Kullanışlılık*; Açık/net gösteriş olmaksızın data edinilmesi ve web sitesinin genellikle uyumlu görünüm içermesidir.
- *Verimlilik*; web sitesinde keşif/satın alma gibi işlemlerin karşılanması neticesinde alıcı tatmin kârlıdır.
- *Deneyim*; cazip dizayn ile alıcının yeniden ziyaret etmesini ve harcanan vaktin hoşnut bir durum olarak görülmesini sağlamaktır.
- *Güncellik*; içeriklerin sistematik bir biçimde güncel tutulması ve alıcıların soru/eleştirilerinin kısa sürede yanıtlanmasıdır.

Web 1.0 teknolojisi ile kullanıcı iştiraki olmadan web siteleri kurmak olasıyken, Web 2.0 teknolojisine geçildiğinde bu durum farklı bir noktaya evrilerek etkileşim içinde olmayı mümkün kılmıştır. İşletmenin web sitesinin dizaynı ve kullanıcılar açısından erişilebilirliği olabildiğince önem verilmesi gereken bir husustur. Dolayısıyla kullanıcılar uygunluk düzeyi üst olan web sitelerini seçmektedirler; uygunluk seviyesi alt olanlarda ise vakit harcamamaktadırlar (Akyazı, 2018). Kullanıcının, ara yüzü kabul etmesi ise kullanıcı tatminliği (Bevan, 1995; akt. Ateş & Karacan, 2009) açısından önemlidir.

Özetle web sitelerinin özellikle yaşlı kullanıcı kitlesi için anlaşılır, kolay ve kullanıcı dostu bir ara yüz sunması ve alıcıların istekleri doğrultusunda iyileştirilmesi elzemdir. Alıcıda merak uyandıracak şekilde web sitelerinin tasarlanması, içeriğin güçlendirilmesi, odak grubun sosyo-demografik niteliklerinin göz önünde bulundurulması gibi hususlar alıcıların yeniden ziyaret etmesinde önem teşkil etmektedir.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde, konu ile ilgili iki sosyal problemin varlığından bahsedilebilir. Bunlar; yaş alan bir popülasyonun varlığı ve bilgi-iletişim teknolojilerinin hayatımızda olmasıdır (Neves vd., 2013). Popülasyonun yaş alması dikkate alınarak; 65 yaş ve üzerindeki kişiler çoğunlukla bilgi ve tecrübe edindiği varsayılan bir kapsam-

Yaşlılar da Para Harcar!

da, özellikle emeklilik ile toplumsal hayata katılım noktasında kendilerini geri çekmektedirler. Böylece yaşlı nüfusundaki yükselmeye beraber çocuk sayısında düşüş, kuşaklararası iletişimde farklılıklar doğmaktadır. Dolayısıyla yeni teknolojiler bu noktada yaşlıların günlük yaşam süreçlerine tekrardan entegre olmasını destekler (Iancu & Iancu, 2017). Mobil uygulamaların bu anlamda dijital çalışmaları, yaşlıların ciddi anlamda hayatını kolaylaştırmaktadır.

Yaşlı bireyler ve teknoloji ikiliğinde onlar adına özel olarak geliştirilmiş çeşitli sanal gerçeklik (VR) uygulamaları piyasada mevcuttur. Bu anlamda kişisel acil müdahale ve izleme-takip sistemleri üzerine bulunduğu ortamda yaşlı bireylerin hayatlarını kolaylaştırıcı düzeyde (Resim 2-3) örnek temsil etmektedir. Bunların yanı sıra;

Resim 2-3

Yaşlıların Hayatını Kolaylaştıran Teknolojik Ürünler

Açıklama notu. Resim 2-3 <https://tr.depositphotos.com/> adresinden erişilmiştir.

Yaşlı Bireylere Yönelik Geliştirilen Geronteknolojik Ürün-Hizmetler: (Önemli, 2015) ve (<https://teknolog.com/yasilar-icin-teknolojik-aletler/>)

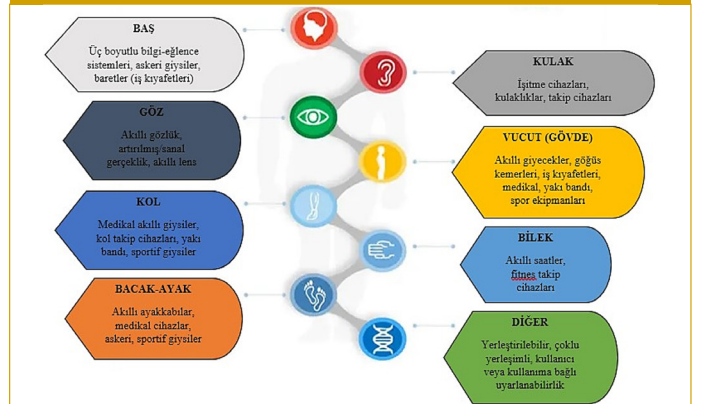
- **Harekete Duyarlı Işık:** İçerdiği sensörler yardımıyla devinimi tespit eder ve mekânı ışıklandırır. Hareketsiz kaldığında ise bir süre sonra kendiliğinden söner. Böylece ışıkların açık kalmasını engelleyerek elektrik tasarrufu sağlar.
- **Dijital Alarmlı İlaç Hatırlatma Kutusu:** Bir başkasının desteği olmaksızın sistemli ilaç hatırlatıcısıdır. Bu tip ilaç kutuları, tabletleri tanınmasının yanında alarmlı olması ile unutkanlığın önüne geçerek ilaç alımını kolaylaştırır.
- **Robot Süpürge:** Görsel kılavuz oluşturan sensörleri ile yüksekliği algılar. Bunun yanında hem süpürge hem de paspas olarak kullanılır ve pili eksildiğinde şarj yuvasına otomatik geri döner.
- **Akıllı Saat:** Baygınlık ve düşüşleri algılayarak yaşlının yakınlarına durumu bildirir. Ayrıca nabız ve gerginliği ölçmenin yanı sıra sesli görüşme, uyku izleme özellikleri de mevcuttur.
- **Akıllı Saksı:** Bitkinin cinsini ve çevrenin derecesini dikkate alarak otomatik sulama sağlamaktadır. Keza bitkinin renginin değişmesini ve bozulmasını da engeller.

- **E-Kitap Okuyucu:** Mavi ışık filtresini aşamalı olarak düşürerek yüksek ekran parlaklığının önüne geçer ve göz yorgunluğunu engellemeye çalışır.
- **Dijital Tansiyon Aleti:** Kan basıncını denetler ve izler. Ayrıca ölçüm sonuçlarını bellekte tutma ve ritim algılama gibi özellikleri de mevcuttur.
- **Güvenli Pişirme Sistemleri:** Ocak/fırının açık kalmasını gaz kesme emniyet özelliği ile engel olmaktadır. Böylelikle ısıyı algılar ve ısı derecesini sınırı geçtiğinde kendiliğinden sönmektedir.
- **Büyük Tuşlu Cep Telefonları:** Yaşlı bireylerin, sağaltım ve iletişim gereksinimlerine cevap niteliğindedir. Bu araç ile bireyler, acil sağlık desteği gerekliliğinde tıbbi kuruluşlara ya da yakınlarına rahatça erişilebilmektedir.
- **Kablosuz TV Dinleme Cihazları:** İşitsel sorunu olanlar için kızılötesi sinyaller yayararak, TV sesini kumandasız duyurabilmektedir. Ayrıca bir diğer özelliği de ses düzeyini yaşlının kendisi ayarlamasıdır.
- **İzleme ve Takip Sistemleri:** Herhangi biri sıra dışı bir olaya maruz kaldığında güvenli denetim mekanizması devreye girer ve diğer aile üyelerine haber verir. Örneğin; yaşlının, bir saat banyoda olup dönmemesi gibi.
- **Kişisel Acil Müdahale Sistemleri:** Düşüş ya da acil vaka olduğunda eş zamanlı olarak ailenizle bağlantı kurmanıza yardımcı olmaktadır. Olay anında tuşa basıldığında sistem, çağrı merkezine yönlendirerek geri bildirim sunmaktadır. Benzer bir diğer tasarım; hasta bakıcı çağrı sistemleridir. Hasta/yaşlı bileğindeki saat veya boynundaki kolye tipi, destek düğmesi ile çağrı tuşunu kullanarak ya da sistemin, bakıcıya çeşitli bildirimler iletilmesi sonucu olay kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.
- **Robot:** Ek olarak Zacharias adlı robot, tek başına kalan yaşlılar için tasarlanmıştır. 68 yaşındaki bir kullanıcının görüşüne göre bu robot, gündelik devinimleri kayda geçirerek, hastalanma ve düşüşlerin azalması noktasında fayda sağlamaktadır. Ayrıca olağandışı bilgiler, aile üyelerine ya da hastaneye aktarılmaktadır (Euronews, 2017).

Görüldüğü gibi (Şekil 2'de) giyilebilir teknolojik ürünler belirli bir engel durumu olan veya belli bir yaşın üzerindeki kişiler tarafından tercih edilmektedir. Bahsedilen ürünler; işitme cihazlarından VR gözlükler, akıllı saat ve bileklere kadar pek çok ihtiyacı karşılar nitelikte tasarlanmıştır.

Şekil 2

Giyilebilir Teknolojik Ürünler

Açıklama notu. Şekil 2 <https://www.idtechex.com/> adresinden esinlenilerek; <https://www.i-scoop.eu/> tarafından oluşturulmuş olup, yazarlar tarafından Türkçeye uyarlanmıştır.

Teknolojik ürünlerin örnekleri (Resim 4, 5 ve 6'da) yer almaktadır. VR gözlükler, akıllı bilekliklerle sağlık kontrolleri, aktivite hareketleri kontrol edilmektedir. Yaşlılara tansiyon, şeker ölçümleri ile medikal-sağlık anlamında büyük kolaylıklar getirmektedir. Bu teknolojik alt yapı geronteolojik ürünler, yaşlıların düşme-sakatlanma gibi risklerini azaltmakta, sağlıklarını kontrol altına alarak uzun yaşamalarını sağlamaktadır.

Resim 4-6

Giyelebilir Dijital Ürünler

Açıklama notu. Resim 4, 5 ve 6 <https://tr.depositphotos.com/> adresinden erişilmiştir.

Yaşlının Teknolojiyi Kabulmesi

Yaşlı insanlar genellikle boş zaman aktivitelerinde teknolojiyi kullanamayacaklarından korkarlar ve bu nedenle "bekle-gör" tutumunu benimseme eğilimindedirler. Bununla birlikte, *deneyim ekonomisinin* (Pine & Gilmore, 1998) ortaya çıkmasıyla birlikte, iyi bir deneyim içeren tüketici davranışı yaratmak, işletme pazarlamasında önemli bir strateji haline gelmiştir. Schmitt (1999), tüketicilere deneyimler sunarak marka ve akılda kalıcı değerler ile benzersiz bir ilişki ürettiğini vurgulayarak, deneyim modüllerine dayalı deneysel bir pazarlama stratejisi önermiştir (akt. Jeng, vd., 2017).

Yaşlı kullanıcıların, teknoloji kullanımları sırasında deneyimledikleri güçlükleri sıralarsak (akt. Blaschke vd., 2009):

- *Yaşa Bağlı Değişkenler:* Görme kabiliyetinin azlığı, el koordinasyonuna dair problemler, mobilite kısıtlılığı, kognitif (bilisel) güçlükler vb.
- *Teknoloji:* Kompleks ekran, küçük puntolu yazı, tekdüze klavye stili, sistem tasarımına ilişkin kullanışlılık, bilgisayar dili vb.
- *Tutum:* Teknolojinin kompleks ve riskli algılanması, keza lüks olduğuna dair algı veya bunlara dair bilgi yoksunluğu vb.
- *Eğitim ve Destek:* Finansal ve eğitim imkânlarının kısıtlılığı, nitelikli eğitim yoksunluğu, öğrenme sürecinde aksaklıklar vb.
- *Maliyet:* Maksimum çözünürlüklü internet ya da DSL (dijital abone hattı) hususundaki masrafların makul düzeyde tutulmaması.

Yaşlılık ve teknoloji ilişkisi kişiden kişiye farklılık göstermektedir. (Resim 7'de) görüldüğü üzere kimi yaşlı birey teknoloji konusunda daha yatkın ve istekli bir tavır sergilerken kimisi daha soğuk ve isteksiz bir tavır sergileyebilir. Bu davranış yaşlının kişilik özellikleri, sosyal ihtiyaç ve duygusal durumları ile ilişkili olarak değişiklik

Resim 7

Yaşlıların Teknoloji ile İmtihanı

Açıklama notu. Resim 7 <https://m.bianet.org/> adresinden erişilmiştir.

gösterebilir.

Öztürk vd. (2006) çalışmasına göre yaşlı bireyler teknolojiyi kabullenme noktasında 4 gruba ayrılmaktadır. Bu gruplar ise:

- *Teknoloji Karşıtları:* Bu gruptaki yaşlılar, teknolojinin pozitif taraflarındansa negatif taraflarına odaklanırlar ve sürekli kuşkuyla ön plandadır. Bu kimseler, konu hakkında bilgilidirler ve mevcut ürünleri gönülsüz kullanırlar.
- *Teknoloji Aşıkları/Kullanıcıları:* Diğer gruplara nazaran teknolojiyi daha pozitif görmektedirler. Bu kimseler, ürünlerden yararlanır, haz alır ve ürünün fonksiyonelliğini beğenirler.
- *Teknolojiye Ayak Uyduramayanlar:* Teknoloji ve ürünlere dair bilgili olmalarına rağmen, bu ürünlerdeki ilerlemeleri takip edemedikleri görüşü hakimdir.
- *Teknolojiden Bihaber Olanlar:* Teknolojik ürünlerden habersiz olan yaşlı tüketicilerdir. Büyük bölümü ürünün markasını bilse de işlevselliğine ilişkin efor sarf etmezler.

Yaşlıların teknolojik yenilikleri kabullenmesindeki başlıca problemleri özetleyecek olursak; (Härkönen vd., 2002):

- *Ürün Kullanımı:* En son edinilen ürünlerin uygulanışı bedensel kabiliyet ile ilişkilendirilmediğinde gelişmeler yaşlı bireyler tarafından onaylanmayabilir.
- *Ürüne Değer Verilmemesi:* Yaşlı bireyler, ürün/öğe kendilerine görünür bir fayda yaratıyorsa ancak gelişimi onaylarlar. Yaş kümelerinin gereksinimleri birbirlerinden farklılaştığında yeni ürüne biçilen değer de farklılaşmaktadır. Örneğin; süreden artırım yapan bir yeniliğin süre artırımını yok sayan ve buna gereksinim görmeyen yaşlı tarafından onaylanmaması gibi.
- *Öz İmaj:* Çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, yaşlı piyasası kişisel imajlar aracılığıyla departmanlara bölünmüştür. Örnek verecek olursak; beyin yaşı, biyolojik yaşından genç olan yaşlı bireylerin, kişisel imajları daha dinç-zindedir. İlgili kümedekiler, ileri yaştakilerin kullanması için piyasaya sürülmüş ve çoğunlukla yeni ürün/öğeleri kullanmaya meylidirdiler fakat onlar yaşam standartlarını yükseltecek yeni

Yaşlılar da Para Harcar!

öğeleri denemezler.

- *Kültürel Değerler:* Yaşlıların hareketleri hayatları süresince biçimlenen değerlerinin bir sonucudur. Bu kuşak çok çalışma, bağlılık ve birikime değer vermektedir. Yeni ürünler değer biçerken eleştirel açıdan bakmaktadırlar ve markaya bağlı kaldıklarını düşünürler.
- *Farklı Risk Türleri:* En son edinilen ürün/öğrenin yorumlanması hususunda üç tür riskten bahsedebiliriz: Fiziki, iktisadi ve işlevsel risktir. İlkinde, hayatı veya hayatın bir kesitini bozan ürünlere dair endişeyi göstermektedir, ki bu da yaşının tıbbi malzemelere veya başka sağlık ürünlerine başvurduğunda ortaya çıkmaktadır. İkincisinde, ürün ciddi bir finansal kazanç gerektirdiğinde kendini endişeye bırakır. Son olarak ise ürünün tanımlanan biçimde çalışmayacağı kaygısı olduğu hallerde bu risk türünden bahsedilir.

Özetle dijital çağ tarafından yaşlı bireyler; dijital göçmen veya dezavantajlı sıfatıyla tanımlansa da bütün bu negatifliklere karşın söz konusu kişilerin, uzun vadede teknoloji kullanımları ilerlemiş ve dolayısıyla bu gruba özgü üretilen hizmet/mallar ile teknoloji alanı fazlasıyla özümsemiştir. Nitekim bu iki husus ilerideki etkileşimler noktasında bağlantı kurucu niteliktedir (Eroğlu Pektaş & Salman, 2022).

Yaşlı ve E-Ticaret

E-ticaret rehberi (2016)'a göre bilgisayar ağları üzerinden ürünlerin tasarlanması, üretilmesi, reklamının yapılması, ticari işlemler ve tutarlarının ödenmesi ile ilgili işlemlere dair tüm süreçler elektronik ticaret kapsamındadır (akt. Yılmaz & Bayram, 2020). Kısaca e-ticaret; internet aracılığıyla satıcı firma/kişilerden hizmet/mal alınıp-satılan bir platformdur. Sanayileşme ile teknolojik devrimler pazarlama anlayışına yeni bir bakış açısı getirmiş olup, pazardaki tüketicinin davranışlarını da değiştirmiştir. Özellikle pandemi esnasında ve sonrasında e-ticaret faaliyetlerinin yükseliş hızı daha da artmıştır. Türkiye Bilişim Sanayiciler Derneği (2019) verilerine göre dünyada e-ticaretin pazar büyüklüğüne bakılacak olursa; online perakende oranı İngiltere'de %17; ABD'de %13,7 iken Türkiye'de 2015'te %2 olan online perakende oranı 2018'de %5,8'e çıkmıştır (Yılmaz & Bayram, 2020). Sınır ötesi e-ticaret faaliyetlerinde en çok tercih edilen ürün kategorileri gösterildiği gibidir: Hazır giyim %30; elektronik %19; sağlık-güzellik %14; kitap-müzik %10 şeklindedir (Webrazzi, 2018; akt. Yılmaz & Bayram, 2020). Çok sayıda e-ticaret türü (B2B-B2C-B2G-C2G) içerisinde e-ticaret hacminin majör bir bölümünü B2B meydana getirmekte olup, bilişim teknolojilerinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşması ile hızlı bir yükselişe geçmiştir (Diker & Varol, 2013).

Yaşlıların; teknoloji ile uğraşmaları, hayatla barışık olmaları ve sosyal yaşam içerisinde gelişimlerini takip etmeleri bizleri mutlu etmektedir. İyi tasarlanmış ve yaşlı bireyleri memnun edecek e-ticaret uygulamaları onların yaşamlarını mekân, zaman, maliyet açısından kolaylaştırmaktadır. Etkin ve verimli bir şekilde dizayn edilen bu uygulamalarla yaşlılar sağlıktan, alışverişe, bankacılık işlemlerine kadar pek çok alanda müthiş bir deneyim kazanarak memnuniyet açısından büyük haz yaşarlar.

Deloitte, TÜBİSAD-Türkiye özelinde 2018-2019 e-ticaret göster-

gelerini konu almıştır. Buna göre çevrimiçi perakende (toplam) %5,3'ten %6,2'ye; sabit genişbant %16,3'ten %17,2'ye; mobil genişbant %74,5'ten %76,8'e; çevrimiçi alışveriş %67'den %68'e; mobil alışveriş ise %50'den %51'e yükselmiştir (akt. Tuncalı, 2020). Buradan hareketle e-ticaret hususunda tablo çok parlak gözükmemektedir. Çevrimiçi alışveriş platform kullanıcı yüzdeliğinin 68 olması büyük bir grubu temsil ettiğini göstermektedir; keza mobil alışveriş kullanıcılarının %50 olması pazarın büyüklüğünü açısından önem arz etmektedir.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) (2022) "E-Ticaretin Öne Çıkan Başarısı, Tüketici Davranışlarında Değişim ve Dijitalleşme" başlıklı raporda ülkemizdeki yaş gruplarının internet kullanımları (2010-2020) resmedilmiştir. Buna göre; genel grafiğe baktığımızda, yaş grubu fark etmesizin sürekli bir ivme göstermiş olup, 2020 yılı özelinde; 45-54 yaş grubu %70-75 arası seyretmekteyken, 55-64 yaş grubu %45-50'lerde son olarak 65-74 yaş grubu ise %25-30 arası olduğu bilinmektedir. Ayrıca 2020 özelinde ülkemizde %78'lik bir internet kullanıcısinin olması önemli bir veridir. Nitekim bu oranların bu şekilde olmasında teknolojik alt yapının gelişmişliği fazlasıyla önem bildirmekte olup, e-ticaret konusunda umut vaat etmektedir. Konumuz itibarıyla 65-74 yaş kesiminin; internetle tanışması diğer gruplara kıyasla biraz geç olsa da bu oranın artacağı ve sürece uyum sağlayacağı düşünülmektedir.

Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) (2019) "E-ticaretin gelişimi, sınırların aşılması ve yeni normlar" başlıklı raporda çevrimiçi alışveriş platformları ile kullanıcıların demografik niteliklerini eşleştirmişlerdir. Buna göre Türkiye, 2013'te %20-30 arası iken 2015'te %40'larda seyretmekte ve yakın tarihte (2018)'de %70'lere kadar çıktığı görülmüştür. Ayrıca online platformlar aracılığıyla kullanıcıların yaş dağılımları incelendiğinde, Y kuşağı %30; X kuşağı %34; patlama kuşağı %31 ve 75+ yaş üzeri ise %5'tir. Bu noktada bizi ilgilendiren kısım; patlama kuşağı ve 75+ yaş üzeri tüketicilerdir. Bu bakımdan toplamları %36'yı bulan bu iki grup, diğer gruplara nazaran hiç de azımsanmayacak düzeydedir. Yaşlı bireylerin, internet kullanımları, e-ticaret platformları gibi birçok dijital veri içeren noktalar "yaşlı birey algısını" olumsuz yönde etkilemektedir. Dahası yaşlıların, dijitalde yer almadıkları gibi daha birçok dezenformasyona yol açan, onlara karşı yanlış yorumlarda bulunulması bu grubu son derece olumsuz yönde etkilemekte ve ilgili platformlardan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Günümüzde teknolojiyi yakalamak noktasında genç nüfusa nazaran sonradan bu alanda yer alsalar da ekonomik pazar gücü açısından hiç de küçümsenmeyecek bir güce sahiptirler. Söz konusu tüketicilerin, potansiyel güçleri işletmeler tarafından dikkate alınmalı ve onların anlayabileceği dilde olmasına özen gösterilmelidir. Bu yaş grubuna yönelik mobil, tablet ve bilgisayar aracılığıyla kullanabilecekleri dijital yazılımlar çok iyi tasarlanmalıdır. Keza kullanılan yazılım programları basit, anlaşılır, net ve kullanışlı olmalıdır ki; yaşlı tüketiciler ilerleyen yaşın getirmiş olduğu birtakım sağlık sorunlarına rağmen bu uygulamaları kullanabilsinler.

Rybaczewska ve Sparks (2022) yaşlı tüketiciler ve e-ticaret üzerine bir uygulama geliştirmişlerdir. Buna göre; internet kullanımları bakımından gündelik internet ya da e-posta kullanıcısı (%87 üzeri) 60- yaş altı olduğu bilinmektedir. Ardından 75-79 yaş aralığın-

da süratle azalmaktadır (%42). Cihaz tercihleri bakımından akıllı telefon (%35,8), tablet (%24,2) ve TV (%14,2) olmak üzere genel ve yaş gruplarınınca en fazla tercih edilen üç araçtır. Masaüstü-dizüstü bilgisayarlar genel olarak tercih edilen araçlar olmasa da özellikle dizüstü bilgisayar salt 70-74, 80-84 ve 85-89 yaş gruplarınınca yaygın olup, keza 80-84 ve 85-89 yaş aralığındaki kişiler tarafından masaüstü bilgisayar tercih edilmektedir. Ortam tercihleri incelendiğinde; ev (%43,2), hareket halinde (%28,9) ve diğer-örn. kütüphane (%12,2) olarak ilk üç sıradadır. Son olarak hane halkı büyüklüğü bakımından eş ile (%50,4) ve yalnız (%43,2) olduğu görülmüştür.

Yang vd. (2023) 55+ yaş tüketicilerin, teknoloji kabul modeli ile mobil ödeme uyumlarını test etmiştir. Nitekim sonuçlardan görüldüğü üzere kişinin hareketlerini kontrol etmede tutumun ciddi bir rol oynadığı ve algılanan yarar/kullanışlılık açısından tutumu etkileyen başlıca öncül olduğudur. Ayrıca algılanan yarar/kullanışlılık güven konusunda kayda değer bir öneme sahipken performans ve mali riskler bu hususta başlıca etkenleri oluşturmaktadır.

Erjavec ve Manfreda (2022) çalışmasında, pandemi döneminde yaşlı tüketicilerin zorunlu davranış geliştirerek çevrimiçi alışverişe önemli bir manevra ile yöneldiklerini ifade etmiştir. Dahası yazarlar çalışmalarında kimi tüketicilerin daima yeni teknolojilerle uğraşacağını ve buna bağlı olarak sürü (topluluk) davranışları göstereceğini, hatta ilerideki olgular açısından bu durumun süreceleceğini belirtmişlerdir.

Akyazı, 2018'in "*Dijitalleşen ticaret: yaşlı dostu e-ticaret siteleri üzerine bir araştırma*" isimli makalesinde yaşlı bireylerin, sadece haber okumak için değil; aynı zamanda alışveriş faaliyetlerini yürütmek amacıyla da interneti kullandıklarından bahsetmiştir. Ülkemizde faaliyet gösteren elektronik ticaret siteleri üzerine yapılan bu araştırma kapsamında; Hürriyet Gazetesi ve Alexa firmasının verilerinden yararlanılarak internet siteleri kararlaştırılmıştır. İlgili siteler: (*hepsiburada.com; gittigidiyor.com; n11.com; sahibinden.com; yemekspeti.com; trendyol.com; etstur.com; migros.com.tr; amway.com.tr; grupanya.com*). İlgili sitelerin belirlenmesinde kriter dağılımları incelendiğinde; bilgiyi organize etme, metin yazma, okunabilir metinler tasarlama, bilginin kolay bulunması, diğer ortamları barındırma şeklindedir. Makalede, e-ticaret siteleri hazırlanırken genellikle gençlere göre tasarlanmış olup, yaşlı bireyler göz ardı edilmiştir. Bu görüşün oluşmasında yaşlı bireylerin, yenilikleri onaylaması ve harekete geçmesi gençlere oranla biraz daha geç olsa da onların pasif oldukları düşüncesi de hakimdir. Çalışma da özellikle e-ticaret sitelerinin metinlerinin okunabilirliği ve ürün/hizmet bilgilerine kolay erişim noktasında yaşlı bireylerin sıkıntı yaşadığı görülmüştür. Yine web sayfasında beyaz arka plan, birbirine yakın renkler ve dikkat dağıtan görsellerin kullanılması, sıkışık yazı tipleri, yazı stiline küçük puntolu olması diğer dezavantajlardır. Yaşlıların, online platformlarda e-ticaret faaliyetlerini benimsemeleri onlar için hayatlarını kolaylaştırıcı (mağaza-pazar yerlerinde dolaşmadan, alışveriş çantalarını taşımadan, iklim koşullarından etkilenmeden, hırsızlık-gasp gibi tehlikelerden kaçınmak) niteliktedir.

Yaş Dostu Markalar

Dünya nüfusu yaşlandıkça firmalarda teknolojik değişime ayak

uydurmak ve buna göre ürün-hizmet üretmek durumundadır. Firmaların bu uyumu daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi yaşlı pazarı denilen bu *gümüş pazar* işletmeler için müthiş bir kaynak oluşturmaktadır. Bunun farkında olmak ve harekete geçmek firmalara yeni pazar ve imkânlar tanıyacaktır. Pazarlamanın yükselen yıldızı olan bu gümüş pazardaki yaşlı tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını iyi okuyabilmek modern pazarlamanın kurallarındandır. Ekonomik olarak da belirli bir harcama potansiyeline sahip olan bu gümüş pazar; yaşlı bireylerin, istek ve ihtiyaçlarına cevap vererek onları elde tutma noktasında firmalara karlılık açısından avantaj sağlayacaktır. Değişen insan yapısı ve sosyokültürel değerlere uyum gösterebilen firmalar, geleceğin ayakta kalabileni ve marka açısından güçlü olanıdır. Eğer firma/markalar kendilerini bu değişime hazırlayamazlarsa belli bir süre sonra işlevselliğini kaybedeceklerdir.

"*Yaşlılık Forumu 2022: Toplumlarda Yaş Dostu Kültür ve Yaş Dostu İyi Uygulamalar*" konulu yayında yaş dostu kavramı ele alınmıştır. Buna göre "toplumsal katılım, hürmet-toplumsal içerme, kamuoyu katılımı-istihdam, iletişim-iformasyon, toplum destekli sağlık sunumları, dış çevre-yapı, ulaşım, güvenli konut" gibi uygulamaları içermektedir (Medikal Akademi, 2022).

Singer (2011) "*Grileşen Nüfusta İş Fırsatı*" isimli makalesinde; "pazarlamada yaşlı bir kişi için özel ürün yapamazsınız, çünkü ne genç bir kişi onu satın alır, ne de yaşlı bir kişi onu satın alır" şeklinde yorumlamıştır. Bahsedilen bu görüşün aksine dünyamızda yaşlı bireylere yönelik geronteknolojik ürünler üretilmeye, satışa sunulmaya ve ilgili gruplar tarafından rağbet görmeye başlanmıştır. Nitekim salt yaşlı bireyler değil; yaşlı bireylerin yakınları da bu pazara olan ilgiyi arttırmıştır. Dünyamızın giderek yaşlanması ve teknolojinin hayatımızı ele geçirmesine ne yaşlı bireyler ne de üretici firmalar kayıtsız kalamamışlardır. Böylelikle yeni bir segmentasyon doğmuş olup, rakipleri kadar benimsenmiştir.

Age-Friendly Business (2017) raporuna göre yaşlanan popülasyon kapsamında tutunmak ve kalkınmaya eğilim gösteren mağaza ve firmaların yaş fark etmeksizin müşteri tatmini açısından davranış/tutum sergilemesi ve katkı sağlamaları oldukça elzemdir. Salt bir 'yaşlı tüketici' profili olmaksızın ileri yaşlılık evresindeki kişilerin sosyo-demografik nitelikleri (ilgi, yaş, etnisite, kazanç, sağlık koşulları) dikkate alınarak farklılık sunmaktadır. Dolayısıyla mağaza ve firmaların stereotip ya da farazi yöntemleri yok saymaları; ayrıca dezavantajlı gruba yönelik ivedilikle fonksiyonel çözümler üretebilmeleri yaşamsal önem bildirmektedir.

Singer (2011) makalesinden geliştirilen yaş dostu uygulamalar şu şekildedir:

**Mağaza-perakende satış noktaları için;*

- Mağaza içinde mekân aydınlatmalarının önemi,
- Dinlenme yerlerinin olması,
- Havalandırma, sıcaklık ve hijyen koşullarının uygunluğu,
- Basamaklı ve merdivenli giriş-çıkış olması, kaygan zemin olmaması,
- Yaşlı bireylerle benimsenen mal/hizmetler yerine çeşitliliğe önem verilmesi,

Yaşlılar da Para Harcar!

- Asansör, tutamaç, yürüyen merdiven vb. rahat dolaşım araçlarının olması,
- Etiketlerin okunur, anlaşılır olması (büyüteç, gözlük vb.)
- Raf tasarımlarında ebat/boyut uygunluğu,
- Paketli gıdaların el koordinasyonuna uygun dizayn edilmesi.

*Medikal-sağlık alanında;

- Yaşlılar için tıbbi-uyarı, mekanizmaları kapsamında dijital inovatif ürünler (akıllı bileklik vb.),
- İnkontinans (mesane pedi) ürünlerin yenilenmesi,
- Geronteknolojik ürün isimlerinin rahatsız edici olmaması (örneğin baston, tekerli sandalye vb.),
- Ağız ve diş sağlığına yönelik ürünler (takma diş), protez ve ortopedik ürünler vs.

Bu tür çalışmalar sosyal yaşam içerisinde yaşlıların hareket alanlarını genişletmiş ve faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

Age Friendly Ireland tarafından "Age Friendly Business Recognition Programme (Yaş Dostu İş Tanıma Programı)" başlıklı raporda yaş dostu işletme olmak için çeşitli önerilerde bulunulmuştur: Yaşlı tüketicilere hizmet etmek amacıyla bir eleman tanımlama, önceki süreçlerde sizi destekleyen tüketicilerinizin düşüncelerine önem verme ve aksiyona geçme, konuya yönelik birtakım araştırmalar yapmaktır.

Ülkemizdeki yaş dostu markalara örnekler verilirse; yaş dostu markalardan AGESA; sigorta sektöründe yaşlılık algısının olumlu yönde dönüştürülmesi ve toplum içindeki bilinçlendirme çalışmalarına katkı sağlama, İstanbul Airport; havalimanında yaşlıların ihtiyacı olan çeşitli araç/gereçleri sağlayarak onların hareketliliğini ve konforunu desteklemekte; İBB; beslenme alanında ürettiği ekmekeklerle yaşlıların sağlıklı gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Son olarak yaşlıların finansal ihtiyaçları konusunda rahatlığını sağlamak için bankaların vermiş olduğu emeklilik promosyonları örnek verilebilir.

AGESA "Her Yaşta Projesi" ile yaşlanma sürecine dair kılavuzluk etme ve toplumda yaratılan olumsuz yaşlılık algısını olumluya dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu proje ile konuya özgü farkındalık geliştirilmeye çalışılmaktadır (<https://www.agesa.com.tr/>).

Lego markası, ürün-marka eşleşmesi gereği markaya kendi adını vermiş olup, 7'den 70'e herkes tarafından oynanabilen, koleksiyonu yapılabilen veya hobi ürün olarak tercih edilmektedir. Böylelikle markanın bu konumlandırması ile web sitesi, oyun teorileri aracılığıyla okul öncesinden başlanarak her yaş grubunu hedef pazarına alarak, pazar segmentasyonunu geliştirmiştir. Dahası yaşlıların bilişsel ve zihinsel süreçlerine katkı sağlayarak (özellikle Alzheimer, demans vb.) gelişimleri desteklemektedir. Ek olarak telekomünikasyon firmaları yaşlılara özel indirimli tarife/kampanyalar (Altın Yaşlar Duran Bol Paket vb.) sunmaktadır.

İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyeleri) bünyesinde faaliyet gösteren İstanbul Halk Ekmekek; yaşlı bireylerin, gündelik beslenmesine yönelik ileri yaşlılık evresinde görünen kas/osteoporoz vb. sorunlarının indirgenmesi konusunda "Altın Bahar" isimli yaş dostu ekmekek üretim ve satışa sunulmuştur (Güvemli, 2019).

Acil Tıp Uzmanları Derneği (ATUDER) tarafından gerçekleştirilen ve Avrupa Birliği (AB) tarafından desteklenen proje bağlamında 65+ yaş üzeri kişilere yönelik acil servisler yaratılarak; salt yaşlı merkezli özel bir alan oluşturulması planlanmıştır (Yeni Şafak, 2021).

İstanbul Airport (Havalimanı) tarafından 65+ yaş üzeri kullanıcılara yönelik dijital danışma kiosku, yaş dostu destek personeli, ulaşım (havaist vb.) tekerlekli sandalye, elektrikli tekerlekli sandalye şarj ünitesi, parkinson hastaları için görsel engel uygulamaları, ayçiçeği yaka kartı, çok özel misafir için yemek alanı/oda gibi birçok hizmeti içinde barındırmaktadır (www.istairport.com/).

Firmaların yaş dostu marka olma gayreti onların sadece pazardaki görünürlüğünü arttırmaz, marka imajının güçlü olmasından müşteri sadakatine kadar pek çok konuda onu değerli kılar. Yaş dostu marka olmak insan yaşamında 7'den 70'e her yaş grubuna hitap edebiliyor, onların her türlü istek ve ihtiyacını anlıyor olmak önemli bir pazarlama olgusudur. Özellikle her yaş grubuna hitap eden büyük işletme/markalar özelinde yaş dostu kavramını işletme vizyonuna uyarlayabilenler her zaman pazarda bir adım öndedir. Havalimanı, hastane, lojistik, perakende, akar yakıt, hazır giyim, sigorta, iletişim vb. pek çok sektörde yaş dostu marka olmak ve bunu onların yanında olduğunu hissettirebilmek açısından firmaların sosyal sorumluluk projeleridir. İşletme ve markalar tarafından yapılan bu yaş dostu çalışmaları yaşlıların hayatlarını kolaylaştıracak ve ülkeye sosyal refah sağlayacaktır.

Yaş dostu markalar, yaşlıların fiziki koşullarda aktif olmalarını sağlarken çevrimiçi uygulamalarla da (akıllı telefon, tablet vb.) sosyal gelişimlerine katkı sunmaktadır. (<https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/>) sitesinden geliştirilerek yazarlar tarafından uyarlanmıştır. Yaşlı bireylere yönelik tasarlanan uygulamalar aşağıdaki gibidir:

-*Doktorum*: Yaşlının veya hasta bireyin hastalığı ile ilgili belirtileri girdiğinde olası sonuçları sıralayan, mevcut konuma göre en yakın sağlık kuruluşuna yönlendiren uygulama. Ayrıca hastalıklarla veya salgınlarla ilgili güncel makalelerin okunabildiği faydalı aplikasyonları sunmaktadır.

-*ICE (In Case of Emergency)*: Telefon kilit panelinde bir bildirim yaratır. Bu bildirim ile acil koşulda kullanıcı birey ve telefonu kullanan kimseye bireye özgü gereken her bilgiyi sağlamaktadır.

-*MyTherapy (İlaç Alarmı, Hap Hatırlatıcı, Sağlık Asistanı)*: Bir ilaç hatırlatma uygulamasıdır. Sağlık durumunu takip ederek yaşlı bireyin sağaltım prosesine destek sağlamaktadır. Bunun yanı sıra animatmalarda bulunarak rutin kullanılan ilaçları kategorize etmektedir.

-*Aile Konumu*: Yaşlıların kendilerini daha güvende kalmalarını sağlayan ve her an en yakın aile bireyleri ile iletişimde olmayı sağlayan çok faydalı bir uygulama. Konum bilgisi de paylaşılabilen ve yaşlının güvende kalmasını sağlayan uygulama onların sağlıkları hakkında da bilgi vermektedir.

-*Eczane*: Yaşlı veya hasta bireylerin acil ilaç ihtiyaçlarını karşılamak için nöbetçi eczaneleri gösteren uygulama. Mevcut konuma göre en yakın eczane bilgisini vermektedir.

-*Büyüteç*: Özellikle metinleri on kata kadar büyütebilen bu uygulama yaşlı bireylerin gözlüksüz görebilmelerine yardımcı olmak-

tadır. Bu uygulama ile ilaç reçeteleri, kitap karakterleri, ürünlerin barkod numaraları gibi pek çok metin ve karakterin okunmasında yaşlıya kolaylık sağlamaktadır.

-*Teamviewer*: bilgisayar veya telefona uzaktan erişimi mümkün kılan bu uygulama ile her yerden istenilen cihaza erişim sağlanabilir. Özellikle yaşlı bireyler için yapılamayan işlemler için kolaylık sağlamaktadır.

-*Kardiyograf*: Kalp atış hızını ölçen bu uygulama aynı zamanda akıllı saatlerde yer almakta olup anlık kalp atış hızını kaydetmektedir.

-*Görüntülü Konuşma Uygulamaları*: WhatsApp, Facetime, Instagram, Facebook vs.

Bunlar dışında yine yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak spor egzersizleri, beslenme önerileri, hafıza-kelime oyunları veya internet oyunları da akıllı telefonlarda yaygın olarak kullanılan dijital ürünlerdir.

Yaşlılık ve Sosyal Hayat

Yaşlılık, insan ömrünün son evresidir ama unutulmamalıdır ki; insan yaşamının her dönemi birbirinden farklıdır. İçinde bulunduğu sosyoekonomik, sağlık ve fiziksel şartlara göre değişim gösteren bu dönemler geçmiş dönemlerden etkilenmesine ve beslenmesine rağmen içinde bulunulan zamana göre de farklılık göstermektedir. Sosyal hayat ve sosyal durum açısından pek çok toplumda "yaş 70 iş bitmiş" gibi olumsuz olarak anılsa da aslında bu dönem kişinin kendini rahat, endişesiz, gençliğine göre daha özgür hissedebildiği bir dönemdir. Gençliğinde yaşadığı çocuk yetiştirme, çalışma koşullarının ağırlığı, akraba ve çevre baskıları yerine kendini daha rahat hissedebileceği ortamlara sahiptir aslında yaşlılar.

Türkiye'de Yaşlılık Tahayyülleri ve Pratikleri Araştırması (2019) yaşlı ve yaşlanma kavramları üzerine bir uygulama yapmışlardır. Buna göre negatif yaşlı algısında; "sağlık sorunları, biyolojik kayıplar, ölüm, yalnızlık, başkalarına bağımlı olma" görülürken; pozitif yaşlı algısında ise "uğraşlarına zaman ayırma, sakinlik, aile, hayaller, mutlu olma, saygınlık, deneyim, torun" olarak şekillendirilmiştir. Diğer bir kavram olan negatif yaşlanma algısında; "statü kaybı, asabiyet, ekonomik zorluklar, biyolojik kayıplar, sağlık sorunları, psikolojik çöküntü, başkalarına bağımlı olma, ölüm" görülürken; pozitif yaşlanma algısında ise "saygınlık ve sempatik haller, deneyim, bilgelik, aile uğraşlarına zaman ayırma, torun" olarak şekillendirilmiştir. Her iki kavram incelendiğinde, negatif tutumların ön planda olduğu görülmüştür. Konumuzla ilişkili olarak sosyal hayat kavramı her iki tabloda da mevcuttur ancak yaşlı üzerine toplam 8 kişi iken 50+ yaş özelinde 7 kişi işaretlemiştir; yaşlanma üzerine ise toplam 2 kişi iken 50+ yaş grubunun hiç ilişkilendirmediği (0) görülmüştür.

Demirbaş (2018) partner/yakınlarını yitiren yaşlı bireylerin büyük bir kısmının öncelikle ölüm paniği içerisinde olduğunu, ardından yaş alma ile vücutlarında meydana gelen değişimleri negatif görebilir, kendisinin ehliyesiz olduğunu düşünebilir böylelikle özgüvenleri azalabilir dolayısıyla sosyal çevre ile bağlantısını kesebilir. Dahası verimsizlik ve umutsuzluk hisleri görülebilir. Birtakım rahatsızlıkların etkisi ile haz ve keyifli aktivitelerden çekilen yaşlıların üretkenliği azalmaktadır. Hatta ölüm düşüncesini aklından

çıkaramayan yaşlı birey, kendisini fazlasıyla elinden bir şey gelmeyen, umutsuz bir kişiye dönüştürmektedir.

Uygur (2001) insanlığın bir diğer isminin vakit olduğu ve vakti değerlendirilmeyi sanata aktarmanın da bilgelik olduğunu dile getirir (akt. Görgün-Baran, 2008). Dolayısıyla tüm bunlar bireyin hayat kalitesi açısından önem arz eder ve zamanın aslında değerli kılınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bourdieu'a göre kişi, sosyalleşme prosesindeki öğrenmeleri sonucu bütün kazancı aslında onun kültürel yatırımını oluşturmaktadır. Kişi ifade, aksiyon ve tercih halindeyken istifade ettiği araçlar, bağlı olduğu toplumsal sınıfın esasını ve şeklini almaktadır. Bilhassa hoşlandığı noktalar, kültürel yatırım olarak değerlendirildiğinden, kişinin alışkanlıklarını ve eğilimini ortaya çıkarır ve bu oluşum da vücudunu dahi etkiler (Görgün-Baran, 2008). Nitekim Görgün-Baran (2008) konuya açıklık getirmek bakımından çeşitli örneklemelerde bulunmuştur. Buna göre kültürel yatırım hususunda; alt sosyoekonomik seviyedeki yaşlı birey ile orta/üst sosyoekonomik seviyedeki yaşlı birey birbirinden farklılaşmakta, keza hayat kalitesi göstergeleri de benzer koşullar göstermemektedir. Özetle üst sosyoekonomik seviyede olan yaşlı bir birey, aile dinamiğinden hoşnut olmayabilir. Bu da onun hayat kalitesinin maksimum olduğunu göstermez. Veya alt sosyoekonomik seviyede olan yaşlı birey, en basitinden ekme-soğanla beslenmesi maksimum memnuniyetini gösterebilir hatta hayat kalitesi de bu olabilir.

Baran (2011) kişilerin yaşlılık evresinde toplumsal gereksinimlerini gidermesi ve yalnızlık çekmeleri, faydalı olmaları ve sosyal yükümlülük bilincini deneyimlemeleri açısından başlıca toplumsal bağları dinamik olmalıdır. Bahsedilen davranışlar bir anlamda hayata anlam kazandırmanın bir yöntemidir. Kişilerin dinamikliği ancak sosyal çevresindeki kişilerle olan iletişimleri veya meşgale alanları yaratarak olasıdır. Dolayısıyla söz konusu evre öncesi yaşlılığa toplumsal bakımdan yatırım yapılması son derece önem bildirmektedir. Buna göre standardize edilmiş bir kazanç, sağlık güvencesi, yerleşim yeri, hayat stili bakımından istikrarlı ve stabil beslenme, ruh bütünlüğü bakımından spor-müzikle ilgilenme, sosyal çevresindeki bağların sürdürülmesi, iletişimde uzlaşmacı bir tutum sergileme ve meşgale alanları yaratılması toplumsal yatırıma örnek teşkil eder. Nitekim insanoğlu varoluş ve yapısı gereği sosyal, karmaşık bir varlıktır. İnsan hangi yaşta olursa olsun sosyal bir ortamda olmalı ve bu ortamda gelişmelidir.

Sağlık Bakanlığı ve ASHB yaşlı bireyler özelinde onların ihtiyaç ve gereksinimlerini göz önüne alarak çeşitli politikalar ve uygulamalar geliştirmektedir. Halk Sağlığı Genel Müd., Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Daire Bşk. tarafından beslenme, bedensel etkinlik gibi birtakım faaliyetleri içerirken (detaylı bilgi için bkz.: <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/yasli-sagligi>). ASHB ise aktif yaşam merkezleri ile yaşlı, engelli ve ailelerine yönelik yaşam kalitelerini yükseltme, toplumsal yaşama efektif katılımlarının desteklenmesini amaçlamaktadır (detaylı bilgi için bkz.: <https://www.aile.gov.tr/media/45960/yasli-lar-icin-bilgilendirme-rehberi-3.pdf>).

Son olarak yaşlı, yaşlanma ve ilişkili hizmet sunumlarının; yaşlı bireyin yüksek yararı göz önüne alınarak ilgili kurumlarla eş-

Yaşlılar da Para Harcar!

güdümlü bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Sosyal hayatın, yaşlılığın bir parçası olduğu unutulmadan sağlıklı ve aktif yaşlanma kavramına dikkat çekmek gerekecektir. Aktif yaşlanmanın üç bileşeni olan "sağlık, katılım ve güvenlik" yaşlılığın her alanında önem bildirmektedir. Yaşlılıkla beraber birtakım sosyal problemler engel teşkil etse de bu durum yaşlının toplumsal ha-

yata katılımı ile bir nebze de olsa çözüme kavuşturulacaktır. Tam bir iyilik hali içerisinde olan yaşlı, diğer yaşlılara nazaran dezavantajlı konumdan çıkarak kendini gerçekleştirme noktasında hareket edecektir. Nitekim güçlü yarınlar istiyorsak; yaşlılığın her evresinde yaşlının kendisine yatırım yapması teşvik edilmelidir.

BÖLÜM 5

60+ YAŞ TÜKETİCİLERİN HARCAMA EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

60+ Yaş Tüketicilerin Harcama Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma

A Study on the Spending Trends of 60+ Age Consumers

BÖLÜM HAKKINDA

Literatür taramasının ardından uygulama bölümünde yaşlı ve yaşlılık kavramları pazarlamanın tüketici satın alma davranış boyutları ile ölçülmüştür. Örneklem kütesinde yer alan 65+ yaş üzeri katılımcıların; sosyo demografik bilgileri ve harcama eğilimlerine yönelik çeşitli sorular sorulmuştur. Sorulan soruların analizleri yapılarak grafik ve tablolarla yorumlanmıştır. Yaşlı satın alma davranışlarını analiz ettiğimiz uygulama bölümü aşağıda yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: 65 yaş ve üzeri yaşlı tüketiciler, Satın alma davranışları, Harcama eğilimleri, Pazarlama.

ABOUT the CHAPTER

Following the literature review, the concepts of elderly and old age were measured with the consumer purchasing behavior dimensions of marketing in the application section. Various questions were asked about the sociodemographic information and spending tendencies of the participants aged 65+ in the sample mass. The questions asked were analyzed and interpreted with graphs and tables. The application section where we analyze elderly purchasing behaviors is given below.

Keywords: Consumers aged 65 and over, Purchasing behavior, Spending tendencies, Marketing.

Araştırma Tasarımı

Yaşlılar da Para Harcar! kitabımızda asıl amaç yaşlı tüketici grubunun satın alma davranışlarını mercek altına alarak, onların ilerlemiş yaşlarındaki tüketim davranışlarını gözlemlemektir. Özellikle pandemi sürecinden çok etkilenen yaşlılar ve çocuklarda satın alma davranışları pazarlama uzmanları için de ayrı bir önem ve ilgi alanı olmuştur. Bu kitabımızda da yaşlı tüketici grubunun satın alma davranışlarını ölçmek için literatürdeki kaynaklar taranmış olup, uzman kişilerle görüşmeler yapılmış ve en son olarak da bir anket çalışması ile yaşlı tüketicilerin davranışları araştırılmıştır.

Araştırmada *karma yöntem deseni* (mixed method design) kullanılmış olup, iki ayrı ölçme aracından yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi, *anket soru formu* (nicel) ve ikincisi, *yarı yapılandırılmış görüşme formudur* (nitel). Creswell, J.W.'e göre karma yöntem; araştırma problemini açıklığa kavuşturmak amacıyla her iki datanın da (nicel-nitel) kombinasyonunu içeren, ardından ilgili veri setini entegre ederek sonuçlar ortaya koyduğu, çeşitli disiplinlerde tercih edilen bir araştırma yaklaşımıdır (çev. Sözbilir, 2021). Bahsedilen veri toplama araçları detaylandırılacaktır. Bu desende çoklu veri edinmek aracılığıyla araştırma sorusu daha sağlıklı tartışılırken aynı zamanda ayrıntılı şekilde sunulmaktadır. Burada önemli olan nokta ise her iki yaklaşımın (nitel-nicel) holistik biçimde ele alınmasıdır (Alkan vd., 2019). Baki ve Gökçek (2012) karma araştırma tipolojileri konusuna değinmişlerdir. Buna göre kitabımızda ele alınan yaklaşım da *tamamen karma eşzamanlı baskın statülü tasarımdır* (Fully mixed concurrent dominant status design). Bu tasarım ise nicel-nitel süreçlerin araştırmanın mono veya çoklu ögesinde ya da bu ögeler içerisinde -amaç, veri toplama araçları, veri analizi ve yorumlanmasını- içeren karma bir tipolojidir. Buradaki kilit nokta ise uygulama yapılan yöntemlerden birisine daha çok önem verilmesidir. Buradan hareketle bizim de uygulamamız daha çok nicel yöntem üzerine kuruludur.

Araştırmada, 60 yaş ve üzeri tüketicilerin satın alma davranışları ve tutumlarına ilişkin tüketici davranışları hakkında genel bir kanı oluşturabilmesi amaçlanmıştır. Nicel araştırma

yöntemlerinden olan anket yöntemi tercih edilmiştir. Literatürdeki değişkenlerden ve ilgili kaynaklardan hazırlanan anket formu yaşlıların alışveriş davranışlarını ölçmek için hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Örnekleme kütlesi salt İstanbul ili olmaksızın çevre illeri de kapsamıştır. Bu bakımdan İstanbul ve çevre illerde ikamet eden, cinsiyet bakımından fark etmeksizin yaşı 60 ve üzeri olan toplam 367 kişi ankete dahil edilmiştir. Eksik/hatalı cevaplamalar nedeniyle ankete katılan toplam 378 kişiden 367 kişi örnekleme alınmıştır. Örnekleme kütlesinde bulunan katılımcılara ulaşmak için Mayıs 2022-Şubat 2023 tarihleri aralığında huzurevleri, yaşlı dinlenme tesisleri, emekliler lokali ve park/bahçelere gidilerek yaşlılarla yüz yüze veya online olarak anket yapılmıştır. Uygulanan anket yöntemi ile hem yüz yüze hem de ulaşamadığımız kısımlarda Google Forms (Google Formlar) aracılığıyla internet üzerinden erişilmiştir. Mobilden yapılan anket formu Uygun (kolayda örnekleme) yöntemi seçilerek 60+ yaş ve üzeri yaşlı tüketicilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Buradaki önemli nokta ise özellikle yüz yüze anket uygulanan kişilerde yaşları gereği zihnen yorulmaları ve dolayısıyla ankete karşı önyargılı bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Hatta gözlemlerimiz sonucunda güvenilirlik açısından çekimser yaklaştıkları da bir başka bulgudur. Anketi yapmak istememeleri ve ikna süreçleri sonucunda uzun bir veri toplama sürecinden geçilmiştir. Dolandırıldıklarını veya kişisel verileri konusunda fazla endişeli olmaları ileri yaştaki yaşlı gruplarında daha sık gözlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS 26.0 paket programı ile analize tabi tutulmuş ve frekans, çapraz tablo, faktör ve güvenilirlik analizleri ile veriler analiz edilip raporlanmıştır.

Veri toplama yöntemi olarak anket çalışmasında başlıca ilgili literatür taranmış olup, araştırma amacına yönelik anket soru formu oluşturulmuştur. Buna göre ankette kullanılan sorular için şu kaynaklara başvurulmuştur: alışveriş davranışları sorularının belirlenmesinde; Gümüş (2020) "*Pazarlamanın Yükselen Gözdesi: Yaşlı Tüketiciler*" kitabı ilham verici olmuştur. Sproles ve Kendall (1986) tarafından geliştirilen ve güvenilirlik-geçerliliği Dursun vd. (2013) tarafından gerçekleştirilen bir başka çalışma da anket soru formunun hazırlanmasına katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra anketteki diğer bölüm soruları için de Marangoz (2006); Köroğlu (2014); Ersoy vd. (2010); Yıldırım ve Yurttaş (2020) ve Topçu (2018) kaynaklardan yararlanılarak anket soru formu oluşturulmuştur.

Anket formu ve araştırma kitabımızda yaşlı tüketicilerin satın alma davranışlarını sağlıklı analiz edebilmek açısından çeşitli uzmanlardan görüşler alınmıştır. Bu kişilerin başında kitap yazarı *Kahraman Eroğlu'nun* 20 senelik bir huzurevi geçmişi bulunmaktadır. İstanbul'daki çeşitli huzurevlerinde uzman-idareci olarak çalışan Eroğlu, yaşlıların biyo-psiko-sosyal durumlarını iyi bilmektedir. Bunun yanı sıra İstanbul'un köklü huzurevleri arasında gösterilen Özel Asude Huzurevi ve Yaşlı Bakım Merkezi'nin kurucusu *Fikret Bayrak* ile huzurevinde kalan yaşlılar özelinde ve genel olarak yaşlılık, satın alma parametreleri konusunda (nitel) yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Uzun yıllar huzurevi deneyimi olan sosyal hizmet uzmanları *Berrin Berik*, *Ayfer Gökşen* ve *Defne Özal* adlı kişilerle de yaşlılar hakkında görüşmeler yapılmış, anket formları inceletilmiştir. Pazarlama bölümünde de marka uzmanı *Efe Cıvın'dan* yaşlı dostu markalarla ilgili görüş alınmıştır.

Tüketici satın alma davranışları soruları hazırlanırken, Sproles ve Kendall (1986)'dan yararlanılmıştır. Yazarlar tüketici karar verme stillerini belirlemek için 40 maddelik "*Tüketici Tarzları Envanterini*"

geliştirmişlerdir. Bu envanterde tüketici karar verme tarzı, tüketicinin seçim yapma yaklaşımını betimleyen bilişsel ve duyuşsal özelliklere sahip (kalite, moda bilinci vs.) pek çok zihinsel ve davranışsal tanımlamalarda bulunmuşlardır (Gümüş, 2020). Yaşlı tüketicilerin karar verme sürecinde ulaşılabilirlik (erişilebilirlik), memnuniyet, kalite, hizmet, müşteri ilişki yönetimi, samimiyet, güven gibi pek çok özelliklere önem verdiği literatürde okunmuştur. Buradan hareketle araştırmamızdaki anket soruları bu bilgiler ışığında hazırlanmıştır.

Ayrıca yaşlı tüketicilerin satın alma davranışlarına yönelik benzer sorular biz araştırmacılar tarafından çeşitlendirilerek anket sorularına eklenmiştir. İstanbul'da ikamet eden ve 60 yaş üzeri yaşlıların hayat tarzları, yaşam koşullarının zorlukları, hastane-yaşlı bakım merkezleri gibi yaşlıları ilgilendiren pek çok diğer zorluklarda uzman kişilerce görüşülmüş ve biz araştırmacılar tarafından istişare edilerek konulmuştur.

Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde nicel veri toplama aracı olarak anket soru formuna ilişkin araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

Yaşlı tüketicilerin satın alma davranışları ve tutumlarına yönelik olarak geliştirilen hipotezler şöyledir:

- Katılımcının cinsiyeti ile aylık geliri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının çalışma durumu ile aylık geliri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının aylık geliri ile alışveriş sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının aylık geliri ile satın aldığı mağazalar arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının cinsiyeti ile ürün harcama grupları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının cinsiyeti ile ürün kriterleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının cinsiyeti ve alışveriş zamanı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- Katılımcının cinsiyeti ile serbest zaman değerlendirme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çapraz tabloda; salt kategorik ya da dereceli ölçüm düzeyleri seçilerek, iki değişken arasında bir ilişkinin olup-olmadığı, şayet bir ilişki tespit edilirse bu ilişkinin güçlü, orta ya da zayıf olup-olmadığını saptamak maksadıyla tercih edilmektedir (Özbay, 2008). Bizim burada amaçladığımız nokta ise bir değişkenin diğer bir değişken üzerindeki etkisini ortaya koymaktır.

Yukarıdaki hipotezler Crosstab (çapraz tablo) aracılığıyla test edilmiştir. Ki kare test sonuçları aşağıdaki gibidir:

- Ki kare değerinin (8,268) istatistiksel anlamlılığı .408 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin üstündedir. Yani cinsiyet ile aylık gelir arasında *anlamlı bir ilişki yoktur*.
- Ki kare değerinin (111,914) istatistiksel anlamlılığı .001 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani çalışma durumu ile aylık gelir arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Ki kare değerinin (49,011) istatistiksel anlamlılığı .028 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani aylık gelir ile alışveriş sıklığı arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Bu hipotezde katılımcının aylık geliri ile satın aldığı mağazalar (AVM ve e-ticaret) arasında *anlamlı bir ilişkinin varlığın-*

Yaşlılar da Para Harcar!

dan söz edebiliriz. Bunun yanı sıra bakkal/yakın marketler; mahalle esnafları, semt pazarları ve AVM dışı mağazalar arasında *anlamlı bir ilişki bulunmamıştır* (.050).

- Ki kare değerinin (36,080) istatistiksel anlamlılığı .001 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani aylık gelir ile satın aldığı mağazalar (AVM) arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Ki kare değerinin (18,292) istatistiksel anlamlılığı .019 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani aylık gelir ile satın aldığı mağazalar (E-ticaret) arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Bu hipotezde katılımcının cinsiyeti ile ürün harcama grupları (yakıt) arasında *anlamlı bir ilişkinin varlığından* söz edebiliriz. Bunun yanı sıra ev kirası; aidat-fatura; gıda; giyim; medikal; dayanıklı tüketim malları; sosyal; tatil-seyahat ve hediyelek eşya arasında *anlamlı bir ilişki bulunmamıştır* (.050).
- Ki kare değerinin (12,515) istatistiksel anlamlılığı .001 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani cinsiyet ile ürün harcama grupları (yakıt) arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Bu hipotezde katılımcının cinsiyeti ile ürün kriterleri (eş-dost tavsiyesi ve danışma-servis hizmetleri) arasında *anlamlı bir ilişkinin varlığından* söz edebiliriz. Bunun yanı sıra fiyatının uygunluğu; kullanılabilirlik; reklam faaliyetleri, kaliteli oluşu, güvenilirlik, garanti belgesi ve taşınabilirlik arasında *anlamlı bir ilişki bulunmamıştır* (.050).
- Ki kare değerinin (4,420) istatistiksel anlamlılığı .036 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani cinsiyet ile ürün kriterleri (eş-dost tavsiyesi) arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Ki kare değerinin (10,449) istatistiksel anlamlılığı .001 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani cinsiyet ile ürün kriterleri (danışma-servis hizmetleri) arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Ki kare değerinin (7,496) istatistiksel anlamlılığı .024 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani cinsiyet ile alışveriş zamanı arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.
- Bu hipotezde katılımcının cinsiyeti ile serbest zaman değerlendirme (ibadet-dua) arasında *anlamlı bir ilişkinin varlığından* söz edebiliriz. Bunun yanı sıra tv/telefon; kitap/gazete; komşu ziyaretleri, aile üyeleri, alışveriş ve hobi arasında *anlamlı bir ilişki bulunmamıştır* (.050).
- Ki kare değerinin (5,199) istatistiksel anlamlılığı .023 olup, (.050) anlamlılık düzeyinin altındadır. Yani cinsiyet ile serbest zaman değerlendirme (ibadet-dua) arasında *anlamlı bir ilişki vardır*.

Çapraz tablo (Ki kare) analizinin yanı sıra (Tablo 4'te) son iki yılın asgari ücret-en düşük emekli maaşları (4A) yer alırken; (Tablo 5'te) aylık gelir bilgisi bulunmaktadır.

Tablo 4.

Son 2 Yılın Asgari Ücret ve En Düşük Emekli Maaşları (4A)

Yıllara göre	Asgari Ücret (TL)	En Düşük Emekli Maaşı (TL) - (4A)
2023-I	8.507	5.871
2022-II	5.500	4.516
2022-I	4.253	3.166

Not. Tablo 4 <https://tr.euronews.com/> adresinden erişilmiştir.

Araştırmaya katılanların gelir seviyelerine baktığımızda ise %20,2'lik bir kesimin aylık gelirinin 7.501-8.500 TL bandında olduğunu görmekteyiz. Bu anket çalışmasını yaptığımız 2022-2023 dönemlerindeki asgari ücret ve emekli maaşları (Tablo 4'te) yer almaktadır. (Tablo 4'teki) en düşük emekli maaşından fazla olmasını bu araştırmaya katılan yaşlı tüketicilerin

lerin eğitim ve sosyo-ekonomik seviyelerinin yüksek olması ile açıklayabiliriz. Aynı zamanda aylık gelirinizi yeterli buluyor musunuz sorusuna 283 kişi aylık gelirimizi yeterli bulmuyorum şeklinde cevap vermiştir.

Tablo 5.

Aylık Gelir (Asgari Ücret Altı ve Üstü)

Aylık Gelir	n	%
Asgari ücret ve altı	150	40,9
Asgari üstü	217	59,1

Aylık gelir dağılımları incelendiğinde (Tablo 5), asgari ücret ve altı 150 kişi (%40,9) iken asgari üstü 217 kişidir (%59,1). Buna göre katılımcıların, büyük çoğunluğunun asgari üstü aldığı söylenebilir.

Yaşlı tüketicilerin sosyo-demografik niteliklerine ilişkin frekans analizi çıktıları (Tablo 6'da) yer almıştır.

Tablo 6.

Katılımcılara Dair Sosyo-Demografik Nitelikler

Sosyo-demografik Nitelikler	n	%	
Cinsiyet	Erkek	132 36,0	
	Kadın	235 64,0	
Öğrenim Durumu	Okur-yazar değil	15 4,1	
	İlkokul	64 17,4	
	Ortaöğrenim	67 18,3	
	Yükseköğrenim	221 60,2	
Aylık Gelir	2.499 TL ve altı	9 2,5	
	2.500-3.500 TL	39 10,6	
	3.501-4.500 TL	33 9,0	
	4.501-5.500 TL	69 18,8	
	5.501-6.500 TL	46 12,5	
	6.501-7.500 TL	40 10,9	
	7.501-8.500 TL	74 20,2	
	8.501-9.500 TL	14 3,8	
	9.501 TL ve üzeri	43 11,7	
Gelir Algısı	Yeterli buluyorum	60 16,3	
	Fikrim yok	24 6,5	
	Yeterli bulmuyorum	283 77,1	
Medeni Durum	Bekar	24 6,5	
	Boşanmış	22 6,0	
	Dul	69 18,8	
	Evli	252 68,7	
	Meslek	Öğretmen	101 27,5
		Memur	77 21,0
Ev Kadını		51 13,9	
Serbest Meslek		38 10,4	
İşçi		38 10,4	
Sağlık Çalışanı		29 7,9	
Esnaf-Sanayici		15 4,1	
Çiftçi		9 2,5	
Diğer	9 2,5		

Tablo 6.

Katılımcılara Dair Sosyo-Demografik Nitelikler (devamı)

Sosyo-demografik Nitelikler		n	%
Çalışma Durumu	Emekli değilim-Çalışmıyorum	5	1,4
	Emekliyim-Çalışmıyorum	242	65,9
	Emekliyim-Tekrar Çalışıyorum	45	12,3
	Hâlen Çalışıyorum	41	11,2
	Hiç Çalışmadım	34	9,3
Sosyal Güvence	SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu)	353	96,2
	GSS (Genel Sağlık Sigortası)	1	,3
	Sosyal güvencem yok	13	3,5
Yaşadığı Yer	Eşim/ailemle	289	78,7
	Huzurevi	3	,8
	Yalnız	68	18,5
	Diğer	2	,5
Konut Sahipliği	Kendi evim	317	86,4
	Kira	49	13,4
Kronik Hastalık	Evet	219	59,7
	Hayır	147	40,1
Hastane Tercihi	Devlet Hastaneleri	225	61,3
	Özel Hastaneler	80	21,8
	Tıp Fakülteleri	61	16,6
	Diğer	4	1,1
	Spor-Sağlıklı Yaşam Disiplini	Evet	172
	Hayır	195	53,1
Yaş Aralığı	1,98±1,028		
	60-64:	141	[%38,42]
	65-69:	139	[%37,87]
	70-74:	54	[%14,71]
	75-79:	21	[%5,72]
	80+:	12	[%3,27]
Çocuk Sayısı	2**	0-12&	
Torun Sayısı	2**	0-39&	

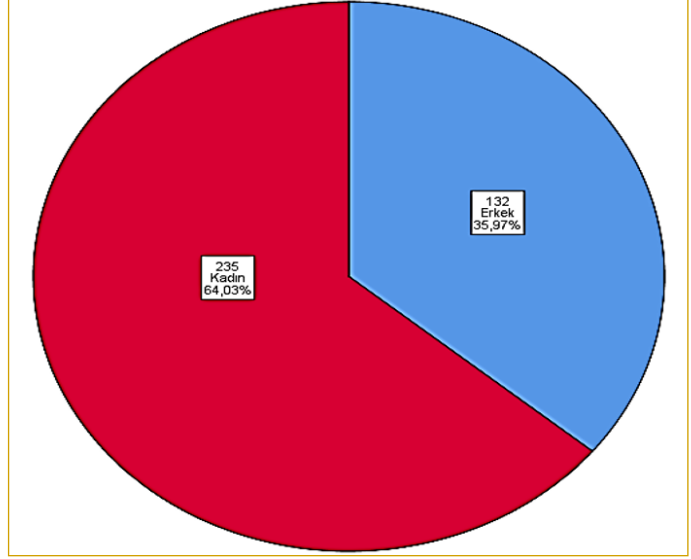
Bu bilgiler ışığında; (Tablo 6)'ya ilişkin cinsiyet (Grafik 11), yaş aralığı (Grafik 12), aylık gelir (Grafik 13), meslek (Grafik 14) ve faal çalışma durumuna (Grafik 15) verilen cevaplar grafikleştirilmiştir. Bununla beraber (Tablo 6)'da yer alan öğrenim durumu, gelir algısı, medeni durum, çocuk-torun sayısı, sosyal güvence, yaşadığı yer (ikamet-gâh), konut bilgisi, kronik hastalık, hastane tercihi ve yaşam disiplinine verilen cevaplar grafikleştirilmemiş olup, detaylandırılmıştır.

Cinsiyet dağılımları (Grafik 11) incelendiğinde, 132'si (%36,0) erkek; 235'i (%64,0) kadın olmak üzere toplam 367 kişidir.

Yaş aralığı dağılımları (Grafik 12) incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğu 60-64 (141 kişi) ve 65-69 (139 kişi) olarak iki grupta yoğunlaşmaktadır. Daha sonra 70-74 (54 kişi); 75-79 (21 kişi) ve 80+ (12 kişi) ile yaş aralıkları devam etmektedir. Ayrıca katılımcıların yaş ortalamaları 1,98 (±1,028 standart sapma) olarak bulunmuştur. Dolayısıyla genç-orta yaş skalasında bir ağırlık söz konusudur.

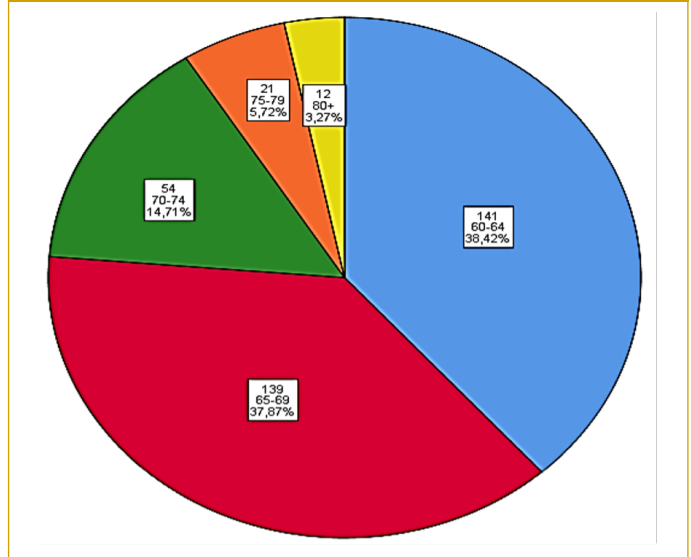
Grafik 11

Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Grafik 12

Katılımcıların Yaş Aralığı Dağılımları

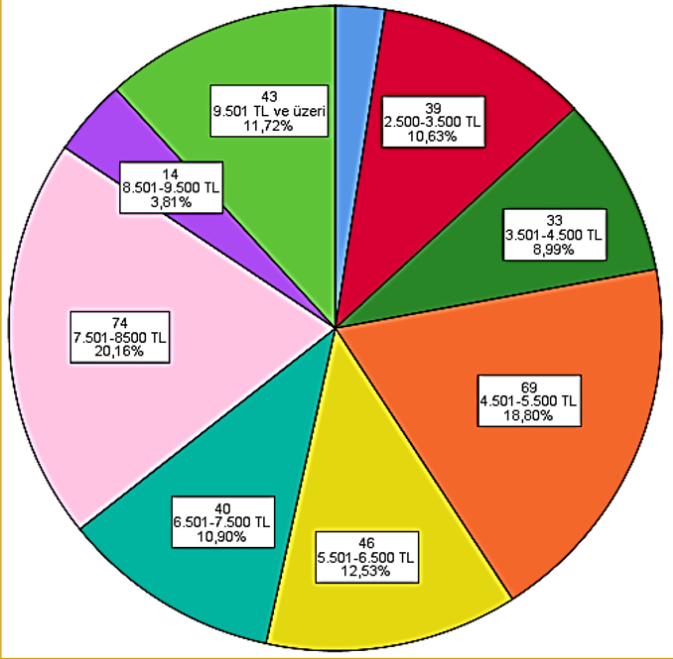

Öğrenim dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, okuma-yazması olmayan (15 kişinin) azınlık grubu oluşturduğu, daha sonra (64 kişinin) ilköğretim, (67 kişinin) ortaöğretim ve (221 kişinin) yükseköğretim olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla katılımcılar genellikle yüksek öğrenimli (en az bir üniversite bitirmiş) kişiler olup, okuma-yazma oranının çok düşük olduğu gözle çarpılmaktadır.

Aylık gelir dağılımları (Grafik 13) incelendiğinde, (74 kişinin) 7.501-8500 TL; (69 kişinin) 4.501-5.500 TL; (46 kişinin) 5.501-6.500 TL; (43 kişinin) 9.500 ve üzeri; (40 kişinin) 6.501-7.500 TL; (39 kişinin) 2.500-3.500 TL; (33 kişinin) 3.501-4.500 TL; (14 kişinin) 8.501-9.500 TL ve (9 kişinin) 2.499 TL ve altı olduğu bilgisi alınmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların büyük bir çoğunluğunun asgari ücret ve altında bir tutar aldığı kanısı yanlış bir tabir olmayacaktır. Dolayısıyla 60+ yaş üzeri bireylerin kazanç sağlayıcı bir meslekte çalışmadığı ancak yeteri kadar kendilerini idam ettirdikleri söylenebilir.

Grafik 13

Katılımcıların Aylık Gelir Dağılımları

Buradan hareketle asgari ücret ve altı (%40,9 ile 150 kişi) ve asgari ücret üstü (%59,1 ile 217 kişi) mevcuttur. Buna göre katılımcıların 5.500 ve üzeri aldığı söylenebilir. Anket çalışmasını yürüttüğümüz süre zarfında asgari 5.500 iken 8.500'e çıktığı görülmüştür. Ancak katılımcılar genel olarak 5.500 iken ankete destek sağlamışlardır.

Gelir algısı dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, yeterli bulmuyorum (283); yeterli buluyorum (60) ve fikir belirtmeyen (24) kişidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde 60+ yaş üzeri katılımcıların büyük bir kısmının dar/kısıtlı gelire sahip olduğu söylenebilir.

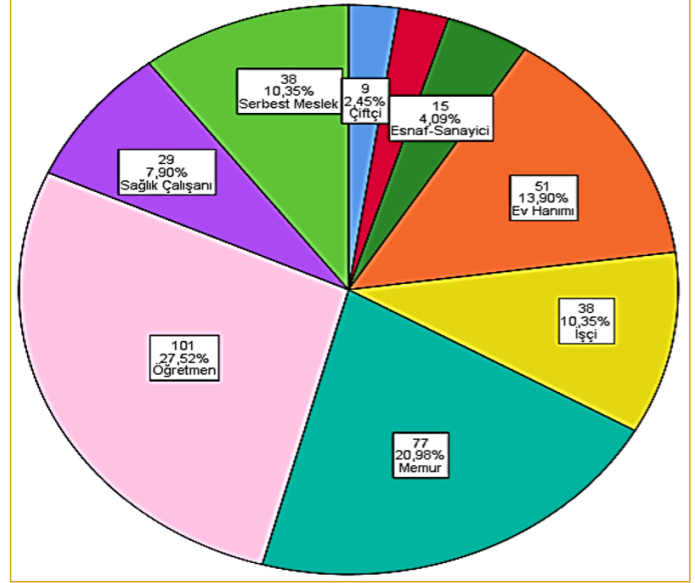
Medeni durum dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, büyük bir kısmının (252 kişi) ile evli olduğu; ardından (69 kişinin) dul; bunları takriben (24 kişinin) bekar ve (22 kişinin) evliliği sonlandırdığı görülmüştür. Buradan yola çıkarak 60+ yaş üzeri katılımcıların evliliği tercih edip, aynı zamanda sürdürdüğünü ve azınlık olarak bekar yaşadıkları söylenebilir.

Çocuk dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, (2 çocuklu) 184 kişi; (1 çocuklu) 67 kişi; (3 çocuklu) 50 kişi; (çocuğu olmayan) 16 kişi ve (4 çocuklu) 15 kişi ilk beş sırada yer almaktadır. Dolayısıyla katılımcıların büyük bir çoğunluğu 0-4 arası çocuk sahibidir. Torun dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde ise, (torunu olmayan) 92 kişi; (1 torunlu) 76 kişi; (2 torunlu) 57 kişi; (3 torunlu) 31 kişi; (4 torunlu) 26 kişi ve (5 torunlu) 19 kişi ilk beş sıradadır. Nitekim bu da 60+ yaş üzeri katılımcıların, ya genç-orta yaşlı çocuk/çocukları olduğu ya da bu kişilerin çoğunluğunun çocuk yapmayı tercih etmediği söylenebilir. Çocuk sayısı; minimum 0, maksimum 12 olduğu saptanmıştır. Torun sayısında ise minimum değer 0'ı görürken maksimum değer 39'u göstermektedir. Her ikisinin de ortanca değeri 2 olarak bulunmuştur.

Meslek dağılımları (Grafik 14) incelendiğinde, (101 kişinin) öğretmen; (77 kişinin) memur; (51 kişinin) ev kadını; (38 kişinin) işçi/serbest meslek; (29 kişinin) sağlık çalışanı; (15 kişinin) esnaf-sa-

Grafik 14

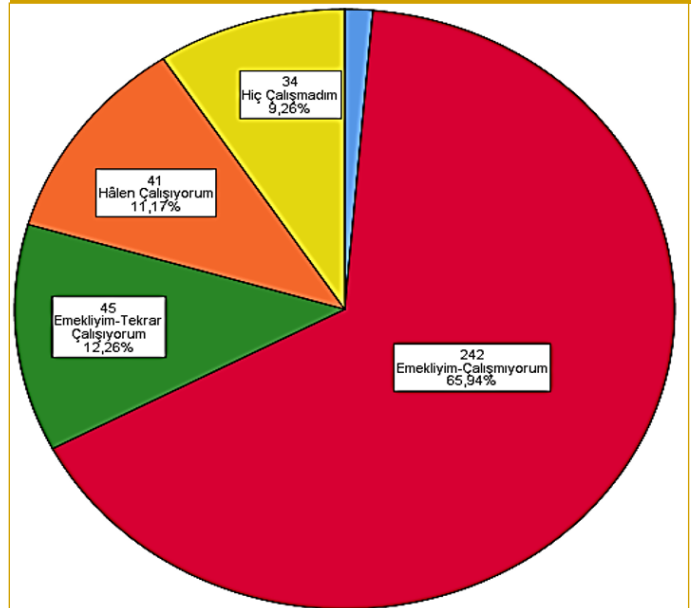
Katılımcıların Meslek Dağılımları

naıyıcı ve (9 kişinin) çiftçi/diğerleri olduğu bildirilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların ekseriyetle emeklilik öncesi/halen öğretmenlik mesleğini icra ettiği, en az ise çiftçi ve diğer meslek mensuplarının oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların öğrenimleri ile meslekleri arasında bir paralellik söz konusudur.

Grafik 15

Katılımcıların Faal Çalışma Dağılımları

Faal çalışma dağılımları (Grafik 15) incelendiğinde, (242 kişi) emekli-çalışmayan; (45 kişi) emekli-tekrar çalışan; (41 kişi) halen çalışan; (34 kişi) hiç çalışmayan ve (5 kişi) ne emekli-ne de çalışan kimselerdir. Bu bakımdan 60+ yaş üzeri bireyler örneklem seçimimizde olduğu için sonuçların bu şekilde karşımıza çıkması olasıdır. Diğer bir önemli nokta ise hiç çalışmayan ve ne emekli ne de çalışanlar, ekseriyetle ev kadını veya (cinsiyet belirtmeksizin) işi olmayan kimselerdir.

Sosyal güvence dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, -SSK, BAĞ-KUR ve Emekli Sandığı- tek bir çatı altında toplandığından dolayı SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) kapsamında değerlendirilmiştir. Buradan hareketle 353 kişinin (SGK'ya kayıtlı olduğu); diğer bir kişinin GSS (Genel Sağlık Sigortasından yararlandığı) ve 13 kişinin de sosyal güvencesinin olmadığı belirlenmiştir. Nitekim öncelikli olarak sağlık ve diğer haklardan güvencesi bulunmayan 13 kişinin kayıt dışı işlerde rol aldığını saptamak yanlış olmayacaktır. Bu da durumun önemini bir kez daha bizlere göstermektedir.

Yaşadığı yer (Tablo 6) incelendiğinde, eşi/ailesi ile ikamet eden (289 kişi); yalnız olan (68 kişi); yatılı bakım kuruluşları arasında yer alan huzurevi (3 kişi) ve diğer olarak gösterilen (lojman, bakıcı ile kalan) 2 kişidir. Buradan yola çıkarak genellikle 60+ yaş üzeri katılımcıların aile/eş ile yaşadığı görülmektedir; ancak yalnız yaşamını sürdürenler de azımsanmayacak derecededir. Bunun yanı sıra huzurevleri de çağımızın bir gerçeği ve artan talepler doğrultusunda karşımıza çıkmaktadır.

Konut dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, konut sahibi olan (317 kişi) ve henüz olamayan/olmayan (49 kişidir). Bu doğrultuda yaşam koşullarının eskiye nazaran daha da zor bir hal alması, belli bir yaşta olmaları, öncesinde/halen kazanç sağlayıcı bir işte çalışmaları, miras vb. kaynaklar neticesinde en az bir konuta sahip oldukları çoğunlukla görülmüştür. Yine de kirada oturan kişiler bakımından bu durum tam tersini göstermektedir.

Kronik hastalık (Tablo 6) dağılımları incelendiğinde, kronik hastalıklı (219 kişi); bu ve benzeri hastalıkların dışında kalan sağlıklı olarak nitelendirilebilen (147 kişidir.) Kronik hastalığı çeşitlendirecek olursak; (diyabet, hipertansiyon, kardiyovasküler, KOAH, kanser vb.) Dolayısıyla katılımcıların, yarısından fazlasının en az bir kronik hastalığı olduğu söylenebilir. Burada aktif olarak kişinin yaşam biçimi, genetik faktörler vs. rol oynamaktadır. Ancak 60+ yaş üzeri olsalar bile sağlıklı kişiler de azımsanmayacak oradadır.

Hastane dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, devlet hastaneleri (225 kişi); özel hastaneler (80 kişi) ve tıp fakülteleri (61 kişidir.) Bunun nedenlerini ise bu şekilde sıralayabiliriz: Ücretsiz veya az bir ücretle sağlık hakkından yararlanma, özel hastanelerin diğerlerine nazaran pahalı oluşu, bazı tıp fakültelerinin devlete bağlı bazılarının ise özel olması olarak yorumlanabilir.

Spor-sağlıklı yaşam dağılımları (Tablo 6) incelendiğinde, evet (172 kişi) ve hayır (195 kişidir.) Bu bakımdan katılımcıların, yarısından fazlasının spor ve sağlıklı yaşam disiplinine sahip olmadığı gözlemlenmektedir. Ancak bu disiplini yaşamına entegre eden ve etmeyen/edemeyen kişiler arasında kısmi bir fark söz konusudur.

Yaşlı tüketicilerin alışveriş davranışları konusundaki frekans analizi çıktıları (Tablo 7'de) yer almıştır.

Tablo 7.
Katılımcılara Dair Alışveriş Davranışları

Alışveriş Davranışları		n	%
Serbest Zaman	TV/telefon	246	67,0
	Kitap-gazete	198	54,0
	Komşu ziyaretleri	57	15,5
	Aile üyeleri	191	52,0
	İbadet-dua	67	18,3
	Alışveriş	94	25,6
	Hobi	173	47,1

Tablo 7.
Katılımcılara Dair Alışveriş Davranışları (devamı)

Alışveriş Davranışları		n	%
Alışveriş Partneri	Yalnız	169	46,0
	Eş	133	36,2
	Çocuk/Torun	48	13,1
	Aile dostları	14	3,8
	Bakıcı	1	,3
Diğer		2	,5
Alışveriş Zamanı	Bazen hafta sonu bazen hafta içi	211	57,5
	Hafta içi (Pazartesi-Cuma)	115	31,3
	Hafta sonu (Cumartesi-Pazar)	41	11,2
Alışveriş Sıklığı	Her gün	33	9,0
	Haftada bir	120	32,7
	Haftada birden fazla	122	33,2
	Bir haftadan fazla aralıklarla	43	11,7
	Ayda bir ve daha fazla	49	13,4
Satış Noktası	Bakkal/Yakın Marketler	251	68,4
	Mahalle Esnafı	79	21,5
	Semt Pazarları	199	54,2
	AVM dışı Mağazalar	33	9,0
	AVM (Alışveriş Merkezleri)	73	19,9
	E-Ticaret	38	10,4
Harcama Grupları	Ev Kirası	92	25,1
	Aidat-Fatura	243	66,2
	Gıda	342	93,2
	Giyim	99	27,0
	Medikal/Sağlık	152	41,4
	Dayanıklı Tüketim Malları	22	6,0
	Sosyal (Kültür/Sanat)	42	11,4
	Tatil/Seyahat	82	22,3
	Hediyelik Eşya	13	3,5
	Yakıt	180	49,0
Kredi Kartı Kullanımı	Evet	270	73,6
	Hayır	97	26,4
Ödeme Yöntemi	Kredi kartı	208	56,7
	Peşin	136	37,1
	Taksitli	21	5,7
	Veresiye	2	,5
Referans Grupları	Hiç kimse	149	40,6
	Aile	171	46,6
	Arkadaş	52	14,2
	Komşu	21	5,7
	Reklam-Tanıtım	61	16,6
Ürün Kriterleri	Fiyatının uygunluğu	302	82,3
	Kullanışlılığı	269	73,3
	Reklam faaliyetleri	9	2,5
	Eş-dost tavsiyesi	65	17,7

Yaşlılar da Para Harcar!

Tablo 7.

Katılımcılara Dair Alışveriş Davranışları (devamı)

Alışveriş Davranışları	n	%
Kaliteli olması	255	69,5
Güvenilirlik	154	42,0
Garanti belgesi	131	35,7
Taşınabilirliği	13	3,5
Danışma-servis hizmetleri	102	27,8

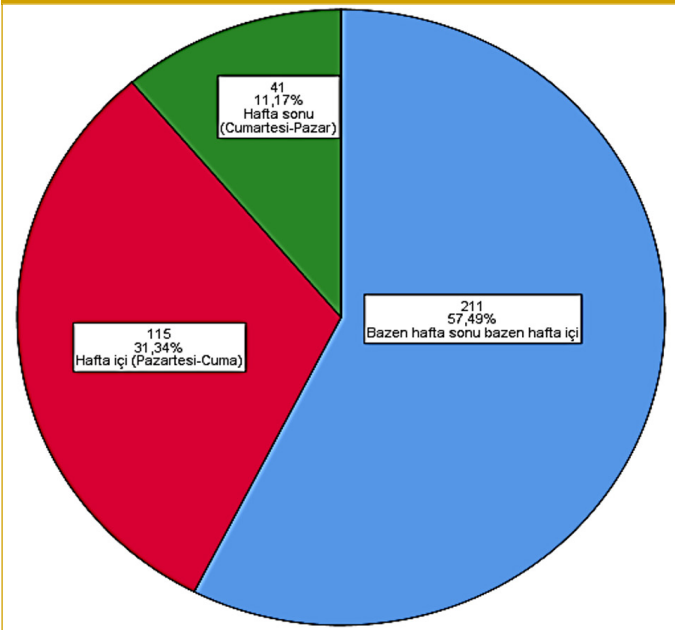
Bu bilgiler ışığında; (Tablo 7)'ye ilişkin serbest zaman, alışveriş partneri, kredi kartı kullanımı, ödeme yöntemi ve referans gruba verilen cevaplar grafikleştirilmemiş olup, detaylandırılmıştır. Bununla beraber (Tablo 7)'de yer alan alışveriş zamanı (Grafik 16), alışveriş sıklığı (Grafik 17), satış noktası (Grafik 18), harcama grupları (Grafik 19) ve satın alma tercihlerine (Grafik 20) verilen cevaplar grafikleştirilmiştir.

Serbest zaman dağılımları (Tablo 7) incelendiğinde, TV izleme/telefonla vakit geçirme (246 kişi); kitap-gazete okuma (198 kişi); aile üyeleri ile (Torun/çocuk vb.) vakit geçirme (191 kişi); hobilerle uğraşma (173 kişi); alışverişe çıkma (94 kişi); ibadet-dua etme (67 kişi) ve komşu ziyaretleri (57 kişidir.) Buna göre 60+ yaş üzeri katılımcıların, hem yenilikçi (inovatif dönüşümler) hem de geçmişe dönük (kitap-gazete gibi) serbest zaman değerlendirme alışkanlıkları olduğundan bahsedilebilir.

Alışveriş partner dağılımları (Tablo 7) incelendiğinde, yalnız (169 kişi); eşi ile (133 kişi); çocuk/torun ile (48 kişi); aile dostları ile (14 kişi); diğer (çıkamam-çıkamıyorum/2 kişi) ve bakıcı ile (1 kişidir.) Dolayısıyla 60+ yaş üzeri katılımcılar ya yalnız başına ya da eşleri ile alışverişini tercih etmektedir; geriye kalan gruplar azınlıktadır.

Grafik 16

Katılımcıların Alışveriş Zaman Dağılımları

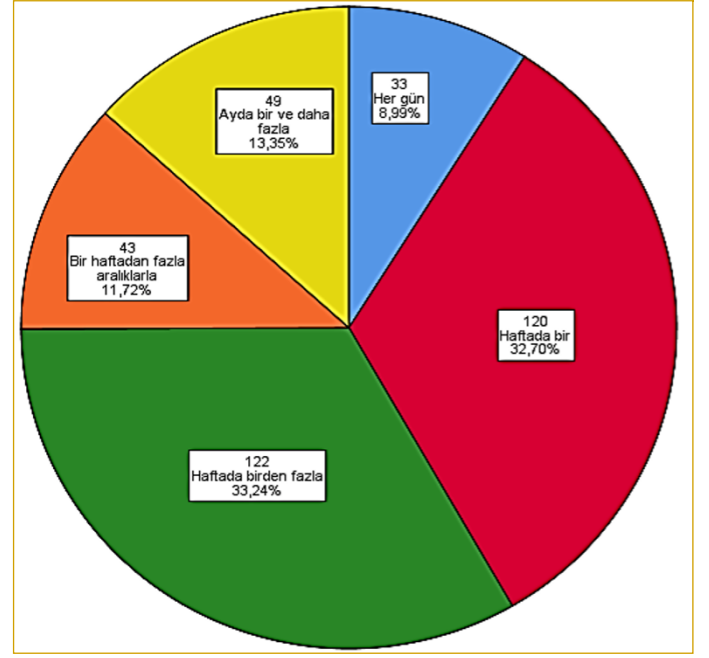

Alışveriş zaman dağılımları (Grafik 16) incelendiğinde, bazen hafta sonu bazen hafta içi (211 kişi); hafta içi (115 kişi) ve hafta sonu

(41 kişidir.) Görüldüğü üzere bazen hafta sonu bazen hafta içi en fazla seçilen gruptur. Bunun en büyük nedeni ise; e-ticaretin hayatımıza girmesi ile süregelen bir sipariş döngüsü ve dolayısıyla iki yönlü gün belirlenmesidir.

Grafik 17

Katılımcıların Alışveriş Sıklığı Dağılımları

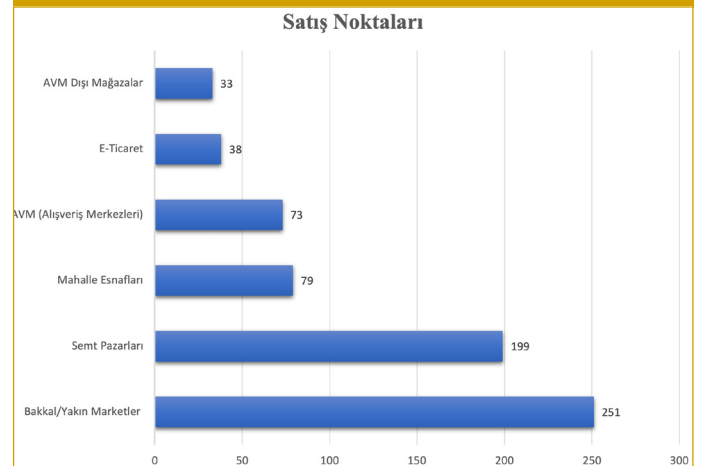

Alışveriş sıklık dağılımları (Grafik 17) incelendiğinde, haftada birden fazla (122 kişi); haftada bir (120 kişi); ayda bir ve daha fazla (49 kişi); bir haftadan fazla aralıklarla (43 kişi) ve her gün (33 kişidir.) Bu bakımdan bir tarafta alım gücü yüksek iken bir tarafta düşük olduğu saptanmıştır. Bir diğer önemli nokta ise tüketim toplumu olduğumuz gerçeğidir. Üretim esaslı olmaksızın günden güne daha da alışıla gelmiş bir tüketim varlığı söz konusudur. Açıklanan ilk iki sonuçtan sonra veriler birbirine yakın bulunmuştur ve majör bir fark gözlemlenmemiştir.

Satış noktası dağılımları (Grafik 18) incelendiğinde, bakkal/yakın marketler (251 kişi); semt pazarları (199 kişi); mahalle esnafı (79

Grafik 18

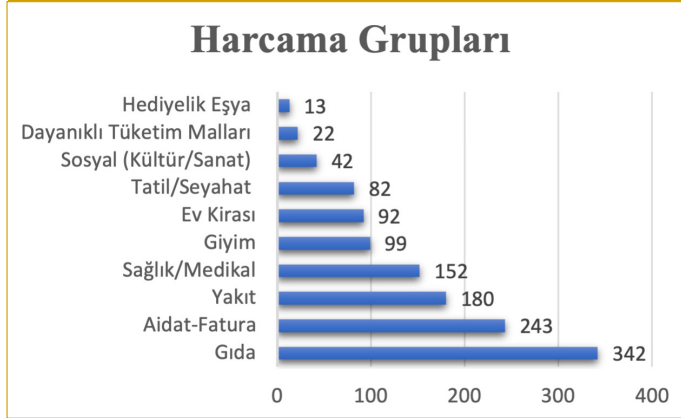
Katılımcıların Satış Noktası Dağılımları

kişi); AVM (73 kişi); e-ticaret (38 kişi) ve AVM dışı mağazalar (33 kişidir.) Buna göre artan ihtiyaçlar ve talepler doğrultusunda çok kanallı bir mağaza seçimi hakimdir. Verilen cevaplardan üzere 60+ yaş üzeri katılımcılarda yakınlık/ulaşılabilirlik son derece önemli bir unsur olur iken e-ticaret son sıralarda yerini almaktadır. İlgili yaş grupları her ne kadar telefon vb. araçlar kullansa dahi henüz e-ticaret platformları üzerinden alışveriş yapmayı tercih etmediği görülmüştür. Bir diğer önemli husus ise semt pazarlarının diğerlerine nazaran herkes tarafından kabul edilebilir (makul) bir fiyat politikasıdır. Ayrıca mahalle esnafları çevrenin doğal ekosistemi açısından önem arz etmektedir ve AVM'ler çoğaldıkça AVM dışı mağazalara gerek kalmadığı kanısının yaygınlaştığından bahsedebiliriz.

Grafik 19

Katılımcıların Harcama Grupları Dağılımları

Harcama dağılımları (Grafik 19) incelendiğinde, gıda (342 kişi); aidat-fatura (243 kişi); yakıt (180 kişi); hastane, ilaç vb. harcamalarda sağlık (152 kişi); giyim (99 kişi); ev kirası (92 kişi); tatil/seyahat (82 kişi); kültür/sanat içeren sosyal faaliyetler (42 kişi); TV, bilgisayar, buzdolabı, mobilya vb. dayanıklı tüketim malları (22 kişi) ve hediyelik eşya (13 kişidir.) Bu doğrultuda temel ihtiyaçlar, yaşanan yerin yükümlülükleri ve araç giderleri açısından en fazla harcama yapılan kalemlerin ilk beş sırada olduğu görülmüştür. Ayrıca 60+ yaş üzeri katılımcıların, tatil/seyahat ve kültür/sanat faaliyetleri bir nebze olsa süregelse de dayanıklı tüketim malları ve hediyelik eşya alımları yok denecek kadar azdır. Ek olarak dayanıklı tüketim mallarına ayrı bir parantez açmak gerekirse katılımcıların yıpranmış/eskimiş ürün gruplarını halen kullandığı, yenisini almak konusunda çekincelerin varlığı ve öncelik verilmediği söylenebilir.

Kredi kartı kullanım dağılımları (Tablo 7) incelendiğinde, evet (270 kişi) ve hayır (97 kişidir.) Buna göre büyük ölçüde kredi kartı kullanımından bahsedebiliriz. Bunun en önemli sebebi ise nakit ihtiyacı doğması ve ivedilikle kart aracılığı ile çözülmeye çalışılmasıdır.

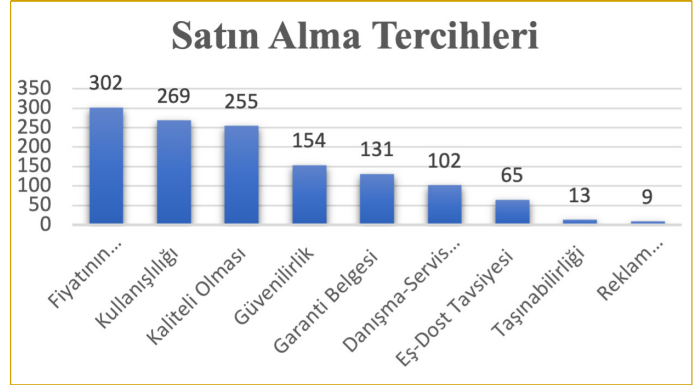
Ödeme dağılımları (Tablo 7) incelendiğinde, kredi kartı (208 kişi); peşin (136 kişi); taksitli (21 kişi) ve veresiye (2 kişidir.) Bu doğrultuda bir önceki soruya atıf yapacak olursak; evet diyen 270 kişiden 208'i ödeme yöntemi olarak öncelikli olarak kredi kartını kullanmaktadır. Ayrıca çağın dönüşümü ile veresiye ve taksitli ödeme yöntemleri yerini kredi kartına bırakmakta; ancak peşin ödeme yöntemi de azımsanmayacak derecededir.

Mal/hizmet satın alırken referans grup olarak (Tablo 7); aile (171 kişi); hiç kimse (149 kişi); reklam-tanıtım (61 kişi); arkadaş (52 kişi) ve komşu

(21 kişidir.) Buna göre mal/hizmet satın almada 60+ yaş üzeri katılımcıların, ailelerine danıştığı veya hiç/herhangi bir kimseye danışmadan kendi başına seçim yaptığı görülmüştür. Ayrıca sosyal çevreye nazaran reklam-tanıtım faaliyetlerinin önemi az da olsa vurgulanmıştır.

Grafik 20

Katılımcıların Satın Alma (Ürün Kriter) Dağılımları

Ürün kriter dağılımları (Grafik 20) incelendiğinde, fiyatın uygunluğu (302 kişi); kullanılabilirliği (269 kişi); kaliteli olması (255 kişi); güvenilirlik (154 kişi); garanti belgesi (131 kişi); danışma-servis hizmetleri (102 kişi); eş-dost tavsiyesi (65 kişi); taşınabilirliği (13 kişi) ve reklam faaliyetleri (9 kişidir.) Buna göre 60+ yaş üzeri katılımcıların değerlendirme kriterleri incelendiğinde, öncelikle fiyat (nicelik) uygunluğu; daha sonra kullanılabilirlik (nitelik) ve kalite (sınıf) biçimi gelmektedir. Bunları takriben güvenilirlik, garanti belgesi ve danışma-servis hizmetleri oluşu katılımcıları cezbeden kriterler arasındadır. Eş-dost tavsiyesi, taşınabilirlik ve reklam faaliyetleri son sırada olup, katılımcıları en az cezbeden kriterlerdir. Bu noktada mal/hizmetin bir yandan makul bir fiyatla satışa sunulması bir yandan da işlevsel ve sınıfsal kalitesi katılımcılar tarafından beklenmektedir; ancak bu fiyat/performans dediğimiz ürünlerde geçerli olup, tüm ürünleri kapsamamaktadır. Buradan yola çıkarak kapsayıcı bir üretim anlayışı ile herkes tarafından erişilebilen ürünler tasarlamak pazar açısından da olumlu katkılar sağlayacaktır.

Faktör Analizi

Faktör analizi, tüketici eğilimleri, tüketici tercihleri, tüketici davranışları gibi çeşitli pazarlama sorunlarıyla ilgili çok sayıda değişken üzerinde araştırma yapılarak, ürün veya hizmet markasıyla ilgili satın alma davranışlarını etkileyen temel faktörleri ortaya koymaya çalışır (Tekin, 2014). Faktör analizi sosyal bilimlerde ölçümün kalitesini ve geçerliliğini ortaya koymak için kullanılan en önemli analizlerdendir (Yaşlıoğlu, 2017). Davranış bilimlerinde duyuşsal bir özelliği, kişilik ve gelişim gibi pek çok özellikleri ölçmek amacıyla geliştirilen araçların yapı geçerliği olarak bilinen faktör analizinin (Büyüköztürk, 2002) asıl amacı değişkenler arasında boyut indirgemesidir (Yaşlıoğlu, 2017).

Tablo 8.

KMO ve Bartlett's Test İstatistikleri

Kaiser-Meyer-Olkin		0,750
Bartlett's Test	Ki-Kare Değeri (x ²)	1751,252
	Serbestlik Derecesi (df)	190
	Anlamlılık Düzeyi (Sig)	0,000

Yaşlılar da Para Harcar!

Literatürden elde edilerek oluşturulan değişkenlerin birbirleri ile ilişkisini ölçtüğümüz faktör analizinde ilk baktığımız değerlerden KMO ve Barlett's testinden çıkan sonuçlar (Tablo 8'de) yer almaktadır. KMO değeri 0,750 gibi iyi bir değerde çıkmıştır. KMO testinin değeri 0 ile 1 aralığında olmalıdır (Yaşloğlu, 2017).

Tablo 9
Faktör Analizi

Faktör	İfade	Faktör Yüklü	Açıklanan Varyans (%)		
Faktör (1) Moda ve Alışveriş Eğlencesi	Trendler tercihimini belirler.	,808	17,327		
	Modayı yakından takip ederim.	,803			
	Son moda bir kıyafetim veya eşyam mutlaka vardır.	,757			
	Sırf eğlenmek için alışverişe çıkarım.	,711			
	Yeni şeyler almak, keşfetmek bana iyi gelir.	,412			
Faktör (2) Negatif Alışveriş Duygu durumu	Alışveriş yapmak beni yorar, strese sokar.	,780	14,137		
	Alışveriş yapmak zevkli bir aktivite değildir.	,764			
	Mağaza mağaza dolaşmak zaman kaybıdır.	,705			
	Kararsız kalmak ve ne alacağımı bilmemek beni endişelendirir.	,444			
Faktör (3) Kaliteli Ürün ve Pozitif Alışveriş Beklentisi	Ürün kalitesi çok önemlidir.	,717	9,781		
	Aldığım ürün en iyisi olmalıdır.	,702			
	Satın aldığım üründen beklentilerim yüksektir.	,667			
	Paramın karşılığını her zaman almak isterim.	,475			
Faktör (4) Marka Sadakati	Sevdiğim bir marka olduğu zaman onu kolay kolay bırakmam.	,831	7,823		
	Beğendiğim markaları tekrar tekrar satın alırım.	,800			
	Sevdiğim markayı satın almaktan çok mutlu olurum.	,685			
Faktör (5) Planlı ve Bilinçli Alışveriş	Alışverişlerde fiyat araştırmasını çok iyi yaparım.	,751	6,261		
	Market-mağaza dolaşırken plansız alışveriş yapmam.	,706			
	Alışveriş listesi olmadan mağazaya girmem.	,639			
	Alışveriş yaparken ürün/hizmetin fiyat bilgisi benim için önemlidir.	,475			
Cronbach Alfa	,777	,657	,626	,722	,608
Toplam Cronbach Alfa	,717				
Kümülatif Açıklayıcılık (%)	13,824	24,705	35,192	45,435	55,329
Toplam Açıklanan Varyans (%)	55,329				

Araştırmada anket çalışması için belirlenen 20 soruluk değişkenler faktör analizine sokulmuştur. Yapılan faktör analizi sonucu 20 değişken 5 faktör altında toplanmıştır. Faktör isimleri sırasıyla şöyledir; (1) moda ve alışveriş eğlencesi, (2) negatif alışveriş duygu durumu, (3) kaliteli ürün ve pozitif alışveriş beklentisi, (4) marka sadakati, (5) planlı ve bilinçli alışveriş.

Soru cümleleri ve faktör yükleri açısından birbirine yakın çıkan sorular aynı faktör ismi altında toplanmışlardır. (Tablo 9'da) da görüldüğü gibi faktör isimleri, soru cümleleri, faktör yükleri ve son olarak her bir faktörün altındaki değişkenlerin güvenilirlik analizi yapılmıştır.

Yapılan faktör analizi sonucu bazı faktörler altında yer alan sorulardan bir kısmı 0,500 değerinin altında yer almış (*Faktör 1-Soru 19; Faktör 2-Soru 6; Faktör 3- Soru 11; Faktör 5- Soru 10*) olsa da faktör grup ismi ve diğer sorularla uyumlu olduğu için herhangi bir soru çıkarımı olmamıştır. Faktör ağırlıkları 0,500 altında olsa da diğer soru değişkenleri ile benzerliği ve uyumu nedeni ile bu soruların analiz içinde kalmasına karar verilmiştir. Bu da araştırmanın doğrulayıcılığını göstermektedir.

Araştırma kitaplarındaki çoğu kaynağa göre faktör analizine giren değişkenlerin kümülatif değerlerinin %50'nin altına düşmemesi gerektiği bilinir (Tekin, 2014). Bu kapsamda (Tablo 9) faktör analizi sonucu toplam açıklayıcılık değeri %55,329 gibi bir değerdir. Açıklayıcılık yüzde değerinin %50'nin altında olmaması ve analiz edilen soruların yarısından fazlasını açıkladığı yorumu yapılabilir. Bu değerinde yeterli bir açıklayıcılığa sahiptir.

Yapılan faktör analizi sonuçlarına göre 20 soruluk değişken grubu 5 faktör altına gruplanmıştır. Birbirine benzer soruların beraber gruplandığı faktör analizinde faktör analizinde en çok açıklayıcılığa sahip olan (%17,327) 1. Faktör grubuna "*Moda ve Alışveriş Eğlencesi*" ismi verilmiştir. 2. Faktör grubuna "*Negatif Alışveriş Duygu Durumu*" (%14,137) ismi verilmiştir. 3. Faktör grubuna "*Kaliteli Ürün ve Pozitif Alışveriş Beklentisi*" (%9,7812) ismi verilmiştir. 4. Faktör grubuna "*Marka Sadakati*" (%7,823) ismi verilmiştir. 5. Faktör grubuna "*Planlı ve Bilinçli Alışveriş*" (%6,261) ismi verilmiştir. Faktör gruplarının ortalamalarına bakıldığında 1. Faktör olarak gruplanan *moda ve alışveriş eğlencesi* grubunun en yüksek ortalamaya sahip olduğu, 2. Faktör olan *negatif alışveriş duygu durumunun* ise ikinci yüksek ortalamaya sahip olduğunu, 4. Faktör grubu olan *Marka Sadakatinin* takip ettiğini, 3. *Faktör Kaliteli Ürün ve Pozitif Alışveriş Beklentisi*, son olarak da 5. Faktör olan *Planlı ve Bilinçli Alışverişin* önemli olduğu yorumu yapılabilir.

Nitel Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde nitel veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formuna ilişkin araştırma bulguları değerlendirilmiştir.

Araştırma bölümünün girişinde bahsedildiği gibi çalışmada karma yöntem deseni (mixed method design) kullanılmış olup, iki ayrı ölçme aracından yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi, anket soru formu (nicel) ve ikincisi, yarı yapılandırılmış görüşme formudur (nitel). Nitel ve nicel araştırmayı sentezleyerek araştırmada kaçırılan veya eksik kalan kısımların tamamlanması amaçlanmıştır.

Yaşlı konusunda 25 yıldır hizmet veren bir huzurevi kurucusu ile derinlemesine mülakat yapılmış olup, "Yarı Yapılandırılmış Derin-

lemesine Görüşme Formu”nda cevaplar yer almaktadır. Mülakat soruları literatür taramasından ve konu ile ilgili olarak seçilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) araştırma yapan kişi, konuya ilişkin daha önce hazırlamış olduğu spesifik tema başlıkları veya sorularla mülakatı yapmaktadır. Mülakat esnasında soruların sekansı, soru sorma tarzı vb. değişimler olabileceği gibi mülakat teması kapsamında araştırmacı aracılığıyla yeni soru koyulabilir veya eksiltilebilir (TÜBİTAK-TÜSSİDE, t.y.). Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere derinlemesine mülakat tekniğinde seçilen uzman kişi ile konu hakkında belirlenen sorular hakkında konuşulur ve bunlar ses kayıt cihazı ile kaydedilerek sonrasında deşifre edilir. Bu araştırmada sosyal hizmet uzmanı Özlem Salman, kurucu müdür Fikret Bayrak ile huzurevinde 1 saatlik bir görüşme yapmıştır. Sonrasında yapılan mülakat kayıtları deşifre edilmiştir. Yıllarca huzurevi kurucusu olarak kurumundaki yaşlılardan edindiği gözlemlerinden ve mesleki deneyimlerinden yararlanılmıştır.

Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Formu

Sektörde 25 yıldır yaşlı ve yaşlı yakınlarına hizmet veren *Özel Asude Huzurevi ve Yaşlı Bakım Merkezi'nin* kurucusu *Fikret Bayrak* ile başlıca kurum özelinde daha sonra genel olarak yaşlı, yaşlanma ve satın alma davranışları üzerine yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme (nitel) yapılmıştır. Bu görüşmelerden çıkan sonuçlar ise aşağıdaki gibidir:

Dipnot: Öncelikle yüz-yüze bir görüşme sağlanmıştır ancak daha sonra farklı tarihlerde aynı yöntem ile ikinci görüşmenin yapılmasına karar verilmiştir; dolayısıyla soru-cevaplar detaylandırılmıştır.

ÖS: Cinsiyet bakımından yaşlı kişilerde satın alma davranışları nasıl değişiklik göstermektedir?

FB: İnsanların kişilik yapısının temellerinin atıldığı 0-6 çocukluk dönemi çok önemlidir. 6-12 dönemi içerisinde yaşamsal ihtiyaçlarını ücretle değerlendirilmeleri ayrı bir önem arz eder. Dolayısıyla bu evrelerde çocukların ve ergenlerin hayatlarının şekillenmesinde alışveriş ve para harcama çok önemli yer tutmaktadır. Yani şöyle düşünün, gençliğinde feodal değer yargılarına bağlı baskıcı bir ailede yaşamışsa, satın alma davranışlarının birilerinin kontrolünde ve baskısında gelişmesi ileri yaşlılık döneminin temelleri olarak belirlendiğinden yaşlılar temkinli olarak para harcarlar. Yani bastırılmış duygularla donatılmış kişilik yapısı yaşlıların harcama potansiyelini ve kontrol durumunu da etkilemektedir. Gençliğinde makyajı çok seven bir kişinin, ileri yaşlılık döneminde de makyaj alışkanlığını sürdürmesi olumlu davranış olarak algılanmalıdır. Sadece farklılığı; insanların çevre ve sosyal yaşamları itibarıyla değişen bazı şeyleri vardır. Mesela insanlar gençken çok kahverengi elbise giymezler ama yaşlanınca kahverengi elbise giyerler. Ya da siz gençken çok farklı renkleri seversiniz ama yaşlanınca hep yeşile hasret kalırsınız. Yeşil sizin için çok daha özel bir renktir, dindendirici özelliği vardır. Yani insanlar yaşa bağlı ve yaşadığı hayat şartları itibarıyla alışkanlıkları ya devam ediyor ya da bastırılmış duyguları varsa o bastırılmış duygular ortadan kalktığı için daha serbest davranabiliyor. Burada gönül yaşı dediğimiz kavram öne çıkıyor. Bu perspektifle baktığımızda onlar kendilerini hiçbir zaman yaşlı hissetmiyor hatta çok genç hissetmeye başlıyorlar. Ama bilmedikleri sadece dışarıdan görünen bazı özellikleri var. Yıllarca huzurevleri ve yaşlılarla çalışan bir yönetici ve sağlık

personeli olarak normalde insanlar yapamadığı şeyleri yaşlılıkta yapmaya çalıştıklarına tanık oldum. Nitekim her birey farklı olduğu için bunu standardize etmek çok mümkün değil. Yani bütün yaşlılar böyle yapıyor, bütün yaşlılar böyle yapacak gibi düşünmek mümkün değil. Ama bu yöndeki tespitim şu, çocukluğa dönüş gibi düşündüğünüzde orta çağda veya gençken çok ilgi ve şefkat beklemeyen insanlar çocuklar gibi yaşlanınca çok fazla ilgi-şefkat beklemeye başlıyorlar. Olaya geniş çerçeveden baktığımızda, kurumda kalan yaşlıların yaşadıkları dönem itibarıyla teknolojiden bahsedemeyiz. Belki yarınki yaşlanan teknolojiye çok daha merak edecekler ama saat, gözlük gibi kişisel eşyalarına çok dikkat ederler. Hatta saat erkeklerde çok ciddi bir olgudur, hangi aşamada olursa olsun erkek birey muhakkak kolunda kol saati görmek ister.

ÖS: 60-74 yaş aralığındaki bir yaşlı ile 75 yaş ve üzeri yaşlı kişilerde satın alma değişiklikleri nasıldır?

FB: Tabii onları çok ciddi incelemek gerekiyor. Ben sadece gözlemlerimi anlatıyorum ama dediğim gibi, insanlar gençliğinde yapamadığı veya gençliğinde alışkanlık haline getirdiği şeyleri çok daha tercih ediyor. Yaşam tarzı itibarıyla yaşlılar kuruma geldiği anda duvarda bir saat/takvim olmasını merak ederler. Bu hangi yaşta olursa olsun hâlâ ön plandadır. Niye? Çünkü onların yaşadığı dönemde saat ve takvim çok önemliydi. Yani maarif takvimin yaprağını koparır, arkasından çocuklarının isimlerine bakar, hadis bakar vs. İnsan grupları kendilerine göre bir objeyle ulaşabiliyorlar, bu yaşlılıkta da aynen devam ediyor. Ben huzurevi yöneticisi olarak bu düşünce, duygu ve beklentileri dikkate alarak bütün odalarda saat ve eski tip takvimleri bulundurmaya özen gösteriyorum.

ÖS: Geliri düşük veya yüksek olan yaşlılar ne tür alışverişler yapmaktadır? Öncelikle gelir grubu düşük olan yaşlılardan örnek verelim.

FB: Gelir seviyesi düşük olan yaşlılar çok fazla nitelik/nicelik vb. detaylara önem vermezler ama hayatında hep kaliteli mamuller giymişse bir yaşlı, yaşlılığında da aynı şeyleri istiyor. Çünkü yaşlılıkta davranışsal ve ihtiyaçlar sıralamasında alışkanlıkları çok kolay terk etmemektedir. Yani hep Vakko'dan gömlek-kazak giymişse yine Vakko'dan gömlek giymek-almak istiyor ama geliri düşük yaşlının birinci önceliği bu değil. İnsan sosyolojisine baktığımızda, insanlar ulaşamadığı şeylere hasret yaşarlar. Mesela ekmeği zor bulmuşsa, zor şartlarda yaşamışsa onun için ekmek çok kıymetlidir. İhtiyaçlar piramidi de kişinin gelir düzeyi ile değişiklik göstermektedir, dolayısıyla sınıflandırmada da ciddi bir veri toplamak lazım. Örneğin; eğitimli kimsenin fırından aldığı ekmeği, marketten aldığı şeker, mağazadan aldığı kıyafet vs. ürünlerde marka tercih ediyor ancak bunun tersi olarak eğitimi çok yüksek olmayan kimseler için de hiç önemi yok. Onun için sadece giydiği-kullandığı objenin ihtiyacını karşılayıp karşılamadığı önemli. Tabi ki ülkenin ekonomik yapısı da çok önemlidir, özellikle son yıllarda yaşlıların ve emeklilerin gelirlerindeki eksiklik sebebiyle istemeden de bazı alışveriş alışkanlıklarını kısıtlamak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle ekonomik ve sosyal gelişmişliği iyi olan ülkelerdeki yaşlıların alışveriş davranışlarındaki durumları ile ekonomik durumu iyi olmayan ülkelerdeki yaşlıların harcamaları ve sosyal davranışları arasındaki farklılık göze çarpmaktadır.

ÖS: Kurumunuzda kalan yaşlılar, ağırlıklı olarak kadın mı yoksa erkek mi?

Yaşlılar da Para Harcar!

FB: Daimî olarak kadınlar ağırlıklıdır. Bütün kurumlarda kadınların oranı %60 civarında, erkeklerin oranı %40 civarındadır. Çünkü kadınlar, erkeklerden 2 sene fazla yaşadığı için hem yaşam süreleri yüksek hem de bu konuda adaptasyonları daha elverişlidir. Erkekler yapı itibariyle hassas olduklarından dolayı sürece hızlıca uyum sağlayamıyorlar.

ÖS: Kurumunuzdaki yaşlıların yaş ağırlığı nasıldır?

FB: Ülkemizdeki ekonomik ve sosyal gelişmişliğe bağlı olarak huzurevleri anlayışının da gelişmesi nedeniyle yaşlıların kurum bakımlarına olan ihtiyaçları her gün artmaktadır. Ancak 90'lı yıllarda kendi işini kendisi yapabilen yaşlıların kaldığı huzurevlerinden çok kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan veya çocukları tarafından ev ortamında bakılamayan yaşlılar için açılan bakımevleri ağırlık kazanmaktaydı. Öyle bir duruma gelindi ki bakım merkezlerinin açılması bile bakanlığın izni- onayı dahilinde yapılmaktaydı. Yani özel bakım merkezi açmak isteyen kurucular sıraya alınarak değerlendirilmekte idi. Bu da yaş itibariyle ortalama 60 ila 90 yaş aralığındaki grubu temsil etmektedir.

ÖS: Öğrenim durumları peki?

FB: %50'ye yakını üniversite mezunu.

ÖS: Gelir bakımından nasıllar?

FB: Genel olarak orta ve üzeri sevederler.

ÖS: Medeni durumları?

FB: Eğer karı-koca sağlıklı yaşıyorsa evde yaşamaları çok daha doğru. Bize gelen insanlar ya eşi vefat etmiştir ya sağlık problemi yaşıyor. Dolayısıyla yaş itibariyle başvuranların çoğunluğu eski tabirle dul yeni tabirle bekar kişilerdir.

ÖS: Bulduğumuz konum itibariyle yaşlılar şehrin merkezinde kalmaktalar. Bu bakımdan yaşlı, boş zamanını nasıl değerlendirilmektedir?

FB: Başlıca yaşlının boş zamanıyla gencin boş zamanı birbirinden çok farklı. Yaşlı, sosyolojik yaşlılığa maruz kalmışsa, dışarıdaki sosyal hayatı devam edemiyor. Yani ona çok fazla bir şey yaptırılmaz dahi kendi yaşlılarıyla oturmuş olsa o onun için sosyal bir aktivitedir. Burada ülkedeki yaşlılık olgusunun tanımlanma biçimi ile yaşlıların sosyal çevre içerisindeki boş zamanlarını değerlendirme ve alışkanlıkları sürdürülebilirlik imkânlarına olanak yaratılıp yaratılmaması önemlidir. Huzurevinde kalan yaşlıların eğitim seviyeleri, sosyo-kültürel durumları, fizyolojik yapıları, hastalıkları vs. incelenerek boş vakitlerini değerlendirme çalışmalarına yönlendirilirler. Mesela birinci/ikinci evre demans hastalarına spor/sosyal aktiviteler yaptırabilirsiniz, dördüncü evreden sonra ise hiçbir şey yaptırılmaz. Sadece bakım kalitesi ister çünkü artık yatağa bağımlı noktaya gelmiştir. Dediğim gibi onların en büyük önceliği sosyolojik ve psikolojik yaşlılıkla mücadele etmesidir. Yani onları ölüm ve yalnızlık korkusundan kurtarmaktır. Bunu da ancak ya eşleri ile yaşarken ortadan kaldıracakları ya da yaşlılarıyla beraber yaşamaları gerekiyor. Akran desteği bu noktada çok önemli. Genellikle yaşlılıkta ölüm korkusu doğal refleks olarak insanları etkilemekte, çevresindeki insanlar vefat ettikçe kendisini daha bir güçsüz ve yalnız hissetmesine sebebiyet vermektedir; ancak burada kendi

yaşıtlarını gördüğü zaman o düşünceden çıkıp, benim gibi yaşayan bir sürü insan var diyor.

ÖS: Sağlık sorunlarında yaşlıların en çok devlet hastanelerini tercih ettiğini gördük. Sizce bunun altında yatan ekonomik sebeplerin dışında ne olabilir?

FB: Başlıca psikolojik yaşlılığa değinmemiz gerek. Bu da geçmişe özlem ve gelecekte endişe duyan kimsedir. Genellikle yaşlılar psikolojik olarak üç sorun yaşarlar: 1.Parayı harcamak istemezler; 2. eşyalarını atmak istemezler ve 3. evinden ayrılmak istemezler. Yaşlılar özel hastane giderleri çok yüksek olduğundan paraları biterse muhtaç duruma düşecekleri kaygısı ile özel hastaneyi tercih etmezler. Yani gelecek parayla onun hayatını idame edeceğini düşünmez, elindeki mevcudu korumayı sever. Dahası psikolojik yaşlılık; bir insan düşünelim sokağa çıkıyor, arkasına merhaba diyor, telefonunu açıyor, derdini anlatıyor-dinliyor, kendisini sağlıklı hissetmediğinde sahilde oturuyor yani birtakım aktiviteler yaparak deşarj olabiliyor. Şimdi, yaşlının mobilizasyonu/ yaşlıları azaldı, fizyolojik olarak yaşlandı ve dışarıdaki sosyal hayatı bitti. İnsan yaşlılarıyla bunu paylaştığı zaman psikolojik açıdan rahatlıyor. Psikolojik yaşlılık hastalığına bağlı bir süreç değil, insanların sosyal hayattan çekilmesiyle alakalı oluşan bir rahatsızlık.

ÖS: Harcama yapmayan yaşlılar için güvence bakımından para-eşya-ev önemli demistik. Nörolojik hastalığı olanların ise çok harcama yapmadığından bahsetmiştik, bunu psikolojik yaşlılıkla beraber detaylandırır mısınız?

FB: Nörolojik hastalığı olan bireylerin, tasarruf hakları yok başlıca bunu söyleyebilirim. Ancak psikolojik yaşlılık; insanların hastalığına bağlı oluşan bir yaşlılık değil, yaşıyla alakalı bir yaşlılık. Sosyal hayattan çekildiğinde etrafında psikolojik olarak onu rahatlatmak objelerin veya çevrenin olması azaldığında ortaya çıkan bir rahatsızlık/endişe. Ben ne yapacağım diyor? Yaşa bağlı mobilizasyon azalması, sosyal hayattan kopuş ve artık aktif olarak hayatı yaşayamadığı için psikolojik yaşlılığa maruz kalıyor. Yani yaşlıları ölmüş, eşini kaybetmiş veya eşi rahatsız dolayısıyla kendisini boşlukta hissediyor. Çünkü insanlar, yalnızlığını çocukları ile çözmüyorlar. Bu yalnızlığı çözenin yolu ancak akranlarınız ile vakit geçirmek olacaktır. Örneğin; yaşlının evine gittiğinizde sayısız pet şişe/poşet vs. nesnelere karşılaşabilirsiniz. Hiçbir şeyini atmaz istemez. Demans hastaları da bu duruma çok fazla tepki verirler. Mesela bir demans hastasına senin evini satıyoruz/kiraya veriyoruz dediğinizde, ona yapabileceğiniz en büyük kötülüğü yapmışsınızdır. Çünkü evi, onun için çok büyük güvence kaynağıdır.

ÖS: Spor ve sağlıklı yaşam disiplini yaşlının hayatının neresinde?

FB: Aslında spor bence, insanlar da kaba motorların çalışması, onların hem sindirim sistemi hem dolaşım sistemine çok ciddi katkı sağlıyor. Yani siz, oturur pozisyonda bir yaşlıya elma da toplatabilirsiniz bu da pasif egzersize girer; yürümek zorunda değil. Yürüyemiyorsa bile çok önemli değil. Koşullar dahilinde spor; insanın fiziki şartları ve güncel durum ihtimali doğrultusunda yapabileceği bir spor olmalı. Spor çok önemli, niye çok önemli dersek; hep şunu söylerim: Oturan yaşlı ile 3 adım atan yaşlı arasında dağlar kadar fark vardır. Çünkü oturan yaşlı; hareket edemeyen, yatağa bağımlı, sürekli olarak akciğer enfeksiyonu/ıdrar yolu enfeksiyonu üretir, hemoglobini düşer, C-reaktif protein (CRP) yükselir; vb. başka sıkıntılar doğurur. Yani hareket kısıtlılığı

azaldıkça sorunlar artıyor. Dolayısıyla yaşlıyı, mobilize tutmak son derece önem bildirir. Bunun içinde medikal takipler çok önemli. Onların hareket kabiliyetini azaltacak, sıkıntıya uğratacak ilaçlardan da kaçınmak zorundasınız. Diğer bir soru olan sağlıklı yaşam da eğer zaten hayatınızda spor yapıyorsanız, sağlıklı yaşıyorsanız, iyi besliyorsanız sizin (Alzheimer, demans) gibi hastalıklara maruz kalma ihtimaliniz çok daha az.

ÖS: Genel olarak yaşlı kişilerde alışverişe çıkma sıklığı ayda bir kez demistik. Görüşmediğimiz süre zarfında bu durum değişiklik gösterdi mi?

FB: Bu insandan insana o kadar değişir ki, mesela dördüncü gruptaki bir demans hastası ile birinci grup birbirinden çok farklıdır. Örneğin, 80 yaşındaki bir hanımefendi, bir gün kendisine kırmızı renkli iç giyim almış. Yani ikincil evrede bir demans hastası birçok şeyi fark ediyor, birçok şeyin farkında değil gibi gözüküyor ama onun birinci tercihi kendisine iç giyim almak. Çünkü bu alışkanlık mıdır? Bu onun geçmiş hayatıyla alakalı süreçlerdir. Yani insanları değerlendirirken bana göre gruplar şeklinde değerlendirmekten çok o bireyin yaşantısını baştan sona kadar alıp onun üzerinde değerlendirmek doğru sonuçlar doğuracak. Yani birisini, birisiyle kategorize etmek çok mümkün değil. Ha kategorize edeceğimiz/gruplara koyacağınız şeyler var. Örneğin; bir demans hastası, diğer bir demans hastası ile karşılıklı oturur. Ne yapar? Biri anlatır- biri dinler, anlatan da onu dinleyen de sıkılmaz. Niye? Çünkü ikisi de unutuyor, ama birisinin alışkanlığı diğerinin alışkanlığını bağlanıyor.

ÖS: Satın alma sıklığı olarak sağlıklı kişileri ele aldığımızda, ayda bir tekrarlayan bu süreç haftada bire dönüştü mü?

FB: Yaşı ilerler ise bu süreç daha çok uzar. Çünkü o insanlar, bu sefer farklı şeylerle ilgilenmeye başlıyorlar. Yani onların ihtiyaçları piramidin alt kısmına doğru iniyor. Piramidin üstüne çıkabilmek için insanın bazı şeyleri algılamada ve ihtiyaç hissetmede yetkin olması lazım. Eğer bu yetkinliği azalıyorsa ki zaten yaşlılık yetkinliğinin azaldığı bir dönem. Artan yetiler; hayat tecrübesinde daha az-öz konusur, sağlıklı bir yaşlının muhakeme gücü gelişir. Azalan yetiler ise mobilizasyonu azalır, hücreleri yaşlanır, kulakları ağır işitir, gözleri az görür, dizlere ağrır, bayansa meme kanseri olma ihtimali çok yüksek, erkekse prostat olma ihtimali çok yüksek. Yani süreç onların yaşıyla orantılı değişiyor. Dolayısıyla bu meslekte her yaşlıyı ayrı bir birey olarak değerlendirmek gerekir.

ÖS: Yaşlılar, hangi ürün grupları için harcama yaparlar?

FB: Genelde gıda ve giyim için yaparlar. Gıda harcamaları yaparken de yaşlının gençlik ve aktif yaşlılık döneminde harcama kapasitesine bağlı olarak pasif yaşlılık dönemine yansır. Genellikle huzurevinde kalan yaşlılar telefonla marketten ve yakın mahalle esnaflarından fiyat sorarak alışveriş yaparlar. Esnaf, yaşlının huzurevinde kaldığını bildiği için çoğunlukla fiyatları yaşlının bütçesine uygun olarak belirler. Giyim konusunda da genellikle bakım personelleri veya yakınlarından destek alırlar.

ÖS: Medikal?

FB: İlaç, güzellik-güneş kremi, losyon takıntısı olanlar var mesela. Bunlar tabi bir grup değil, bu yine bireysel bir olgu. İçlerinde bunu yapanlar da var yapmayan da.

ÖS: Yaşlılar, eşe-dosta hediye almazlar aksine hediye vermeyi severler demistik; bunu detaylandırabilir misiniz?

FB: Mesela bayram söz konusu olduğunda her yaşlı cebinde harçlık ister, her geldiğinde ona hediye-para vermek ister ama bu da geçmiş hayatında bunları yapabilen insanlar için geçerli. Yoksa hayatı boyunca bunu yapmamış bir insana yaşlılıkta bunu yaptırmazsınız. Ha yaşlılıkta şunu yaptırırın: Gençliğinde hiç çocukları sevmemiş ve şu anda demans hastası birini düşünelim; bu durumda çocuk sevgisi ortaya çıkmaya başlar. Sağlıklı yaşlıların yanı sıra nörolojik hastalar da bu gibi bastırılmış duygular ortaya çıkar. Bence, her bireyi ele alırken bireyin doğuşundan başlayacaksınız; hangi şartlarda, nasıl bir ailede-nerede yaşadığı ve nelerle karşılaştığı. Sonra süreçleri toplayacaksınız ve bir şablon çıkacak ama bu şablon aynı şartları yaşayan başka bir insan içinde aynı çıkmayabilir. Çünkü onun bir de genetik yapısı ve hoşlandığı/hoslanmadığı şeyler var.

ÖS: Ürün grupları açısından kurumunuzda kalan yaşlılar, torunlarına harcama yaparlar mı?

FB: Tabi ki, torunlar çok sevilir. Yani insan fitratında öyledir. Çocuklar hep dikilen ağaç gibidir, torunlar da onların meyvesi gibi tarif edilir. Dolayısıyla torunlar, bütün yaşlılar için çok özeldir; elindeki her kalemde her türlü desteği onlara vermek isterler. Ancak yaşlıların biriktirme takıntıları olmaları sebebiyle son kullanma tarihi geçmiş ürünlerin torunlarına/yakınlarına verilmemesi konusunda gerekli önlemleri alıyoruz.

ÖS: Yaşlılıkta lüks tüketim yaparlar mı?

FB: Bence, yaşlılıkta çok lüks tüketim yapmıyorlar. Niye yapmıyorlar? Çünkü artık onların işi lüks tüketimle alakalı değil. Onların işi; fizyolojik-normal hayatlarının devam etmesi ile ilgili ama içinde marka takıntısı olanlar var bunu söyleyebilirim.

ÖS: Yaşlı kişilerin, yalnız veya eşleriyle birlikte alışverişe çıktığını gördük. Buradaki yaşlılar için ne söyleyebiliriz?

FB: Çocukları ile gidiyorlar.

ÖS: Alışverişe çıkma günü olarak ne diyebiliriz? (Hafta içi, hafta sonu, bazen hafta içi bazen hafta sonu)

FB: Genellikle hafta sonu. Çünkü çocukları çalıştığı zaman ancak hafta sonları müsait oluyor. İstisnai olarak hafta içi de olabiliyor.

ÖS: Yaşlıların, kredi kartı yerine nakit ödeme yöntemini tercih ettiğini söylemişsiniz, bunun nedeni ne olabilir?

FB: Evet, nakit. Çünkü kredi kartı o dönemde bir alışkanlık değildi. Hep diyoruz; insanların, geçmiş hayatlarını dikkate almak lazım. Ben bile mesela benim bütün kredi kartlarımı çocuklarım kullanıyor. Yani kalkıp da 85 yaşındaki bir insana kredi kartıyla alışveriş yapmayı öneremezsiniz. Çünkü o nakit alışmış, hatta parayı çok sevdiği için hep pazarlık etmeyi sever.

ÖS: Mal ve hizmet satın almada genel olarak kimseye danışılmadığı ancak yine de aile ve arkadaşlara danışıldığını gördük. Burada yaşlılar açısından durum nedir?

FB: Birbirlerinden etkilenirler tabi, kıskançlık olayı vardır. Özellikle bayanlarda bu çok fazladır. Birisinde bir şey gördüğü zaman onu

Yaşlılar da Para Harcar!

ister. Mesela birisine güzel bir eşarp hediye edilmiştir, öbürü de satın almak ister. Erkekler açısından bu durum çok fazla geçerli değil.

ÖS: Bir ürün tercih ederken hangi özellikler yaşlıların dikkatini çekmektedir?

FB: Bence renk ve kullanım amacına uygun olup olmaması çok önemli. Bazen hiç alakası olmayan mamulleri de tercih edebiliyorlar, isteyebiliyorlar. Bu da geçmiş hayatında ekonomik yetersizler/ulaşım sebebiyle alamadığı ürünleri ancak günümüzde yeni bir şey gördüğü zaman bu durum yaşlının heveslenmesine yol açıyor. Çünkü gönül yaşı çok farklı bir kavram. Yani satın alma kriterlerine bakarken aslında fiziki açıdan çok gönül yaşını dikkate alarak konuşmamız gerekiyor. Gönül yaşı da insanı ne mutlu ettiği, neyi temin ettiği/edemediği çok önemli. Yani gençliğinde birçok şeyi istemiştir ama yapamamıştır, daha sonra ailesi varlıklı olmuştur, imkânları genişlemiştir dolayısıyla onları tercih etmek ister. Yani yine dediğim gibi her bireyi kendi başına ele almak lazım.

ÖS: Yaşlı psikolojisinin her şey olduğunu (yani temelin burada başladığını) söylemişsiniz, bunu biraz daha açar mısınız?

FB: İnsanı komuta eden nedir? Beynidir değil mi? Beyni komut vermeye yönlendiren etken nedir? O insanın psikolojisidir değil mi? Şimdi, siz psikolojiyi dikkate almazsanız, sadece arada beyni alırsanız burada bir hata var.

ÖS: İkisinin de eşgüdümlü bir şekilde gitmesi gerekiyor o halde.

FB: Psikolojiyi önce çözeceksiniz. Bunun üzerine bir vaka anlattım: Erzincan'ın bir ilçesinde öğretmenlik mesleğini icra etmiş yaşlı bir kişi ile karşılaştığınızı düşünün. Bu insan ile iletişim kurmanız gerekiyor. Yani 60 sene önceki bir öğrenci yerine kendinizi koyabiliyor musunuz? Geçip de karşısına hocam beni hatırlayabildiniz mi? Ben sizin ilkokuldan öğrencinizim, ismim Ahmet. Okudum, doktor-psikolog-uzman oldum. Ben bundan sonra size destek vereceğim dediğinizde ona bir kalple kapı açıyorsunuz, direkt iletişim yolunu buluyorsunuz.

ÖS: Bu konuya özgü olarak daha anlatmak ister misiniz?

FB: Mesela Amerika'da büyük bir hastanede başhemşirelik yapan -Deliryuma girmiş- bir tanıdığımız vardı. Yani demans hastalığında Deliryum dönemleri vardır. Doktorumuz bir talimat-reçete vermiş, bir iğnenin yapılması gerekiyor ama etrafında hiç kimse yanaşamıyor/yanaştırmıyor; bana ilettiler. Ben gittim, merhaba hocam, nasılsınız; iyiyim dedi. Bugün birkaç tane stajyer öğrenci geldi, bu kişileri staj yaptırmak gerekiyor. Sizden rica etsem yaptırır mısınız? Tabii ki yaptırım dedi. Bunun üzerine bende ilk uygulamayı siz de yapacaklarını söyledim. Ne yapacaklar? Dedim ki, önce damar yolu açmayı deneyecekler. Hemen kolunu sıyırdı ve oradaki hemşire hanım damar yolundan işlemi tamamladı. Herkes şimdi bakıyor. Bu kadın etrafına hiç kimseyi getirmiyordu, bu nasıl oldu? Oradaki problem ne idi biliyor musunuz? Problem şu; o insanı tanımıyorlardı, psikolojisini ve gönül yaşını bilmiyorlardı. Özellikle profesyonel bir yerde de görev yapmış insanlar dominant insanlardır. Ama her insanın bir açık noktası vardır, o açık noktasını yakalamamız gerekiyor. Dolayısıyla bireyi çok iyi tanımamız

lazım. Onun psikolojisini tanırsanız, neye ihtiyacı olduğunu tespit ederseniz, o kapıdan içeri girebiliyorsunuz. Yoksa onun hastalığı belli ilaç uygulanacak ama nasıl uygulayacaksınız? Yanlış anlıyorsunuz ki.

ÖS: Tabii rıza da alınamıyor.

FB: Rıza da alamazsınız, çünkü yanaşamıyorsunuz. Yani yaklaşma/müdahale etme şansınız yok. Ancak onun psikolojik hâlet-i ruhiyesini bilerek onunla bir iletişim kurmak zorundasınız. Örneğin; kuruma başvuran yaşlı yakınlarına diyoruz ki: Annenizin-babanızın eviyle ilgili bir tasarruf edecekseniz lütfen bunu anlatmayın; Niye anlatmayın? Çünkü o psikolojik yaşlılıktan dolayı evine çok değer veriyor, evi onun için bir güvence, eğer evini başka bir tasarrufla kullanacağını söylerseniz. Ona çok büyük bir kötülük yaparsınız.

ÖS: Sağlıklı ve sağlıksız bir yaşlının görünümleri (yani beden, ruhen, maddi açıdan) nasıldır?

FB: Sağlıklı insan; başlıca öz bakımını kendi başına yapan insan demektir. Kendi yeme-içme ihtiyaçlarını bilip, bağımsız olarak karşılayabilendir. Sağlıklı olmayan bir insan ise örneğin; yaşlılarda suya bağlı elektrolit dengesi vardır. Yeterli suyu almazsa, elektrolit dengesi bozulduğunda hiçbir sebep yokken yoğun bakıma gider. Nedir bu? Sodyum değeri düşer, üre kreatinin değerleri yükselir. Yani suyu almadığı zaman denge bozulmaya başlar. Sağlıklı insanla bunu konuştuğunuzda çözebilirsiniz ama kendi kendine komut edemiyorsa, yani hem psikolojik hem sosyolojik hem de fizyolojik olarak rahatsızlıkları varsa, birinin desteğiyle yaşaması gerekiyorsa sizin bunu yaptırmanız gerekiyor.

ÖS: Covid öncesi ve sonrası yaşlılarda satın alma değişiklikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

FB: Covid, Türkiye'deki yaşlıları bitirdi. Yani covid'ten sonra bence yaşlıların ne tür sağlık ve sosyal ihtiyaçları var onu konuşmak lazım. Çünkü satın alma parametreleri/kriterleri dediğim gibi insanların genetik yapısıyla ilgili uzun sürebilir. Yaşlıları öyle bir etkiledi ki, pandemi; evden çıkamadılar ve sosyolojik-psikolojik yaşlılık onları felakete götürdü. Aslında fizyolojik yaşlılığın temelinde de bu iki tür yaşlılık yatmakta. İnsanlar biriyle/çocuğuyla oturup sohbet edemedi, çocuğu getirip yiyeceğini kapıdan bıraktı gitti. Dolayısıyla artık onlar satın alma değil de daha farklı şeylerle uğraşmaya başladılar. Yani pandemi dönemi yaşlılarda birçok değişikliğe sebep oldu ki, burada satın alma ile ilgili de çok ciddi değişiklikler olduğunu düşünüyorum. Belki eskiden satın almak istediği artık hiçbir şeyi istemiyorlar. Çünkü artık çok ciddi bir deformasyona uğradılar. Ayrıca üç yıl süren pandemide enflasyonun artması, fiyatlardaki dengesizlikler yaşlıların izole bir yaşam sürmesinden ötürü genel duruma adaptasyonunu güçleştirmiştir. Daha önce yapmış oldukları alışverişleri şimdi kısıtlı imkânlar yapamamanın sıkıntısını yaşamaktadırlar. Bu da yaşlıların satın alma davranışlarında önemli bir kriterdir.

ÖS: Eklemek istediğiniz bir kısım var mı?

FB: Teşekkür ederim.

6. TARTIŞMA ve SONUÇ

Yaşlılar da Para Harcar! kitabını okuduğunuzda, "bizim yaşlılar, nerede para harcıyor?" dediğinizi duyar gibiyiz. Yaptığımız araştırmada çıkan sonuç da sizlerin kaygılarını destekleyici niteliktedir. Çalışmamızda ülkemizde ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan yaşlılarımızın büyük çoğunluğu yeme-içme, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaya gelirlerinin ancak yetebildiğini, diğer sosyokültürel ihtiyaçları için para harcamadıklarını gördük. Ne yazık ki gelişmiş ülkelerdeki yaşlıların sağlık, yeme-içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması ile yaşlıların gelirlerini, sosyokültürel faaliyetler ve hobileri için harcadıklarında daha mutlu oldukları görülmüştür. Dünya üzerinde yaşlıların, en rahat yaşadığı ülkeler listesine göre Norveç ilk sıradayken Afganistan son, Türkiye ise 96 ülkenin bulunduğu listede 77. sırada yer almaktadır (Habertürk TV, 2014).

Söz konusu kitap; literatür taraması, nicel-nitel araştırma teknikleri ile veri analizi ve yorumlanmasını içeren karma bir tipolojiye sahiptir. Uygulama kısmında kullanılan yöntemlerden nicel yöntemle daha çok önem verilmiştir. Nitel araştırma kapsamında; İstanbul'da özel bir huzurevi ve yaşlı bakım merkezinin kurucusu olan Fikret Bayrak ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmede, yıllarca yaşlılarla çalışan Bayrak'ın; yaşlıların psikolojik, sosyal ve tüketici davranışlarına yönelik gözlem ve düşünceleri araştırmamız açısından yararlı olmuştur. Bu kapsamda görüşme özetine ilişkin bulgular şu şekildedir:

Bayrak'a göre; satın alma davranışları öncelikli olarak gelişim dönemlerinde şekillendiği, daha sonra kişinin yaşamsal gereksinimlerini ücret karşılığında satın aldığı bilinmektedir. Bu açıdan kişinin; aile dinamiği, ikamet ettiği yer ve yaşam süresince neleri deneyimlediği son derece önemlidir. Yaşlı birey, gençliğinde otoriter bir ailede doğmuşsa, satın alma davranışları kendiliğinden değil; başkaları tarafından şekillenmekte ancak bu yapının tam tersi hâkim ise yaşlı birey kendi hayatında söz sahibi olan ve seçimlerini bağımsız yapabilmektedir. Ayrıca diğer bir önemli bulgu da yaşlı bireylerin, alışverişlerde temkinli para harcadığı ve *para-eyya-ev* üçlüsüne çok önem verdiği söylenebilir. Yaşlılıkta öne çıkan bir diğer kavramsa *gönül yaşlıdır*. Kendilerini hiç yaşlı olarak tanımlamamalarının aksine genç olarak tanımlamaları, onların gönül yaşını ortaya koymaktadır. Nitekim gençliğinde rengarenk kıyafetler giyse de yaşlılığında yeşil renk onun için özel bir yer tutmaktadır. Ya da erkeklerde *saat-gözlük* gibi birtakım kişisel eşyalar; kadınlarda *makyaj yapmanın* öneminin büyük olduğu söylenebilir. Bayrak'a göre; gelir düzeyi düşük yaşlı bireyler, nicelik/nitelik gibi ayrıntılara önem vermeyip; salt temel ihtiyaç/gereksinimlerini ancak karşılarlarken, geliri yüksek yaşlılar da ise durum tam tersidir. Yaşlıların para harcamaktan hoşlanmadığı, eşyalarını her daim kullanma isteği ve yaşadığı yeri terk etmek istememesi aslında psikolojik yaşlılığın önemli göstergelerindendir. Nitekim Bayrak; psikolojik yaşlılığın yaşlılık döneminde ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Özetle "*bireyin biricikliği*" göz önüne alınarak; genetik yapısı ve yaşam tarzı unutulmadan ürün harcama grupları açısından değerlendirme yapılması hem ticari işletmeler hem de yaşlı bireyler açısından yüksek fayda sağlayacaktır.

Nicel araştırma kapsamında; İstanbul ilinde yaşayan 60 yaş+ yaşlı tüketicilere ulaşılmış olup, anket yöntemi ile onların satın alma

davranışlarına yönelik sorular sorulmuştur. Toplam 357 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Ankete katılan yaşlıların, %64'ü *kadınlar* oluşmaktadır. Katılımcıların çoğunluğu yüksek öğrenimlidir. Yaş aralıklarına bakıldığında, katılımcıların çoğunluğu %38,42'lik bir yüzdelikle 60-64 yaş aralığındadır. Onu hemen %37,87'i ile 65-69 yaş aralığı takip etmektedir. 75 yaş ve üstü yaşlı tüketicilerin sayısı toplamda 33 kişi olup, %8,9'luk bir kesimi oluşturmaktadır. İleri yaşlılık döneminde olan bu grubun sayılarının azlığı, İstanbul gibi zorlu bir metropol şehri tercih etmemeleri olarak yorumlanabilir. Ekonomik durumları iyi olan kimi yaşlıların, evlerinde bakıcı/hemşireyle bakıldıkları, diğerlerininse daha çok memleketlerinde veya onlara bakacak çocuklarının, akrabaları ile yaşadıkları söylenebilir. Diğer memur ve öğretmen emekli grubunun ise iş-tayin sebebiyle İstanbul iline geldiği ve geri dönmediği yorumu yapılabilir.

Aylık gelirden katılımcıların çoğunluğu (%20,2) 7.500-8.000TL olarak cevap vermiştir. (Sorunun sorulduğu dönemdeki en düşük emekli maaşı 5.800TL; açlık sınırı 7.800TL; yoksulluk sınırı ise 27.041TL'dir.) Araştırmaya göre o dönemki asgari ücret olan 5.500TL'nin altında alan 150 katılımcı (%40,9), asgari ücretin üstünde ise 217 katılımcının (%59,1) olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum ankete katılan yaşlıların çoğunluğunun öğretmen emeklisi (%21) ve memur emeklisi (%27,5) yaşlılardan oluşması ile açıklanabilir.

Gelir sorusu ile bağlantılı olarak ankete katılan yaşlıların %77'si aylık gelirlerini yeterli bulmamaktadır. %16,3'ü *gelirimi yeterli buluyorum* şeklinde düşünürken, geri kalan %6,5 kesimse *fikrim yok* olarak belirtmiştir. Katılımcıların %11,2'si yani 41 yaşlı halen çalışmakta iken %12,3'ü emekli olarak çalışmaya devam etmektedir. Yani ankete katılan yaşlı bireylerin, kümülatif yüzdeliği %23,5 olan kesim, aktif olarak çalışma hayatını sürdürmektedir. Bu da bizlere ekonomik şartların zorluğu ve gelirlerinin yeterli olmadığı için çalışmaya devam ettiklerini göstermektedir. Nitekim bu sonuç da yukarıdaki tezimizi doğrular niteliktedir.

Katılımcıların %96,2'si SGK güvencesinde iken, %3,5'nun herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Bu durumda bizlerin, toplumun dezavantajlı grubu olan yaşlı bireylerin devlet tarafından sosyal güvenlik kapsayıcılığı konusunda kaygılanmamıza neden olmaktadır.

Katılımcıların diğer demografik sorulara vermiş oldukları cevapları hızlıca özetleyecek olursak; %68,7'si hala evlidir. %18,8 dul, %6'sı ise boşanmıştır. Katılımcıların %78,7'si eşi ile yaşarken, %18,5'i yalnız olarak, %0,8'lik bir grupsa huzurevinde yaşamaktadır. Yaşlı katılımcılarımızın %86,4'ü kendi evlerinde ikamet ederken, %13,4'ü hala kirada yaşamaktadır. Araştırma sonuçlarından da görüleceği üzere, huzurevi kültürünün %0,8 olması toplumumuzda yeterince yaygın olmadığına göstergesidir. *Kronik hastalığınız var mı?* sorusuna %59,7'lik bir kesim evet cevabını verirken, %40,1'lik bir yüzdeliğin kronik rahatsızlığı bulunmamaktadır. Sağlık kurumu olarak %61,3'ü devlet hastanelerine yönelmeleri, %21,8'i özel hastaneleri ve %16,6'sı ise tıp fakültelerini tercih etmektedir. Sağlık kurum tercihi olarak daha çok devlet kurumlarını tercih etmelerinin, devlete olan güven, alışkanlık ve ekonomik imkânsızlıklar olarak değerlendirilebilir. Aktif spor ve sağlıklı beslenme yaşam disiplini sorusuna %46,9'u evet cevabını vermiş, %53,1'lik kesim ise hayır cevabını vermiştir. Bu sonuç bizlere yaşlı bireylerde spor ve sağlıklı ya-

Yaşlılar da Para Harcar!

şam disiplininin yarı yarıya olduğu sonucunu vermektedir. Katılımcılara *sağlıklı beslenme ve aktif spor yapma* ile ilgili sorular sorularda aktif spor yapma alışkanlığı hiç de azımsanamayacak bir orandadır. Bu oranın yükselmesinde medyanın, sağlıklı yaşamla ilgili olumlu yayınlarının yanı sıra doktorların reçete yazarken *spor, yürüyüşü ve dengeli beslenmenin* yararlarını anlatmalarının da katkısı olduğu düşünülmektedir.

60 yaş ve üzeri yaşlı katılımcılarla yapılan anket çalışmasında, satın alma davranışlarını ölçmek için çeşitli sorular yöneltilmiştir. Sorular; alışverişe çıkma sıklığı, mağaza tercihleri, kimle alışverişe gittikleri, ödeme şekilleri, en çok hangi ürün gruplarını tercih ettikleri ile ilgilidir. Sonuçlar uygulama bölümünde detaylıca anlatılmış olup, kısaca özetlenecek olursa;

Yaşlılar Nasıl Para Harcar?

- Yaşlılar gelirleri ile en çok *gıda (yeme-içme)* grubuna para harcamaktadırlar (%93,2). İkinci olarak *aidat/faturalar* (%66,2), sonrasında sırasıyla *yakıt* (% 49), *medikal/sağlık* (%41,4), *giyim* (%27), *sosyal kültür* (%11,4), *dayanıklı tüketim malları* (%6) en son sırada da *hediyelik eşyalar* (%3,5).
- Yaşlılarda *kredi kartı kullanımı* yaygındır (%73,6).
- Yaşlılar, *alışverişe sık sık* çıkmaktadırlar. (Haftada 1-%32,7 / haftadan 1'den çok-%33,2)
- Yaşlılar, alışverişe çıkma zamanı olarak; *hafta içi veya hafta sonu fark etmeksizin* alışverişlerini yapmaktadırlar (%57,5) ancak *hafta içi* diyenler çoğunluktadır (%31,3).
- Yaşlılar, mağaza tercihleri olarak (%68,4) *bakkal/yakın marketler* daha sonra sırasıyla *semt pazarları* (%54,2), *mahalle esnafları* (%21,5), *e-ticaret platformları* (%10,4), *AVM'ler* (%19,9) izlemektedir.
- Yaşlılar, referans grup olarak en çok aile yakınlarından etkilenmektedir. İkinci olarak *kimseden etkilenmedikleri* (%40,6) cevabını vermişlerdir, üçüncü olarak da *reklamlardan etkilendiklerini* belirtmişlerdir. (%16,6)
- Yaşlılar, alışverişlerinde ürün kriterleri olarak en çok ürün/hizmetin *fiyatının uygunluğu* (%82,3), *ürünün kullanılabilirliği* (%73,3), *kaliteli olması* (%69,5), *güvenirliliği* (%42), *garanti belgesi* (%35,7), *danışma-servis destek hizmetleri* (%27,8) cevabını vermişlerdir.

Yaşlı katılımcılara satın alma davranışları ile ilgili olarak 20 soru yöneltilmiştir. Analiz sonrası sorular faktör analizinde 5 faktör altında toplanmıştır. Faktör grup isimleri açıklayıcılık değerlerine göre şu şekildedir; *"moda ve alışveriş eğlencesi"*, *"negatif alışveriş duygu durumu"*, *"kaliteli ürün ve pozitif alışveriş beklentisi"*, *"marka sadakati"*, *"planlı ve bilinçli alışveriştir"*. Bu durum katılımcıların, satın alma davranışları ile yorumlanırsa;

- Yaşlılar, satın alma ve tüketim davranışları açısından bir kısmı *modayı takip ederek ve eğlenceli bulurken, bir kısmı tam tersi olarak negatif duygu durumu* ile karşılaşmaktadır, belirli bir kısmı da *marka sadakati* açısından sevdiği markaları takip etmektedir.

Pazarlama bilimi ve sosyal hizmet bakış açısı ile yazılan kitabımızda; İstanbul ilindeki yaşlılara alışveriş davranışları hakkında ve genel sosyo-demografik sorular yöneltilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre yaşlılar ileri yaşlılık dönemleri için İstanbul ilini tercih etmemektedirler. Yaşlıların, yarısına yakını 5.500TL asgari

ücretin altında aylıkla geçinirken, diğer yarısı asgari ücret üzerinde bir yaşam sürmektedir. Yaşlıların, %77'si aylık gelirlerini yeterli bulmamaktadır. Ülkemizdeki ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan yaşlıların gelirlerini; gıda, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçları için harcadıktan sonra kendilerine yeterli kadar para kalmadığı tespit edilmiştir. Temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra sosyokültürel, turizm, eğlence, hobi ihtiyaçları için sınırlı para harcadıkları görülmüştür. Alışverişlerinde daha çok sıcak ilişki kurdukları ve kendi ürünlerini seçmelerine izin verildiğinden alışverişlerini bakkal ve semt pazarlarından yapmaktadırlar. E-ticaret faaliyetlerine %10'luk küçük bir grup yönelim gösterirken, kredi kartı kullanımı yaygındır. Bunu da günümüzde kredi kartı kullanımının fazla olması ile açıklanabilir. Bir başka yorum da araştırmaya katılan yaşlıların çoğunluğunun yüksek öğrenimli olması, memur-öğretmen emeklilerinin ağırlıkta olması ve bu sebeple kredi kartını tercih ettiği söylenebilir. Bazı yaşlılar için de çocukları tarafından nakit kullanımı sınırlandırılıyor olabilir, *"parayı kaybeder veya çaldırır"* düşüncesi ile kart kullanımına yönlendirildiği yönünde tahmin de yapılabilir.

Bu değerlendirmeler ışığında; gelişmekte olan ülkemizdeki yaşlıların, diğer ülkelerdeki yaşlılar gibi mutlu emeklilik dönemi yaşamadığı kanaatindeyiz. Yaptığımız araştırmadan da görüleceği gibi ekonomik sıkıntı içerisinde olan yaşlılarımız emeklilik gelirleri ile ancak zorunlu giderleri için para harçayabilmektedirler. Son yıllarda huzurevleri/bakımevlerinin sayılarının hızla artması, huzurevine girebilmek için yaşlıların uzun süre sırada beklemeleri, yaşlıların ev ortamında kendi başlarına veya çocukları ile kabilme koşullarının zorlaştığını göstermektedir. Özellikle büyük şehirlerde özel sektörün yaşlılık alanında yatırımlara yönelerek özel işletmeler; huzurevi-bakımevleri açmak için girişimlerde bulunması, yaşlıların ev ortamlarını yaşayabildikleri, onların daha huzurlu ve mutlu olmasını sağlayacaktır.

Diğer öneriler olarak; toplumun hassas gruplarından olan yaşlı tüketicilerle ilgili yapılan akademik çalışmaların işletmeler tarafından dikkate alınması, küresel pazardaki markaların gücünü de arttıracaktır. "Yaşı yetmiş, işi bitmiş" gözüyle değerlendirilen yaşlı nüfusun giderek arttığı ve tüketim alışkanlıklarının devam ettiği düşünülerek; sayısal güçlerinin ve etki alanlarının değerlendirilmesinde yarar vardır. Bu nedenle işletme/markaların yaşlı tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılama ve müşteri memnuniyeti açısından daha özenli olmaları gerekmektedir. Yeterince görünür olmayan bu grubun ihmal edildiği, istek ve ihtiyaçlarına göre ürün/hizmet üretme konusunda yeterli olunmadığı bir gerçektir. Keza ülkemizde ve dünyada son yıllarda yerel ve global markaların pazarlama odağında daha çok çocuk-geç, kadın-erkek, ev tekstil pazarının ağırlıkta olduğu, yaşlı pazarının ihmal edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dahası geronteknolojik ürün pazarının büyümesi ve yaşlı popülasyonunun artmasıyla bu pazara olan ilgi de artacaktır. Özellikle sağlık alanında gelişen teknolojik alt yapı geronteknolojik ürün pazarının büyümesine ve gelişmesine katkı sağlayacaktır. Yapay zekanın gelişmesi, robotik kodlama, tıp alanında görüntüleme tekniklerinden, uzaktan sağlık destek hizmetleri, güvenlik, evde bakım, takip gibi yaşlıya dönük uygulamalarla onların hayatlarına dokunulabilir. Ayrıca sektörde yaş dostu markaların artması ile onların hayatları kolaylaşmakta ve toplum içerisinde aktif bir yaşam sürmelerine destek sağlamaktadır.

Dünya nüfusunun hızla yaşlanmasına bağlı olarak gelişmiş ülkelerde yaşlıların evde ve kurumlarda bakımlarına yönelik üniversitelerin, yaşlılık alanında çalışma yapan bilim insanlarının görüş ve önerilerince, onların ihtiyaçları doğrultusunda daha çağdaş ve memnun edici projeler geliştirilmelidir. Yıllarca üretim süreci içerisinde aktif yer almış çalışanların, emekli olunca mutlu yaşlılık dönemi geçirebilmeleri açısından yenilikçi yaklaşım ve uygulamaların devlet ve yerel yönetimler tarafından koordine edilmesi gereklidir. Bu uygulamalarla o ülke içinde yaşayan diğer insanların hem mutluluk ve yaşam kalitesi hem de sosyal refah ve kalkınma düzeyleri yükselecektir. Arun (2016)'a göre; *"Türkiye, kapsamlı ve sürdürülebilir biçimde sosyal, ekonomik ve çevresel bir kalkınma angajmanına ihtiyaç duymaktadır."* Bu demografik dönüşümler, ülke olarak refahımızı nasıl ve ne şekilde etkiliyor? sorularına ilaveten, yazarın şu sorularına da cevap aranmalıdır: *"Türkiye nasıl yaşlanmaktadır? Yüzyılın sonunda Türkiye'nin nüfus yapısı nasıl değişecektir? Değişen nüfus yapısı sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmayı nasıl etkileyecektir? Yaşlanma Türkiye için demografik bir hediye mi yoksa bir sorun mu olacaktır?"*

Yaşlıların gelir düzeylerini etkileyen diğer faktör ise enflasyondur. *Yaşlılar da Para Harcar!* isimli kitabımızda görüldüğü gibi yaşlıların satın alma davranışlarında gelirleri ve ülke içindeki ekonomik durumu açısından önemlidir. Yaşlılar genellikle çocuklarının yar-

dımını almakta ve geniş aile yapısını devam ettirmektedir. Gelir, tasarruf kısıtlılığı ve ülke ekonomisindeki konjonktürel yapı nedeniyle buna mecbur edilmektedir.

Sokakta, mağazada, pazarda, tiyatrodan, AVM'lerde kısaca alışverişlerde ve sosyal hayatta yeterince göremediğimiz yaşlı büyüklerimizi gözlerimiz aramaktadır. Pazarda maalesef yeteri derecede görünmeyen bu grubu görünür kılmak açısından kaleme alınan bu bilimsel kitabın ileride bu alanda yapılacak diğer araştırmalara da temel teşkil edeceği inancındayız. Bu düşünceyle kimseye muhtaç olmadan sağlıklı, mutlu ve tüm ihtiyaçları için bolca para harcayabilecekleri yaşlılık döneminin sağlanabilmesi en büyük amacımızdır. Unutulmamalıdır ki; bir gün herkes yaşlılığın huzurunu tadacaktır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The authors declares that she has no competing interest.

Kaynakça

- Age Friendly Ireland (t.y.) "Age Friendly Business Recognition Programme". Erişim: 25 Mart 2023.
- AGESA (t.y.) *Her yasta projesi*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.agesa.com.tr/hakkimizda/kurumsal-sosyal-sorumluluk/her-yasta-kurumsal-sosyal-sorumluluk-projesi>
- Age UK (2017, Şubat). Age-friendly business: valuing and including older consumers in supermarkets and service companies. Erişim: 25 Mart 2023. https://www.ageuk.org.uk/globalassets/age-uk/documents/reports-and-publications/reports-and-briefings/active-communities/rb_feb17_age_friendly_business.pdf
- Akdemir, N., Görgülü, Ü. & Çınar, F. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15(1), 68-75.
- Aksoy, M. (2013). Kavram olarak hayat boyu öğrenme ve hayat boyu öğrenmenin Avrupa Birliği serüveni. *Bilig*, 6(4), 23-48.
- Akyazı, A. (2018). Dijitalleşen ticaret: Yaşlı dostu e-ticaret siteleri üzerine bir araştırma. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 8(4), 602-614. [Crossref]
- Akyazı, T.E. (2022). Maslow 2.0 dijital ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında dijital okuryazarlık ve pozitif psikolojik sermaye ilişkisi: İmalat sektöründe bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi, Sos. Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 49(49), 345-363. [Crossref]
- Alkan, V., Şimşek, S., & Erbil, B. A. (2019). Karma yöntem deseni: Öyküleyici alanyazın incelemesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 559-582. [Crossref]
- Alpaydın, Y. (2008). Türkiye'de yoksulluk ve eğitim ilişkileri. *İlem Yıllık*, 3(3), 49-64.
- Altay, B., Çavuşoğlu, F. & Çal, A. (2016). Yaşlıların sağlık algısı, yaşam kalitesi ve sağlıkla ilgili yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(3), 181-189. [Crossref]
- Altındağ A., (2020, Mart 18). *Yaşlılar için büyük fayda sağlayan 5 android mobil uygulama*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/yaşlılar-icin-buyuk-fayda-saglayan-5-android-mobil-uygulama/>
- Altunay, Z. & Özkul, M. (2022). Geçmişin değeri günün sosyal problemi: Yaşlılık ve modern toplumda yaşlı bakımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(35), 1012-1036. [Crossref]
- Anstey, K., Stankov, L. & Lord, S. (1993). "Primary Aging, Secondary Aging, and Intelligence". *Psychology and Aging*, 8(4), 562-570. [Crossref]
- Arpacı, F. & Bakır, B. (2017). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 691- 703.
- Arpacı, F. & Ersoy, A. F. (2007). Türk Toplumunda Yaşlılık: Yetişkin Bireylerin Yaşlılık Dönemi Görüşlerine İlişkin Bir Araştırma. *38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara/Türkiye, ss. 61-73.
- Artan, T. (1996). *Aile içi fiziksel yaşlı istismarı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı].
- Artan, T. (2009). Türkiye'de yaşlı istismarına genel bir bakış. *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 38-61.
- Artan, T. (2018). *Yaşlılarla sosyal hizmet*. Sabev Yayıncılık.
- Artan, T. & Irmak, H. S. (2018). Feminist gerontoloji bağlamında yaşlılığın kadınsallaşması. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 5(2), 236-243.
- Arun, Ö. (2008). Yaşlı bireyin Türkiye serüveni: Kaliteli yaşlanma imkânı üzerine senaryolar. *Gaziantep University-Journal of Social Sciences*, 7(2), 313-330.
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye'de yaşlılık ve eşitsizlik. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6(2), 29-48. [Crossref]
- Ataselim, M. (2013, Ağustos 1). *7 yılda 8 kat arttı*. HTGAZETE. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.haberturk.com/saglik/haber/865542-7-yilda-8-kat-artti>
- Ateş, V. & Karacan, H. (2009). Abant İzzet Baysal Üniversitesi web sitesi kullanılabilirlik analizi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2(2), 33-37.
- Bağcı, E. (2011). Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Türkiye'de yaşam boyu eğitim politikaları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 139-173.
- Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Electronic Journal of Social Sciences*, 11(42).
- Baran, A. (2011). Yaşlılığın sosyal boyutu. Yaşlanmak ayrıcalıktır (pp.23-32). Hacettepe Üniversitesi.
- BBC News Türkçe. (2022, Mayıs 31). *Dünya tütünsüz günü: WHO raporuna göre Türkiye'de tütün kullanan erkeklerin oranı azalırken kadınların oranı artıyor*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61645103>
- Bektas, O. E. (2017). Postmodern dünyada yaşlı olmak. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 9-18.
- Berg, H. & Liljedal, K. T. (2022). Elderly consumers in marketing research: A systematic literature review and directions for future research. *International Journal of Consumer Studies*, 46(5), 1640-1664. [Crossref]
- Birinci, E. (2020). *Y kuşağının yaşlı ve yaşlılık algısı*. Gazi Kitabevi.
- Bilge, M. (2020). *Geçmişten günümüze yaşlılık*. Z. Gençtürk (Ed.), Yaşlılık ve Sosyal Politika Tartışmaları içinde (14-26), Detay Yayıncılık.
- Blaschke, C. M., Freddolino, P. P. & Mullen, E. E. (2009). Ageing and technology: A review of the research literature. *British Journal of Social Work*, 39(4), 641-656. [Crossref]
- Bölüktaş, R. P. (2019). "Yaşlılığa Genel Bakış". R. P. Bölüktaş (Edi.), "Temel Gerontoloji". Yaşlı Sağlığı Önlisans Programı, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bulduk, E. Ö. (2014). Yaşlılık ve toplumsal değişim. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 53-60. [Crossref]
- Buz, S. (2015a). "Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268-278. [Crossref]
- Buz, S. (2015b). Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk odağında yaşlılık olgusu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi*, 1304, 1-10.
- Büken, N. Ö. & Büken, E. (2003). "Yaşlanma Olgusu ve Tıp Etiği". *Geriatrics*, 6(2), 75-79.
- Büyükköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirilmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Choudhury, S. (1997). *Life-Cycle Aspects of Poverty Among Older Women* (No. 71). Social Security Administration, Office of Research, Evaluation, and Statistics.
- Creswell, J. W. (2021). *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*, 3. Baskı (Çeviri Ed. Mustafa Sözbilir). Ankara: Pegem Akademi.
- Çağlar, T. (2014). Yaşlılık ve sosyal hizmet: Yaşam destek merkezi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(2), 145-162.
- Çapcıoğlu, İ. & Alpay, A. H. (2019). Çevresel gerontoloji bağlamında 'yerinde yaşlanma'nın temel belirleyicileri ve aktif yaşlanma süreciyle ilişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 1949-1966. [Crossref]
- "Covid, Yaşlıların Hareketini Azalttı". (02.10.2022). "Covid-19 Nedeniyle 65 Yaş ve Üzerine Sokağa Çıkma Yasakları Uygulandı". Fotoğraf: AA; akt.: BirGün. <https://www.birgun.net/haber/covid-yaşlıların-hareketini-azaltti-404685>
- Çayır, K. (2012). *Yaşa dayalı ayrımcılık, ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar*. İçinde. Derleyenler: Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizli yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6(1), 111-118.
- Çolak, M. & Özer, Y. E. (2015). Sosyal politika anlamında aktif yaşlanma politikalarının ulusal ve yerel düzeydeki analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 115-124. [Crossref]
- Coşkun, S. & Örnek-Büken N. (2021). COVID-19 pandemisi ve sınırlı tıbbi kaynakların adil kullanımı açısından yaşlılar. Demirhan Erdemir A, editör. *COVID-19 Pandemisi ve Etik*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri. s.18- 25.

- Daniş, M. Z. (t.y.). *Yaşlılık, Yoksulluk ve Yalnızlık*. Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi. 1-16. Erişim: 7 Mart 2023. <https://silo.tips/download/yalilik-yoksulluk-ve-yalnizlik-ar-gr-mehmet-zafer-dani-bilim-uzman>
- Daniş, M. Z. (2009). Türkiye’de yaşlı nüfusun yalnızlık ve yoksulluk durumları ve sosyal hizmet uygulamaları açısından bazı çıkarımlar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 67-84.
- Demirbaş, S. (2018). *Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler*. A. Canatan & E. Özmete (Ed.). Temel Gerontoloji kitabı içinde. Ankara: Hedef CS Basım Yayın.
- Depositphotos. (6 Haz 2022). <https://tr.depositphotos.com/574941832/stock-photo-senior-woman-wearing-virtual-reality.html>
- Dichter, M. N., Sander, M., Seismann-Petersen, S. & Köpke, S. (2020). COVID-19: It is Time to Balance Infection Management and Person-Centered Care to Maintain Mental Health of People Living in German Nursing Homes. *International Psychogeriatrics*, 1-11. [\[Crossref\]](#)
- Diker, A., & Varol, A. (2013, Mayıs). E-ticaret ve güvenlik. In *1st International Symposium on Digital Forensics and Security (ISDFS'13)*, 20(21), 29-33.
- Dionysiotis, Y. (2018). Active ageing. *Journal of Frailty, Sarcopenia and Falls*, 3(3), 125-127. [\[Crossref\]](#)
- Doruk, H. (2009, Nisan). "Geriatri ve Sağlıklı Yaşlanma". Erişim: 7 Mart 2023. https://www.tavsiyedyorum.com/makale_2736.htm
- Dölek, B. Ö. (2013). "Gerontolojik ve Geriatrik Sosyal Hizmet". H. Acar, N. Negiz & E. Akman (Ed.), "Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları" (1. baskı, ss. 279-297) içinde. Maya Akademisi.
- Dönümcü, Ş. (30 Eylül 2017). "Yaşlılar: Yaşam Boyu Öğrenmeli, Üretmeli". BİA Haber Merkezi. <https://bianet.org/yazi/yaşlılar-yaşam-boyu-ogrenmeli-uretmeli-190213>
- Dursun, İ., Alnaçık, Ü., & Kabadayı, E. T. (2013). Tüketici karar verme tarzları ölçeği: yapısı ve boyutları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 293-304. [\[Crossref\]](#)
- Ek, S., İlhanlı, H. & Özözen-Kahraman, S. (2020). COVID-19’un yaygın halkası: Yaşlı nüfus. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 33-44. [\[Crossref\]](#)
- Erdem, M. (2005). Yaşlıya bakım verme. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(3), 101-106.
- Erjavec, J., & Manfreda, A. (2022). Online shopping adoption during COVID-19 and social isolation: Extending the UTAUT model with herd behavior. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 65, 102867. [\[Crossref\]](#)
- Eroğlu Pektaş, G. Ö., & Salman, Ö. (2022). *Yaşlılık ve Dijital Hayat*. G.Ö.E. Pektaş (Ed.), *Sağlık Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar-III* (1. bs.) içinde. Artikel Akademi.
- Ersoy, A. F., Arpacı, F., & Vural, E. (2010). Yaşlı tüketicilerin alışverişe yönelik davranışlarının incelenmesi. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(3), 74-89.
- Erşan, M. (2019, 24 Mart). Vicdansızlığa sessiz kalma. Hürriyet. Erişim adresi: <https://www.poliseydd.com/vicdansizliga-sessiz-kalma/>
- Euronews. (2017, Haziran 5). *Zacharias: Yalnız Yaşayan Yaşlıların Hayatını Kolaylaştıran Robot*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://tr.euronews.com/next/2017/06/05/zacharias-yalniz-yasayan-yasli-larin-hayatini-kolaylastiran-robot>
- Euronews. (2023, Mart 29). En düşük emekli maaşı: Emekli maaşının asgari ücrete oranı nasıl değişti?. Erişim: 25 Mart 2023. [https://tr.euronews.com/2023/03/29/en-dusuk-emekli-maasi-emekli-maasinin-asgari-ucrete-orani-nasil-degisti#:~:text=Asgari%20%C3%BCcret%20ve%204a%20en%20d%C3%BC%C5%9F%C3%Bck%20emekli%20ma-a%20C5%9F%C4%B1%20\[Mart%202023\]&text=Buna%20g%C3%B6re%2020%20sene%20%C3%B6nce,7%20bin%20500%20liraya%20%C3%A7%-C4%B1kacak](https://tr.euronews.com/2023/03/29/en-dusuk-emekli-maasi-emekli-maasinin-asgari-ucrete-orani-nasil-degisti#:~:text=Asgari%20%C3%BCcret%20ve%204a%20en%20d%C3%BC%C5%9F%C3%Bck%20emekli%20ma-a%20C5%9F%C4%B1%20[Mart%202023]&text=Buna%20g%C3%B6re%2020%20sene%20%C3%B6nce,7%20bin%20500%20liraya%20%C3%A7%-C4%B1kacak)
- Fernández-Ballesteros, R., Robine, J.M., Walker, A., & Kalache, A. (2013). Active aging: A global goal. *Current Gerontology and Geriatrics Research*, 1-4. [\[Crossref\]](#)
- Fodor, E. (2006). A different type of gender gap: How women and men experience poverty. *East European Politics and Societies*, 20(1), 14-39. [\[Crossref\]](#)
- Gök, M. (2020). *Aktif yaşlanma ve yaşlılara yönelik politikalar: Almanya ve Türkiye karşılaştırması* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Görgün-Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (2), 86-97.
- Guido, G., Amatulli, C. & Sestino, A. (2020). Elderly consumers and financial choices: A systematic review. *Journal of Financial Services Marketing*, 25, 76-85. [\[Crossref\]](#)
- Güler, G., Güler, N., Kocataş, S., & Akgül, N. (2009). Yaşlıların sağlık bakım gereksinimleri. *Cumhuriyet Medical Journal*, 31(4), 367-373.
- Güvemli, Ö. (2019, Ekim 6). *Halk ekmekten bir ilk! İBB yaşlı dostu ekmek üretecek*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/halk-ekmekten-bir-ilk-ibb-yasli-dostu-ekmek-uretecek-5373060/>
- Gümüş (2020). *Pazarlamanın yükselen gözdesi: Yaşlı tüketiciler*. Detay Yayıncılık.
- Gürer, A., Çırpan, F. K. & Özlen, N. A. (2019). Yaşlı bakım hizmetleri. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 3(1), 1-6. [\[Crossref\]](#)
- Haberler.com (2022, Mart 25). *65 yaş üstü istanbullular "her yaşta dijital" uygulamasını hizmete aldı*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.haberler.com/teknoloji/65-yas-ustu-istanbullular-her-yasta-dijital-14820143-haber/>
- Habertürk TV (2014, Ekim 2). *İşte yaşlıların en mutlu olduğu ülke*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://tv.haberturk.com/tv/gundem/video/iste-yasli-larin-en-mutlu-oldugu-ulke/126304>
- Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2010). *Yaşlı refahı: Yaşlılar için sosyal hizmet*. Kilit Yayınları.
- Härkönen, A., Mattila, M., & Munnukka, J. (2002). *Technology usage among ageing consumers*. Erişim: 7 Şubat 2023. https://www.mit.jyu.fi/agera-center/inbct/InBCT42/ageing_and_technology.html
- Hotar, N. (2021). Sosyal politikada yeni ufuklar. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 12(1), 1-23.
- Iancu, I. & Iancu, B. (2017). Elderly in the digital era. Theoretical perspectives on assistive technologies. *Technologies*, 5(60), 1-13. [\[Crossref\]](#)
- i-SCOOP [Digital business and transformation hub]. (t.y.). *Wearables market outlook 2020: drivers and new markets*. Erişim: 25 Ekim 2023. <https://www.i-scoop.eu/wearables-market-outlook-2020-drivers-new-markets>
- İstanbul Airport. "Yaş Dostu Hizmetler ve 65+ Ayrıcalıkları". Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.istairport.com/tr/yolcu/hizmetler/havalimani-hizmetleri/yas-dostu-hizmetler-ve-65-yas-ustu-ayricaliklari>
- IFSW. (2020, Nisan 26). *Updated Information On IFSW and COVID-19*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.ifsw.org/updated-information-on-ifsw-and-the-covid-19-virus/>
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve yaşlılığın değerlendirilmesi: Denizli ili üzerine niteliksel bir araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 3(1-2), 1-13.
- İlik, B. & İcağasioğlu Çoban, A. (2021, Kasım). "Yaşlılık ve Sosyal Hizmetler (Teknik Rapor No: 16-2021/2)", Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı: Ankara.
- Jeng, M. Y., Pai, F. Y. & Yeh, T. M. (2017). The virtual reality leisure activities experience on elderly people. *Applied Research in Quality of Life*, 12, 49-65. [\[Crossref\]](#)
- Kalınkara, V. (2017). Yaşlanan kentler: Kentsel alanda aktif yaşlanmayı destekleyecek kapsayıcı tasarım ve ergonomi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 229-248.
- Kalınkara, V. & Arpacı, F. (2021). Yerel yönetim hizmetleri kapsamında yaşlı bakım hizmeti veren personelin yaşam doyumu ve tükenmişlik araştırması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(3), 727-742.
- Kaptan, G. (2013). *Geriatrik Bakım İlkeleri*. Nobel Tıp Kitabevi.
- Karadağ, G. H. (2017). Reporting and interviewing styles of professional and citizen reporters on periscope. *Communication and Technology Congress*, 88-104. [\[Crossref\]](#)
- Kara, E. (2020). COVID-19 pandemisindeki dezavantajlı gruplar ve sosyal hizmet işgücünün işlevi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 4(1), 28-34.
- Karakaş, S. A. & Durmaz, H. (2017). Yaşlılık dönemi psikolojik özellikleri ve moral. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 18(1), 32-36. [\[Crossref\]](#)

- Kılıç, S. (2021). "Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma". A. Arısoy (Edi.), "Devazantajlı Gruplar ve Sosyal Dışlanma" (1. bs.) içinde. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Koc, E. (2022). *Tüketici davranışları ve pazarlama stratejileri*. Seçkin Yayınevi.
- Komşu, U. C. (2014). Yaşlılık, yaşlı nüfusun sorunları ve yetişkin eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 370-389. [Crossref]
- Koray, M. (2000). *Sosyal politika*. Ezgi Kitabevi.
- Korkmaz, A. & Korkut, G. (2018). Gümüş ekonomi ve aktif yaşlanma bağlamında toplumsal katılım. *İş ve Hayat*, 4(8), 257-272.
- Köroğlu, M. A. (2014). Yaşlılık dönemi tüketim davranışı üzerine uygulamalı bir araştırma. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1021-1033. [Crossref]
- Kula, S. & Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kurtkapan, H. (2017). Kentleşme Sürecinde Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı]. [Crossref]
- Kurtkapan, H. (2018a). *Kentte yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları*. Nobel Akademik Yayıncılık. [Crossref]
- Kurtkapan, H. (2018b). Aktif yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 38-52. [Crossref]
- Kurtkapan, H. (2019). Gençlerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: Nevşehir örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 220-237.
- Kuruhalil, İ., Özyazıcı, A. & Hosseinezhad, F. (2020). Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde sosyal hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-18.
- Lewis, G. (2000). Expanding the Social Policy Imaginary. In: Lewis, G. and Gewirtz, S. and Clarke, J. (eds.) "Rethinking Social Policy". London, UK: Sage Publications, pp. 1-21. ISBN 9780761967552.
- Marangoz, M. (2006). Yaşlı tüketiciler ve yaşlı tüketicilerin harcama eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi*, 13(1), 79-96.
- Marangoz, M., Yeşiladağ, B. & Saltık, İ. A. (2012). E-ticaret işletmelerinin web ve sosyal ağ sitelerinin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi. *Journal of Internet Applications and Management*, 3(2), 53-78. [Crossref]
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370. [Crossref]
- Maslow, A. H. (2017). "A Theory of Human Motivation". USA: BN Publishing, ISBN: 1684113180
- Medikal Akademi (2022, Mart 18). *Yaşlılık forumu 2022: Toplumlarda yaş dostu kültür ve yaş dostu iyi uygulamalar*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.facebook.com/watch/?v=389507226365559>
- MedlinePlus. (2022, Temmuz 21). *Aging Changes in The Senses*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://medlineplus.gov/ency/article/004013.htm#:~:text=Your%20senses%20become%20less%20sharp,changes%20can%20lead%20to%20isolation>.
- Mengü, A. (1997). Kamu yönetimindeki gelişmeler, yerel yönetimler ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(01). [Crossref]
- Mercan, A.F (2021, Eylül 20). *Japonya'da yaşlı nüfusun genel nüfusa oranı ilk kez yüzde 29'u geçti*. AA. Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/japonyada-yasli-nufusun-genel-nufusa-orani-ilk-kez-yuzde-29u-gecti/2369175>
- Mowen, J. C. (1990). *Consumer Behavior*. 2nd Ed., Macmillan Publishing Company.
- Mueller, A.L., McNamara, M.S. & Sinclair, D.A. (2020). Why does COVID-19 disproportionately affect older people?. *Aging (Albany NY)*, 12(10), 9959. [Crossref]
- Muradoğlu, C. (2022, Mayıs 7). *Son dönemde öne çıkan teknoloji uygulamaları*. Webrazzi. Erişim: 25 Mart 2023. <https://webrazzi.com/2022/05/07/son-donemde-one-cikan-teknoloji-uygulamaları/>
- Müftüler, H. G. (2018). Modern toplumda yaş ve yaşlı ayrımcılığı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 181-214.
- Narayama Türküsü (film, 1958). (2022, Temmuz 15). Vikipedi içinde. Erişim adresi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Narayama_T%C3%BCrk%C3%BCs%C3%BC_film,_1958
- National Center for Injury Prevention and Control, CDC using WISQARS™. *10 Leading Causes of Death by Age Group, United States-2018*. Erişim: 7 Mart 2023. https://www.cdc.gov/injury/wisqars/pdf/leading-causes_of_death_by_age_group_2018-508.pdf
- Nazlier-Keser, E.N. (2019). Türkiye'de yaşlı yoksulluğu sorununa yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 739-764. [Crossref]
- Neves, B. B., Amaro, F & Fonseca, J. R. (2013). Coming of (old) age in the digital age: ICT usage and non-usage among older adults. *Sociological Research Online*, 18(2). [Crossref]
- Olgun, N., Aslan, F.E., Yücel, N., Öntürk, Z. K. & Laçın, Z. (2013). Yaşlıların sağlık durumlarının değerlendirilmesi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(2), 72-78.
- Omay, U. (2007). Tüccar sınıfın protestan hareketi desteklemesinin Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımı açısından değerlendirilmesi. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 52, pp. 231-243).
- Önder N. (2023, Mart). *Markanız orta yaş krizine hazır mı? Marketing Türkiye*. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/markaniz-orta-yas-krizine-hazir-mi/>
- Önemli, S. (2015, Temmuz 24). *Yaşlıların hayatını kolaylaştıran teknolojiler*. Erişim: 7 Mart 2023. Mediatrend. <https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/yasli-larin-hayatini-kolaylastiran-teknolojiler/>
- Özbay, Ö. (2008). Çapraz tablo analizi nasıl yapılır? Pratik bir açıklama. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (9), 459-470.
- Özcan, M. (2010). *Aktif yaşlanmaya yönelik sosyal güvenlik politikaları*. [Doktora Tezi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi].
- Özdemir, Ü. N. (2019). Geçmişten günümüze cicero ile yaşlılık. *Sosyoloji Dergisi*, 1(40), 281-290.
- Özdemirkan, T., Şenlik, Z.B. & Şimşek, A.Ç. (2020). "Sağlıklı Aktif Başarılı Yaşlanma". *Turkey Health Literacy Journal*, 1(1), 51-57. [Crossref]
- Özeke, T. (1999). "Çocuk Hekimi Gözüyle Yaşlılık". *Turkish Journal of Geriatrics*, 2(2), 90-91.
- Özmete, E. (2017). Türkiye'de Kuşaklararası Dayanışmanın Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Basımevi*.
- Öztürk, S.A., Özata, F.Z., Er, İ., & Güldoğan, N.E. (2006). *Yaşlı tüketicileri anlamak: Yaşlı tüketicilerin teknoloji ürünlerine karşı tutumlarını ve tüketim kalıplarını anlamaya yönelik niteliksel bir araştırma*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://zeynepozata.files.wordpress.com/2006/09/yasli-tuketicileri-anlamak.doc>
- Pak, M. (2020). Yaşlılarla sosyal hizmetlerde yeni paradigma: Yaşlıları güçlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 355-382. [Crossref]
- Palmore, E. (1999). *Ageism: Negative and Positive*. (Second Edi.) Springer Publishing Company: NY.
- Rûdaw. (2020, Eylül 15). "Japonya'da 100 Yaş Üstü Nüfus Rekor Kırdı". Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.rudaw.net/turkish/lifestyle/15092020>
- Rybczewska, M., & Sparks, L. (2022). Ageing consumers and e-commerce activities. *Ageing & Society*, 42, 1879-1898. [Crossref]
- Sarı, A. (2008). Yaşlıların gelir ve tüketim tercihlerinin belirlenmesi: Cep telefonu sahipliğine yönelik ekonometrik model uygulaması. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1), 50-61.
- Sprotles, G. B. & Kendall, E. L. (1986). A methodology for profiling consumers' decision-making styles. *Journal of Consumer Affairs*, 20(2), 267-279. [Crossref]
- Sayek, F (2009). *Tarihe giriş*. Türk Tabipleri Birliği. Türk Tabipleri Birliği Çalışma Raporu Temmuz, 2009.
- Singer, N. (2011). In a graying population, business opportunity. *New York Times*, 5(02), 1-8.

- Şantaş, F. (2017). Yoksulluk olgusu ve Türkiye’de yoksulluk ve hane refahının DHS Wealth Index ile değerlendirilmesi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 23-42.
- Şeker, Ş. E. (2014). Dijitalleşme. *YBS Ansiklopedi*, 1(1), 6-8.
- Şener, Ü. (2009, Eylül). *Kadın yoksulluğu, TEPAV Değerlendirme Notu*. TEPAH.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2013) *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı*. <https://tatd.org.tr/geriatri/wp-content/uploads/sites/14/2021/11/TU%CC%88R-KI%CC%87YEDE-YAS%CC%A7LILARIN-DURUMU-VE-YAS%CC%A7LANMA-ULUSAL-EYLEM-PLANI-UYGULAMA-PROGRAMI-2013.pdf>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB). (Mart-Nisan 2020/2) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *E-Bülten*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.aile.gov.tr/media/52698/ebultenmart-nisan-2020-2.pdf>
- T.C. AÇSHB, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi (2020)*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://www.aile.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>
- T.C. AÇSHB. (2020). *Yaşlılar İçin Bilgilendirme Rehberi-III*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.aile.gov.tr/media/45960/yasli-lar-icin-bilgilendirme-rehberi-3.pdf>
- T.C. ASHB, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Birleşmiş Milletler Yaşlı İlkeleri*. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/uluslararası-mevzuat/>
- T.C. ASHB. (Eylül, 2021). *Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı ve Bölgesel Uygulama Stratejisinin (MIPAA/RIS) Uygulanmasının Dördüncü Döngüsü 2018-2022*. https://www.aile.gov.tr/media/94685/ulusal_yaslanma_raporu_2018-2022.pdf
- T.C. ASHB, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Ağustos’22*. Erişim: 7 Mart 2023. https://www.aile.gov.tr/media/117257/eyhgm-istatistik_bulteni_agustos2022.pdf
- T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2013). *"Hasta ve Yaşlı Hizmetleri: Yaşlı Psikolojisi"*. Ankara: MEB Yayinevi.
- T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu. *Genel koronavirus tablosu*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html#>
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Kronik Hastalıklar ve Yaşlı Sağlığı Dairesi Başkanlığı. Erişim: 25 Mart 2023. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/yasli-sagligi>
- Tarı, R., Çalışkan, Ş. & Bayraktar, Y. (2006). Kocaeli Üniversitesi öğrencilerinin gelir ve tüketim ilişkisi üzerine ekonometrik bir inceleme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 168-179.
- Taş, H. Y. & Özcan, S. (2012). Türkiye’de ve Dünya’da yoksulluk üzerine bir araştırma. *International Conference on Eurasian Economies*, 2-9.
- Tekin, V. N. (2014). *SPSS uygulamalı istatistik teknikleri: Klasik ve bilgisayarlı çözümler*. Seçkin Yayıncılık.
- Tekin, Ç. S. & Kara, F. (2018). "Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılık". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 219-229. [\[Crossref\]](#)
- Tekke, M. (2019). Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en son düzeyleri: Kendini gerçekleştirme ve kendini aşmışlık. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1704-1712.
- Teknolog. (2021, Nisan 28). *Yaşlılar için teknolojik aletler nelerdir?*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://teknolog.com/yasilar-icin-teknolojik-aletler-nelerdir/>
- Tekvar, S. O. (2016). Tüketici davranışlarının demografik özelliklere göre tanımlanması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(6), 1601-1616. [\[Crossref\]](#)
- Tezcan, N. (2020). Türkiye’de 65 yaş ve üstü yetişkinlerin sağlık sorunları açısından analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(72). [\[Crossref\]](#)
- Topaktaş, B. (2022, Mart 18). Türkiye yaşıyor: Demografik deprem yaşanacak. Erişim: 7 Mart 2023. <https://medyascope.tv/2022/03/18/tuik-acikladi-turkiyede-yasli-nufus-bes-yilda-yuzde-24-artti/>
- Topçu, Z. (2018). *Büyüyen yaşlı tüketiciler pazarı: Yaşlı tüketicilerin satın alma davranışları ve görüşleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Aile ve Tüketici Bilimleri Ana Bilim Dalı].
- Tuncalı, K. (2020, Ağustos). *E-ticaret sektöründe son dönemde yaşanan gelişmeler: İktisadi araştırmalar bölümü sektör raporları*. Erişim: 25 Mart 2023. https://ekonomi.isbank.com.tr/contentmanagement/Documents/tr10_aa_rapor/2020/E-Ticaret_202008.pdf
- Turan, A.H. & Çolakoğlu, B.E. (2015). Yaşlı tüketicilerde algılanan marka değeri ve satınalma niyeti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 277-296.
- TÜBİTAK-Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü. *Derinlemesine görüşme*. Erişim: 20 Mart 2023. <https://tusside.tubitak.gov.tr/tr/yontemlerimiz/Derinlemesine-Gorusme>
- Tümerdem, Y. (2006). Real age. *Turkish Journal of Geriatrics*, 9(3), 195-196.
- Türk Dil Kurumu (TDK). "Güncel Türkçe Sözlük, Yaşlı". Erişim: 7 Mart 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018, Şubat 21). *Nüfus projeksiyonları, 2018-2080*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2018-2080-30567#:~:text=N%C3%BCfuzumuz%202069%20y%C4%B1%20kadar%20artarak,100%20bin%20904%20ki%C5%9F%20olacakt%C4%B1r>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020, Haziran 24). *"Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019"*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-İstatistikleri-2019-33710>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021, Mart 18). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2020*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yasli-lar-2020-37227>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2022, Şubat 4). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2021*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=45500>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2022, Mart 4). *"İstatistiklerle Kadın, 2021"*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Kadin-2021-45635>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2022, Mart 18). *İstatistiklerle yaşlılar, 2021*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Yasli-lar-2021-45636#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Ya%C5%9F%20n%C3%BCfus%20olarak%20kabul%20edilen,9%2C7%20ye%20y%C3%BCkseldi>
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD). (2019). *E-ticaretin gelişimi, sınırların aşılması ve yeni normlar*. Erişim: 25 Mart 2023. https://www.eticaret.gov.tr/static//Pdf/9bda890ec0df47959b0688c5ec827b00_637238498471585555.pdf
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) (2022). *E-ticaretin öne çıkan başarısı, tüketici davranışlarında değişim ve dijitalleşme*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/consulting/E-ticaretin-one-cikan-basaris-2022.pdf>
- UNFPA (2020, Nisan 24). *Küresel teknik bilgi notu, Covid-19’un yaşlılar açısından sonuçları: Salgına müdahale*. Erişim: 7 Mart 2023. https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_Technical_Guide_Older_Persons_and_COVID19_Turkish.pdf
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2022). *World Population Prospects 2022: Summary of Results*. UN DESA/POP/2022/TR/NO. 3
- United Nations Economic Commission for Europe. (2009). *Integration and Participation of Older Persons in Society. UNECE Policy Brief on Ageing No. 4*.
- Uyral, E. (2019). Yerel yönetimlerin aktif yaşlanma stratejileri: Büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporları üzerinden aktif yaşlanma stratejilerinin incelenmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Gerontoloji Anabilim Dalı].
- Uysal, A. (2002). Dünyada yaygın bir sorun: Yaşlı istismarı ve ihmali. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 5(5).

Yaşlılar da Para Harcar!

World Bank staff estimates using the World Bank's total population and age/sex distributions of the United Nations Population Division's World Population Prospects: 2022 Revision. <https://data.worldbank.org>

World Health Organization [WHO] (2002). *Active ageing: A policy framework*. WHO. Erişim: 7 Mart 2023. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>

World Health Organization [WHO]. (2021, Mart 18). *Global report on ageing: Executive summary*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/340205/9789240020504-eng.pdf>

Yang, C. C., Yang, S. Y., & Chang, Y. C. (2023). Predicting older adults' mobile payment adoption: An extended TAM model. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20, 1391. [\[Crossref\]](#)

Yaşama Dair Vakıf (YADA Vakfı) (2019, Kasım). *Türkiye'de yaşlılık tahayyülleri ve pratikleri araştırması*. İstanbul. <https://www.heryasta.org/wp-content/uploads/2019/09/avivaSA-kitap-mobil.pdf>

Yaşlanma ve Bellek Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2015, Mart 4). *Yaşlılık nedir?*. Erişim: 7 Mart 2023. <https://esoybem.ogu.edu.tr/Sayfa/Index/3/yaslilik-nedir>

Yaşlıoğlu, M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *Istanbul University Journal of the School of Business*, 46(Özel Sayı), 74-85.

Yaşlıyım Haklıyım Derneği. "II. Dünya Yaşlılar Asamblesi 2002". (2022, Ağustos 21). <https://www.yasliyimhakliyim.com/2002-2-dunya-yasli-lar-asamblesi/>

Yelkikalan, N., Dalboy, Z., Doğan, S. & Oflaz, A. (2020). COVID-19'un Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına etkisi: Durumsallık yaklaşımı bağlamında bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15(2), 139-165.

Yeni Şafak. (2021, Ekim 17). *Dünyada başka örneği yok: 65 yaş üstündekilere özel acil servis kurulacak*. Erişim: 25 Mart 2023. <https://www.yenisafak.com/gundem/dunyada-baska-ornegi-yok-65-yas-ustundekilere-ozel-acil-servis-kurulacak-3707375>

Yerli, G. (2017). Yaşlılık dönemi özellikleri ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1278-1287. [\[Crossref\]](#)

Yıldırım, N. (2011). Kent merkezinde ikamet eden yaşlıların sosyo-ekonomik durumu (Adapazarı örneği). 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara.

Yıldırım, Y. & Yurttaş, A. (2020). Yaşlı tüketiciler pazarının tutum ve davranışlarının öğrenilmesi ve pazarlama stratejilerine yönelik öneriler Akçakoca örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 79-97. [\[Crossref\]](#)

Yıldız H. (2019). *Sağlıklı, Başarılı ve Aktif Yaşlanma*, R. P. Bölüktaş (Ed.), Temel Gerontoloji içinde (248-267), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

Yılmaz, Ö. & Bayram, O. (2020). COVID-19 pandemi döneminde Türkiye'de e-ticaret ve e-ihracat. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 37-54. [\[Crossref\]](#)

EKLER**EK-1 BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU****60 YAŞ VE ÜZERİ TÜKETİCİLERİN HARCAMA EĞİLİMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*****Değerli Katılımcı,***

Bu çalışma Doç.Dr. Güzide Öncü Pektaş, Öğr.Gör. Kahraman Eroğlu ve SHU. Özlem Salman tarafından yürütülmekte olup, İÜC-Cerrahpaşa 'Cumhuriyetin 100. Yılına 100 Kitap' projesi kapsamında kitaplaştırılacaktır. Bu doğrultuda çalışmada "60 yaş ve üzeri tüketicilerin satın alma davranışları ve tutumlarına ilişkin tüketici davranışları hakkında genel bir kanı oluşturabilmesi" amaçlanmıştır. Araştırma tahminen 8-10 dakika sürecektir.

Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük temelinde olup, gizlilik esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, anket formunda yer alan soruların tamamına içtenlikle cevap vermenizdir; kişisel bilgileriniz ve cevaplarınız üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak isterseniz; ozlem.salman@outlook.com üzerinden ulaşabilirsiniz.

Çalışmaya katılımınız için teşekkür eder, sağlıklı günler dileriz.

"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımda kullanılmasını kabul ediyorum."

EVET, kabul ediyorum.

HAYIR, kabul etmiyorum. (Çalışmayı sonlandırınız.)

EK-2 ANKET SORU FORMU

60 YAŞ VE ÜZERİ TÜKETİCİLERİN HARCAMA EĞİLİMLERİ ÜZERİNE

ANKET SORU FORMU

SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

S1: Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

S2: Yaşınız?

S3: Öğrenim Durumunuz?

Okuma-yazmam yok

İlkokul

Ortaöğrenim (Ortaokul ve lise)

Yükseköğrenim

S4: Aylık Geliriniz? (Kendinizin)

2.499 TL ve altı

2.500-3.500 TL

3.501-4.500 TL

4.501-5.500 TL

5.501-6.500 TL

6.501-7.500 TL

7.501-8500 TL

8501-9500 TL

9501 TL ve üzeri

S5: Gelirinizi yeterli buluyor musunuz?

Yeterli buluyorum

Fikrim yok

Yeterli bulmuyorum

S6: Medeni Durumunuz?

Evli Dul

Bekar Boşanmış

S7: Çocuk sayısı?

S8: Torun sayısı?

S9: Mesleğiniz? (Emekli iseniz emeklilikten önceki mesleğinizi işaretleyiniz.)

İşçi Çiftçi Öğretmen

Memur Serbest Meslek Sağlık Çalışanı

Esnaf-Sanayici Ev Hanımı Diğer

S10: Çalışma Durumunuz?

Hâlen Çalışıyorum

Emekliyim-Tekrar Çalışıyorum

Emekliyim-Çalışmıyorum

Emekli değilim-Çalışmıyorum

Hiç Çalışmadım

S11: Sosyal Güvenceniz?

SGK

GSS (Genel Sağlık Sigortası)

Sosyal güvencem yok

S12: Yaşadığınız yer?

Eşim/ailemle

Yalnız

Huzurevi

Diğer

S13: Yaşadığınız yer size mi ait?

Kira

Kendi Evim

S14: Boş zamanlarınızı daha çok ne ile değerlendirirsiniz? (En fazla dört seçenek işaretleyiniz.)

TV izleyerek/telefonla vakit geçirerek

Kitap-gazete okuyarak

Komşu ziyaretleri ile

Aile üyeleri ile [Torun/çocuk vb.] vakit geçirerek

İbadet-dua ederek

Alışverişe çıkarak

Hobilerimle uğraşarak

S15: Kronik hastalığınız var mı? (Tansiyon, şeker vs.)

Evet

Hayır

S16: Sağlık sorunlarınızda hangi tip hastaneyi tercih edersiniz?

Devlet Hastaneleri

Özel Hastaneler

Tıp Fakülteleri

Diğer

S17: Spor yapma ve sağlıklı yaşam disiplinine sahip misiniz?

Evet

Hayır

HARCAMA EĞİLİMLERİ**S18: Alışverişe genellikle kiminle çıkarsınız?**

Yalnız

Eş

Çocuk/Torun

Aile dostları

Bakıcı

Diğer

S19: Genellikle hangi günler alışveriş yaparsınız?

Hafta içi (Pazartesi-Cuma)

Hafta sonu (Cumartesi-Pazar)

Bazen hafta sonu bazen hafta içi

S20: Genellikle alışverişe çıkma sıklığınız nedir?

Her gün

Haftada bir

Haftada birden fazla

Bir haftadan fazla aralıklarla

Ayda bir ve daha fazla

S21: Daha çok alışverişlerinizi nereden/nerelerden yaparsınız? (En fazla iki seçenek işaretleyiniz.)

Bakkal/Yakın Marketler

Mahalle Esnafı

Semt Pazarları

Mağazalar (AVM dışı)

Alışveriş Merkezleri (AVM)

E-Ticaret (İnternet satışları)

S22: Gelirinizi en çok hangi ürün grupları için harcıyorsunuz? (En fazla beş seçenek işaretleyiniz.)

Ev Kirası

Aidat ve Fatura Harcamaları

Gıda Harcamaları

Giyim Harcamaları

Medikal/Sağlık Harcamaları (Hastane, ilaç vb.)

Yaşlılar da Para Harcar!

Dayanıklı Tüketim Malları Harcamaları (TV, bilgisayar, buzdolabı, mobilya vb.)

Sosyal (Kültür/Sanat) Harcamaları

Tatil/Seyahat Harcamaları

Hediyelik Eşya Harcamaları

Yakıt Harcamaları

S23: Kredi kartı kullanıyor musunuz?

Evet

Hayır

S24: Genel olarak alışverişlerinizde ödeme yönteminiz nasıldır?

Peşin

Taksitli

Kredi kartı

Veresiye

S25: Mal ve hizmet satın alırken en çok kim/kimlerden etkileniyorsunuz? (En fazla iki seçenek işaretleyiniz.)

Hiç kimse

Aile (Eş/Çocuk/Torun/Akrabalar)

Arkadaş

Komşu

Reklam ve tanıtım

S26: Bir ürün tercih ederken hangi özellikler dikkatinizi çekmektedir? (En fazla dört seçenek işaretleyiniz.)

Fiyatının uygunluğu

Kullanışlılığı

Reklam faaliyetleri

Eş-dost tavsiyesi

Kaliteli olması

Güvenilirlik

Garanti belgesi

Taahhüt edilişi

Danışma ve servis hizmetleri

S27: Harcama Eğilimleriniz?

Aşağıdaki ifadelere ne derece katılıp katılmadığınıza dair (1, 2, 3) şeklinde işaretleme yapınız.

Katılıyorum (1) Ne katılıyorum ne katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3)

1. Beğendiğim markaları tekrar tekrar satın alırım.

2. Sevdiğim bir marka olduğu zaman onu kolay kolay bırakmam.

3. Sevdiğim markayı satın almaktan çok mutlu olurum.

4. Alışveriş yapmak zevkli bir aktivite değildir.

5. Mağaza mağaza dolaşmak zaman kaybıdır.

6. Kararsız kalmak ve ne alacağımı bilmemek beni endişelendirir.

7. Alışveriş yapmak beni yorar, strese sokar.

8. Market-mağaza dolaşırken plansız alışveriş yapmam.

9. Alışveriş listesi olmadan mağazaya girmem.

10. Alışveriş yaparken ürün/hizmetin fiyat bilgisi benim için önemlidir.

11. Paramın karşılığını her zaman almak isterim.

12. Alışverişlerde fiyat araştırmasını çok iyi yaparım.

13. Modayı yakından takip ederim.

14. Son moda bir kıyafetim veya eşyam mutlaka vardır.

15. Trendler tercihim belirlir.

16. Satın aldığım üründen beklentilerim yüksektir.

17. Ürün kalitesi çok önemlidir.

18. Aldığım ürün en iyisi olmalıdır.

19. Yeni şeyler almak, keşfetmek bana iyi gelir.

20. Sırf eğlenmek için alışverişe çıkarım.

